

Susanne Søholt
Aadne Aasland
Knut Onsager
Guri Mette Vestby

”Derfor blir vi her” – innvandrere i Distrikts- Norge

NIBR

Norsk institutt for by- og regionforskning

”Derfor blir vi her” –
innvandrere i Distrikts-Norge

Andre publikasjoner fra NIBR:

NIBR-rapport 2011:24	Livskraftige kystsamfunn. Steds- og næringsutvikling i Sandøy kommune
NIBBR-rapport 2008:17	Attraktive turistdestinasjoner – gode oppvekstmiljøer? Geilo og Hemsedal for lokal ungdom.
NIBR rapport	Flyttemotiver og bostedsvalg, Ventes trykket i mars/april 2012.
NIBR-rapport 2010:13	Desentraliserte asylmottak og bosetting
NIBR-rapport 2009:2	Etniske minoriteter og forskjellsbehandling i leiemarkedet
Samarbeidsrapport NIBR/Fafo 2012	Internasjonalt arbeidsmarked møter nasjonalt boligmarked

Rapportene koster
fra kr 250,- til kr 350,-og kan bestilles
fra NIBR:
Gaustadalléen 21
0349 Oslo
Tlf. 22 95 88 00
Faks 22 60 77 74

E-post til
nibr@nibr.no

Publikasjonene
kan også skrives ut fra
www.nibr.no
Porto kommer i tillegg til de oppgitte
prisene

Susanne Søholt, Aadne Aasland,
Knut Onsager og Guri Mette Vestby

”Derfor blir vi her” – innvandrere i Distrikts- Norge

NIBR-rapport 2012:5

Tittel: **"Derfor blir vi her" – innvandrere i Distrikts-Norge**

Forfatter: Susanne Søholt, Aadne Aasland, Knut Onsager og Guri Mette Vestby

NIBR-rapport: 2012:5

ISSN: 1502-9794
ISBN: 978-82-7071-925-9

Prosjektnummer: 2974

Prosjektnavn: Hva gjør at innvandrere blir boende i norske distriktskommuner

Oppdragsgiver: Kompetansesenteret for distriktsutvikling og Inkluderings- og mangfoldsdirektoratet

Prosjektleder: Susanne Søholt

Referat: Formålet med studien har vært å skaffe mer kunnskap om hva innvandrere selv legger vekt på når de velger å bli boende i norske distriktskommuner. I tillegg til arbeid og bolig er hovedfunnene: opplevelse av trygghet og gode oppvekstvilkår for barn, opplevde muligheter til å gjennomføre eget/ familiens livsprosjekt og at man blir sett som person og inngår i meningsfulle sosiale relasjoner.

Sammendrag: Norsk og engelsk
Dato: Mars 2012
Antall sider: 225
Pris: 250
Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gaustadalléen 21,
0349 OSLO
Telefon: (+47) 22 95 88 00
Telefaks: (+47) 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no
http://www.nibr.no

Vår hjemmeside: <http://www.nibr.no>

Trykk: Nordberg A.S.
Org. nr. NO 970205284 MVA
© NIBR 2012

Forord

Hva som får innvandrere til å bli boende i Distrikts-Norge, er tema for denne rapporten. Undersøkelsen er et oppdrag for Distrikts-senteret (KDU) og Inkluderings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi).

Å få frem innvandrernes stemme har vært et hovedmål i undersøkelsen. Dette hadde ikke vært mulig uten at et mangfold av personer med innvandrerbakgrunn i kommunene Haram, Vestvågøy og Tynset hadde vært villige til å dele sine erfaringer med oss. Likeså har vi hatt stor nytte av erfaringene og refleksjonene til andre aktører lokalt; kommune, næringsliv og frivillig sektor. Vi takker alle for deltakelsen!

En interessert og diskusjonsvillig referansegruppe har fulgt prosjektet. Ut over oppdragsgiverne har gruppen hatt representanter fra Regionalpolitisk avdeling i Kommunal- og regionaldepartementet (KRD), fra Integrerings- og mangfoldsavdelingen i Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) og fra Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM).

På NIBR har prosjektet vært gjennomført i samarbeid mellom Susanne Søholt (prosjektleder), Aadne Aasland, Guri Mette Vestby og Knut Onsager. Aasland har gjennomført feltarbeidet i alle tre casekommuner, i samarbeid med Søholt i Haram kommune og i samarbeid med Vestby i Tynset kommune. Når det gjelder rapporten har Søholt hatt hovedansvaret for Del 1. Aasland har skrevet avsnitt 3.1 og 3.2. Onsager har skrevet avsnitt 3.4. og bidratt med figurer og tabeller i kapittel 3. Aasland har hatt hovedansvaret for Del 2. Søholt har hatt hovedansvaret for Del 3. Aasland har skrevet avsnitt 14.3. Vestby har kommentert alle kapitler og bidratt med tekst til disse. Stor takk til Inger Balberg for etterarbeid på rapporten.

Oslo mars 2012

Evelyn Dyb
Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Tabelloversikt	7
Figuroversikt	8
Sammendrag	9
Summary	18
Del I Perspektiver og kontekster	27
1 Tema og perspektiver	28
1.1 Norge som innvandringsland	30
1.2 Fremtidsperspektiver - befolkningsvekst.....	34
1.3 Flyktninger, arbeidsinnvandrere og familieinn- vandrere	36
1.3.1 Bosetting og integrering av flyktninger.....	37
1.3.2 Familieinnvandrere	38
1.3.3 Bostedsmønster og betingelser for innvandrere fra EU/EØS området	39
1.4 Innvandrernes flytteaktivitet legger grunn for det flerkulturelle lokalsamfunnet	41
1.4.1 Hva vet vi om innvandreres flyttemotiver og motiver for å bli boende der de bor?	43
1.5 Stedskvaliteter	44
1.6 Distriktpolitikken.....	45
1.7 Oppbygging av rapporten.....	46
2 Metode - fra erfaring til kunnskap	48
2.1 Valg av case-kommuner	48
2.1.1 Feltarbeid.....	49
2.1.2 Flere fortolkninger	52
2.1.3 Begreper i rapporten.....	53
3 Beskrivelse av kommunene: Vestvågøy, Tynset og Haram....	56
3.1 Vestvågøy kommune	57
3.1.1 Næringsliv	57

3.1.2	Befolkningsutvikling og innvandring	58
3.1.3	Boligmarkedet.....	60
3.1.4	Utdanning, kultur og fritid.....	61
3.2	Tynset kommune	61
3.2.1	Viktige næringer og arbeidsliv	62
3.2.2	Befolkningsutvikling og innvandring	63
3.2.3	Boligmarked.....	64
3.2.4	Utdanning, kultur og fritid.....	64
3.3	Haram kommune	65
3.3.1	Viktige næringer og arbeidsliv	66
3.3.2	Befolkningsutvikling og innvandring	66
3.3.3	Boligmarked.....	67
3.3.4	Utdanning, kultur og fritid.....	68
3.4	Casekommunene og BA-regionene: noen karakteristika basert på statistikk	69
3.4.1	Folketall, endringskomponenter og utviklings- trekk	69
3.4.2	Næringsstrukturer, arbeidsmarked og utviklings- trekk	73
4	Lokale regimer som påvirker inkludering	78
4.1	Lokale integreringsregimer	79
4.1.1	Ulikt fokus i næringslivet på inkludering av innvandrere	82
4.2	Viktige veivalg i arbeidet med flyktninger	83
4.2.1	Verdigrunnlaget avgjørende.....	83
4.2.2	Kommunal målsetting for arbeid med flyktninger.....	85
4.3	Avsluttende kommentarer og lærestykker.....	86
Del II	Innvandrerne stemmer	88
5	Positive og negative egenskaper ved stedet	90
5.1	Stedets positive egenskaper	90
5.1.1	Godt lokalmiljø: de gode menneskene.....	91
5.1.2	Trygghet, lav kriminalitet og fravær av konflikt	92
5.1.3	Gode oppvekstvilkår for barn og unge.....	93
5.1.4	Rolig, lite hektisk, lite stress.....	94
5.1.5	Vakker og ren natur	94
5.1.6	Andre positive faktorer ved stedet	95
5.2	Stedets negative egenskaper.....	96
5.2.1	Stedets størrelse.....	97
5.2.2	Været, klima, mørketid	98

5.2.3	Avstander og savn.....	99
5.2.4	Andre negative sider ved stedet	100
5.3	Avsluttende kommentarer og lærestykker	100
6	Arbeidslivet.....	102
6.1	Deltakelse i arbeidslivet.....	103
6.2	Bruk av egne ressurser og kompetanse.....	105
6.3	Endringer i arbeidslivet og arbeidsledighet	106
6.4	Ulik næringsstruktur og lokal praksis	108
6.5	Kjønnsvariasjoner	109
6.6	Sosialt liv på arbeidsplassen.....	111
6.7	Noen har gjort karriere, hva skal til for å lykkes?	113
6.8	Avsluttende kommentarer og lærestykker	114
7	Boligsituasjon	116
7.1	Boligsituasjonen for innvandrere i de tre kommunene	117
7.2	Eiere og leiere	119
7.2.1	Vanskelig å få banklån.....	120
7.2.2	Boligeiere får lokal tillit på kjøpet	121
7.3	Kvaliteten på boligen.....	121
7.4	Diskriminering på boligmarkedet?.....	122
7.5	Avsluttende kommentar og lærestykker	123
8	Sosial kontakt og deltakelse.....	125
8.1	Hvem har informantene kontakt med på stedet?	126
8.1.1	Barna har mer sosial kontakt enn de voksne	126
8.1.2	Egeninnsats viktig for sosial trivsel	127
8.1.3	Muligheter for sosial kontakt.....	129
8.2	Nabolag	130
8.2.1	Språket er nøkkelen	131
8.2.2	Betydningen av å kjenne i hvert fall én	132
8.2.3	Kontakt med andre innvandrere på stedet.....	132
8.3	Kommunikasjon med hjemlandet og verden rundt.....	133
8.4	Fritid, organisasjoner og politisk liv	135
8.4.1	Barn deltar mer enn voksne.....	136
8.4.2	Dugnad og oppfølging av barns fritidsaktiviteter	137
8.4.3	Organiserte fritidsaktiviteter blant voksne	137
8.4.4	Deltakelse i religiøst liv.....	138
8.4.5	Andre aktiviteter i fritiden	139
8.4.6	Mange har liten tid til aktiviteter.....	139

8.4.7	Sivilsamfunnsorganisasjoner og deltakelse i politisk liv	139
8.5	Avsluttende kommentar og lærestykker	140
9	Hvordan blir innvandrere møtt lokalt?.....	142
9.1	Positivt hovedinntrykk	143
9.2	Men hvor dypt stikker interessen?.....	143
9.3	Merker lite til rasisme og diskriminering	147
9.4	Avsluttende kommentar og lærestykker	148
10	Innvandrerens erfaringer med lokale myndigheter.....	150
10.1	Erfaringer med lokale tiltak og tjenester.....	151
10.1.1	Flyktningers erfaringer	151
10.1.2	Arbeidsinnvandreres erfaringer.....	152
10.1.3	Språkopplæring.....	152
10.1.4	Arbeidsformidling	153
10.2	Erfaringer med andre velferdstilbud	153
10.3	Møter med norsk byråkrati	154
10.4	Informasjon og kommunenes hjemmesider	156
10.5	Eksempler på innovative og målrettede tiltak overfor innvandrere	157
10.5.1	Språk- og integreringskurs for arbeidsinnvandrere i Haram kommune	158
10.5.2	RISKIT – Vestvågøy kommune	159
10.5.3	Internasjonalt Råd – Tynset kommune	160
10.5.4	Hva sier eksemplene?	161
10.6	Avsluttende kommentar og lærestykker	162
11	Fremtidsutsikter	164
11.1	Bli eller dra?.....	165
11.1.1	Hva avgjør og medvirker til at folk vil bli boende?..	165
11.1.2	Årsaker til å flytte	166
11.1.3	Husholdsavgjørelse og pendling	167
11.2	Avsluttende kommentar og lærestykker	168
12	Hvorfor flytter folk fra distriktskommunene?.....	170
12.1	Flyktningers flyttemønster	171
12.2	Og hvorfor flytter flyktninger?.....	172
12.2.1	Og hvorfor ville noen asylsøkere flytte fra asylmottakskommunen?	175
12.3	Hvorfor flyktninger og arbeidsinnvandrere har flyttet fra casekommunene.....	176

12.3.1	Isolasjon og manglende tilbud – i kontrast til storbyen	177
12.3.2	Arbeidsmuligheter	178
12.3.3	Skole og utdanning	179
12.3.4	Nettverk og kultur	180
12.3.5	Andre flytteårsaker	182
12.3.6	En del angrer	183
12.4	Avsluttende kommentar og lærestykker	185
13	Forskjeller mellom steder og mellom innvandrere	187
13.1	Forskjeller mellom steder	187
13.1.1	Integreringsregimers betydning	188
13.1.2	Arbeids- og næringsliv	189
13.1.3	Hvordan opplevde innvandrere å bli møtt lokalt	190
13.2	Forskjeller mellom innvandrere	191
13.2.1	Mellom innvandrekategorier	191
13.2.2	Mellom kjønn	193
13.2.3	Mellom ulike familietyper	195
13.2.4	Betydning av forskjellene	197
Del III	Avslutning	198
14	Fordeler og ulemper med å bo i Vestvågøy, Tynset og Haram – og innvandreres råd til myndighetene	199
14.1	Opplevde fordeler	200
14.2	Opplevde ulemper	201
14.3	Innvandrerens egne råd til myndighetene	202
14.3.1	Praktisk tilrettelegging	203
14.3.2	Politikk	205
14.3.3	Tilrettelegging ingen oppgave for myndighetene	206
14.3.4	Avsluttende kommentar	207
15	Oppsummering	208
15.1	Push – pull – stay	210
15.2	Verdsetting – en sentral <i>stay</i> -faktor	212
15.2.1	Direkte møter mellom mennesker	213
15.2.2	Sivilsamfunnet – lag og organisasjoner	213
15.2.3	Kommunale tjenester: hvem er inkludert?	214
15.3	Lokale elites holdninger til innvandring	214
15.4	Internasjonale distriktskommuner	216
15.5	Lærestykker og lokal løsningskompetanse	219
	Litteratur	221
	Vedlegg 1 Noen nøkkeltall	225

Tabelloversikt

Tabell 1.1	Flytting til og fra utlandet. 1970 – 2010.....	31
Tabell 1.2	Innvandrere og personer født i Norge av innvanderforeldre etter landbakgrunn. 1.1.2011.....	34
Tabell 1.3	Innvandring, utvandring, nettoinnvandring 2010	35
Tabell 1.4	Viktigste flyttemotiv og bomotiv i hele befolkningen i Norge og blant innvandrere i perioden 1999-2006. Prosent.....	43
Tabell 3.1	Oversikt over de tre BA-regionene som casekommunene inngår i.....	57
Tabell 3.2	Utviklingen i innvanderandelen i casekommunene 2000 – 2010. Kilde: SSB.....	70
Tabell 3.3	Folketallet og innvandrere i casekommunene 2000-2010. Kilde SSB.....	71
Tabell 3.4	Nærings- og sektorstrukturer og utviklingstrekk i casekommunene og – regionene.....	75
Tabell 15.1	Innvandrerens betydning for casekommunenes befolkningsutvikling. (Kilde SSB).....	208

Figuroversikt

Figur 1.1	Fødselsoverskudd og nettoinnvandring. 1951-2010. Prosent.....	32
Figur 1.2	Andel innvandrere i kommunene. 2010.	33
Figur 1.3	Innvandrere fra EU/EØS området i kommunene. Andel av innvandrerbefolkningen. 2010.....	40
Figur 3.1	Innvandrere etter fødeland 2000-2010 for Vestvågøy kommune (øverst) og BA-regionen (nederst).	60
Figur 3.2	Innvandrere etter fødeland 2000-2010 for Tynset kommune (øverst) og BA-regionen (nederst).	63
Figur 3.3	Innvandrere etter fødeland 2000-2010 for Haram kommune (øverst) og BA-regionen (nederst).	67
Figur 3.4	Demografiske endringskomponenter i casekommunene og regionene. Relative endringer (%) 2000-2010 av folketallet i 2000.	72
Figur 3.5	Nærings- og sektorstrukturene etter 4 hoved- kategorier i casekommunene og deres BA-regioner 2010.....	74
Figur 3.6	Nærings- og sektorstrukturene etter 9 kategorier i casekommunene og deres BA-regioner 2010.	74
Figur 3.7	Andelen arbeidsledige blant innvandrere og befolkningen totalt i gjennomsnitt for hele perioden 2001-2011 for casekommunene og landet.	76
Figur 3.8	Utviklingen i prosent arbeidsledige blant innvandrere og befolkningen totalt per år 2005-2011 for casekommunene og landet.	76
Figur 3.9	Utviklingen i prosent arbeidsledige blant innvandrere og befolkningen totalt for hvert kvartal 2001-2011 i case-kommunene og landet.	77

Sammendrag

Susanne Sobolt, Aadne Aasland, Knut Onsager og Guri Mette Vestby

”Derfor blir vi her” – innvandrere i Distrikts-Norge

NIBR-rapport: 2012:5

Innvandrere i Distrikts-Norge er tema for denne rapporten. ”Derfor blir vi her” er et prosjekt som fokuserer på hva som skal til for at flyktninger, arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere velger å bli boende i en distriktskommune og vurderer denne som et fremtidig bosted. Problemstillingen drøftes i lys av *innvandrernes egne perspektiver og erfaringer*. Prosjektet har hatt ambisjoner om å få fram de gjensidige relasjonene mellom innvandrer og innvandrers familie på den ene side, og stedet, inkludert lokalbefolkning, næringsliv, myndigheter og sivilsamfunn på den annen. Mot denne bakgrunnen har prosjektet tatt sikte å besvare følgende spørsmål:

- Hvordan påvirkes trivsel og bolyst av om innvandrerne opplever å få brukt sine ressurser lokalt?
- Hva betyr egen deltakelse i lokalsamfunnet for opplevelse av bolyst?
- Hvordan opplever innvandrer å bli verdsatt og tatt i mot lokalt?
- Hvordan opplever innvandrer at det ligger til rette for å gjennomføre sitt/familiens livsprosjekt i den aktuelle distriktskommunen?

Tre casekommuner - i perspektiv

Undersøkelsen er gjennomført i tre distriktskommuner: Vestvågøy, Tynset og Haram. Disse representerer tre bo- og arbeidsmarkedsregioner med ulik geografi, næringsstruktur og sammensetning av innvandrerbefolkningen.

NIBR-rapport: 2012:5

For å sette casekommunene og tematikken innvandrere i Distrikts-Norge i perspektiv, gir vi først en kort oversikt over betingelsene i innvandrings- og integreringspolitikken, samt regelverk for flytting og innleie av arbeidskraft innen EØS-området, som legger rammer for hvem som får komme til Norge. Endringer i og økning i innvandringen til Norge siden 1970-tallet og endringer i innvandrernes flytte- og bosettingsmønster, viser hvordan innvandringsmønsteret og innvandrerne har tilpasset seg betingelsene for å komme til og bli del av det norske samfunnet. Innvandringen til Distrikts-Norge har økt proporsjonalt mer enn hva som har vært tilfellet i Oslo-regionen, selv om innvandringen totalt har økt. I 2010 var innflyttingen av innvandrere høyere enn utflyttingen i 409 av landets 430 kommuner. I casekommunene Vestvågøy, Tynset og Haram har det vært en svak befolkningsvekst som i stor grad skyldes innvandring. Disse tendensene er et uttrykk for Distrikts-Norges avhengighet av innvandrere for å opprettholde befolkningsgrunnlaget. Det betyr igjen at stedskvaliteter i sammenheng med integrerings-, nærings- og distriktspolitikk blir vesentlig for at innvandrere skal velge å flytte til og bli boende i Distrikts-Norge.

Innfallsvinkel: Innvandrernes egne stemmer

I hver kommune er 9-10 representanter for innvandrerbefolkningen intervjuet. Både arbeidsinnvandrere, flyktninger og familieinnvandrere, med en stor variasjon i opprinnelsesland har deltatt. Alle innvandrerne som ble intervjuet, har bodd i Norge i lengre tid, og et flertall snakker godt norsk. Videre har vi intervjuet representanter for lokale myndigheter, næringsliv og sivilsamfunn for å få sette intervjuene inn i en bredere stedskontekst. Tilnærmingen sikter ikke mot statistisk representativitet, men mot å få frem et bredt spekter av synspunkter, argumenter og refleksjoner om hva som får innvandrere til å bli boende i Distrikts-Norge.

Lokale forhold påvirker bolyst

Innvandringen til norske distriktskommuner påvirkes av politikken for bosetting av flyktninger og av økonomiske konjunkturer og arbeidsmuligheter. Til sammen legger disse forholdene viktige føringer for innvandreres bosetting i distriktene. Innvandreres bolyst i Distrikts-Norge påvirkes dessuten av hva slags holdninger og praksiser til innvandring og integrering som dominerer lokalt.

Case-kommunene utviser stor variasjon med hensyn til hvordan de legger til rette for ulike kategorier av innvandrere i kommunen. Mens det i Haram er stort fokus på hvordan arbeidsinnvandrere kan bidra til økonomisk utvikling, er Tynset og særlig Vestvågøy, mest opptatt av å sikre gode levekår for kommunens flyktninger. Tynset gjør imidlertid mye for å fremstå som en internasjonal kommune for flere enn flyktninger. Flerkulturelt mangfold fremheves som en positiv steds kvalitet. Også Haram fremhever innvanderne og det flerkulturelle mangfoldet som et gode for kommunen.

Opplevde positive og negative egenskaper ved casekommunene

Når informantene blir bedt om å beskrive det de oppfatter som positive egenskaper ved stedet de bor, tar de tilsynelatende *arbeid, bolig, materielle kår og den norske velferdsstaten* for gitt. Det er *barns oppvekstvilkår, trygghet, det rolige livet på bygdga, et godt lokalmiljø, og vakker og ren natur* som dominerer beskrivelsene. De negative egenskapene som blir trukket fram er *stedets størrelse med få tilbud og møteplasser; vær, klima og mørketid; samt isolasjon, store avstander og savn av familie og andre man føler kulturell nærhet til*. Dette skiller seg ikke så veldig fra hva nordmenn er opptatt av, men innvanderne kan legge andre ting i disse begrepene enn det nordmenn gjør.

Arbeid ja, men...

Alle informantene hadde jobb da de ble intervjuet. Flere har redusert stilling, er vikarer eller midlertidig ansatt. Mange får ikke brukt kompetansen de har med seg fra sitt opprinnelsesland. De fleste uttrykker forståelse for at det er slik. Samtidig gir de uttrykk for at de ønsker å lære skikkelig norsk og videreutvikle sin kompetanse slik at de kan få mer interessante og bedre betalte jobber. De som har hatt mulighet til det har jobbet mye overtid for å bygge opp den materielle levestandarden. Deltakelse i arbeidslivet betyr mye for informantenes sosiale liv, samt for å lære norske sosiale og kulturelle koder. Det rapporteres om en opplevd konkurranse i arbeidsmarkedet mellom arbeidsinnvandrere, flyktninger og lavt kvalifiserte nordmenn. Lite blir gjort for å kartlegge hvordan kompetansen til arbeidsinnvandreres ektefeller kan nyttiggjøres i det lokale arbeidsmarkedet.

Selv om alle informantene hadde jobb, var arbeidsledigheten blant innvandrere høyere enn blant hele befolkningen i de tre casekommunene i perioden 2001-2011. Det har vært store svingninger, men ledigheten gikk ned fra 2010 til 2011. I 2011 var det var høyest ledighet blant innvandrerne i Haram og lavest i Tynset. Samtidig har Haram høyest andel og antall innvandrere av de tre kommunene. I tillegg hadde kommunen i 2011 et høyere antall innleide arbeidstakere enn registrerte fastboende innvandrere. Det viser hvordan konjunktursvingningene i verfts- og supplymarkedet påvirker det lokale arbeidsmarkedet i Haram.

Eiebolig fremmer lokal tillit

Innvandrerne i undersøkelsen er sterkt motivert for å eie egen bolig. I praksis var det like vanlig å eie som å leie blant våre informanter. Ved å kjøpe bolig viser man at man har et langsiktig perspektiv med hensyn til å bo i kommunen, noe som inngir tillit hos lokalbefolkningen. Flere har opplevd problemer med å få banklån til boligkjøp på grunn av lav sikkerhet og krav til egenkapital. Det var lite kunnskap blant våre informanter om mulighetene for startlån fra Husbanken. Det ble rapporter om forskjellsbehandling på leiemarkedet. Når utleiery hørte aksent, medførte det at innvandrere ikke ble vurdert som leietaker. Nettverk og referanser lokalt blir da avgjørende.

Sosiale nettverk

Innvandrere med stort sosialt nettverk som inkluderer nordmenn, er de som trives best på stedet. Betydningen av å bli kjent med i hvert fall én nordmann lokalt er viktig for trivsel og videre integrering i lokalsamfunnet. Innvandrernes barn får jevnt over lett venner. Opprinnelsesland ser ut til å ha liten relevans for hvem som inngår i venneflokken. Likevel deltar de noe mindre i organiserte fritidsaktiviteter enn norske barn. Voksne har liten tid til sosial deltakelse på grunn av lange arbeidsdager, språkundervisning og oppfølging av familien. Deltakelse i kirken og annet religiøst liv oppleves positivt selv om mange ikke har egne organiserte religiøse samfunn lokalt. En del deltar i lokale lag og foreninger, særlig i idrett, men deltakelse i lokalpolitikken er mer uvanlig – selv om det i enkeltkommuner som Tynset finnes viktige rollemodeller. Så godt som alle informantene opprettholder nettverk med personer i opprinnelseslandet og/eller i andre deler

av verden. Gode og rimelige kommunikasjonsmuligheter, inkludert internett, betyr svært mye for sosial trivsel i disse tre kommunene.

”Å bli sett” - avgjørende for trivsel

Å bli sett som individ, ”å være noen”, har stor betydning for hvordan informantene opplever å bli møtt lokalt. Innvandrerne selv tror det er mye lettere å bli gjenkjent, å bli en person, å bli en som andre bryr seg om på et lite sted, enn i en stor by. Med få unntak har informantene et positivt inntrykk av nordmenn. De beskrives som vennlige, høflige og hjelpsomme. Samtidig gis det uttrykk for at nordmenn kan være reserverte, tilbakeholdne og ikke virkelig interessert i dem. Informantene merker lite til rasisme og diskriminering i lokalmiljøet, men noen opplever at lokale sosiale nettverk kan være tette, ekskluderende og vanskelig å komme på innsiden av.

Verdsetting – sentral stay faktor

Stay- faktorene, det som bidrar til folk blir boende der de bor, er forskjellige for innfødte og innvandrere. Lokalbefolkningen har en innebygget stay-faktor. De kan være oppvokst på stedet, har som oftest familie og sosiale nettverk og kjenner stedets muligheter og mangler. Tilflyttere, og i sær flyktninger og arbeidsinnvandrere, har sjelden et forhold til stedet før de flytter dit. Dersom kommunen og det lokale næringslivet ønsker at innvandrerne skal velge å bli boende, blir oppgaven å bidra til å *skape* stedstilhørighet.

Verdsetting handler om anerkjennelse og om inkludering på individnivå. Man er like viktig som alle andre innbyggere i kommunen, selv om man er forskjellig. Erfaringer som påvirker verdsetting og opplevelse av å bli inkludert kan koples til direkte møter mellom mennesker, til private og offentlige tjenester og til hvordan innvandrere blir omtalt i lokalpolitikken, av sentrale aktører lokalt som blant annet næringslivsledere, politikere og lokale media.

Fremtidsutsikter

Når det gjelder fremtidsutsikter, fastslår de fleste innvandrere vi snakket med, at de kan leve sitt liv som de ønsker der de bor. Dessuten, stedet har de kvaliteter som skal til for at de blir boende. De positive stedskvalitetene manifesterer seg for informantene over tid. Utvikling av meningsfulle relasjoner lokalt, bidrar til at flytting blir mindre sannsynlig ettersom botiden øker. Likevel er

det relativt få som er helt sikre på at de kommer til å fortsette å bo i kommunen. Forhold som kan få betydning for fremtidige valg av bosted knytter seg særlig til barnas utdanning, å få brukt egen kompetanse og ressurser, arbeidsmarkedets utvikling lokalt, samt forhold i opprinnelseslandet.

Flytte fra

Nesten alle informantene kjenner innvandrere som har flyttet. De viktigste årsakene som ble oppgitt var følgende: barns skole og utdanning; flytte nærmere familie eller venner; at stedet ble for lite og storbyens status blant enkelte innvandregrupper; muligheter for å praktisere egen religion og større nettverk av folk med samme kultur andre steder; samt muligheter for arbeid og å få brukt egen kompetanse. I Haram hadde hele grupper av innvandrere fra samme opprinnelsesland flyttet. Flytting er en familiebeslutning, og hele familiens interesser blir tatt hensyn til når man bestemmer seg for å flytte. Noen angrer, og en del kommer tilbake. Mangelfull informasjon om vilkår knyttet til flytting og stedet man flytter til, kan medføre overdrevne forventninger til hvordan livet skal bli på det nye stedet.

Forskjeller

Ulike innvandrergrupper har ulike tilpasninger. Størst forskjell mellom *flyktninger* og *arbeidsinnvandrere* kom til uttrykk i forbindelse med å skaffe den første jobben. Flyktninger kan ha fått bistand gjennom praksisplass m.m., mens arbeidsinnvandrere finner jobb selv. Videre er det forskjeller i hvordan de to gruppene etablerer seg med egen bolig. Med økt botid reduseres imidlertid forskjellene mellom kategoriene. Muligheter for besøk i og fra opprinnelseslandet er størst for innvandrere fra Europa og minst for politiske flyktninger. Politiske flyktninger er dermed mer prisgitt lokale forhold i Norge fordi de ikke har samme valg knyttet til retur som arbeidsinnvandrere. Arbeidsinnvandrere uttrykker størst frustrasjon med norsk byråkrati og regelverk. *Kjønnsforskjeller* er betydelige i arbeidsmarkedet. Kvinners medbrakte kompetanse og ressurser blir dårligere kartlagt og sjelden tatt i bruk. *Familiesituasjon* har betydning for tilknytning til lokalsamfunnet; familier med barn har flere arenaer der de kan oppnå kontakt med lokalbefolkningen, samtidig som enslige har større behov for, og noen ganger bedre tid til, slik kontakt. Familier med barn er mindre mobile enn par

uten barn og enslige, og potensialet for at familien blir boende er derfor større.

Forskjellige erfaringer med lokale myndigheter

Flyktninger og arbeidsinnvandrere har helt ulike erfaringer med lokale myndigheter. Mens flyktninger får oppfølging gjennom godt organisert flyktningstjeneste lokalt, opplever arbeidsinnvandrere at de er mer overlatt til seg selv. Familieinnvandrere har gjerne gode nettverk lokalt og opplever ikke dette savnet. Arbeidsinnvandrere etterlyser informasjon om etablering i arbeids- og boligmarked og forteller om møter med stivbent norsk byråkrati. Kommunene organiserer sitt arbeid over for innvandrere på ulikt vis, men en helhetlig tilnærming til kommunens innvandrere mangler. En godt fungerende hjemmeside i kommunen med informasjon om lokale tilbud og annet som innvandrere ofte har bruk for, verdsettes der dette eksisterer. En godt fungerende norskopplæring er nøkkel til at innvandrere skal fungere godt i lokalsamfunnet. Lokalt initierte og forankrede innovative prosjekter for å integrere kommunens innvandrere, har gitt positive effekter lokalt.

Innvandrerens råd til myndighetene

Informantene ga en rekke råd til lokale og nasjonale myndigheter om hva som bør gjøres for at innvandrere skal bli boende i norske distriktskommuner. Mange av rådene dreier seg om praktisk tilrettelegging som vil gjøre det enklere å etablere seg lokalt. En rådgivningstjeneste der innvandrere og andre innflyttere kan henvende seg med ulike spørsmål, blir etterlyst. Måltrettet arbeidsformidling, tilbud om tolketjenester, å gjøre det enklere for innvandrere å få lån til å kjøpe egen bolig, velkomstbrev fra kommunen og gratis språkkurs for alle, er forslag som ble nevnt. Det var forslag om å styrke den generelle distrikts- og samferdselspolitikken, mens andre ønsket endringer i norsk integreringspolitikk. Noen mente det beste rådet til myndighetene var å ikke innføre særordninger for innvandrere – vi vil greie oss på samme vilkår som nordmenn, hevdet disse.

Internasjonale distriktskommuner

Innvandring påvirker steders identitet og kvaliteter. I et innvandringsperspektiv er det særlig relevant hvordan lokal kultur i betydningen mentalitet, være- og samværsformer påvirkes. Samtidig bidrar innvandringen til Distrikts-Norge til å skrive

stedenes samtidshistorie. Fra alle de tre kommunene trekkes det fram positive følger av innvandringen. Det hevdes at folk flest er blitt mer tolerante og åpne, og kommunene har blitt mer mangfoldige kulturelt og sosialt. I næringsliv og arbeidsmarked har innvandrerne tilført både etterlengtet arbeidskraft og kompetanse og de har skapt egne arbeidsplasser. Nøkkelaktørene hevder at lokalsamfunnene, på hver sin måte, beveger seg i retning av positive, internasjonale kommuner. Innvandrerne fremhever at de trives. Samtidig trekker de fram erfaringer hvor det stilles spørsmål ved verdsetting og likebehandling basert på den enkeltes innvandrerbakgrunn og oppholdsstatus.

Selv om det lokale mangfoldet hovedsakelig oppleves som positivt så er det også utfordringer. Om man lykkes med å skape gode lokalsamfunn for alle dreier seg blant annet om forventninger til om man skal leve ”side om side eller sammen med” og ”bli lik eller kan være forskjellig”. Hvordan distriktskommuner tar i mot tilflyttere i sin alminnelighet, og folk som er litt annerledes i særdeleshet, kan være avgjørende for om de ender opp som videreflyttere, eller blir bofaste og del av lokalbefolkningen. Forventninger til og lokal praksis for integrering vil påvirke innvandreres bolyst, prege utviklingen av den internasjonale kommunen og dermed også påvirke stedets attraktivitet for alle slags potensielle tilflyttere.

Lærestykker

Vi har identifisert følgende lærestykker om hva som er mulig å gjøre lokalt for å skape og opprettholde bolyst blant innvandrere. Lærestykkene kan være til inspirasjon for lokale politikere, myndigheter, næringsliv, sivilsamfunn og lokale ildsjeler. Lærestykkene må tilpasses lokale forhold og lokal løsningskompetanse. Noen lærestykker retter seg mot alle tilflyttere, mens andre gjelder alle innvandrere eller enkeltgrupper.

1. Tydelige verdier koplet med kommunale målsettinger
2. Skape arenaer for møter mellom innvandrere og lokalbefolkning
3. Presentasjon av ”Månedens innflytter” i lokale media, eller andre informasjonskanaler
4. Velkomstbrev til alle tilflyttere og målrettet informasjon på kommunens hjemmesider

-
5. Lokal rådgivningstjeneste for alle tilflyttere
 6. Samarbeid mellom kommunen og næringsliv
 7. Kartlegge utdanning og arbeidserfaring hos arbeidsinnvandreres ektefeller
 8. Aktiv rekruttering til lag og foreninger
 9. Tilbud om fadderordninger for alle nyankomne innvandrere
 10. Markedsføre etablerte innvandreres positive erfaringer
 11. Gratis/rimelig språkkurs til alle med innvandrerbakgrunn
 12. Bedre og mer målrettet informasjon om startlån, bostøtte og annen tilrettelegging for boligkjøp
 13. Overvåking av det lokale leiemarkedet for å hindre diskriminering
 14. Tilbud om samtaler om fordeler og ulemper ved å bli boende eller flytte for flyktninger
 15. Finne årsaker til og sette inn tiltak mot kjedemigrasjon

Summary

Susanne Sobolt, Aadne Aasland, Knut Onsager og Guri Mette Vestby
”Why We Stay here” – Immigrants Remaining in Rural-Norway

NIBR-rapport: 2012:5

Immigrants in rural Norway are the subject matter of this report. “Why We Stay here” is a project inquiring into what needs to be in place for refugees, labour immigrants and family immigrants to want to remain in a rural municipality, as a place to stay for the future. The question is discussed in light of *immigrants’ own perspectives and experiences*. The project sought to shed light on relations between the individual immigrant and the immigrant’s family on the one hand, and the place, including local population, business sector, local authorities and civil society, on the other. Against this background the project endeavoured to answer the following research questions.

- How is immigrants’ sense of well being and desire to remain in the community influenced by opportunities to use their skills locally?
- What is the impact of community participation on immigrants’ desirability to remain in the rural place?
- How do immigrants feel appreciated and welcomed by the rural community?
- In the opinion of the immigrants, how do the local conditions correspond with the family’s prospects for the future?

Three case municipalities – in perspective

The study was conducted in three rural municipalities: Vestvågøy, Tynset and Haram. They represent three residential and labour

market regions, with varying geographies, business structures and immigrant populations.

To contextualise the case municipalities and the discussion of immigrants in rural Norway, we provide a synopsis of immigration and integration policy, regulations applying to migration and hiring of labour within the European Economic Area (EEA). These regulations define who can come to Norway. Changes in immigration patterns and the rise in the number of immigrants coming to Norway since the 1970s, along with changes in the migration and settlement patterns, tell us how the immigration pattern and immigrants themselves have adapted to and becoming part of Norwegian society. Immigration to rural Norway has grown proportionally faster than immigration to the Oslo region, notwithstanding the overall rise in immigration. In 2010, the number of immigrants moving to a municipality exceeded the numbers leaving in 409 of the country's 430 municipalities. The populations of the three case municipalities – Vestvågøy, Tynset and Haram has been stable or experienced a slow growth – due to immigration. These facts tell us how rural communities in Norway are dependent on immigration to maintain their population base. It means in turn that the attributes of the place – in conjunction with integration, business and rural development policies – make a difference to whether immigrants choose to move to and settle in a rural community.

Approach: The voices of the immigrants

We interviewed nine or ten representatives of the immigrant community in each of the case municipalities. Participants included labour immigrants, refugees and family immigrants, with wide variation regarding country of origin. All of the interviewed immigrants have lived in Norway for a considerable time and most are competent Norwegian speakers. We also interviewed representatives of local authorities, the business sector and civil society to give the interviews a wider place-related context. The approach does not aspire to statistical representativeness, but to obtain a broad range of opinions, arguments and thoughts about what it is that induces immigrants to choose to live in rural communities in Norway.

Local factors affect perceptions of residential desirability

In-migration to Norwegian rural municipalities is affected by policy on the settlement of refugees, by economic cycles and available jobs. Taken together, these factors are important predictors of immigrants' residential choices. Perceptions of the residential appeal of rural communities in Norway are affected moreover by prevailing local attitudes to and practices concerning immigration and integration. The case municipalities display wide variation in the steps they have taken to accommodate different immigrant categories. While local authorities in Haram considered how immigrants can help to promote economic growth, the authorities in Tynset and, in particular, Vestvågøy, concerned themselves with providing decent living conditions for the municipality's refugees. Local authorities in Tynset, however, are making a significant effort to stand out as an international municipality for all immigrants. Multicultural diversity is highlighted as a positive attribute of the place. But Haram's authorities too are emphasizing immigrants and multicultural diversity as an asset for the municipality.

Perceived positive and negative aspects of the case municipalities

When informants are asked to enumerate what they consider to be the positive aspects of their municipality, they seem to take *work, home, material well being* and the *Norwegian welfare system* for granted. What they emphasize in their answers are *children's well being and formative conditions, security, a quiet life in the country, a good local environment, and pleasant, unsullied nature*. Turning to the negative factors, they highlight the *size of the place, lack of entertainment facilities* and *public venues, the weather, climate and dark winter days*, along with *isolation, great distances and lack of family and others of a similar cultural background*. This is not so very different from the concerns of ethnic Norwegians, but immigrants may have a different interpretation of the categories than Norwegians do.

Jobs yes, but...

All of our informants had a job at time of the interview. Several are working fewer hours than normal, are stand-ins or in temporary employment. Many are not using the skills they brought with them from their country of origin, though this is

understandable, say most of them. But they also tell us that they want to learn to read and write Norwegian properly, improve their skills to get a more interesting and better paid job. Whenever possible, they do a lot of overtime to improve their material standard of living. Participation in the workforce means a lot for the informants' social life, and for learning Norway's social and cultural codes. There is rivalry in the labour market, they feel, between labour immigrants, refugees and low-skilled ethnic Norwegians, in Vestvågøy and Tynset. Little has been done to assess whether the skills of the spouses of labour immigrants can be used in the local labour market.

Home ownership before local confidence

Immigrants in our study are highly motivated to own their own home. In practice, immigrants are just as likely to rent accommodation as to own a place. By buying a house, however, immigrants express a desire to stay in the municipality for the longer term, which creates a sense of confidence in the local community. Raising a bank loan to buy a house tends to be difficult for many because they have little security and they lack of requisite capital. They were not very familiar with the start-up loans provided by the Norwegian State Housing Bank. They reported differential treatment in the rental market. When landlords heard their accent, they simply dismissed them as potential tenants. In this situation, it is crucial to have local networks and references.

Social networks

Immigrants with a wide social network, one that includes ethnic Norwegians, are more likely to enjoy their life in the community than others. The sense of well being and wider integration in the community are both helped considerably if the immigrant knows at least one local Norwegian. The children of immigrants tend to find friends quite easily. Country of origin doesn't seem to make a difference to being accepted as a member of a group of friends. Nonetheless, immigrant children are less likely to take part in organised after-school activities than Norwegian children. The adults do not have much time left for social events after long working days, language training and taking care of the family. Participation in church activities and other forms of religious observation are considered positive even though many do not have

their own organised religious communities locally. While they are involved in local associations and organisations, especially sports related, participation in local politics is less widespread – although there are good role models in some of the municipalities, such as Tynset. Virtually all of our informants maintain contact with friends and relatives back home and/or in other parts of the world. Efficient, affordable means of communication, including the Internet, are very important for maintaining a sense of social well being in these three municipalities.

‘Being seen’ – decisive for well being

Being seen as an individual, ‘being somebody’, has a fundamental effect on whether informants feel welcomed and how they feel treated locally. Immigrants themselves believe it is much easier to be recognised, to be a person and someone others care about, in a small place than in a large city. With few exceptions, immigrants have a good impression of Norwegians, whom they describe as friendly, polite and helpful. At the same time, Norwegians are felt to be rather reserved, taciturn, and not really interested in them. Informants do not experience much racism or discrimination in the community, but some feel that local social networks can be unwelcoming, restrictive and difficult to join.

Appreciation – A key stay factor

Stay factors, i.e. factors that encourage people to continue living in a place, differ for the indigenous population and immigrants. The local population has an intrinsic reason to stay. People might have grown up in the place, have family and social networks, and be aware of the advantages and drawbacks of living in the place. People who move in, not least refugees and labour immigrants, seldom have any prior connections. If the local authorities and business sector want immigrants to want to stay, they need to help *create* a sense of belonging. Appreciation is about recognition, acknowledgement and inclusion at the level of the individual. Experiences that affect people’s sense of being appreciated and included can be linked to direct encounters between people, to private and public services, and to the way immigrants are spoken of in local politics, by local leaders and local media.

Future prospects

With regard to prospects for the future, most of the immigrants we spoke to say they can live their life as they like in the community. In addition to this, the place has the assets they need to continue living in the municipality. Immigrants discover the positive attributes of the place a little at a time. Meaningful connections locally lower the likelihood of the immigrant leaving the area the longer they have lived in the municipality. All the same, not many are willing to guarantee that they will be staying in the municipality for good. Things likely to affect choice of domicile include in particular children's education, opportunity to use one's own skills and resources, labour market trends locally, and factors related to country of origin.

Moving away

Nearly all of our informants know immigrants who have left the municipality. The main reasons for moving are as follows: children's school and education; getting closer to family and/or friends; that the place is too small, and the status of the city in the eyes of certain immigrant groups; opportunities to observe the practice of their own religions and larger networks of people of the same cultural background; and finally job opportunities and possibility of using one's own skills. In Haram, whole groups of immigrants from the same country had moved out. Moving is a family decision, and the interests of the whole family are taken into consideration when a decision is made whether to move or not. Some regret moving, and some return. Lack of information on aspects of the moving process and the destination can kindle exaggerated expectations on how life will unfold in the new place.

Differences

Different immigrant categories adapt in different ways. The biggest difference is between *refugees* and *labour immigrants*. This was particularly apparent when they tried to get a job for the first time. Refugees may have received help by taking part in job experience schemes etc., while the labour immigrant has to find a job on his own. There are further differences in how the two groups set up house. With increasing length of residence, however, the differences between the categories diminish. Opportunities to receive visits from and spend time in the country of origin are

greatest for immigrants from Europe, and smallest for political refugees. Labour immigrants are particularly frustrated with Norwegian bureaucracy and red tape. There are wide *sex-based differences* in the labour market. The skills women have acquired in their homeland are less studied and less used. *Family circumstances* affect the strength of attachment to the local community; families with children have more opportunities to meet members of the local population, while single persons have a greater need for, and sometimes more time to spend on, cultivating contacts of this kind. Families with children are less mobile than couples without and single persons; families are therefore more likely to remain in the municipality.

Different experiences of dealing with local authorities

The experiences of refugees and labour immigrants in their dealings with local authorities are diametrically opposed. While refugees are catered to by a well-run refugee service, labour immigrants are inclined to feel left to their own devices. Family immigrants usually have a sufficiently robust local network when they arrive that they don't feel the loss. Labour immigrants would appreciate more information on how to enter the labour force and property market, and report meetings with inflexible, intractable Norwegian officials. The local authorities organise their services for immigrants in different ways, but they lack an integrated, harmonized approach. Immigrants appreciate a functioning municipal home page, where it exists, with information on local events and other practical matters. A good Norwegian language training programme is crucial for immigrants to take part in the local community. Locally initiated and embedded innovative projects to integrate the municipality's immigrants have had positive effects locally.

Immigrants' advice to the authorities

Immigrants gave the authorities, local and national; some advice on what they feel needs to be done to encourage immigrants to stay in rural communities in Norway. Much of their advice concerns practical steps to make it easier for them to set up house and find work etc. There are calls for an advisory service for immigrants and other new residents that can answer inquiries about different things. Other recommendations include getting job centres to link skills to vacancies in the job market; providing a

translation service; making it easier to get a loan to buy a house; and sending a letter of welcome, including an offer of a free course in Norwegian for all. There are suggestions to strengthen rural and transport policy in general, while others wanted changes in Norway's approach to integration. For some, the best advice they could give the authorities was to refrain from treating immigrants as a special category – we want to get by on the same terms as Norwegians, they insisted.

The international rural municipality

Immigration changes a place's identity and qualities. From an immigration perspective, how immigration affects local culture in the sense of mentality, behavioural and social conventions is particularly relevant. At the same time, immigration to rural areas in Norway is an aspect of the contemporary history of the places involved. In all three municipalities, the positive outcomes of immigration were highlighted. People, it was said, have grown more tolerant and open, and the municipalities have become more culturally and socially diverse. Immigrants have brought sorely needed manpower and skills, and have also created their own jobs. According to key informants, these three municipalities, each in its own way, are in a positive sense becoming increasingly multicultural communities. Immigrants themselves say they enjoy living there. But at the same time, they would like to be appreciated for and treated on equal terms according to their particular immigration history and residence status.

Although local diversity is largely appreciated as a positive factor, there are certain challenges. Whether one is successful in creating good local communities for all is about, among other things, the expectations people have about living "side by side or together" and "being similar or different". How rural communities received new residents in the normal course of events, not least people who differ in some way or another, can decide whether these people move on or stay and become members of the local community. Expectations of and local efforts to promote integration will affect immigrants' attitude to staying or leaving, the development of the international municipality and, indeed, the appeal of the place to all sorts of potential new residents.

Useful lessons

We have identified the following useful lessons about what it should be possible to do locally to create and sustain immigrants' desire to live in the municipality over the longer term. These lessons might inspire local politicians, authorities, business leaders, civil society organisations and local enthusiasts to take action. Each lesson needs to be adapted to local circumstances and local problem-solving capacity. Some lessons apply to all new members of the community, while others target all immigrants or certain groups.

1. Clear values linked to municipal goals
2. Create venues where immigrants and members of the local community can meet and get together
3. Present a "New Resident of the Month" in the local media and/or via other channels of communication
4. Send a letter of welcome to all new residents, and customised information on the web pages of the municipality
5. Provide a local advisory service for all new residents
6. Collaboration between local authorities and business
7. Assess the need of the labour immigrant's spouse for training and work experience
8. Actively recruit new members to clubs, organisations and associations
9. Create a sponsor system for all recently arrived immigrants
10. Publicize the positive experiences of established immigrants
11. Provide free/affordable language training for all people of immigrant background
12. Provide better and more customised information on the start-up loan, housing allowance and other facilities to aid the purchase of a home
13. Monitor the local rental market to prevent discrimination
14. Offer talks on the benefits and drawbacks of staying put or moving out for refugees.
15. Find the causes of, and take action to remedy, chain migration

Del I Perspektiver og kontekster

1 Tema og perspektiver

Formålet med denne undersøkelsen er å få frem innvandreres egne tanker og erfaringer om hva som påvirker deres valg om å bli boende i norske distriktskommuner. Sagt på en annen måte, hva er det som gjør at en økende andel arbeidsinnvandrere og flyktninger som bor i Distrikts-Norge ikke gjør som mange andre, og flytter til mer sentrale strøk? Innvandrernes egne erfaringer og refleksjoner om hva som gjør at de trives i akkurat den kommunen de har valgt som bosted, og hva de selv mener er avgjørende for at de blir boende, vil styrke kunnskapsgrunnlaget for aktører som jobber med å skape inkluderende og attraktive distriktskommuner.

Spørsmålet om hva som avgjør at folk trives der de bor, kan studeres fra flere innfallsvinkler. En innfallsvinkel er å ta utgangspunkt i lokale aktører, strukturer og betingelser for inkludering på sentrale velferdsarenaer slik som arbeid, bolig, utdanning, kommunale tjenester, sivilsamfunn og fritidsmuligheter. En annen innfallsvinkel er å ta utgangspunkt i personene, innvandrerne selv. Opplever den enkelte muligheter til å gjennomføre sitt og andre familiemedlemmers livsprosjekter i den aktuelle distriktskommunen? Noen vil ha ambisjoner for eget og/eller familiens liv som ikke er stedsbundne. Andre kan tenke at dersom jeg trives her, blir jeg. Hvis ikke flytter jeg til et annet sted hvor jeg tror mulighetene er bedre for et godt liv for meg.

Dette prosjektet handler om å legge hovedvekten på innvandrernes stemmer og hvilke sider ved de lokale betingelsene som de opplever som inkluderende eller eventuelt ekskluderende. Hva gjør at de føler seg som del av lokalsamfunnet, og hva gjør at de eventuelt føler seg utenfor? Tre kommuner; Vestvågøy, Tynset og Haram som ligger i forskjellige deler av Distrikts-Norge er valgt som case for undersøkelsen (se også kap.2 og 3). Registerbasert informasjon om de tre kommunene og de bolig- og arbeidsmarkedsregionene kommunene inngår i, bidrar til å sette

innvandrernes erfaringer inn i en kontekst. Lokale aktører i kommunene og næringslivet bidrar til å utfylle den kontekstuelle rammen rundt innvandrernes erfaringer.

Hovedproblemstilling for prosjektet:

- Hva påvirker flyktningers, arbeidsinnvandreres og familieinnvandreres valg av bosted, og hva skal til for at de velger å bli boende i en distriktskommune?

Problemstillingen kan belyses innenfor et noe større perspektiv. Hva som får innvandrere til å flytte til og bli boende i en distriktskommune, handler blant annet om hvordan de fortolker ”push -, pull – og stay” faktorer knyttet til det aktuelle stedet og alternative andre steder. Push og pull er begreper som er mye brukt i migrasjonslitteraturen. *Push*-faktorer dreier seg om det som får noen til å flytte fra et sted; være seg krig og forfølgelse, naturkatastrofer eller mindre dramatisk, slik som vanskeligheter med å finne jobb, mangel på sosialt nettverk og for eksempel mangel på tilbud man verdsetter. *Pull*-faktorer handler omvendt om kvaliteter ved det andre stedet man trekkes til ved migrasjon og flytting. Det kan være forventninger om å få oppfylt det man savnet, eller det som ikke fungerte på fraflytterstedet. Det kan også være så enkelt som kjærlighet og det kan være tro på et bedre liv. *Stay*-faktorer er imidlertid det sentrale i denne studien. Hva er det den enkelte setter så pris på ved stedet de nå bor at de foreløpig har valgt å bli boende? Mer presist; hva er det som påvirker innvandreres valg om å bli boende i spesifikke norske distriktskommuner?

- Hvordan påvirkes trivsel og bolyst av om innvandrere opplever å få brukt sine ressurser lokalt?
- Hva betyr egen deltakelse i lokalsamfunnet for opplevelse av bolyst?
- Hvordan opplever ”innvandreren” å bli verdsatt og tatt i mot lokalt?
- Hvordan opplever ”innvandreren” at det ligger til rette for å gjennomføre sitt/familiens livsprosjekt i den aktuelle distriktskommunen?

Disse spørsmålene skal belyses ved følgende sider av kommunen: Det konkrete stedet og lokalsamfunnet, arbeidsliv, bolig, nabolag og sivilsamfunn.

Likheter og forskjeller mellom ulike kategorier av innvandrere skal belyses; flyktninger, arbeidsinnvandrere, familieinnvandrere.

Det er flere grunner til å sette fokus på innvandrerbefolkningens bostedsmønster og valg av Distrikts-Norge som bosted. For det første har befolkningssammensetningen i Norge endret seg radikalt siden den arbeidsinnvandringen startet på 1970-tallet. Og prognosene tyder på fortsatt høy innvandring. For det andre har sammensetningen av innvandringen endret seg etter 2004, da det ble åpnet for fri flyt av arbeid og tjenester gjennom Norges deltakelse i EØS-avtalen. Det innebærer at personer fritt kan bevege seg og ta arbeid innenfor EU-området. Dernest har innvandrerbefolkningens flytteaktivitet og bostedsmønster i Norge endret seg. De demografiske endringene som kan knyttes til innvandring får igjen betydning for kvaliteten på lokalsamfunn, stedsutvikling og lokal næringsutvikling. Dette kan gi inspirasjon og nytt innhold til distriktpolitikken nasjonalt og i den enkelte kommune.

I dette kapitlet er hensikten å belyse rammene og noen av de kontekstuelle forholdene som legger føringer på møtet mellom innvandringen og Distrikts-Norge. Mens innvandring til nå i stor grad har vært forbundet med storby og sentrale områder, blir det mer og mer relevant å snakke om innvandring og distriktpolitikk i sammenheng.

1.1 Norge som innvandringsland

Norge har vært et innvandringsland siden slutten av 1960-tallet. Da kom det arbeidsinnvandrere fra bl.a. Pakistan, India, Tyrkia, Marokko og Jugoslavia. Siden innvandringsstoppen i 1975 har innvandringen bestått av familiegjenforeninger og flyktninger. Fra 2004 ble det åpnet for innvandring av nye arbeidsinnvandrere fra

EU/EØS landene. Tabellen under viser innflytting og nettoinnflytting til Norge for perioden 1970 – 2010.¹

Tabell 1.1 *Flytting til og fra utlandet. 1970 – 2010.*

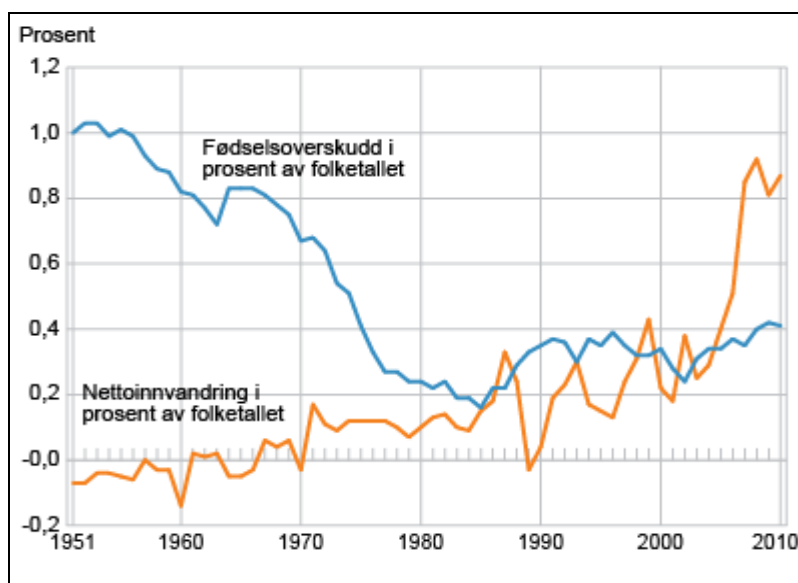
	1970	1980	1990	2000	2005	2010
Innflytting	17383	18776	25494	36542	40148	73852
Netto- innflytting	- 969	4071	1710	9688	18439	42346

Kilde: Statistikkbanken

Tabellen viser tydelig at nettoinnflyttingen har økt etter 2000, og særlig fra 2005. Imidlertid var det høy nettoinnflytting også fra 1997-1999, varierende fra 10 700 til 19 000 noe som må knyttes til oppholdstillatelse til flyktninger. Dette er et uttrykk for at innvandring både må forklares med forhold ute i verden som Norge ikke kontrollerer, og regulering av innvandringen. Forskjellen på innflytting og netto innflytting viser at det er en stor mobilitet i befolkningen.

Innvandring og nettoinnvandring har fått økende betydning for befolkningsutviklingen i landet. Som det går fram av figur 1.1.nedenfor, fikk innvandring større betydning enn fødsels-overskudd for vekst i folketallet fra ca. 2006. Sammen med internasjonal og nasjonal regulering av innvandringen, viser tallene at hovedspørsmålet ikke lenger er for eller i mot innvandring, men hva slags flerkulturelt samfunn som er ønskelig nasjonalt og lokalt.

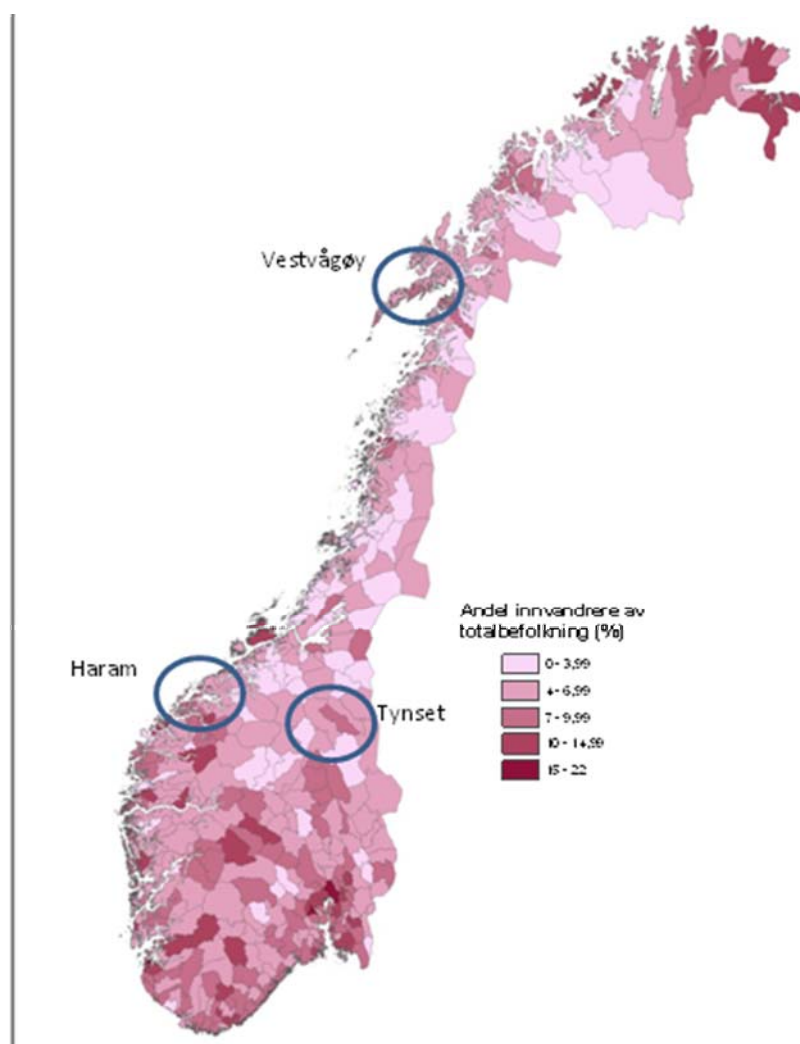
¹ Nettoinnflytting er all innflytting minus utflytting fra landet. Tallene inkluderer nordmenn som flytter ut og inn av landet.

Figur 1.1 *Fødselsoverskudd og nettoinnvandring, 1951-2010. Prosent.*

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I 2011 bodde det innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i alle landets kommuner. Innvandrerbefolkningen utgjorde ca. 12 prosent av befolkningen eller rundt 600 000 på landsbasis. I Oslo utgjorde innvandrerbefolkningen derimot 28 prosent av byens innbyggere.

Kartet i figur 1.2 viser andelen *innvandrere* i norske kommuner i 2010. Kartet inkluderer ikke norskfødte med foreldre født i utlandet, dvs. de som er født og oppvokst i Norge. I 2010 bodde det rundt 90 000 personer i Norge som var født i Norge, av foreldre med innvandrerbakgrunn.

Figur 1.2 *Andel innvandrere i kommunene, 2010.*

Jo mørkere farge på kartet, jo høyere andel innbyggere som har innvandret til Norge. Sirkelene viser hvor i landet kommunene Vestvågøy, Tynset og Haram ligger. Kartet viser at innvandrerbefolkningen har blitt en del av Norge og en stadig viktigere del av lokalsamfunn i bygd og by. Mens innvandring før særlig ble forbundet med Oslo- området, bor det nå innvandrere i alle landets kommuner. Den høyeste andelen finner vi fortsatt i Oslo-området, men det er også kommuner i Finnmark og i innlandet med høy andel innvandrere.

Dersom man ønsker å støtte opp om innvandreres økende bosetting i Distrikts-Norge, og unngå sterkere segregasjon mellom hovedstadsområdet og resten av landet, vil politikk og tiltak som gjør distriktskommunene attraktive for alle kategorier av innvandrere være gunstig, enten det gjelder landbakgrunn eller oppholdsstatus..

Innvandrerbefolkningen² i Norge har bakgrunn fra over 200 land. Etter åpningen av arbeidsmarkedet i EU / EØS området fra 2004, har innvandrerbefolkningens opphavsland endret seg. Til forskjell fra før 2004, har den største gruppen nå bakgrunn fra Europa.

Tabell 1.2 *Innvandrere og personer født i Norge av innvandrerforeldre etter landbakgrunn. 1.1.2011.*

Europa	Asia	Afrika	Latin-Amerika	Nord-Amerika, Oseania
287 000	210 000	74 000	19 000	11 000

Kilde: www.ssb.no/innvandring/main.shtml

Innvandrerne har kommet til Norge av forskjellige grunner, har forskjellig bagasje- og kultur- og språkbakgrunn. De er ulikt utrustet for å møte betingelsene for å klare seg i det norske samfunnet. Den antatte fremtidige befolkningsveksten knyttet til innvandring gjør det nødvendig å finne fram til og bygge opp om nasjonale, lokale og individuelle strategier for å gjøre dette mulig.

1.2 Fremtidsperspektiver - befolkningsvekst

Statistisk sentralbyrå (SSB) har laget prognoser for fremtidig befolkningsvekst.³ Den største usikkerheten er knyttet til innvandring. Nivået på innvandringen vil variere i takt med internasjonale avtaler som Norge har forpliktet seg til, og nasjonal innvandrings- og integreringspolitikk. Like viktig er utviklingen i verden med hensyn på konflikter (flyktninger), økonomisk utvikling i EØS-området og behovet for arbeidskraft i Norge. I 2010 ble det registrert nesten 74 000 innvandring til Norge og

² Innvandrerbefolkningen inkluderer både innvandrere og deres barn født i Norge. Se også side 53.

³ <http://www.ssb.no/emner/02/03/folkfram/main.html>

31 000 utvandringar.⁴ Nettoinnvandringen var dermed på 42 000 personer. Dette er det høyeste som er registrert noensinne. Som tabellen under viser var det noen flere norske statsborgere som utvandret enn som innvandret.

Tabell 1.3 *Innvandring, utvandring, nettoinnvandring 2010*

Landbakgrunn	2010		
	Innvandring	Utvandring	Nettoinnvandring
Norske statsborgere	8787	9010	-223
Utenlandske statsborgere	65065	22496	42569
Totalt	73852	31506	42346

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Statistikkbanken.

Sju av ti innvandrere kom fra andre europeiske land. De fleste som kom til Norge i 2010 fra land utenom Norden kom for arbeid (47 %).^{5 6} Den nest største gruppen var familieinnvandrere (29 %), mens flyktninger var tredje største gruppe (12 %). Studenter utgjorde 10 prosent av registrerte innvandrere i 2010 fra land utenom Norden. I tillegg kom utstasjonerte /innleide arbeidstakere som er i Norge på kortvarig oppdrag. Hvor mange disse er, finnes det ikke systematisk oversikt over.

Tilstrømmingen av arbeidsinnvandrere fra EØS-området er et nytt fenomen som ble mulig med EU utvidelsen i 2004. Drøye sju år etter den første EU-utvidelsen østover ser det ut til at disse arbeidstakerne – og deres familier - blir et varig innslag i det norske samfunnet.⁷ Polen og Litauen er to av de viktigste avsenderlandene i EØS-området. Per januar 2011 var det ifølge SSB drøyt 60 000 personer fra Polen og drøyt 16 000 fra Litauen bosatt i Norge.⁸ I løpet av 2010 var det en tilvekst fra disse to landene på mer enn 10 000 mennesker. En viktig forklaring på den sterke veksten er at det har blitt mer vanlig for arbeidsinnvandrerne å ta

⁴ <http://www.ssb.no/innvutv/tab-2011-05-05-01.html>

⁵ <http://www.ssb.no/innvgrunn/tab-2011-08-25-01.html>.

⁶ Det finnes ikke statistikk over oppholdsgrunn blant nordiske innvandrere.

⁷ Man må ha vært i Norge i minimum 6 måneder for å være regnet som bosatt.

⁸ <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef/tab-2011-04-28-01.html>

med seg familien og etablere seg her i landet. For eksempel var det en dobling av familiegjenforeninger fra Polen fra 2006 til 2007, og i årene 2006-2009 toppet Polen familiegjenforeningsstatistikken.⁹ Sentralt i vår studie er å få mer kunnskap om hva som skal til for at denne gruppen slår seg til i Norge, og da spesifikt i Distrikts-Norge. Den åpne arbeidsinnvandringen fra EØS-området kommer i tillegg til det felles arbeidsmarkedsområdet i Norden fra 1954.

I SSB's hovedalternativ for befolkningsframskrivninger antas det at hver fjerde innbygger er innvandrer eller etterkommer av innvandrere i 2060. I alternativet der innvandringen er høyest antar man at innvandrerbefolkningen vil utgjøre 36 prosent av befolkningen.

Men, innvandringen og befolkningsveksten fordeler seg ikke likt i regionene og fylkene (Texmon og Brunborg 2011). Det forventes vekst i alle fylker, men fram til 2030 forventes det å være sterkest vekst i Oslo, Akershus og Rogaland. Veksten forventes å være beskjeden i Sogn og Fjordane, Nordland og Finnmark. Til tross for regional ulikefordeling, forventes det at innvandringen vil føre til befolkningsvekst i 330 av landets 430 kommuner innen 2015, mot 310 kommuner i 2010.

1.3 Flyktninger, arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere

Flyktninger, arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere møter forskjellige betingelser for å bli del av det norske samfunnet. I dette avsnittet skal vi kort beskrive noen sentrale vilkår som påvirker deres muligheter for inkludering lokalt.

Den politiske rammen for integrering som følges opp av tiltak og økonomiske virkemidler, er i dag begrenset til nyankomne flyktninger og deres familier, samt til familieinnvandrere.

⁹<http://www.udi.no/Oversiktsider/Statistikk-og-analyse/Statistikk-/Familieinnvandring/Innvilgede-familieinnvandringstillatelser/Innvilgede-familieinnvandringstillatelser-2001-2009/> Fra 1.oktober 2009 ble krav om oppholdstillatelse erstattet med en registreringsordning, og tilsvarende registrering av familiemedlemmer.

1.3.1 Bosetting og integrering av flyktninger

Flyktninger som får oppholdstillatelse blir bosatt i kommuner over hele landet etter avtale mellom IMDi og kommunen. Det er et mål at flyktningene blir bosatt i kommuner som matcher flyktningenes kompetanse og behov, og hvor det er mulighet for arbeid.

Ved bosetting av flyktninger forplikter kommunene seg til å finne første bolig og til å tilby 2-årig introduksjonsprogram for de nyankomne. Flyktningene har rett og plikt til å delta i introduksjonsprogrammet og får introduksjonsstønad for deltakelsen. Fra 2008 har kommunene mottatt integreringstilskudd for bosetting av flyktninger. I 2011 var tilskuddet på 581 500 kroner per person, fordelt på 5 år. Tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap utbetales over 3 år. I 2011 var høy sats 111 300 kroner (alle flyktninger kommer inn under høy sats) og lav sats 42 200 kroner (familiegjenforente med språk som ligger tettere opp til norsk). Dette innebærer at det satses mye på å motivere kommunene til å bygge opp lokale tilbud til flyktningene. Godt tilpasset introduksjonsordning kan både bidra til å lette flyktningenes innpass i lokalsamfunnet, og det kan skaffe kommunen nødvendig arbeidskraft. Dersom flyktningene velger å flytte fra bosettingskommunen før, eller når de har gjennomført introduksjonsprogrammet, må de etablere seg på nytt et annet sted. Den siste kartleggingen av sekundærflyttinger blant flyktninger bosatt i 2005 viste at 73 prosent fortsatt bodde i bosettingskommunen i 2010, fem år etter at de har gjennomført introduksjonsprogrammet. Dette er den høyeste andelen i noen kohort av flyktninger som er registrert siden 1995 (Høydahl 2011). Det kan tolkes på minst to måter. For det første, introduksjonsprogrammet har vært vellykket når det gjelder å bygge opp og synliggjøre flyktningenes muligheter til å skape seg et tilfredsstillende liv i kommunen. For det andre, de flyktningene som fortsetter å bo i bosettingskommunen, og i særdeleshet de som blir boende i distriktskommuner trives på mindre steder.

Noen flyktninger blir bosatt i den kommunen hvor de bodde i asylmottak. En tidligere studie har vist at flyktninger som ønsket å bli bosatt i (distrikts)kommunen hvor de hadde bodd i asylmottak, oppga som viktigste grunn at de allerede var kjent i kommunen (Søholt og Holm 2009). De visste hvor ting var, hva som foregikk, hva man kunne gjøre og de kjente folk og lokale institusjoner. Flyktningene som ble bosatt i asylmottakskommunen opplevde at

det var lettere for dem enn for nybosatte flyktninger å komme videre i livet. De slapp å bryte etablerte bånd og starte på nytt. Dette var spesielt tydelig der mottaket hadde jobbet bevisst med å etablere relasjoner mellom mottaket og lokale organisasjoner, som igjen førte til utvikling av personlige bånd. Meningsfulle sosiale relasjoner, sammen med en opplevelse av å være velkommen, og at det var fremtidsmuligheter på stedet bidro til at disse flyktningene så for seg egen framtid i kommunen. Selv om de hadde slekt og kjente i Oslo ville de ikke flytte dit – det var en by for besøk – ikke for å bo!

1.3.2 Familieinnvandrere

I denne rapporten er familieinnvandrere utlendinger som kommer til Norge for å gifte seg med nordmenn. I 2009 kom det 3980 kvinner til Norge for å gifte seg med norsk eller nordisk borger (IMDi 2009).¹⁰ I 2008 utgjorde kvinner fra Thailand 85 prosent og fra Filippinene 81 prosent av alle som kom fra disse landene (Pettersen 2009). I følge Tyldum og Tveit var det i 2006 den vanligste grunnen til at voksne innvandrere fra ikke vestlige land fikk oppholdstillatelse i Norge, at de var gift med en nordmann (Nadim og Tveit 2009). Det var flere innvandrere som kom til Norge gjennom ekteskap med en person uten innvandringsbakgrunn enn det var innvandrere som kom gjennom ekteskap med en person med innvandringsbakgrunn.

Norskopplæring er det eneste offentlige integreringstiltaket familieinnvandrere som kommer for å gifte seg med nordmenn har rett på. Dermed blir skolen det faste møtepunktet hvor familieinnvandrerne kan hente informasjon (Nadim og Tyldum 2009). Familieinnvandrere til nordmenn som har fått oppholdstillatelse etter 2005, har rett og plikt til 300 timer gratis opplæring i norsk og samfunnskunnskap i løpet av de tre første årene de bor i Norge. Personer som trenger opplæring utover de 300 timene, har rett til å få inntil 2700 timer til gratis, til sammen 3000 timer. Gjennomført norskopplæring eller tilstrekkelige kunnskaper i norsk må dokumenteres ved søknad om bosettingstillatelse og statsborgerskap. For familiemedlemmer til arbeidsinnvandrere fra EØS-området er det egne regler.

¹⁰ I 2009 ble det totalt innvilget 18112 familieinnvandringstillatelser, uavhengig av kjønn og landbakgrunn (UDI statistikk).

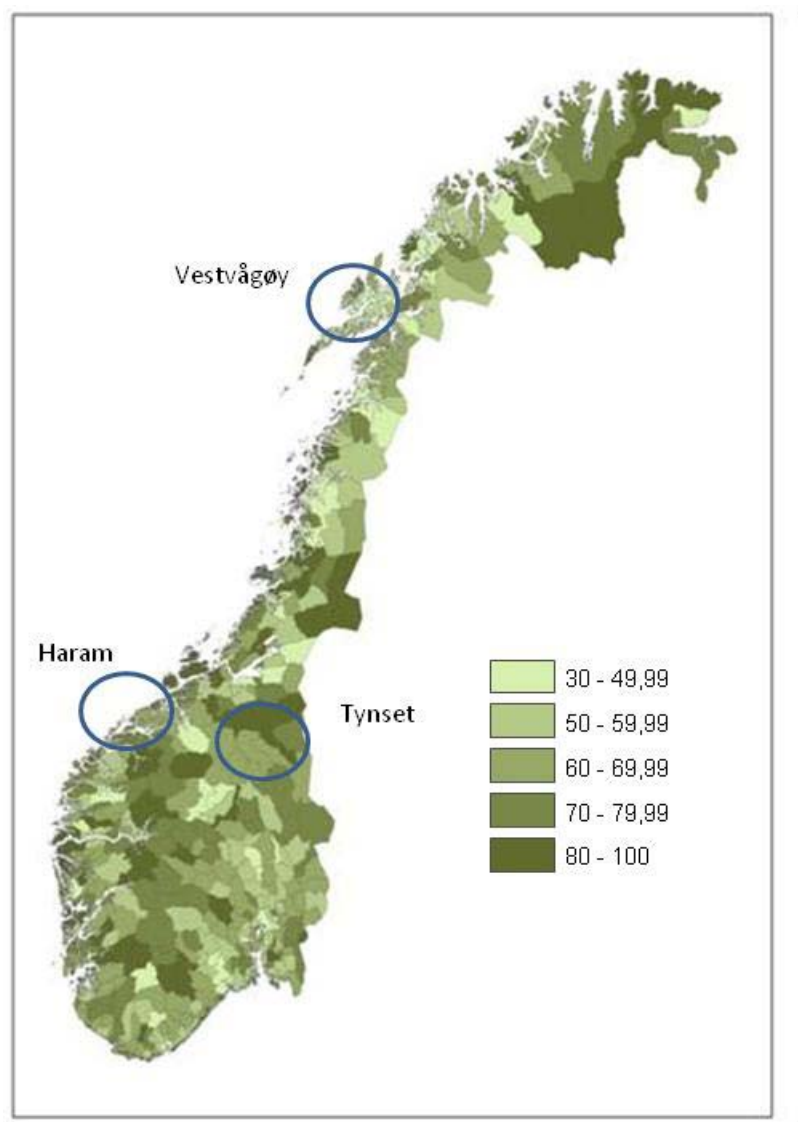
1.3.3 Bostedsmønster og betingelser for innvandrere fra EU/EØS området

Innvandrere fra EU/EØS, som er den gruppen som øker mest i antall og er størst (tabell 1.2), omfattes ikke av egne ordninger som skal bidra til integrering (NOU 2011:14). Innvandrere får dermed forskjellig oppfølging lokalt avhengig av deres innvandrerstatus. Til forskjell fra flyktninger, forventes det at arbeidsinnvandrere klarer seg selv både på arbeids- og boligmarkedet. Registrerte arbeidsinnvandrere fra EU/EØS området har de samme rettigheter og plikter etter sosialtjenestelovene som norske borgere (NOU 2011:7). Sosialtjenesteloven fastsetter kommunenes ansvar for å bistå vanskeligstilte.

Arbeidsinnvandring fra EU/EØS landene er et relativt nytt fenomen og nytt for kommunene. Hvordan kommunene vil følge opp regelverket når arbeidsinnvandrere mister jobben, kommer i vanskelige livssituasjoner, blir bostedsløse osv. er foreløpig relativt uprøvd. Problemstillinger knyttet til denne problematikken er diskutert i rapporten ”Globalisering og boligpolitikk” (Indset, Johannessen og Søholt 2011) og i rapporten ”Møtet mellom internasjonalt boligmarked og nasjonalt boligmarked” (Søholt, Ødegård og Lynnebakke 2012, kommer).

Innvandrere med kort botid flytter dit i landet hvor det er arbeid å få når de kommer til Norge (Røed, Bratsberg og Schøne 2011). Blant arbeidsinnvandrere har det manifestert seg i et bostedsmønster som er knyttet til arbeidsmuligheter. I kartet i figur 1.3 vises bostedsmønsteret til innvandrere fra EU/EØS området, i prosent av innvandrebebefolkningen. I kommunene med mørk grønn farge er andelen innvandrere fra EU/EØS-området høyere enn andelen innvandrere fra andre deler av verden.

Figur 1.3 *Innvandrere fra EU/EØS området i kommunene. Andel av innvandrerbefolkningen. 2010.*

Kartet over viser at arbeidsinnvandrere har et spredt bosettingsmønster. Sammenlignet med kartet i figur 1.2 over hele innvandrerbefolkningen, skiller bosettingsmønsteret seg. Mens innvandrere flest er overrepresentert i hovedstatsområdet, er andelen innvandrere fra EU/EØS området lavere her. Det er i typiske distrikts- og turistkommuner i innlandet, noen

kystkommuner og kommuner i Finnmark at innvandrere fra EU/ EØS området dominerer blant innvandrerne. I denne sammenheng må det minnes om at nordiske innvandrere er del av innvandrerne fra EU/ EØS området. Kartet viser bare registrerte innvandrere. Innleide og utstasjonerte arbeidstakere fra Europa har vi ingen systematisk oversikt over.

Selv om man ikke vet hvorvidt arbeidsinnvandrere vil slå seg ned i Norge tyder familieinnvandringen fra blant annet Polen på at de ser på Norge som et fremtidig bosted. I perioden 1990 – 2008 kom det flest familieinnvandrende kvinner og barn fra Polen (Tronstad 2010). IMDi's studie av arbeidsinnvandring fra Polen og Baltikum viser likeledes at et flertall ser for seg en fremtid i Norge, selv om forutsetningene er usikre. Andelen som regner med å bli øker med økt botid (IMDi 2008).

1.4 Innvandrernes flytteaktivitet legger grunn for det flerkulturelle lokalsamfunnet

Innvandringen bidrar som nevnt til befolkningsvekst og på den måten også til opprettholdelse av og utvikling av kommunale tjenester. Innvandringen til Distrikts-Norge har økt proporsjonalt mer enn hva som har vært tilfelle til Oslo-regionen. I perioden 1999 – 2009 gikk Oslos andel av alle innvandrere i Norge ned med 5 prosent, selv om det totale antallet økte i byen og i landet.

I 2010 var innflyttingen av innvandrere høyere enn utflyttingen i 409 av 430 kommuner (NOU 2011:14). Flyktninger blir førstegangsbosatt i kommuner over hele landet, men kan flytte videre om de tror de vil få det bedre et annet sted. Arbeidsinnvandrere flytter derimot etter jobbene. De som etablerer seg med familie vil imidlertid være opptatt av flere forhold i lokalsamfunnet enn jobb for hovedforsørger. Tidligere forskning blant flyktninger har vist at om ektefellen føler seg isolert, kan hele familien flytte (Danielsen og Gulbrandsen 2008).

I 2010 var det 215 000 flyttinger mellom norske kommuner, det høyeste tallet som noensinne er registrert.¹¹ I tillegg ble det registrert 409 000 flyttinger innenfor kommunene, det høyeste siden 2007. Inn- og utvandring er en del av det totale flyttebildet.

¹¹ <http://www.ssb.no/emner/02/02/20/flytting/main.html>

Mange av kommunene som mister innbyggere til andre kommuner, får likevel netto innflytting på grunn av innvandring fra utlandet. Innvandrere og deres norskfødte barn er en viktig del av flyttingen mellom kommunene, fordi de flytter mer enn den øvrige befolkningen. Spesielt flyktninger flytter i større grad til Oslo- området enn andre. Likevel er sentraliseringen avtakende for fjerde år på rad. Det er to parallelle tendenser; minkende sentralisering sammen med netto utflytting fra de minst sentrale kommunene.¹² Det betyr at det i hovedsak er mellomsentrale kommuner som har beholdt befolkningsgrunnlaget eller fått befolkningsvekst. På 1990-tallet var flytteaktiviteten og sentraliseringen svak på grunn av lavkonjunktur. I de senere årene har derimot sentraliseringen avtatt til tross for høykonjunktur og høy flytteaktivitet. Det kan tyde på god økonomisk aktivitet i større deler av landet.

All flyttingen tyder på at kommunene ikke kan ta sin befolkning for gitt. Kommuner og næringsliv må utvikle gode livsvilkår for eksisterende og nye innbyggere. De må profilere seg for å fremstå som et attraktivt sted for tilflyttere og et godt sted å bo. Og, de må ta imot tilflyttere på en slik måte at de kan trives og få muligheter til å utvikle gode liv, slik at de ikke flytter videre. En utfordring er at innvandrere i utgangspunktet er mindre knyttet til en kommune eller region og dermed mindre stedbundne, enn de som er født og oppvokst i området (Kommunal- og regionaldepartementet 2011). Mange av de som flytter til perifere kommuner flytter videre etter få år, om de ikke har fått erfare at akkurat dette stedet og denne kommunen er godt sted å bo.

¹² Med sentralitet menes en kommunes geografiske beliggenhet i forhold til tettsteder av ulike kategorier. Det er fire hovednivåer, kodet 3–0, alt etter reisetid fra de forskjellige tettstedene. En kommune har sentralitet 3 når dens befolkningstygdepunkt ligger innenfor 75 minutters reisetid fra et tettsted med minimum 50 000 innbyggere (90 minutter fra Oslo). For å få sentralitet 3, må tettstedet i tillegg fungere som regionsenter. Sentralitet 2 betyr at det er maksimalt 60 minutters reisetid til et tettsted med minimum 15 000 innbyggere; sentralitet 1 vil si at det er maksimalt 45 minutters reisetid til et tettsted med minimum 5 000 innbyggere. Kommuner som ikke oppfyller noen av disse kravene, får sentralitet 0. <http://www.ssb.no/emner/02/02/20/flytting/>

1.4.1 Hva vet vi om innvandreres flyttemotiver og motiver for å bli boende der de bor?

De ferskeste dataene om bo- og flyttemotiver i befolkningen viser at innvandrere ikke skiller seg nevneverdig ut med hensyn til hvorfor de velger å flytte, og hvorfor de velger å bo på stedet de bor (Aure, Langset og Sørli 2012). I den siste bo- og flyttemotivundersøkelsen, basert på perioden 1999-2006, har respondentene blitt delt i to grupper: de som har flyttet i løpet av en 7-årsperiode og de som er blitt boende. De som har flyttet er spurt om den viktigste årsaken til siste flytting, mens gruppen som har blitt boende, er spurt om hovedårsaken til at de fortsatt bor på stedet. Tilstrekkelig mange innvandrere deltok i undersøkelsen til at man kan sammenligne innvandrere med hele befolkningen. Tekniske forhold i undersøkelsen gjorde at by-innvandrere ble overrepresentert. Dermed er resultatene ikke geografisk representative for innvandrerbefolkningen.

Tabell 1.4 *Viktigste flyttemotiv og bomotiv i hele befolkningen i Norge og blant innvandrere i perioden 1999-2006. Prosent.*

	Hele befolkningen		Innvandrere	
	Viktigste boårsak	Viktigste flytteårsak	Viktigste boårsak	Viktigste flytteårsak
Utdanning	1	4	3	3
Arbeid	19	20	20	26
Bolig	17	25	14	24
Sted/miljø	31	21	32	15
Familie	19	27	20	30
Helse	2	3	1	2
Uspesifikt	11		10	
Totalt	100	100	100	100

Kilde: Aure, Langset og Sørli, 2012. ¹³

Tabellen viser at det er forholdsvis små forskjeller mellom innvandrere og hele befolkningen, både med hensyn til hvorfor man har flyttet og hvorfor man har valgt å bli boende. Riktignok oppgir innvandrere oftere enn andre arbeid som en grunn til at de

¹³ Vi takker Marit Aure, Bjørg Langset og Kjetil Sørli for at vi har fått lov til å gjengi tabellen før rapporten er utgitt.

har flyttet, mens sted/miljø oppgis noe sjeldnere. Dette kan trolig forklares med at flere i hele befolkningen flytter dit hvor de har røtter (tilbakeflytting), mens forholdsvis flere innvandrere flytter dit hvor de kan finne arbeid. Flytting til familie er også noe vanligere som flytteårsak blant innvandrere enn i hele befolkningen. Grunnene som oppgis for å bli boende, er imidlertid nesten identiske både for hele befolkningen og innvandrere. Den eneste lille forskjellen er at innvandrere er mindre tilbøyelige enn andre til å oppgi bolig som årsak til å bli boende.

Selv om nordmenn og innvandrere svarer nokså likt på disse spørsmålene, er det ikke sikkert at motivene er sammenfallende. Innenfor hver kategori kan det være svært ulike forhold som vektlegges. I en kvalitativ undersøkelse, slik som denne studien, kan vi gå bak de store kategoriene og gå mer i dybden på hva som gjør at innvandrere velger som de gjør – og om det kan være noe ved deres status som innvandrere som gjør erfaringene deres spesielle. I tillegg har vår undersøkelse fokus på innvandrere i distriktene som er underrepresentert i flyttemotiv undersøkelsen.

1.5 Stedskvaliteter

Stedskvaliteter kan knyttes til egenskaper ved et sted som har betydning for opplevelse og livsutfoldelse. Det dreier seg om størrelsen på et sted, om næringsstruktur og lokale muligheter for arbeid og utdanning, om kjennetegn ved det lokale boligmarkedet, om offentlig og privat tilbud innen handel, service og fritid, om landskap og natur og om avstander og kommunikasjonsmuligheter til andre steder. Dessuten handler det om stedet oppleves som hyggelig, kvaliteten på det sosiale livet og kulturelle forhold. Som del av dette er hva som særpreger den lokale, kollektive mentaliteten. Dette får blant annet betydning for hvordan tilflyttere, og i sær nye innvandrere, blir møtt på sentrale arenaer lokalt.

Når det gjelder innvandrere i Distrikts-Norge og valg av sted skiller denne gruppen seg noe fra nordmenn. Innvandrere har ikke røtter i Distrikts-Norge og flytter ikke tilbake til opphavsstedet. De har antakelig også mindre kjennskap til Distrikts-Norge og kan vanskeligere vurdere på forhånd om det ene eller andre stedet vil være et godt sted å bo. Arbeidsinnvandrere flytter etter jobbmuligheter, flyktninger blir bosatt og familieinnvandrere flytter dit

hvor ektefellen befinner seg. Stedets eventuelle kvaliteter tilegnes over tid, om man blir boende.

Hva den enkelte vurderer som gode stedskvaliteter vil variere med hva enkeltmennesker legger vekt på. Individuelle preferanser formes av bakgrunn, hvor i livet en befinner seg og hva slags framtidsliv man ønsker seg. Da vil noen typer steder være mer aktuelle enn andre. Vurderingen blir – passer dette stedet for meg og det livet jeg vil leve? Å velge byen eller bygda, eller å velge akkurat denne bygda fremfor en annen, kan ha mye å si for boligkvaliteter, muligheter i arbeidslivet, til utdannings- og karriereløp, sosialt liv, fritidsliv m.m. Valget står både mellom småsamfunn og storsamfunn, og mellom konkrete steder.

1.6 Distriktpolitikken

I den siste stortingsmeldingen om distriktpolitikk understreker Regjeringen at man vil opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret for å videreføre og videreutvikle det mangfoldet i historie, kultur og ressurser som ligger i dette (St.meld.nr.25 (2008-2009)). Dette kan tolkes dit hen at offentlige og private aktører på nasjonalt, regionalt og kommunalt nivå må arbeide aktivt for å få folk til å velge å bosette seg i og være med på å utvikle Distrikts-Norge. Som det kom frem i avsnitt 1.4, er Distrikts-Norge i stor grad avhengig av innvandrere for å unngå befolkningsnedgang. Hvor innvandrerbefolkningen velger å flytte og slå seg ned, blir derfor sentralt for å lykkes med målene i distriktpolitikken. Denne politikken vektlegger også at alle skal ha ”reell fridom til å busette seg der dei vil”(s.7). Da blir det enda viktigere at det å bo i kommunene i Distrikts-Norge oppleves som positivt og tilfredsstillende av innvandrerbefolkningen. Hvis ikke flytter de til mer sentrale strøk.

I distriktsmeldingen vektlegges det at ”vekstkrafta kjem nedefra”(s.8). Om man skal lykkes med å skape lokal vekst med utgangspunkt i lokale krefter, betyr det at lokale aktører må evne å slippe til og ta i bruk den lokale innvandrerbefolkningens ressurser; være seg formell kompetanse, ferdigheter, interesser eller nye initiativ. I tillegg til å være åpen for at nye innbyggere, i dette tilfelle innvandrere, vil påvirke utviklingen av lokalsamfunnet, påpeker regjeringen at avgjørende faktorer for at folk bosetter seg og blir boende, er tilgang til arbeid, gode boliger, private og offentlige

tjenester, nærhet til familie samt spesifikke steds- og miljøkvaliteter. For innvandrere kan også mulighet til å opprettholde sosialt miljø med folk fra samme land og eventuelt samme religion spille en rolle. Mer kunnskap om hva innvandrere selv legger vekt på når de velger å bo i Distrikts-Norge, kan derfor bidra til å styrke kunnskapen om hvordan man kan legge til rette for at innvandrere velger Distrikts-Norge.

1.7 Oppbygging av rapporten

Denne rapporten består av tre deler, hver med flere kapitler. I Del I presenterer vi først hovdeproblemstillinger og perspektiver som kan ramme inn tematikken om hva som får innvandrere til å bli boende i distriktskommuner (kapittel 1).

Deretter belyser vi tilnærmingen til prosjektet. Det er valgt en casetilnærming med dybdedykk i tre forskjellige typer av distriktskommuner i forskjellige deler av landet. Hovedkilden til data er innvandrerne selv, i tillegg til andre lokale nøkkelinformanter. Nøkkelinformantene, og annen informasjon om kommunene og de bolig- og arbeidsmarkedsregionene som kommunene ligger i, bidrar til å kontekstualisere innvandrernes erfaringer og refleksjoner (kapittel 2 og 3).

Så følger en drøfting av det vi har kalt for lokale regimer som påvirker inkludering. Dette er basert på informasjon fra nøkkelinformanter i de tre kommunene, i sær fra representanter for sosial- og flyktningsenheter (kapittel 4).

Etter dette følger Del II – *innvandrernes egne stemmer*. Der forteller de om hva som gjør at de foreløpig har valgt å bli boende i distriktskommunen. Dette omfatter forhold knyttet til stedet, arbeidslivet, bolig og nabolag, sosial kontakt og lokal deltakelse, erfaringer med lokale myndigheter, fremtidsutsikter og om de opplever å bli verdsatt lokalt. Denne delen omfatter også innvandrernes erfaringer med hvorfor andre innvandrere har flyttet fra stedet.

Alle disse kapitlene avsluttes med korte lærestykker. Hensikten er å hente fram og tydeliggjøre muligheter for forbedring av praksis for det overordnede målet – at innvandrere skal flytte til, trives og bli boende i Distrikts-Norge. Basert på innvandrernes positive og

negative erfaringer med stedet de bor, har vi her et aktørorientert utgangspunkt for å vise hvordan stedet kan gjøres mer attraktivt for innvandrere og andre som bor der og for å tiltrekke seg nye innbyggere (kapittel 5 – 12).

Forskjeller mellom steder og mellom ulike kategorier av innvandrere blir oppsummert i kapittel 13.

I Del III følger en oppsummering av hva innvandrerne selv opplever som de største fordelene og ulempene ved å bo i akkurat disse tre distriktskommunene. Erfaringene etterfølges av innvandrernes egne råd om hva de selv mener kan bidra til at innvandrere skal trives og velge å bli boende i distriktene (kapittel 14).

Til slutt i drøfter vi forhold som har kommet fram som kan bidra til mer innsikt i temaet; innvandrere som del av Distrikts-Norge (kapittel 15).

2 Metode - fra erfaring til kunnskap

Hensikten med denne undersøkelsen er å skaffe kunnskap om hva som er avgjørende for at innvandrere blir boende i norske distriktskommuner. Formålet er spesifikt og skal i hovedsak bygge på innvandreres egne erfaringer og refleksjoner. Baktanken er at kommunene skal ta fatt i innvandrernes egne opplevelser for å legge bedre til rette for at denne gruppen av befolkningen skal velge å bli boende i Distrikts-Norge. For å sette innvandrernes erfaringer inn i en lokal ramme, har vi i tillegg samlet erfaringer fra andre lokale aktører; kommune og næringsliv.

Dette er en studie basert på kvalitative tilnærminger. I tillegg til personlige intervju samtaler med ulike kategorier av innvandrere, kommunalt ansatte, næringslivsledere og frivillig sektor, har vi gjennomgått relevante dokumenter og planer. Kvantitative metoder er anvendt for bearbeiding av tilgjengelig statistisk materiale om de utvalgte kommunene og de bolig- og arbeidsmarkedsregionene som de inngår i.

2.1 Valg av case-kommuner

Kommune Norge er sammensatt, og vi har valgt en to-trinnstilnærming for datainnsamling. Først har vi valgt ut en kommune i hver av tre forskjellige typer av bo- og arbeidsmarkedsregioner. Så har vi intervjuet innvandrere og relevante nøkkelaktører i hver kommune. Ved valget av arbeidsmarkedsregion og kommune ble det vektlagt at kommunene skal være relativt typiske for sin kategori. Dette for at kunnskap samlet gjennom en casetilnærming skal oppleves som nyttig av andre kommuner i lignende situasjoner i det distriktpolitiske virkeområde. Relevante kriterier ved valget av de tre bo- og arbeidsmarkedsregionene / kommunene var

befolkningsstørrelse, innvandrерandel og – sammensetning, næringsstruktur og utvikling. Kommunene skulle ha en viss størrelse, en viss andel innvandrere og forskjellig næringsstruktur. Dessuten la vi vekt på å velge kommuner med forskjellig historikk og erfaringer med bosetting av flyktninger og tilflytting av arbeidsinnvandrere. Disse hensynene ble ivaretatt da vi valgte en kombinasjon av innland- og kystkommuner og kommuner i Nord- og Sør-Norge. Ved valget av Haram i Møre og Romsdal, Vestvågøy i Nordland og Tynset i Hedmark la vi vekt på en kombinasjon av disse egenskapene. I tillegg ble det lagt vekt på å finne fram til tre kommuner som har lyktes ganske godt med integrering av innvandrere. Det var sentralt for oppdragsgiverne at de valgte kommunene hadde erfaringer som var interessante for problemstillingen. Fremgangsmåten tilsier at vi ikke kan si noe om disse tre kommunene er bedre eller dårligere enn andre kommuner når det gjelder å få innvandrere til å trives. Det endelige valget av kommuner ble foretatt i samarbeid med oppdragsgiver, etter en enkel foranalyse.

Kommunene/ bo- og arbeidsmarkedsregioner ble også valgt for å fange opp eventuelle ulike lokale betingelser som bidrar til at innvandrere blir boende, eventuelt flytter. De lokale kontekstene er forskjellige selv om den overordnede nasjonale konteksten er den samme. Hvordan ulike politikkområder, slik som blant annet bosetting av flyktninger og distriktpolitikken blir iverksatt lokalt, kan påvirke innvandreres ”bolyst”. Sammenligning av betingelser for å bli boende kan bidra til å belyse hva som er felles og hva som er forskjellig på tvers av ulike typer av distriktskommuner. Denne tilnærmingen åpner for at det ikke behøver å være det samme som bidrar til at innvandrere blir boende i alle distriktskommuner. Tilnærmingen åpner for lokale og stedsrelaterte forklaringer. På den annen side kan fellestrekk styrke robustheten i funnene (Robinson 2010).

2.1.1 Feltarbeid

I hver kommune har vi snakket med innvandrere; flyktninger, arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere (se også 2.1.3). Noen av arbeidsinnvandrerne var tidligere utstasjonerte arbeidstakere. I tillegg har vi snakket med sentrale utviklingsaktører; representanter for kommuner, næringsliv og frivillig sektor. Disse har vi kalt nøkkelinformanter.

Nøkkelinformantene er funnet frem til gjennom nøstemetoden. Vi har kontaktet noen sentrale aktører i hver kommune som har foreslått hvem som bør intervjues lokalt i næringslivet, blant frivillige og i kommunen. Noen av de sentrale aktørene kontaktet igjen aktuelle informanter blant innvandrere lokalt. Først etter at de hadde gitt sitt samtykke til at de ville delta i undersøkelsen, ble det opprettet direkte kontakt mellom denne gruppen av informanter og forskerne. Innvandrerne bestemte hvem i familien vi skulle snakke med, hvem som var til stede og hvor intervju-samtalen skulle foregå. Intervjuene handlet ikke bare om den enkelte informant, men om hele familien. I bort i mot halvparten tilfellene var dette hjemme hos informantene. I tillegg intervjuet vi innvandrere på arbeidsplassen, på kafé eller på et lånt kontor i kommunen. Denne gruppen informanter fikk kr. 200 for som kompensasjon for bruk av tid. Det ble ikke brukt penger for å motivere til deltakelse. Også nøkkelaktørene bestemte hvor intervjuene skulle foregå. I de fleste tilfelle var dette på vedkommendes arbeidsplass. Noen av nøkkelaktørene ble intervjuet på telefon. Det ble laget semi-strukturerte intervjuguider, en for innvandrere og en for nøkkelaktører. Hvert intervju varte fra en knapp time til rundt to timer.

Oppdragsgiver har ønsket å få fram innvandrernes stemmer om det å bo i Distrikts-Norge. Det innebærer at norske tilflyttere eller bofaste ikke er intervjuet, bortsett fra nøkkelaktørene nevnt over. Vi vet ikke hvordan naboer, frivillige, arbeidskolleger osv. opplever at innvandrere påvirker livet på stedet; arbeids- og boligmarked, skole, sivilsamfunn og fritidsliv. Undersøkelsen gir dermed bare innsyn i den ene siden i den lokale integreringen, innvandrernes synspunkter på å bli eller være del av lokalsamfunnet. Selv om informanter med innvandrerbakgrunn opplevde seg selv som del av lokalbefolkningen, var undersøkelsens fokus mest opptatt av deres innvandreridentitet. Var det noe ved deres status som innvandrere som påvirket deres bofasthet og eventuelle ønske om å bli boende i distriktskommunen?

Alle informantene med innvandrerbakgrunn har så langt valgt å bli boende i den aktuelle kommunen. Dette er uttrykt enten gjennom flere års botid i kommunen og/eller ved at de har etablert seg med egen bolig. Dette betydde også at alle intervjuene bortsett fra tre ble gjennomført på norsk. To intervjuer foregikk på engelsk og et på russisk. Undersøkelsens karakter gjør at vi ikke har intervjuet

innleide eller utstasjonerte arbeidstakere fra andre land. I den ene casekommunen, Haram, utgjorde denne gruppen langt flere enn de bosatte arbeidsinnvandrerne i 2011. Denne undersøkelsen kan derfor ikke svare på om det er personer i denne gruppen som gjerne ville bosette seg i kommunen, om de ble tilbudt andre arbeidsbetingelser.

Ved å intervjuere innvandrere som har blitt boende i distriktskommunen har vi bevisst valgt informanter der ”stay”, i hvert fall inntil intervjutidspunktet, har dominert over ”push” og ”pull”. Vi ønsket dypere innsikt i hva som kan forklare at folk blir boende: I hvilken grad er dette et aktivt valg, og hvilke faktorer er avgjørende og medvirkende for et slikt bostedsvalg?

Våre oppdragsgivere ønsket imidlertid også informasjon om hvorfor innvandrere flytter fra distriktskommunene. Informasjon om dette har vi fått via sekundærkilder da ulike forsøk på å få fatt i utflyttere ikke førte frem. Da vi intervjuet innvandrere på stedet, spurte vi om de kjente noen utflyttere som vi kunne bli satt i kontakt med. Senere sendte vi e-post til alle informantene om det samme. Det kom ingenting ut av dette. En grunn kan være at verken de vi snakket med eller utflytterne hadde egeninteresse av disse intervjuene. En annen grunn som kan gjelde for flyktninger er at mange er sparsomme med å fortelle om andre flyktninger. Flyktninghistoriene kan være sårbare og fra tidligere undersøkelser har det kommet frem at flyktninger vegrer seg for å fortelle om andre (Søholt 2007). Dessuten, selv om forskere har taushetsplikt så kan det være mange som ikke føler seg trygge på hvordan informasjon blir brukt og håndtert over tid.

Totalt har vi snakket med 46 informanter i de tre kommunene. Dette fordeler seg på 12 arbeidsinnvandrere, 12 flyktninger, 4 familieinnvandrere og 18 nøkkelaktører. Noen av innvandrerne tilhørte flere kategorier, fordi de hadde endret status. Dette gjelder for eksempel utlending som var gift med nordmann, senere skilt seg og fått oppholdstillatelse. Vedkommende har reist frem og tilbake mellom opphavsland og Norge og vi har kategorisert vedkommende som arbeidsinnvandrer. Opphavslandet er et typisk tidligere arbeidsinnvandrerland. Informantene har tilhørt hushold av forskjellig størrelse og sammensetning. Vi har snakket med 19 familier/enslige forsørgere med barn i Norge, fem par uten barn og 4 enslige uten barn. Informantene har opphav i alle verdens-

deler bortsett fra Nord-Amerika og Australia. Ti av informantene kommer fra EU / EØS land, to fra andre deler av Europa, ni kommer fra Asia og Midt-Østen, seks fra Afrika og en fra Latin-Amerika. Til sammen viser dette at den multietniske bygda er sammensatt hva gjelder innvandrerbefolkningens status og opphavsland.

Alle informantene var voksne selv om noen barn og unge var til stede under intervjuene og bidro med korte innspill. Det er derfor hovedsakelig foreldrenes erfaringer og refleksjoner om oppvekstmiljø som kommer fram, ikke barns og ungdoms egne opplevelser og tanker om stedet.

Alle informantene med innvandrerbakgrunn var i arbeid da de ble intervjuet. De hadde imidlertid ulike sysselsettingsvilkår. Spennet var vidt; fra fast arbeid på full tid, til fast deltidsarbeid, til midlertidig ansatt. Dessuten var noen fast ansatt, samtidig som jobben var sesongavhengig. Det vil si at de bare hadde jobb og inntekt når det var noe å gjøre i bedriften. Dette gjaldt spesielt i fiskeindustrien. I familier hadde ofte flere jobb.

Som det går frem av dette avsnittet, er ikke informantene statistisk representative for innvandrerbefolkningen i hver av de tre kommunene. De er rekruttert ved hjelp av nettverk i kombinasjon med selvseleksjon, ut fra at de som har blitt spurt selv har valgt om de vil delta eller ikke. Vi kan heller ikke si noe om deres meninger er representative for andre innvandrere i samme kommune, eller blant innvandrere med samme opphavsland. Informantene må derfor først og fremst betraktes som individer, som representanter for seg selv og ikke for en gruppe, for eksempel som representanter for innvandrere fra samme opphavsland. På den annen side vil sammenfall i erfaringer og meninger mellom informantene og på tvers av kommunene styrke kunnskapen om hva som bidrar til at innvandrere blir boende i distriktskommuner. Tilnærmingen sikter ikke mot statistisk representativitet, men mot å få frem et bredt spekter av synspunkter, argumenter og refleksjoner om hva som får innvandrere til å bli boende i Distrikts-Norge.

2.1.2 Flere fortolkninger

Intervjusamtalene gir et rikt materiale å analysere. Som nevnt har vi fulgt semistrukturerte intervjuguider for å sikre at vi får frem

lignende type kunnskap fra de tre kommunene og fra de ulike informantene. Intervjusamtalene er imidlertid gjennomført av tre forskjellige forskere, noe som kan gi samtalene forskjellig karakter. Dessuten vil denne type samtaler følge de sporene i intervjuguiden som informantene har synspunkter på. Det betyr for eksempel at arbeidsinnvandrere og flyktninger kan vektlegge forskjellige sider ved lokalsamfunnet som viktige for dem, og det betyr at de lokale kontekstene kan gi innvandrerne forskjellige erfaringer på tvers av kommuner når det gjelder opplevelse av inkludering og ekskludering. Videre kan for eksempel flyktningkonsulenter i forskjellige kommuner vektlegge og utdype forskjellige sider ved flyktningarbeidet, selv om de får de samme spørsmålene. Denne formen for intervjuer åpner for at vi får frem det som oppleves som relevant lokalt for å belyse problemstillingen, selv om dette er forskjellig mellom de tre kommunene. For å gjøre det lettere å organisere, systematisere og analysere intervjumaterialet har vi kodet all teksten ved hjelp av et dataprogram for bearbeiding av kvalitative data (open code).

2.1.3 Begreper i rapporten

I denne rapporten bruker vi en del begreper for å kategorisere personer og prosesser. Begrepene kan være gjenstand for ulike tolkinger, og vi finner det derfor nødvendig å presisere hvordan begrepene er brukt i rapporten.

Innvandrere: samlekategori for alle personer som selv har innvandret, både flyktninger, arbeidsinnvandrere og personer som har kommet for familiegjenforening med disse eller for å gifte seg.

Innvandrerbefolkningen: Dette er en samlekategori for alle med innvandrerbakgrunn og inkluderer både innvandrere og norskfødte med to foreldre som er født i utlandet.

Flyktning: Personer som ifølge Utlendingsdirektoratets flyktningregister har flyktningstatus og har fått oppholdstillatelse i Norge. Vi skiller i rapporten ikke mellom de som har kommet som *kvoteflyktninger* eller via søknad om *asyl*.

Arbeidsinnvandrere: Personer som har kommet til Norge for å arbeide etter gjeldende regler for arbeidsinnvandring, samt deres familiemedlemmer (eventuell ektefelle og barn).

Familieinnvandrere: Personer som tidligere har bodd i utlandet, og som har kommet til Norge for å gifte seg med en som bor i Norge.

Landbakgrunn: For innvandrere er dette eget fødeland. For norskfødte med innvandrerforeldre er dette foreldrenes fødeland.

Betegnelsen **informant** refererer til personer som ble intervjuet under feltarbeidet i de tre kommunene. Når informant er brukt uten presisering henvises det til innvandrere som ble intervjuet.

Nøkkelinformant blir brukt om andre aktører som ble intervjuet, som for eksempel flyktningkonsulenter, kommuneansatte, representanter for næringsliv og frivillige organisasjoner, og andre.

Integrering og inkludering

I denne rapporten har vi valgt å ikke operere med noe skarpt skille mellom **integrering** og **inkludering**. Dette skyldes at disse begrepene i dagligtale gjerne blir brukt om hverandre, slik det også ble gjort av våre informanter. Vi bruker begrepet slik det er blitt brukt i samfunnsfagene, om den samhandling og de prosesser som bidrar til å skape fellesskap (Zeuner 1998). Dermed blir integrering både de prosesser som gjør at innvandrere blir en del av det norske samfunnet og der innvandrerbefolkningen bidrar til å prege dette samfunnet. Inkludering handler om å gi muligheter for likeverdig deltakelse på alle samfunnets arenaer. Både aktører - individer og institusjoner - og strukturer kan bidra til eller hindre slik deltakelse (ekskludering).

Når det gjelder integrerings- og inkluderingspolitikken, forholder vi oss til det offisielle skillet som er gjengitt i NOU 2011:14:

Integreringspolitikken handler om hvordan nyankomne innvandrere raskest mulig kan komme inn i yrkes- og samfunnsnivå, blant annet gjennom norskopplæring og kvalifisering, og hva dette krever av tilpasning og tilrettelegging de første årene i Norge.

Inkluderingspolitikken handler om at alle som bor i Norge skal ha like muligheter og plikter til å bidra og til å delta i fellesskapet, og hvordan samfunnet bør organiseres for å oppnå dette.

Av praktiske årsaker skiller vi i rapporten mellom *innvandrere*, *øvrige (norske) tilflyttere* (inkludert tilbakeflyttere) og *lokalbefolkningen* når det er relevant. I en tid med høy mobilitet vil vi understreke at

”lokalbefolkningen” ikke må oppfattes som noe statisk og uforanderlig. De viktige skillelinjene går heller ikke alltid mellom innflyttere, lokalbefolkning (Villa 2005) og innvandrere. Hvem som inngår i og regnes som lokalbefolkning, vil variere både med botid, stedsmentalitet, situasjon og den enkeltes oppbygde stedstilhørighet. Enkelte av dem vi snakket med oppfattet seg selv klart som del av lokalbefolkningen.

3 Beskrivelse av kommunene: Vestvågøy, Tynset og Haram

I dette kapitlet gir vi en kort beskrivelse av hver av de tre case-kommunene Vestvågøy, Tynset og Haram. Her presenteres kommunenes geografi, næringsliv, befolkningsutvikling inkludert utviklingen i innvandrerbefolkningen. Når vi er spesielt opptatt av relasjonen mellom individet og husholdet på den ene siden, og stedet på den annen, blir stedenes kjennetegn vesentlige. Beskrivelsene er således ment å gi en ramme for innvandrernes erfaringer i den enkelte kommunen.

Mens første del av kapitlet konsentrerer seg om stedenes individuelle særtrekk, settes noen av kommunenes statistiske kjennetegn i en komparativ kontekst i den andre delen. De tre kommunene inngår i større regioner. Vi trekker frem statistikk som viser i hvilken grad de tre kommunene er typiske for den regionen de inngår i. Vi bruker da funksjonelle bolig-, arbeids- og serviceregioner (BA-regioner) som basis for regioninndelingen (Juvkam 2002). Dette er en vel innarbeidet inndeling av landets kommuner. Det er en kombinasjon av kommuners sentralitet og pendling som brukes til å fordele alle landets kommuner i BA regioner. Vår inndeling følger standard BA-inndelingen (Juvkam 2002), men med en mindre tilpasning. I Vestvågøy BA-region (Vestvågøy og Flakstad kommuner) har vi i prosjektet også inkludert Vågan kommune. Vestvågøy og Vågan er nabokommuner som er godt kommunikasjonsmessige integrert, og med en økende gjensidig arbeidspendling.

Tabellen under gir en oversikt over BA-regioninndelingen for de tre case-kommunene.

Tabell 3.1 *Oversikt over de tre BA-regionene som casekommunene inngår i*

BA-region		
BA-region - Ålesund	BA-region - Tynset	BA-region - Vestvågøy
Kommuner		
1534 Haram	0437 Tynset	1860 Vestvågøy
1504 Ålesund	0436 Tolga	1859 Flakstad
1523 Ørskog	0438 Alvdal	1865 Vågan
1526 Stordal	0439 Follidal	
1528 Sykkylven		
1529 Skodje		
1531 Sula		
1532 Giske		

3.1 Vestvågøy kommune

Vestvågøy ligger geografisk plassert midt i Lofoten. Kommunesenteret er Leknes der rundt en fjerdedel av befolkningen bor. Befolkningen er for øvrig konsentrert rundt Buknesfjorden, der man i tillegg til Leknes og tvillingtettstedet Fygle finner tettstedene Gravdal og Ballstad. Et annet viktig tettsted er Stamsund. De sentrale delene av Vestvågøy ved Buknesfjorden er flate, mens områdene rundt består av fjellandskap. Kommunen har flere av Norges vakreste strender.

BA-regionen som Vestvågøy inngår i, består foruten Vestvågøy av kommunene Flakstad og Vågan.

3.1.1 Næringsliv

Basisnæringene i Vestvågøy er fiskeri og landbruk. Industrien baserer seg i stor grad på videreforedling av fiskeri- og landbruksprodukter. Kommunen er en av landets viktigste fiskerikommuner, og Lofotfisket er avgjørende for bosetting i kommunen. Fangst av sild og foredlingsindustri for hvit- og rødfisk gir både helårs- og sesongarbeidsplasser. De sentrale delene av Vestvågøy er flate, og Vestvågøy er en av de største landbrukskommuner i Nord-Norge med eksport av melkeprodukter og kjøtt.

Leknes er et viktig handelssentrum med Lofotens klart største detaljhandelsomsetning. Byen har fått et stort kjøpesenter

(Lofotsenteret) som trekker til seg kunder også fra omkringliggende kommuner. Leknes havn er et større industri- og havneområde og huser blant annet en moderne foredlingsfabrikk for marine oljer. Stamsund er havn for den havgående fiskeflåten og har daglig hurtigruteanløp I Stamsund finnes også en moderne filetfabrikk (Aker Seafoods). Ballstad havn er tilholdssted for kystflåten med service innen skipselektronikk, slip og mekanisk verksted.

Utenfor Gravdal ligger sjømatbedriften Lofotprodukt AS. I Gravdal finner man også Nordlandssykehuset Lofoten som er en viktig arbeidsplass i kommunen. Turistnæringen har også vokst de senere årene. Vikingmuseet på Borg har årlig mer enn 60.000 besøkende, og den vakre naturen i Lofoten trekker flere hundre tusen turister i året. Leknes havn har årlig mer enn 70 cruise-anløp og er en av landets viktigste cruisehavner. Ved siden av veinett og hurtigruteanløp skjer kommunikasjon med andre deler av landet via Leknes Lufthavn, som har 7 daglige avganger til Bodø i hver retning. Prisnivået er imidlertid forholdsvis høyt (minimumspris på 800 kroner én vei), noe som begrenser i hvert fall privatreiser i noen grad.

Arbeidsplassene i kommunen finner man først og fremst innenfor offentlig og privat tjenesteyting som hver utgjør ca. 40 %. De øvrige finner man innen primærnæringene først og fremst fiske, men også betydelig landbruk og tilhørende industri. Dette mønstret gjenfinnes også i resten av BA-regionen som Vestvågøy inngår i.

I likhet med de andre case-kommunene har også Vestvågøy hatt en forholdsvis sterk vekst av arbeidsplasser de siste tiårene. Veksten har fortrinnsvis kommet innenfor offentlig tjenesteyting.

3.1.2 Befolkningsutvikling og innvandring

Vestvågøy er Lofotens mest folkerike kommune med 10.674 innbyggere (2010). Mens mange av de mindre tettstedene og kommunens utkantstrøk har opplevd en til dels kraftig befolkningsnedgang de seneste tiårene, er Leknes den byen/tettstedet som har hatt sterkest befolkningsvekst i Lofoten og Vesterålen siden år 2000. Alt i alt har kommunen hatt en svak befolkningsnedgang det seneste tiåret, se tabell 3.3. Det samme gjelder den BA-regionen som Vestvågøy inngår i.

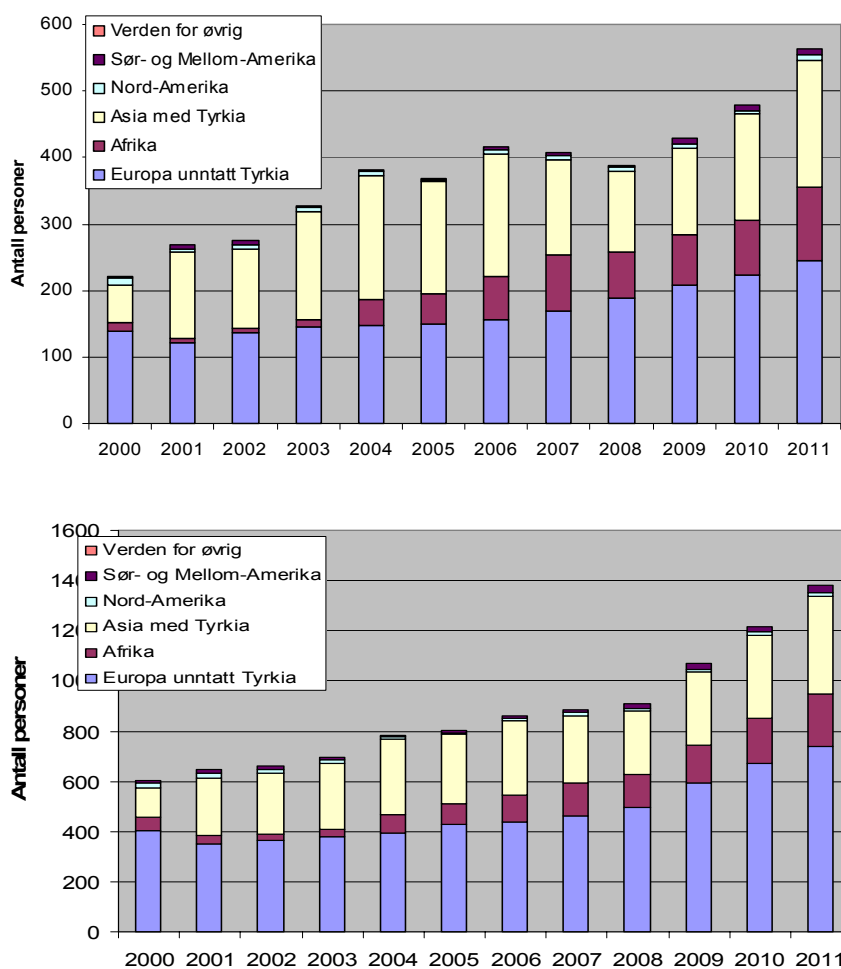
Innad i kommunen har det lenge skjedd en flytting fra utkantene og inn til tettstedene, som har opplevd befolkningsvekst. Flest unge jenter flytter ut av kommunen.

Befolkningsnedgangen i Vestvågøy er blitt begrenset blant annet som følge av en kraftig vekst i innvandrerbefolkningen det siste tiåret. Mens den faktiske nedgangen i folketallet i perioden 2005-2010 var på 0,8 prosent (90 personer), ville den vært på 1,9 prosent uten veksten i innvandrerbefolkningen. For BA-regionen er tendensen enda mer markert. Her ville man uten vekst i innvandrerbefolkningen hatt en nedgang i folketallet på 2,8 prosent.

Innvandrerne utgjør i dag 4,5 prosent av innbyggerne i kommunen. Dette er noe lavere enn for BA-regionen som helhet der andelen er 4,9 prosent. Andelen er mer enn fordoblet siden 2000, da den var på 2,1 prosent.

Hvis man ser på innvandrerbefolkningens landbakgrunn, finner man at innvandrerbefolkningen i Vestvågøy kommune per i dag er fordelt mellom innvandrere fra Europa (43%), Asia (34%) og Afrika (20%). Kommunen har hatt størst tilvekst av innvandrere fra Europa og Afrika. Det har også vært noe tilvekst fra Asia. Således er innvandrerbefolkningen i Vestvågøy kommune som vi skal se jevnere fordelt på ulike hovedgrupper av innvandrere etter verdensdeler, enn vi finner i de øvrige case-kommunene. De omtalte egenskapene for Vestvågøy gjelder også for hele BA-regionen (se Figur 3.1).

Figur 3.1 Innvandrere etter fødeland 2000-2010 for Vestvågøy kommune (øverst) og BA-regionen (nederst). Kilde: SSB.

Vestvågøy kommune har langtidsvedtak om bosetting av flyktninger for årene 2010-2012. Kommunen har et eget bosettingsteam som planlegger og tilrettelegger boliger for flyktningene før de ankommer. I 2011 ble kommunen nominert til Bosettingsprisen av IMDi.

3.1.3 Boligmarkedet

Våre informanter i kommunen fremhevet at det i store deler av kommunen ikke eksisterer noe velfungerende boligmarked. På

grunn av lavt prisnivå velger folk som har flyttet fra kommunen ikke å selge boligen og bruker den i stedet som feriebolig eller lar boligen stå tom. I de større tettstedene er det imidlertid raskere omsetning, og i Leknes er det til dels press i boligmarkedet. Her blir attraktive boliger solgt etter første visning, og utleieboliger forsvinner raskt.

3.1.4 Utdanning, kultur og fritid

I Leknes ligger Vest-Lofoten videregående skole. Lofoten studie og høgskolesenter, Folkeuniversitetet Lofoten og OPUS-Lofoten tilbyr noen høgskolefag. Det finnes også tilbud om desentralisert høyere utdanning.

Vestvågøy har et særdeles aktivt foreningsliv innenfor et vidt spekter av aktiviteter. I kommunen finner en både små og store kulturinstitusjoner innenfor teater, kulturvern og kunstformidling. I Stamsund er det et svært aktivt teatermiljø, og her blir det årlig arrangert en internasjonal teaterfestival. Kommunen har også viktige kommunale tiltak som kulturskole, kino og bibliotek. Forebyggende ungdomsarbeid har vært et satsingsområde i kultursektoren. Kultursatsingen har hatt en klar profil rettet mot barn og ungdom. I kommunen planlegges det nå å bygge et større kulturhus.

3.2 Tynset kommune

Mahdi ble historisk på Tynset

Mahdi Hassan fra Somalia ble det første medlem i Tynset kommunestyre med afrikansk bakgrunn.

Det engasjerte samfunnet, som til daglig er i fane som kulturbesker ved Tjåge skole, gjorde et kjempeslag for Tynset SV. Han var også den eneste innvandrer med kandidat plass i fylkestinget.

Det er dessverre få innvandrere som engasjerer seg. Det er viktig at vi innvandrere gjør det og jeg ønsker nå å vise at verdt, sier Mahdi som er oppvakt av handling, ikke store ord og begreper. Som kommunestyremedlem er det mange saker som han ønsker å sette sakkyr på. Oppmerksom at et internasjonalt råd har lang fart en lysende. I det før nå har han utnevnt til leder for informasjon råd som vil bli stilt på Tynset. Mahdi mener det er viktig at et slikt råd opprettes i alle kommuner i Nord-Østerdalen.

Det er sånn at en annen lever i samfunnet, foretak og sterke allianser skal bygges med som aktører som kommuner, NAV, næringsliv, lag, foreninger og personer fra ulike nasjoner. Mahdi presiserer at dette ikke skal være et beredningsråd, men et organ som skal stimulere til samarbeid og være en viktig i lokalpolitikken. Han mener likevel det viktig at dette felles opp og kanskje mens som et informasjon råd for hele regionen, mener Hassan.

Felthelt politikk

Han vil som kommunestyremedlem også sette fokus på deans informasjon råd. 11 Mar 17

Kilde: Fra informasjonsbrosjyre på Tynset, 2007

Med sine nærmere 5500 innbyggere er Tynset regionsenter i Nord-Østerdalen. Nær halvparten av innbyggerne bor i tettstedet Tynset (nærmere 2500), mens resten bor i omkringliggende grender.

Tynset er et naturlig trafikk-knutepunkt i regionen, og kommunen har mange sentrale funksjoner som gjør kommunen til et viktig senter.

BA-regionen som Tynset inngår i, består foruten Tynset av kommunene Tolga, Alvdal og Folldal.

3.2.1 Viktige næringer og arbeidsliv

Landbruket (jordbruk, skogbruk og utmarksnæring) utgjør en vesentlig del av næringslivet i kommunen og er veldig viktig for bosetting, sysselsetting og næringsutvikling. Landbruket er helt avgjørende for de omkringliggende grendene der annen næringsvirksomhet er begrenset. I tettstedet Tynset dominerer imidlertid offentlig og privat tjenesteyting. Flere statlige, fylkeskommunale og interkommunale tiltak er lagt til Tynset. Kommunen har sykehus (Sykehuset Innlandet Tynset) og godt utbygde spesialisthelsetjenester. Offentlig sysselsetting utgjør ca. 40 prosent av arbeidsplassene i Tynset, som er noe høyere enn i BA-regionen for øvrig.

Innen privat tjenesteyting omfatter bedrifter innen data, jus, økonomi (spesielt innen regnskaps- og revisjonstjenester), bygg og anlegg. Tynset har betydelig bil- og verkstedvirksomhet og flere bygg- og anleggsentreprenører. Med unntak av noe mekanisk- og anleggsindustri, har kommunen imidlertid lite industri og annen eksportorientert næringsvirksomhet. Industrien selv melder om utfordringer med hensyn til å rekruttere kompetent arbeidskraft.

Med sin sentrale beliggenhet i Nord-Østerdalen er Tynset et viktig handelssentrum og ligger nasjonalt på en 8. plass når det gjelder handelsutvikling. En av hovedårsakene til dette er betydelig handelslekkasje fra omkringliggende Østerdalskommuner. En viktig utfordring for fremtidig utvikling av handels- og næringsvirksomheten er derfor befolkningsutviklingen i hele regionen. Våre nøkkelinformanter fortalte dessuten at kommunen trenger et høyere og stabilt befolkningsgrunnlag for å bli mer interessante blant annet med hensyn til bransjeetablering.

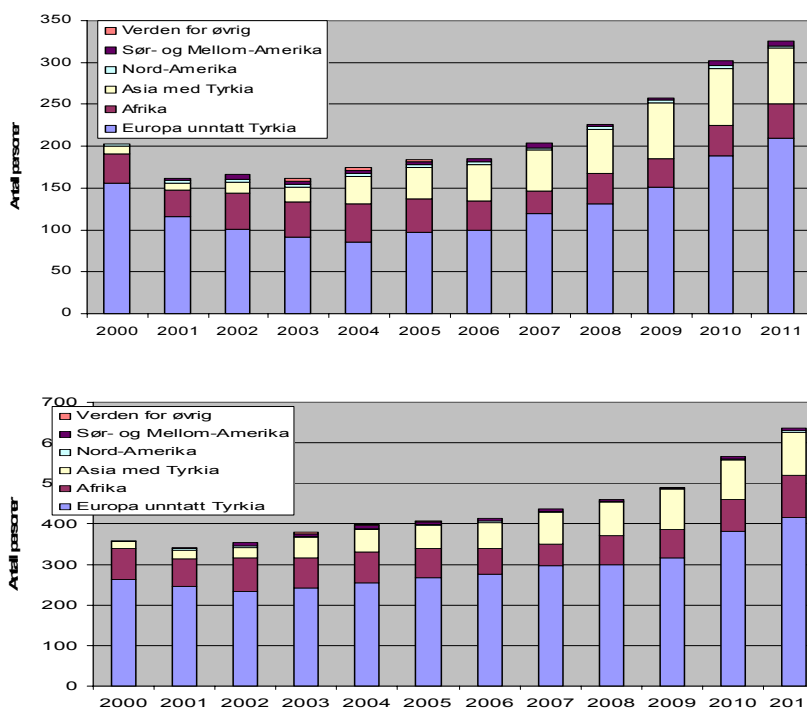
Kommunen har omtrent 1500 hytter og byr på et rikt tur- og friluftsliv. Reiseliv er for øvrig et satsingsområde i kommunen. Kommunen har imidlertid relativt liten kapasitet på overnatting og konferansemuligheter.

3.2.2 Befolkningsutvikling og innvandring

Tynset har hatt en begrenset vekst i befolkningen på 0,3 prosent i perioden 2000-2010. Dette i motsetning til BA-regionen som i samme periode har hatt en forholdsvis dramatisk befolkningsnedgang på 2,1 prosent. Som i de andre to case-kommunene er det veksten i innvandrerbefolkningen som har bidratt til å stabilisere befolkningsutviklingen. I denne perioden har det nemlig vært en betydelig utflytting av etnisk norske fra kommunen.

Innvandrerbefolkningen utgjør 5,5 prosent av de nærmere 5500 innbyggerne i kommunen. En stor andel av innvandrerne er europeere (64 prosent), 21 prosent kommer fra Asia, 12 prosent fra Afrika og de siste 3 prosent fra andre verdensdeler. Dette hovedmønsteret gjelder også for BA-regionen i Nord-Østerdalen. Figur 3.2 viser utviklingen i innvandrere etter fødested i perioden 2000-2010 for både Tynset og BA-regionen der Tynset inngår.

Figur 3.2 Innvandrere etter fødeland 2000-2010 for Tynset kommune (øverst) og BA-regionen (nederst). Kilde: SSB.

I 2006 fikk Tynset kommune hedersbetegnelsen Internasjonal kommune av Fredskorpset og Kommunenes Sentralforbund. Fredskorpset berømmet kommunen i sin innstilling for å ta et globalt ansvar gjennom lokalt arbeid og internasjonalt samarbeid. Kommunen har siden etablert et Internasjonalt råd. Hensikten er å skape en arena for dialog mellom alle grupperinger i lokalsamfunnet og være en drivkraft for å ta opp internasjonale spørsmål i tynset-samfunnet. Samtidig ble det opprettet stillinger som flerkulturell koordinator og programveileder, som er samlokalisert med Tynset Opplæringscenter. I 2007 ble det gjennomført en stor konferanse om innvandrere som ressurs i Fjellregionen, som ble fulgt opp med en ny konferanse i 2008. I desember 2010 ble det arrangert en internasjonal konferanse i regi av Hedmark fylkeskommune, Fredskorpset og Tynset kommune i Tynset kulturhus. Det har for øvrig vært politisk oppslutning om økt bosetting av flyktninger i kommunen.

3.2.3 Boligmarked

I alle bygdene i Tynset, og spesielt i Tynset sentrum, er det et visst press i boligmarkedet. En viktig forutsetning for å opprettholde folketallet og skape tilflytting til kommunen er å skaffe boliger, men det er underskudd både på attraktive tomter og boliger. Utviklingen av reguleringsplaner og boligfelt har imidlertid vært betydelig, og kommunen tilbyr flere utbyggingsklare tomter.

Press i boligmarkedet har følger for arbeidet med bosetting av flyktninger. Flerkulturell koordinator sier imidlertid at de har lyktes i å skaffe til veie nødvendige boliger ut fra behov selv om det i perioder har vært utfordrende. Noen ganger er flyktninger blitt bosatt lenger fra sentrum enn de kunne ønske, og spesielt om vinteren kan det være kaldt å bevege seg flere kilometer til fots inn til sentrum for skole eller arbeid.

3.2.4 Utdanning, kultur og fritid

Kommunen har et godt skoletilbud med videregående skole. Tynset kjennetegnes av et høyt utdanningsnivå i befolkningen. I samarbeid med Høgskolen i Hedmark gis det desentralisert studietilbud innen flere fag. Aktuelt nå er igangsetting av desentralisert vernepleierutdanning. Det er en presset

barnehagesituasjon på Tynset, og kommunen har i dag ikke barnehagetilbud til alle som ønsker dette.

Også Tynset har et rikt foreningsliv og satser spesielt innen idrett og friluftsliv. I Kulturhuset, som er samlokalisert med Rådhuset, er det blant annet teaterscene, kino, bibliotek, galleri, og kulturkafé.

3.3 Haram kommune

Fra jubileumsfeiringen av Brattvåg 2008. Under kulturfestivalen deltok innbyggere for å vise at det bor folk fra 50 – 60 ulike nasjoner i kommunen. (Arkivfoto Haramsnytt/ Evy Skarvøy Lien).

Kystkommunen Haram på Sunnmøre i Møre og Romsdal, ligger rett nord for Ålesund, i utkanten av den felles arbeids-, bo- og service regionen rundt Ålesund. Kommunen konkurrerer med mer sentrale områder om å bli valgt som bosted. Bolig- og arbeidsmarkedsregionen rundt Ålesund som Haram inngår består i tillegg av kommunene Ørskog, Stordal, Sykkylven, Skodje, Sula og Giske.

Haram består av et fastlandsområde og fire store øyer. Landskapet er variert. Det flate landskapet langs sjøen stiger bratt opp mot fjellet med høyder på over 1000 m.o.h.

Kommunesenteret Brattvåg ligger på fastlandet med rundt 2300 av kommunens drøye 8700 innbyggere. Befolkningen i Brattvåg er flerkulturell, har bakgrunn fra 50 – 60 fødeland og består av både flyktninger og arbeidsinnvandrere. Befolkningen bor i tettsteder

langs fjorden og på øyene Lefsøy, Haramsøy, Flemsøy og Fjørtoft. Trafikken til øyene går med ferger, men det er planer om tunnel.

3.3.1 Viktige næringer og arbeidsliv

Kommunen er en av de viktigste industrikommunene på Sunnmøre. Industrien er største sektor og bidrar med over halvparten av arbeidsplassene i kommunen. Den maritime industrien er dominerende og de største bedriftene er STX Europe i Brattvåg og Søvik, og Rolls-Royce i Brattvåg, Tennfjord og på Flemsøya. Bedriftene i Haram inngår i et nettverk av tilbydere og underkontraktører som kjøper varer og tjenester av hverandre samtidig som de konkurrerer i det internasjonale markedet. Andre sentrale bedrifter er trykkeri og grafisk design, vindus- og dørproduksjon, møbelindustri, fiskeforedling, fiskeoljeprodukter og redskaper og løsninger for fiskeri- og oppdrettsnæring og offshore.

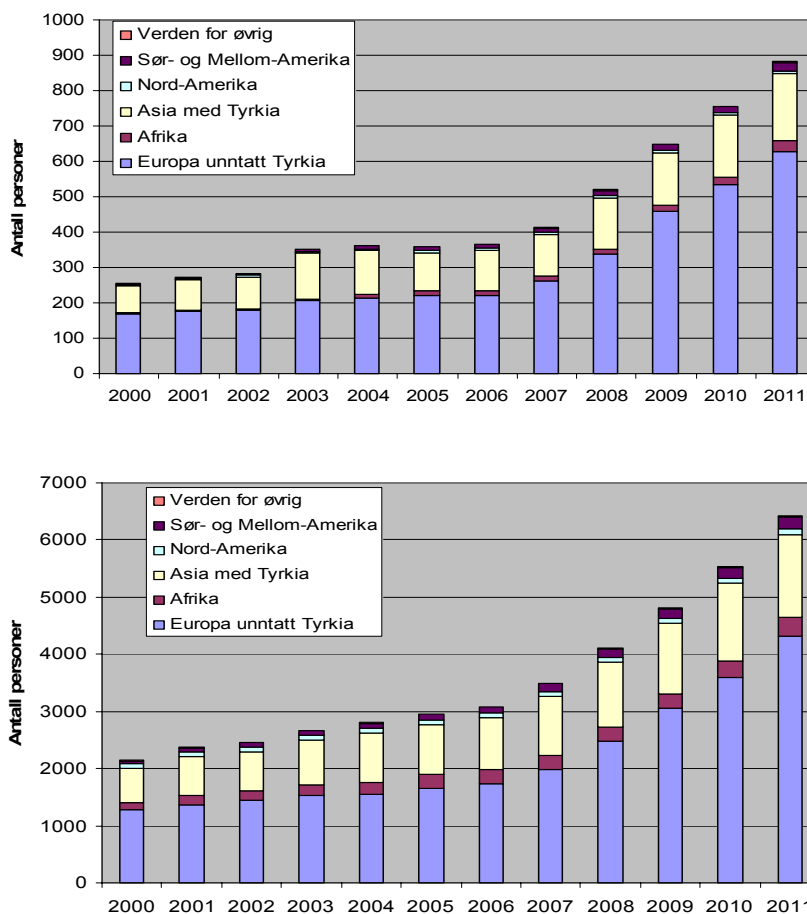
Litt over halvparten av kommunens rundt 4000 sysselsatte jobber i industrien, mens drøye 20 prosent av de sysselsatte jobber i offentlig sektor, mot 30 prosent på fylkes- og landsnivå. Sysselsettingen i Haram er høy (73 prosent). Den registrerte ledigheten på 1,9 prosent, noe som er lavere enn for både fylket (2,3) og landet (2,7) (2009) som helhet. Til tross for høy sysselsetting kan det være mangel på arbeidskraft når verftsindustrien går godt. Innleid arbeidskraft, hovedsakelig fra Øst-Europa, bidrar til å holde hjulene i gang.

3.3.2 Befolkningsutvikling og innvandring

Haram har hatt en relativt stabil folkemengde over lang tid. Befolkningsveksten fra 2005 til 2010 var på bare 0,3 prosent, mot 5,4 prosent i bolig- og arbeidsmarkedsregionen. I 2010 hadde kommunen 8739 registrerte innbyggere. Innvandrerne utgjør en økende andel, fra 255 personer (2,9 %) i 2000 til 754 personer (8,6 %) i 2010. Dette er registrerte innvandrere, dvs. flyktninger og arbeidsinnvandrere som har meldt flytting til kommunen. Innleide verfts- og sesongarbeidere kommer i tillegg. Hvor mange disse er, finnes det ikke systematisk oversikt over, men en representant for kommunen anslo antallet til 1000 og kanskje mer når det er høy konjunktur. Det betyr at innleid, midlertidig arbeidskraft i perioder utgjør flere personer enn bosatte innvandrere.

Figur 3.3 viser utviklingen i innvandrere etter fødeland i perioden 2000-2012 i Haram og i hele BA-regionen der Haram inngår. Innvandrerbefolkningen i Haram domineres sterkt av europeiske innvandrere (71 %). Det er et relativt lite innslag av asiater (22 %), og svært få fra andre verdensdeler som for eksempel Afrika (3 %). Det samme hovedmønsteret gjelder for BA-regionen.

Figur 3.3 Innvandrere etter fødeland 2000-2010 for Haram kommune (øverst) og BA-regionen (nederst). Kilde: SSB.

3.3.3 Boligmarked

I Haram bor nesten alle i småhus. Det finnes nesten ingen blokkboliger. Det betyr at flyktninger som bosettes og som senere

skal finne bolig på egen hånd bor i småhus. Det samme gjør arbeidsinnvandrere. Innleid arbeidskraft bor i brakker eller i hybler. Brakkene ligger flere steder rundt i kommunen. I perioder har det vært vanskelig å finne innlosjering til innleid arbeidskraft. Da har de bodd på hotell i nabokommuner og blitt busset til arbeidsplassen. Noen ganger har også verfta leid hurtigruta som hotell for innleid arbeidskraft. Arbeidsinnvandrere som slår seg ned i kommunen og kjøper hus, starter ofte med å kjøpe mindre attraktive og eldre hus i sentrum av Brattvåg eller i utkanten av kommunen, for eksempel i Vatne og på øyene. Andelen beboere med innvandrerbakgrunn er langt høyere i Brattvåg enn i resten av kommunen. Innfødte er mer opptatt av nyere og større hus som har mindre behov for oppussing.

3.3.4 Utdanning, kultur og fritid

Kommunen har satset på å utvikle fritids- og sosiale aktiviteter for å gjøre det attraktivt å bo i kommunen. Kommunen har to nye kulturhus, et i Brattvåg og et i Vatne. Organisasjonslivet er mangfoldig, særlig innen idrett og musikk. Mange av tettstedene har sine egne idrettslag og aktiviteter, musikk- og vel- og bygdelag. Kommunen tilbyr barnehager i de aller fleste krinsene. Også grunnskolen er godt utbygget. Den videregående skolen i Brattvåg har spesialisert seg på samarbeid med næringslivet i utvikling av studieretninger. Dette har bidratt til motivasjon og nye lærings-situasjoner og omfatter både tekniske fag, innovasjon og ”international business development.” Kulturskolen tilbyr opplæring i de fleste kulturfaga. Frivillighetssentralen ligger sentralt i Brattvåg og arbeider aktivt for å lette inkluderingen av innvandrere i kommunen, blant annet med Internasjonal kafé. Biblioteket jobber også aktivt for at utlendingene skal trives, blant annet med aviser, bøker og filmkvelder på ulike språk. En gang i måneden er det katolsk messe i kirken, med pater fra den katolske kirken i Ålesund.

Da kommunesenteret Brattvåg feiret 100 år i 2011, valgte ordføreren og flyktningkonsulenten å markere dette med å fokusere på Brattvåg som en internasjonal smeltedigel. Brattvåg har i de siste 100 åra vært et tilflyttersted. De siste årene har mange av tilflytterne hatt utenlandsk bakgrunn. I 2010 ble det født flere barn med utenlandske foreldre enn norske i Brattvåg. I følge ordføreren har flere av tilflytterne blitt enda mer brattvågarar enn

mange av de innfødte (ordfører i Haramsnytt). Dette er et godt uttrykk for hvordan lokalbefolkningen endrer seg over tid.

3.4 Casekommunene og BA-regionene: noen karakteristika basert på statistikk

De utvalgte casekommunene er små- og mellomstore distriktskommuner. De har betydelig variasjon i folketall og befolkningsutvikling, innvandrerandel og sammensetning, arbeidsmarked og utvikling, distriktpolitisk innsatsområde (2-4 område), samt regional kontekst og beliggenhet (ift. bysentra, landsdeler etc.). Casekommunene representerer tre ulike typeområder av det distriktpolitiske virkeområdet. Hver for seg er de ganske utbredte, og samlet dekker de en betydelig del av den variasjonen man har av typeområder innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.¹⁴ I dette avsnittet vil vi sammenligne statistikk om sentrale utviklingstrekk for de tre casekommunene.

3.4.1 Folketall, endringskomponenter og utviklingstrekk

Målt i folketall er casekommunene små- og mellomstore distriktskommuner som varierer mellom 5.000-11.000 innbyggere. De bo- og arbeidsmarkedsregionene de er integrert i varierer imidlertid til dels svært mye (11.000-82.000 innbyggere) (se tabell 3.3) Den minste casekommunen som er Tynset har også tettstedet Tynset som utgjør senteret i et lite regionalt arbeidsmarked (BA-regionen). Haram kommune er litt større enn Tynset kommune, og er samtidig integrert i et stort regionalt arbeidsmarked (BA-regionen) med Ålesund by som vekst- og servicesenteret.

Ser vi på utviklingstrekk har alle tre casekommunene hatt en svak utvikling i folketallet de senere årene. Det samme gjelder for BA-regionene til Tynset og Vestvågøy, mens Harams BA-region (Ålesund) har hatt betydelig vekst. Slik sett er Haram kommune den eneste av casene som har kunnet dra fordeler av å være en del av en vekstregion med en mellomstor by (Ålesund).

¹⁴ Distriktpolitiske typeområder som dette utvalget ikke dekker er de største bykommuner og de aller minste landkommunene.

Per i dag ligger innvandrерandelen i Haram (8,6 %) nesten på landsgjennomsnittet, mens den er langt lavere i Tynset kommune (5,5 %) og Vestvågøy kommune (4,5 %), se tabell under.

Tabell 3.2 *Utviklingen i innvandrерandelen i casekommunene 2000 – 2010.* Kilde: SSB.

Innvandrерandel	2000	2005	2010
Tynset kommune	3,7	3,4	5,5
BA-regionen	3,1	3,6	5,0
Haram kommune	2,9	4,1	8,6
BA-regionen	2,9	3,8	6,8
Vestvågøy kommune	2,1	3,4	4,5
BA-regionen	2,4	3,2	4,8
Landet	5,4	6,6	9,5

Som vi kommer tilbake til, er denne utviklingen knyttet til ulike typer innvandrерkategorier i casene. Ellers framgår det av tabell 3.3 under at uten innvandringen ville folketallet gått betydelig tilbake i alle casekommunene.

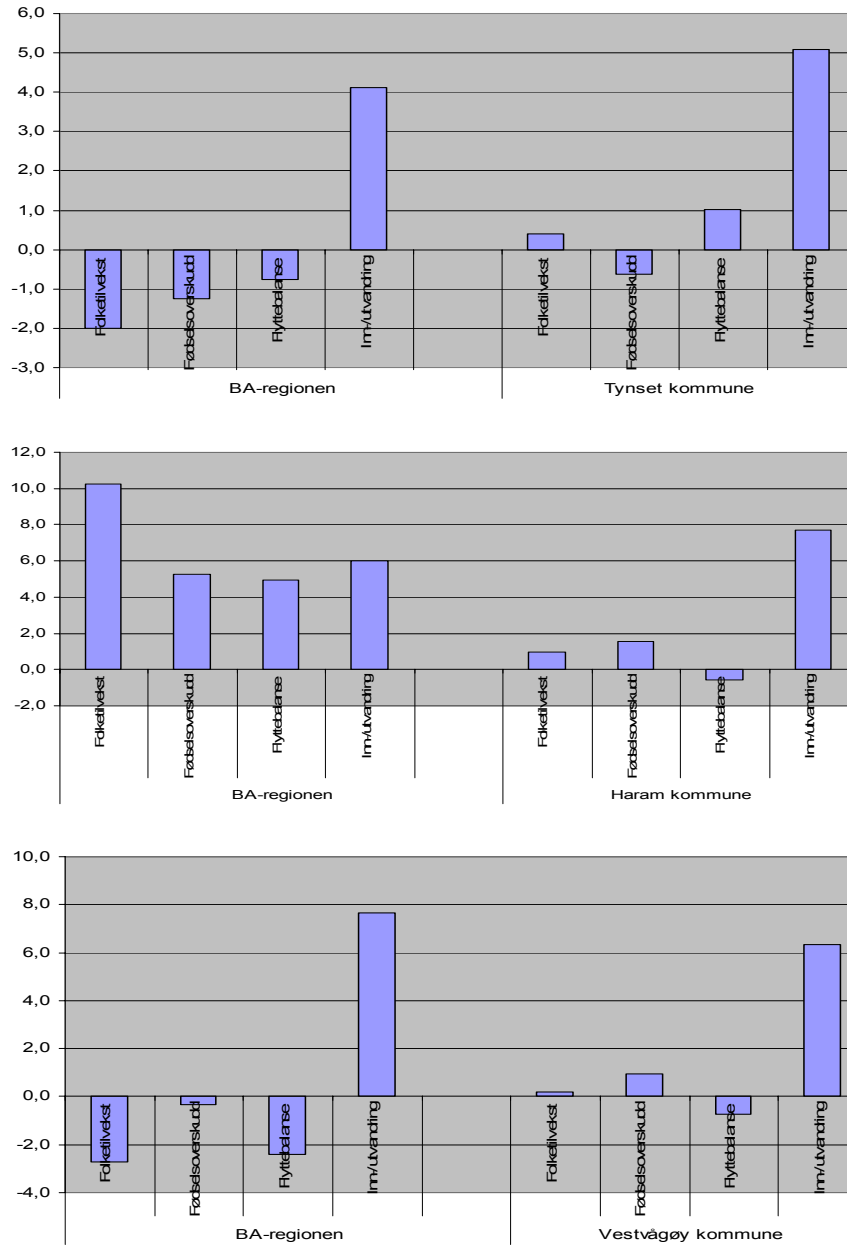
Videre har alle casekommunene (og regionene) hatt en sterk vekst i antall innvandrere de siste fem årene (se Tabell 3.3). Klart sterkest vekst har det vært i Haram kommune og Ålesundsregionen.

Tabell 3.3 *Folketallet og innvandrere i casekommunene 2000-2010.*
Kilde SSB.

	2000	2005	2010	Endringer 2005-2010	
				Absolutt	Relativt (%)
Folketallet:					
Tynset kommune	5 473	5 405	5 490	85	1,6
BA-regionen	11 516	11 316	11 271	-45	-0,4
Haram kommune	8 774	8 715	8 739	24	0,3
BA-regionen	74 964	77 225	81 382	4 157	5,4
Vestvågøy kommune	10 750	10 764	10 674	-90	-0,8
BA-regionen	24 481	23 939	23 565	-374	-1,6
Landet	4 439 600	4 572 290	4 858 199	285 909	6,3
Innvandrere:					
Tynset kommune	203	184	302	118	64,1
BA-regionen	359	408	566	158	38,7
Haram kommune	255	357	754	397	111,2
BA-regionen	2 142	2 956	5 529	2 573	87,0
Vestvågøy kommune	222	369	479	110	29,8
BA-regionen	578	773	1 129	356	46,1
Landet	237 546	299 908	459 349	159 441	53,2
Folketallet minus innvandrere:					
Tynset kommune	5 270	5 221	5 188	-33	-0,6
BA-regionen	11 157	10 908	10 705	-203	-1,9
Haram kommune	8 519	8 358	7 985	-373	-4,5
BA-regionen	72 822	74 269	75 853	1 584	2,1
Vestvågøy kommune	10 528	10 395	10 195	-200	-1,9
BA-regionen	23 903	23 166	22 436	-730	-3,2
Landet	4 202 054	4 272 382	4 398 850	126 468	3,0

Figur 3.4 viser betydningen av innvandring for de relative endringene i folketallet i de tre kommunene og BA-regionene i perioden 2000-2010. Her ser vi at i alle de tre kommunene har det vært en svak befolkningsvekst som i stor grad skyldes innvandring til kommunen. Det samme er tilfelle i to av de tre BA-regionene, men i Ålesund BA-region har befolkningsveksten i tillegg kommet som følge av fødselsoverskudd og innenlandsk nettoflytting.

Figur 3.4 Demografiske endringskomponenter i casekommunene og regionene. Relative endringer (%) 2000-2010 av folketallet i 2000. Kilde: SSB.

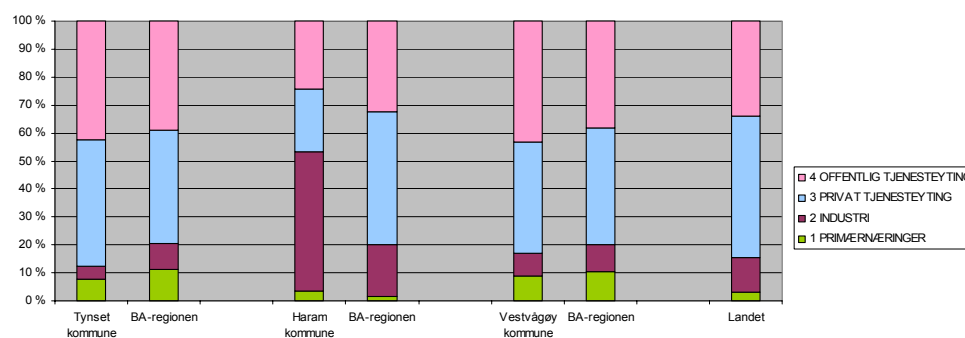
I beskrivelsen av de enkelte kommunene kom det fram at alle casekommunene og – regionene har hatt en betydelig tilvekst i innvandrerbefolkningene det siste tiåret. Både andelene i utgangspunktet og tilveksten det siste tiåret har imidlertid variert en del for ulike innvandrergupper i de forskjellige casekommunene. Haram kommune og dens BA-region har hatt en særlig sterk tilvekst av europeiske innvandrere. Dette er i hovedsak arbeidsinnvandrere som har flyttet til en region karakterisert av en meget sterk næringsvekst og stor arbeidskraftetterspørsel i privat sektor. Bedrifter og offentlige institusjoner har også her drevet en aktiv fjernrekruttering av arbeidskraft fra andre europeiske land i mange år allerede. Til Tynset kommune har også tilveksten av europeiske innvandrere vært størst, men også betydelig av asiater. I Vestvågøy har innvandringen vært noen jevnere fordelt mellom både europeere og afrikanere.

Den noe større andelen av innvandrere fra Asia og Afrika til Tynset og Vestvågøy enn til Haram er nok knyttet til en større andel flyktninger. I Haram har arbeidsinnvandringen dominert. Dette er også naturlig gitt den sterke næringsveksten, høye arbeidskraftetterspørselen (i maritime næringer og industri) og de aktive rekrutteringsstrategiene i Europa, som har karakterisert næringslivet på Nordvestlandet det siste tiåret. Tynset og Vestvågøy har hatt en svak utvikling i arbeidsplasser i privat sektor (pga forankring til hhv. landbruk/ relatert industri og fiskeri/ relatert industri) og her har få bedrifter drevet aktiv fjernrekruttering av arbeidskraft i perioden.

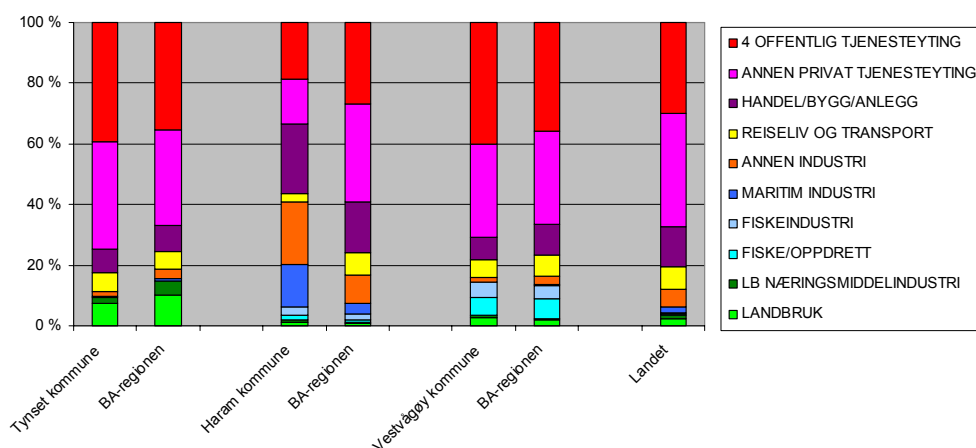
3.4.2 Næringsstrukturer, arbeidsmarked og utviklingstrekk

Casekommunene og – regionene varierer betydelig i *nærings- og sektorstrukturer* og tilhørende arbeidsmarked (se figurene 3.5 og 3.6). I Tynset og Vestvågøy er antallet arbeidsplasser klart størst innenfor privat og offentlig tjenesteyting, som hver utgjør om lag 40 prosent av alle arbeidsplassene. Resten av arbeidsplassene (20%) utgjøres av henholdsvis landbruk og relatert industri i Tynset, og fiske og relatert industri i Vestvågøy. I Haram derimot er industrien den klart største sektoren (50%), som utgjøres av ulike typer av marine og maritime industrier m.m. Deretter kommer privat tjenesteyting av ulike typer.

Figur 3.5 *Nærings- og sektorstrukturene etter 4 hovedkategorier i casekommunene og deres BA-regioner 2010. Kilde SSB.*

Figur 3.6 *Nærings- og sektorstrukturene etter 9 kategorier i casekommunene og deres BA-regioner 2010. Kilde SSB.*

Utvikling i arbeidsplasser og næringer

Hva karakteriserer så de lokale og regionale arbeidsmarkedenes utvikling i arbeidsplasser? Samlet har alle casekommunene og -regionene hatt en ganske sterk vekst av arbeidsplasser de siste tiårene (se Tabell 3.4) på mellom 17-27 prosent for casekommunene, og mellom 8-16 prosent for BA-regionene, mens nivået på landsbasis har ligget på 12 prosent. Det er Ålesundregionen som har hatt sterkest vekst (+16 %) og Tynsetregionen svakest (+8%). Dette skyldes i første rekke ulike egenskaper ved regionalt næringsliv og dets vekstevne i de ulike sektorene. Tynsetområdet med tung forankring til landbruksrelaterte nedgangsnæringer, og

Ålesundsregionen med tung forankring til maritime oppgangsnæringer m.m.. I Haram har hoveddelen av arbeidsplassveksten kommet innenfor industri, men har også vært betydelig innenfor forretningsmessig tjenesteyting og offentlig tjenesteyting (helse/sosial). I Tynset har hoveddelen av veksten kommet innenfor offentlig tjenesteyting (særlig helse/sosial) og tildels innenfor deler av privat tjenesteyting (handel). I Vestvågøy kommune og BA-regionen har stort sett hele arbeidsplassveksten kommet innenfor offentlig sektor.

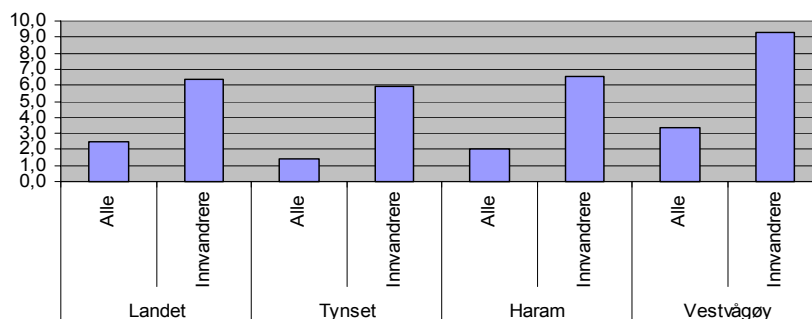
Tabell 3.4 *Nærings- og sektorstrukturer og utviklingstrekk i casekommunene og – regionene*

	PRIMÆR	INDUSTRI	FORRETN. TJENESTE- YTING	BYGG/ ANLEGG	HANDEL	REISELIV	TRANSPORT	ANDRE NÆRINGER	OFFENTLIG TJENESTE- YTING	I ALT
SYSSELSATTE 2010										
Tynset	262	144	291	306	582	103	121	109	1 411	3 329
BA-regionen	647	533	429	542	781	153	200	228	2 235	5 748
Haram	144	2 180	272	146	331	54	87	79	1 064	4 356
BA-regionen	716	7 607	4 703	3 185	6 768	1 136	2 556	1 336	13 384	41 391
Vestvågøy	398	362	292	421	611	129	157	150	1 912	4 431
BA-regionen	966	941	697	938	1 282	429	310	331	3 677	9 591
Landet	76 591	307 780	388 008	199 472	374 147	77 891	127 748	108 807	850 979	2 511 423
Absolutt endring 2000-10										
Tynset	-9	-134	-11	85	153	28	45	31	360	546
BA-regionen	-144	-102	27	106	170	14	-76	41	365	399
Haram	-117	279	176	-29	76	21	45	16	177	644
BA-regionen	-547	-998	801	696	902	213	525	188	4 059	5 839
Vestvågøy	-222	11	23	88	37	31	-60	13	1 031	953
BA-regionen	-523	-122	74	303	82	86	-117	12	1 261	1 054
Landet	-17 668	-30 369	88 452	34 361	31 791	101	-4 560	15 198	144 809	262 117
Relativ endring 2000-10 (%)										
Tynset	-3,3	-48,3	-3,8	38,4	35,7	36,7	58,6	39,2	34,2	19,6
BA-regionen	-18,2	-16,1	6,7	24,4	27,7	10,0	-27,6	21,6	19,5	7,5
Haram	-44,8	14,7	184,9	-16,7	29,9	66,9	105,5	25,5	19,9	17,4
BA-regionen	-43,3	-11,6	20,5	28,0	15,4	23,0	25,9	16,4	43,5	16,4
Vestvågøy	-35,8	3,1	8,6	26,5	6,4	32,4	-27,6	9,4	117,0	27,4
BA-regionen	-34,7	-11,5	11,8	47,8	6,8	24,9	-27,4	3,9	52,2	12,3
Landet	-18,7	-9,0	29,5	20,8	9,3	0,1	-3,4	16,2	20,5	11,7

Arbeidsledighet og utviklingstrekk

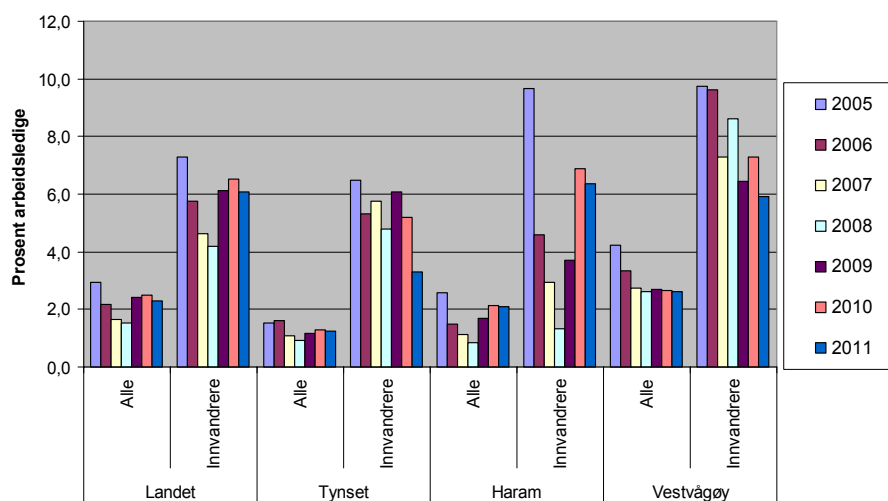
Egenskaper og utviklingstrekk i arbeidsmarkedet kan ellers beskrives med nivå og utvikling i arbeidsledighet. I casekommunene har det gjennomsnittelig ledighetsnivået det siste tiåret for befolkningen samlet ligget klart høyest i Vestvågøy kommune, som har ligger klart over landsgjennomsnittet, mens Tynset og Haram har ligget under landsgjennomsnittet (se Figur 3.7). For innvandrerbefolkningen har ledighetsnivået vært mange ganger høyere, og på nivå med landsgjennomsnittet i Tynset og Haram og klart høyere i Vestvågøy. Vi har ikke tall som viser fordelingen av arbeidsledighet blant flyktninger og arbeidsinnvandrere. Vi vet derfor ikke om dette vil variere mellom de tre kommunene.

Figur 3.7 *Andelen arbeidsledige¹⁵ blant innvandrere og befolkningen totalt i gjennomsnitt for hele perioden 2001-2011 for casekommunene og landet. Kilde: SSB, Statistikkbanken.*

Utviklingen i ledighet blant innvandrere de siste fem årene viser store svingninger, men alle tre kommunene hadde en nedgang i ledighet blant innvandrere fra 2010 til 2011 (se Figur 3.8). Høyest ledighet blant innvandrere i 2011 fant vi i Haram kommune, mens den laveste fant vi i Tynset kommune.

Figur 3.8 *Utviklingen i prosent arbeidsledige¹⁶ blant innvandrere og befolkningen totalt per år 2005-2011 for casekommunene og landet. Kilde: SSB, Statistikkbanken.*

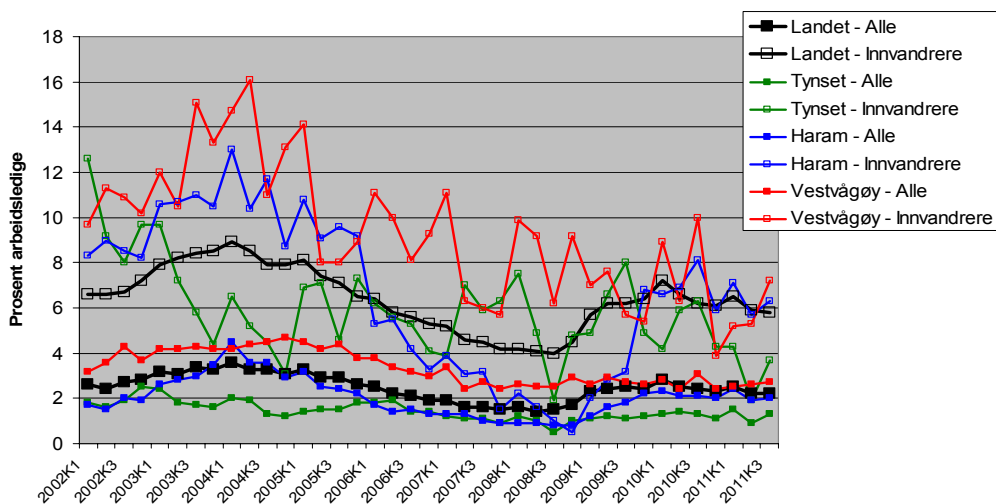

¹⁵Dvs. registrerte arbeidsledige pluss personer på arbeidsmarkedstiltak.

¹⁶Dvs. registrerte arbeidsledige pluss personer på arbeidsmarkedstiltak.

Utviklingen de siste 10 årene i noe mer detalj (Figur 3.9) viser hvordan ledigheten har svingt, og med særlig store svingninger blant innvandrere. Hovedbildet illustrer at innvandrere i mye større grad enn befolkningen for øvrig har en utsatt posisjon ved svingninger i arbeidsmarkedsconjunktorene. I alle casekommunene, som på landsbasis, har ledigheten blant innvandrere vært mye høyere i alle år og kvartaler, og mer konjunkturpåvirket, enn for befolkningen forøvrig. Det har vært høyest ledighet blant innvandrere i Vestvågøy kommune fram mot årene med finanskrisen (2008-09), hvoretter ledigheten øker markant, særlig blant innvandrere i Haram kommune. Dette henger nok sammen med at Harams store maritime industrier er følsomme for internasjonale konjunkturer, og finanskrisen har særlig rammet arbeidsinnvandrerne tilknyttet denne sektoren.

Figur 3.9 *Utviklingen i prosent arbeidsledige¹⁷ blant innvandrere og befolkningen totalt for hvert kvartal 2001-2011 i casekommunene og landet. Kilde: SSB.*

¹⁷Dvs. registrerte arbeidsledige pluss personer på arbeidsmarkedstiltak.

4 Lokale regimer som påvirker inkludering

I dette kapitlet skal vi fokusere på enkelte sider ved de tre kommunene som kan ha betydning for hvordan flyktninger og andre med innvandrerbakgrunn trives i kommunen. Som vist i kapittel 3 ville alle disse tre kommunene hatt befolkningsnedgang om det ikke var for innvandring.

Det første vi skal diskutere er det vi har kalt for lokale integreringsregimer. I dette ligger at vi tror at hvordan kommuner og næringsliv forholder seg til og møter nye innflyttere; være seg flyktninger, arbeidsinnvandrere, familiegjenforente, utlendinger som skal gifte seg med nordmenn eller norske tilflyttere, kan ha betydning for om de blir boende eller flytter videre. Kommunenes holdninger til og praktisering av det lokale ”flerkulturelle samfunnet” betyr noe sammen med muligheter for jobb.

Vilkårene for å ta i mot ulike kategorier av tilflyttere er imidlertid ikke like. Mens kommunene mottar integreringstilskudd fra staten i 5 år for hver flyktning de bosetter, og familiegjenforente med disse, samt midler til språkkurs for utlendinger som gifter seg med norske/nordiske statsborgere, følger det ingen ekstra penger med andre tilflyttere utover statlige overføringer som følger av antall innbyggere i kommunen og skatteinntekter. Med bosetting av flyktninger følger en kommunal forpliktelse til å organisere et 2-årig introduksjonskurs for flyktingene. Hvordan kommunene velger å organisere bosetting, oppfølging og introduksjonskurs bestemmes lokalt. Det er også opp til kommunene hvordan de velger å møte andre tilflyttere. Fylkeskommunene kan spille en rolle i dette arbeidet. I Hedmark fylkeskommune (der Tynset inngår) har man for eksempel lagt til rette for erfaringsutveksling mellom kommunene for å lære av hverandre på integreringsfeltet.

4.1 Lokale integreringsregimer

I de tre kommunene var det ulike holdninger til, og organisering av arbeidet overfor flyktninger og andre innvandrere:

- På hvilke måter er kommunen opptatt av og tilbyr noe ekstra for innvandrere som ikke er flyktninger, utover de alminnelige tjenestene?
- Hvordan forholder det lokale næringslivet seg til innvandrere?
- Hvordan arbeider kommunene med bosatte flyktninger?

Tynset har valgt å opprette et *internasjonalt råd* hvor det deltar personer med forskjellig landbakgrunn i tillegg til norske (se kap. 10.5.3). Dette er en ressursgruppe til bruk for kommunens integreringsarbeid overfor alle innvandrere, uavhengig av deres innvandrersstatus. Selv om kommunen gjennom det internasjonale rådet har fokus på alle innvandrere, er det samtidig en kjensgjerning at kommunen ikke har hatt kapasitet til å følge opp de som ikke er flyktninger så mye som de hadde ønsket. Integrering av flyktninger berører de fleste av kommunens tjenesteområder. Det er derfor organisert et *tverrfaglig team* hvor man kan diskutere utfordringer ettersom de dukker opp. På Tynset, som er den minste av de tre kommunene er det flere *stillinger* for å følge opp arbeidet med flyktninger. Blant annet jobber programveileder og koordinator for et flerkulturelt Tynset med bosetting av flyktninger og med å rette legge for at Tynset skal være en flerkulturell kommune. Kommunen har jobbet aktivt for å synliggjøre det mangfoldige Tynset og hadde i 2010 41 ansatte med 22 forskjellige nasjonaliteter. Flere jobber i synlige, kompetansekrevene stillinger. Både rådmann og ordfører flagger aktivt Tynset som et inkluderende og mangfoldig samfunn, samtidig som de er klare på at de kan bli bedre.

Hvordan vi tar i mot innflyttere, det være seg fra andre steder i Norge, tilbakevendte nord-østerdøler, eller folk fra andre land og kontinenter? Jeg tror vi kan bli enda bedre i disse øvelsene, for det er faktisk en god

del som ikke er så lett å komme ”innafor” i vårt lokalsamfunn og sosiale nettverk.¹⁸

At det er mer å hente ut av den flerkulturelle kommunen kom også fram i Haram kommune da kommunesenteret Brattvåg feiret 100 år i 2011. Ordfører og flyktningkonsulent presenterte bygda som en internasjonal smeltedigel som beriker kommunen. Samtidig ble det fremhevet at det er en lokal læreprosess å finne ut av hvordan man kan leve sammen. Flyktningkonsulenten hadde sluttet å tro på at alle skal ”leve sammen som i en stor familie.”

Men, vi kan la oss berike av at vi lev kvardagslivet med så ulike valører. Det er alt for få i lokalsamfunnet som tek ut kapitalen av dette. Eg trur det er den norske sjenansen som hindrar oss i å ta kontakt med kvarandre.¹⁹

Selv om det er en lokal prosess å finne ut av hvordan man kan leve sammen i hverdagslivet, uten å måtte bli lik, sies det å være en utbredt oppfatning i lokalsamfunnet i Haram, i næringslivet og i kommunen at innvandring er bra for kommunen. Det stilles få spørsmål ved innvandringen, det er snarere en oppfatning at man er avhengig av innvandring for å utvikle kommunen som et attraktivt sted for næringslivet. Lignende tanker blir uttrykt av næringslivsaktører i Vestvågøy.

På den annen side kan det tenkes at terskelen er høy for å være skeptisk til innvandring i Haram, fordi ”alle vet” at næringslivet er avhengig av arbeidstakere utenfra, og ”alle vet” at den kommunale økonomien og dermed den lokale velferden er avhengig av et godt næringsliv. En norsk dame som var innom Frivillighetssentralen i Brattvåg da vi gjorde intervju med lederen der, kunne imidlertid fortelle at det nok finnes en grense for lokalbefolkningens toleranse for antall innvandrere man kan ta imot også i Haram, og at man nå var begynt å nærme seg den grensen.

I Harams strategiplan legges det vekt på å prioritere et mangfoldig og inkluderende arbeidsliv, blant annet ved å samarbeide med

¹⁸ Ordfører Bersvend Salbu, Informasjonsmagasin fra Tynset kommune nr. 3/2010, 4. årgang.

¹⁹ Intervju med flyktningkonsulent Marit Gaustad i Haramsnytt 2011.

næringslivet for å rekruttere og holde på arbeidskraft.²⁰

Kommunens arbeid er likevel i hovedsak rettet mot integrering av flyktninger. Utover alminnelige kommunale tjenester, forventes det at næringslivet følger opp arbeidsinnvandrerne og at familiene følger opp familieinnvandrere. Felles arenaer for de ulike kategoriene av innvandrere er *biblioteket og norskopplæringen*, i følge flyktningkonsulenten. Biblioteket arbeider aktivt for å nå både flyktninger og arbeidsinnvandrere, blant annet med litteratur og aviser på flere språk, film- og kulturkvelder m.m. I kirken er det katolsk messe en gang i måneden.

I Vestvågøy uttrykkes ikke mangfoldet like eksplisitt. I ordførerens blogg fra juni 2011, fremhevet han at kommunen igjen hadde økt sitt innbyggertall med 36 nye vestvågøyværing i første kvartal. At veksten i folketallet i stor grad skyldtes innvandring ble ikke vektlagt.²¹

Vestvågøy kommune har hovedfokus på flyktningene. I kommuneplanen for 2000 – 2012 står det at "...Det er en oppgave å gi disse (flyktningene) et bedre og mer helhetlig tilbud. Samtidig representerer de en ressurs for lokalsamfunnet med sin kultur, utdanning og yrkeserfaring." Det er ikke tilsvarende oppmerksomhet rettet mot arbeidsinnvandrere, bortsett fra at kommunen tidligere hadde et ikke helt vellykket prosjekt for å rekruttere nederlendere. Flyktningenheten skal være behjelpelig med blant annet oversettelse av dokumenter og attester, kartlegging av kompetanse og oppmelding til voksenopplæring / skole.²² Haram kommune følger heller ikke opp arbeidsinnvandrere og deres familier spesielt. Kommunen er likevel opptatt av at tilflyttere skal finne seg til rette. Det er derfor laget en nettside på engelsk som ønsker nye innbyggere velkommen, og som oppleves som lett å navigere i. Alle nye innbyggere får også et velkomstbrev. De store bedriftene tar ansvar for og mener de har god erfaring med å hjelpe arbeidsinnvandrere og vise dem rundt i systemet. Ingen tar imidlertid ansvar for å følge opp og kartlegge kompetansen til ektefeller til arbeidsinnvandrere. I følge en HR sjef ved en av de

²⁰ Strategiplan for Haram kommune 2007 – 2017.

²¹ <http://www.vestvagoy.kommune.no/index.php/politikk/ordforerens-blogg/1314-innbyggertallet-i-vestvagoy-oker-igjen>

²² Overordnet plan for Flyktning- og Innvandrenerheten. Vestvågøy kommune 2003. Fornyet i 2009.

store bedriftene i Haram kan nettopp dette bidra til at noen flytter og reiser tilbake til opphavslandet.

Både Tynset og Vestvågøy har 3-års vedtak for bosetting av flyktninger. Det viser vilje til bosetting samtidig som det gjør arbeidet lokalt mer forutsigbart enn årlige vedtak. I Vestvågøy er det et bosettingsteam som følger opp dette arbeidet. I 2011 ble kommunen nominert til Bosettingsprisen av IMDi. Flyktning-konsulenten i kommunen jobber dessuten i nært samarbeid med NAV. I Haram var det satt i gang arbeid med å utvide kapasiteten fra en flyktningkonsulent til et team. Så langt har flyktning-konsulenten vært alene om bosetting, organisering av introduk-sjonskurs og oppfølging av flyktningene. I Vestvågøy og Tynset er arbeid med arbeidsinnvandrere inkludert i kommunen. I Haram er kommunens fokus fortsatt på flyktninger, mens de store bedriftene følger opp arbeidsinnvandrere.

4.1.1 Ulikt fokus i næringslivet på inkludering av innvandrere

Ut fra vårt materiale kan det synes å være en forskjell i hvordan store bedrifter i Haram og Vestvågøy forholder seg til flyktninger og arbeidsinnvandrere. Begge steder er man opptatt av at næringslivet er helt avhengig av innvandrere. I Haram virker det imidlertid ikke som de store bedriftene inkluderer flyktninger i egne strategier for å skaffe arbeidskraft. Men de samarbeider med NAV om å skaffe arbeidspraksis til flyktningene. Det samme skjer i Vestvågøy. En fabrikkseier der ser på flyktningene som lokal arbeidskraft med utenlandsk bakgrunn. I tillegg planlegges det å rekruttere arbeidsinnvandrere fra Latvia gjennom nettverket til folk som allerede jobber i bedrifter i kommunen. I følge fabrikkseieren vil dette føre til en felles forpliktelse, hvor alle er opptatt av at det skal gå bra. I denne bedriften i Vestvågøy var man dessuten opptatt av at nye arbeidsinnvandrere skulle ansettes fast på alminnelige vilkår. Fabrikkseieren mente at fast jobb var inngangsbilletten til samfunnet. Da kunne arbeidsinnvandrerne kjøpe seg bolig og gjennom det få lokal respekt. Lokalbefolkningen ville se at de satset. Han mente kortvarige kontrakter og braker minnet om sosial dumping som ikke bidro til integrering. I Haram var det derimot større kultur for innleie av arbeidskraft til verftsindustrien. Flere har imidlertid blitt fast ansatt over tid og har slått seg ned i kommunen. På det ene verftet var det 30

arbeidsinnvandrere av 150 fast ansatte. I tillegg jobbet det på intervju tidspunktet rundt 800 innleide arbeidstakere. Det lokale næringslivets karakter vil påvirke hva man mener er fornuftig lokalt når det gjelder andel fast ansatte / innleide arbeidstakere.

4.2 Viktige veivalg i arbeidet med flyktninger

I dette avsnittet skal vi trekke frem noen sentrale synspunkter som flyktningkonsulentene la vekt på for å lykkes med integrering. Vi tar utgangspunkt i flyktningkonsulenten i Haram som var spesielt opptatt av to forhold; bevisst verdigrunnlag for arbeidet og at kommunen måtte sette overordnede mål for arbeidet med integrering av flyktninger og andre innvandrere. Vi begynner med det første.

4.2.1 Verdigrunnlaget avgjørende

I følge flyktningkonsulenten i Haram var det helt avgjørende hva slags verdier som lå til grunn som rettleiding i arbeidet med flyktninger. Hennes utgangspunkt var at alt kommunen gjorde, måtte bygge på en grunnleggende respekt for det enkelte mennesket. Det innebar blant annet at hun/ kommunen forventet at flyktningene som ble bosatt i kommunen ville jobbe for å legge til rette for sin egen framtid. Og som en del av dette måtte kommunen vise at hver innbygger betydde noe for kommunen og lokalsamfunnet. Hun startet derfor alle mottakssamtaler på følgende måte:

I dag er vi 8735 innbyggere i kommunen. I går var vi 8734 innbyggere. Det betyr at **du** betyr noe for kommunen. Du har alle plikter og alle rettigheter.

For denne flyktningkonsulenten innebar å vise respekt å involvere flyktningene så mye som mulig i bosettingen og ikke gi mer hjelp enn de ba om. De skulle motiveres til å ta ansvar for og finne ut av egen situasjon. De ble sammenlignet med studenter som var på vei over i en ny livsfase, og ikke med barn eller gamle som man tror trenger andre til å ordne opp for seg. Flyktningkonsulenten mente det var ydmykende å bli gjort til barn ved migrasjon og at kommunen måtte gjøre det den kunne for ikke å bekrefte den ydmykelsen. I stedet måtte man gjennom praksis forsøke å gjøre ting som ga folk verdighet. I Vestvågøy kom det fram en annen

erfaring som ble opplevd som lite heldig. Det ble opplevd at systemet bidro til å frata flyktningene deres menneskeverd ved at det de hadde med seg av kompetanse og utdanning, sjelden ble etterspurt. I tillegg er godkjenning av formell kompetanse en tidkrevende og møysommelig prosess. Innvandrerne måtte derfor begynne fra scratch. Det ble et dilemma lokalt at staten oppfordret kommunene til å inkludere flyktningene, samtidig som staten selv bidro til ekskludering ved ikke å godkjenne deres medbrakte kompetanse.

I Haram ble det i noen tilfelle opplevd som vanskelig å bygge opp flyktningenes verdighet innenfor det eksisterende virkemiddelapparatet. Utfordringen var særlig knyttet til utbetaling av stønadspenger uten krav til gjenytelse. Erfaringen var at de som var vant til å få mye, ville ha mer. Den holdningen måtte snus, fordi det ga verken selvtillit eller respekt fra andre å motta det som ble kalt for ”gratispenger.” Med det mente flyktningkonsulenten at det var et problem hvis folk mottok mye penger over lang tid uten å yte noe tilbake. Dette gjaldt særlig store barnefamilier som ville gå ned i inntekt om man gikk over fra stønad til arbeid. Lignende bekymringer kom frem i Vestvågøy hvor man spurte seg hva det gjør med mennesker å få penger for ikke å gjøre noe? Også en del flyktninger undret seg. De sa – ”vi får penger, kan vi ikke gjøre noe for dem?” Men, de hadde liten sjanse til å få jobb i det lokale næringslivet, i følge vår kilde. Over tid blir dette demoraliserende. Man blir lært opp til å forvente at andre skal betale for en og får ingen fornemmelse av hva ting koster og hva som kreves av innsats for å oppnå materielle goder. Et eksempel var leie av bolig. Når folk ikke betaler selv ønsker de seg større eller bedre bolig. Samtidig må kommunen dekke bolig utgiftene for flyktningene inntil de får egen inntekt. Forpliktelsen til å bistå flyktninger innebar i Vestvågøy at mange fikk opplæring i å søke sosialhjelp, i stedet for å lære å søke jobb. Dette var ekstra utfordrende fordi det ble hevdet å ikke var noe stigma lokalt å ”gå på sosialen”, i motsetning til i Haram. Der ble det tvert imot understreket at flyktningene ikke ville overleve sosialt om de ikke gikk med på premissene om selvforsørging over tid, så fremt de var skikket til det.

Flyktningkonsulenten i Haram var opptatt av å legge til rette for at flyktningene kom på rett spor, slik at de kunne forbedre egen situasjon over tid. Det var viktigere enn at alt ble ordnet for dem

med en gang de kom. Da ble de fratatt initiativet til å ta fatt i egen situasjon. Hun var videre opptatt av at flyktningene skulle skjønne forskjell på behøve og ønske seg. For å illustrere poenget fortalte hun følgende lille historie:

Jeg ga en flyktning som ønsket seg mye av kommunen to ark. Så sa jeg at på det ene arket skriver du det du behøver. På det andre arket skriver du det du ønsker deg. Behøve-arket kan du levere til kommunen. Ønske-arket kan du sende til julenissen. De skal selvsagt få varmeovn, men ikke større TV eller flatskjerm.

Sitatet er uttrykk for en hjelpestrategi som går ut på å tydeliggjøre for den som mottar hjelp at kommunen kan bidra med det som er nødvendig, men at man selv må skaffe seg andre ting man ønsker. Hensikten er å motivere de som hjelpes til å ta ansvar for og lete etter muligheter for å bli selvforsørgende. En annen hjelpestrategi skiller mindre på behov og ønsker og kan være mer innrettet på å tilfredsstille det som uttrykkes som nåværende behov. I et så rikt land som Norge med høyt alminnelig forbruk, er det behov for diskusjon om hjelpeapparatet skal ta utgangspunkt i absolutt fattigdom eller relativ fattigdom.²³

4.2.2 Kommunal målsetting for arbeid med flyktninger

Både i Haram og Vestvågøy ble kommunale målsettinger for arbeidet med flyktninger vektlagt. Mange er involvert lokalt i flyktningarbeidet, og man mente at det kunne være lettere å samordne og målrette innsatsen om folk jobbet etter felles mål og på like premisser. For å tydeliggjøre betydningen av felles mål uttrykte flyktningkonsulenten i Haram at det er forskjell på å jobbe for at *innvandrere skal ha det kjekt i kommunen, eller å jobbe for at de skal bli selvforsørgende.*

²³ *Absolutt fattigdom* innebærer manglende tilfredsstillelse av grunnleggende behov som mat, klær, bosted og tilgang på grunnutdanning og primære helsetjenester. *Relativ fattigdom* defineres i forhold til en gitt gruppe (referansegruppe). Den relative fattigdommen sier oss at fattigdom ikke bare er snakk om overlevelse og tilfredsstillelse av grunnleggende behov, men at levestandarden vil bli målt i forhold til det samfunnet man lever i. (Store Norske Leksikon)

Med lokalt definerte politiske mål kan involverte etater og ansatte lage strategier for hvordan man best kan nå målene, med de virkemidlene man har til rådighet lokalt. Arbeidet blir lettere om det er en omforent forståelse om hva kommunen skal være god på – Bosetting? Kvalifisering? Selvforsørging? Øke antall innbyggere? Inkludering av innvandrere i alminnelig arbeidsliv og lokalsamfunn? Målsettingene henger sammen, men er ikke like. Å tydeliggjøre hva som skal prioriteres lokalt, hvordan man skal gripe an arbeidet og hva som kan defineres som suksess, kan bidra til å gi felles retning på arbeid med integrering av flyktninger og innvandrere.

4.3 Avsluttende kommentarer og lærestykker

I dette kapitlet har vi fokusert på det vi kaller for lokale integreringsregimer. De tre kommunene har organisert arbeidet med flyktninger på forskjellig måte. De er også forskjellige med hensyn på hvilke kategorier av innvandrere som får kommunens oppmerksomhet. Det sentrale er imidlertid ikke at kommunen har ansvar for alt, men at lokale aktører samarbeider og tar delansvar for at innvandrere blir del av lokalsamfunnet.

Tydelig verdivalg

På bakgrunn av intervjuene med de som er ansvarlige for arbeid med flyktninger i kommunene, kommer det fram at verdivalg i dette arbeidet er avgjørende. Det ligger innbakt verdier i alt en gjør, uansett om det er bevisst eller ikke. Dersom en ønsker at flyktninger og andre innvandrere som flytter til bygda skal oppleve seg som likeverdige og aktive samfunnsmedlemmer fra de kommer til kommunen, må det arbeides lokalt for å tydeliggjøre hva slags verdier og medfølgende handlinger som kan bidra til dette. Det innebærer at en må diskutere lokalt hva det innebærer å for eksempel vise respekt. Og videre hvordan man gjennom praksis kan arbeide for at tilflyttede innvandrere opplever at deres verdighet styrkes og ikke svekkes gjennom bistand fra og samhandling med kommunen. Lokalt må det jobbes med hvordan nasjonale virkemidler som blant annet sosialhjelp, kan koples med tiltak som styrker den enkeltes verdighet. Omvendt kan dette lett bli ”gratis penger”, som over tid kan bidra til at mottakeren kommer i en fastlåst situasjon hvor han/hun blir lært opp til å motta, uten å måtte yte.

Lokale mål

Øke antall innbyggere i kommunen krever andre strategier enn om målet er at flyktninger skal trives, eller at alle som flytter til kommunen skal bli selvforsørgende. Lokale, politisk definerte mål for arbeidet med flyktninger og andre innvandrere, kan bidra til at alle som jobber med dette i kommunen opplever å være del av samme prosjekt. Slike mål gjør det lettere for etater og ansatte å lage strategier for hvordan de best kan nå målene innenfor sin virksomhet og med de virkemidlene de har til rådighet. Med lokalt definerte mål for kommunen og for de kommunale enhetene, vil det også være lettere å vurdere hvorvidt man er på rett spor eller bør legge om kursen.

Samarbeid kommune og næringsliv

Integrering av innvandrere er ikke bare en kommunal oppgave. Minst like viktig er hvordan det lokale næringslivet forholder seg til den lokale innvandrerbefolkningen. Ansvarsavklaring og samarbeid om oppgaver, forum for å informere og diskutere nye behov, oppgaver og utfordringer som følger av innvandringen kan bidra til å legge til rette for bedre fungerende lokale integreringsregimer. For eksempel vil det lette kommunens arbeid om de har innsyn i bedriftenes planer om rekruttering av arbeidstakere. Og omvendt, at arbeidstakerne trives på stedet også utenom arbeidstid kan påvirke stabiliteten blant tilflyttede arbeidstakere.

Del II Innvandreernes stemmer

Denne delen av rapporten er konsentrert om innvandrernes stemmer. Temaene for undersøkelsen blir fortolket ut fra egne erfaringer der de er i livet. Det betyr at de snakker om ting som kan være velkjent i integrasjonsdebatten, men som er viktig for dem. Eksempler er betydningen av å kunne norsk for å bli inkludert og hvordan barn åpner dører for foreldrene inn i lokalsamfunnet. Det sier noe om at denne typen problemstillinger fortsetter å være på dagsorden så lenge det kommer innvandrere. Dessuten, selv om temaet for denne undersøkelsen er *innvandrere* i Distrikts-Norge, så ser de på seg selv først og fremst som innbyggere i kommunen. Likevel er det situasjoner hvor de opplever seg selv som utlendinger – innvandrere og som tilflyttere. Samtidig, hverdagslivet deres likner på mange måter på hverdagslivet til den øvrige lokalbefolkningen. Det innebærer at en del av det som blir fortalt i de neste kapitlene også vil være gjenkjennelig for andre; bofaste og tilflyttere, med og uten innvandrerbakgrunn.

5 Positive og negative egenskaper ved stedet

Trygghet, gode oppvekstvilkår, lite stress og vakker natur blir fremhevet som de mest attraktive egenskapene ved de tre distriktskommunene.

At stedet er lite, vær og klima, samt avstander til større steder og opprinnelsesland er de egenskapene som blir fremhevet som de mest negative.

Tidligere forskning har vist at når folk skal beskrive fordelene ved å bo i distriktskommuner, knyttes disse som oftest til lite kriminalitet, gode oppvekstvilkår for barn, tett og omsorgsfullt lokalsamfunn og naboskap, fred og ro, attraktivt landskap og høy livskvalitet (Villa 1999). Er det de samme egenskapene innvandreinformanter legger vekt på når de blir spurt om det samme?

Informantene ble helt i begynnelsen av intervjuet spurt om hvilke tre sider ved stedet de bor de vil fremheve som spesielt positive og som gjør det attraktivt å bo der. Deretter ble de spurt om tilsvarende negative sider, som kan gjøre det mindre attraktivt å bo på stedet. Formålet var at informantene skulle komme med sine første tanker før enkeltfaktorer ble trukket fram i spørsmål av oss intervjuere.

5.1 Stedets positive egenskaper

Det antas at de egenskapene informantene opplever som positive ved stedet bidrar til det knippe av ”stay-faktorer” som gjør at de blir boende.

5.1.1 Godt lokalmiljø: de gode menneskene

Innvandrere i alle kommunene snakket mye om de gode menneskene som bor på stedet. Oftest henviste de til lokalbefolkningen, men det kunne også være forhold innvandrere i mellom som ble trukket fram. Informantene var opptatt av at folk lettere blir kjent med hverandre på små steder og at man ikke forblir anonyme for hverandre.

At forholdene er gjennomsiktede, ble oftere trukket fram som noe positivt enn noe negativt. Informantene satte pris på at de blir sett, hilst på på gata eller i butikken, og at folk slår av en prat. Folk snakker sammen, også de som ikke kjenner hverandre. Fellesskap og samhold ble fremhevet. De små og tette lokalsamfunnene gjør også at det blir enklere å lære seg norsk.

Flere informanter trakk fram at nordmenn er hjelpsomme. En kvinnelig arbeidsinnvandrer i Haram visste for eksempel at ”folk ville være der for henne” hvis hun og familien havnet i en vanskelig situasjon. Noen fortalte om gode naboer og venner som gjør stedet spesielt attraktivt. En flyktningfamilie på Tynset fortalte:

Vi har mange norske venner, og mange norske mennesker besøker oss. Det er ingen flere her på Tynset som kommer fra [respondentens hjemland], men vi har blitt kjent med en norsk mann som snakker [informantens språk]. Hvis vi trenger hjelp, kan vi bare ringe, enten det er dag eller natt. Vi fikk problemer med barnepass til vår datter da dagmammaen ikke kunne passe henne lenger. Da var det en pensjonistnabo som stilte opp og sa hun kunne passe henne. Nå er hun blitt en bestemor for barna. Sånn er det her.

At lokalbefolkningen respekterer og har et godt forhold til utlendinger, er noe mange av informantene trakk fram og vektla.

Det som er aller viktigst er altså det å bli sett, tatt vare på, vissheten – og tryggheten – som ligger i at noen vil hjelpe deg om det trengs. Dette er en kombinasjon av egenskaper ved stedet og egenskaper ved folk på stedet, eller enkeltmennesker de møter og

har rundt seg. Småsamfunnets gjennomsiktighet er en fordel mer enn en ulempe.

5.1.2 Trygghet, lav kriminalitet og fravær av konflikt

Et annet gjennomgangstema som særlig ble nevnt av flyktninger, men også andre, er tryggheten. Denne arter seg på ulike måter. Det kan være alt fra opplevelsen av fravær av krig og konflikt, til trafikkikkerhet. Her kan referansen være både til hjemland og til større byer i Norge.

Særlig ofte nevnte informantene lav kriminalitet på stedet. Flere nevnte at det ikke er nødvendig å låse huset – selv om noen også refererte til at mange nordmenn ikke låser men at de gjør det selv. Fraværet av gjenger, herunder innvandregjenger, slik man finner i mange norske storbyer, ble også framhevet. Dette bidrar til at innvandrerne blir bedre mottatt i distriktene enn i storbyen, ble det hevdet. Slik går integreringen lettere.

Andre var opptatt av at man unngår andre typer farer. En vest-europeisk arbeidsinnvandrer mente Vestvågøy er forskånet for store naturkatastrofer som større oversvømmelser, springflo, ras og lignende. En familieinnvandrer samme sted var opptatt av at man ikke vil sulte i hjel om det blir krig – tilgang til matvarer (fisk, sopp og bær) gjør at man vil overleve. Men det er trafikken flest informanter nevner når de snakket om trygghet; både norsk hensynsfull kjørestil og lav trafikk tetthet ble fremhevet. Dette gjør også at folk tør å slippe ungene ut på gaten, noe som bidrar til gode oppvekstvilkår for barn (se neste punkt). På ulike måter er disse forholdene knyttet til trygghet i livet. Det er fravær av konflikter, usikkerheter og truende elementer av forskjellig slag. De blir erfarte livskvaliteter ved disse bygdesamfunnene.

Norsk lokalbefolkning forbinder gjerne bygda med ”trygt og godt” (Villa 1999). Oppsøking og vektlegging av det trygge i bygda kan sees som en form for risikohåndtering, sett i relasjon til et ofte uoversiktlig bysamfunn (Villa 2005). Innvandrere, og spesielt flyktninger med bakgrunn fra krig og konflikt, har gjerne andre referanser enn norsk lokalbefolkning til trygghet og risiko. Slike kvaliteter blir derfor forstått og gitt en annen mening enn av den norske befolkningen på stedet.

5.1.3 Gode oppvekstvilkår for barn og unge

Gode oppvekstvilkår for barn blir understreket av et stort antall informanter som det mest positive ved å bo på stedet.

Barnefamilier var naturlig nok spesielt opptatt av dette, men det ble også nevnt av flere enslige og par uten barn. I et miljø dominert av norske, får barn lett norske venner og blir en del av barne- og ungdomsmiljøet på stedet. De fleste barna har både norske- og innvandrer venner.

Kvaliteten på skolen og lærere blir også framhevet som en positiv egenskap ved stedene, særlig på Tynset. En innvandrerfamilie der fortalte for eksempel hvordan skolen legger til rette for elever med spesielle behov. Kort og trygg skolevei er også forhold som blir nevnt som positivt. At ungene har det godt, gir foreldrene en opplevelse av kontroll. Og mange tror at fremtidsutsiktene til barna er gode på stedet de bor.

For de litt eldre ungdommene er fraværet av kriminelle ungdomsgjenger et gode som blir framhevet av flere. En informant i Vestvågøy fortalte at politiet gjør et godt arbeid med å ta narkotikalangere og unge promillekjørere. Dermed er det lite av den slags på stedet. Det er mulig å ha kontroll med hvem barna er sammen med. Det gjennomsiktede miljøet gjør at man lett får greie på om det skjer noe man som foreldre burde vite.

En flyktning i Vestvågøy som har erfaring med å bo på et større sted på Østlandet, fortalte om problemene de hadde der med å finne egnet barnepass når foreldrene var på arbeid. De syntes også situasjonen for barna der var utrygg. I Vestvågøy åpner barnehagen de bruker ett kvarter før åpningstid for at denne informanten og hans kone skal rekke tidlig vakt. En slik praksis ville vært utenkelig på større steder hvor folk ikke kjenner hverandre så godt, mente denne informanten.

Trygghet og muligheter for barna og ungdommene er hva som teller. At de har venner, trives i barnehage og skole, får god skolegang, har det trygt og godt: dette er grunnleggende faktorer for barnefamilier, uansett opprinnelse. Men innvandrernes opprinnelse gir dem et sammenligningsgrunnlag som gjør at kvalitetene der de nå bor blir tydeligere. De vet at det ikke er en selvfølge å ha det sånn.

5.1.4 Rolig, lite hektisk, lite stress

En stor gruppe informanter vektlegger det rolige livet i distriktene som en av de mest positive egenskapene ved stedet. Man slipper storbyens jag og mas, det er mindre stress og folk har mer tid til hverandre. Stillheten og fravær av trafikkstøy hører også med i dette bildet. Et flyktningektepar i Haram fortalte for eksempel at de våkner av fuglesang klokka tre om natten – og ikke av bråk fra mennesker. Det er enkelt å planlegge ting, og det er mindre køer enn man opplever på andre plasser.

At det ikke er så mye folk og at man kan søke ensomheten om man ønsker det, blir av mange sett på som et positivt trekk ved livet i kommunen. Da blir storbyen kontrasten, der det er mennesker, ”kaos”, og bråk overalt. Mange av informantene fortalte at storbylivet ikke lokker; andre fortalte at de kan oppsøke storbyen for eksempel et helgebeseøk om de ønsker mer liv og røre, men at de ikke kunne tenke seg å bo der. Flere understreket at de selv kom fra rolige steder i opprinnelseslandet og at dette gjorde at de hadde søkt seg til et rolig sted i Norge. Igjen ser vi en egenskap ved stedet som betyr mye både for innvandrere og øvrig lokalbefolkning.

5.1.5 Vakker og ren natur

Den vakre naturen var også et gjennomgangstema når informantene skulle fortelle hva som er mest positivt ved stedet der de bor. Spesielt ofte ble dette fremhevet av informantene i Vestvågøy. Noen av disse hadde også flyttet til Lofoten på grunn av den særegne naturen der. Fjellene, havet og lyset ble fremhevet av en tysk arbeidsinnvandrere som beskrev nærheten til urørt natur, nordlys, mørketid og midnattssol som sider ved livet han syntes var spesielt positivt. På Haram beskrev en arbeidsinnvandrere de utrolig vakre solnedgangene.

Flott natur gir gode muligheter for friluftaktiviteter. At barna vokser opp med nærhet til naturen og derigjennom blir mer hardføre, og mindre syke, enn barn i hjemlandet, var noe flere var opptatt av. Den friske luften og lite forurensning er goder som blir verdsatt.

Arbeidsinnvandrere, og særlig de fra Vest-Europa, var oftere enn flyktninger opptatt av naturen når de skulle fremheve stedets positive egenskaper. Blant disse var det også flere som hadde valgt stedet nettopp på grunn av den vakre naturen der. For flyktninger og øst-europeiske arbeidsinnvandrere kunne det virke som naturen først ble verdsatt etter at de hadde bodd på stedet en stund.

5.1.6 Andre positive faktorer ved stedet

Det var, kanskje overraskende, ikke mulighetene for arbeid, bolig eller materielle kår som dominerte når innvandrere skulle fortelle hva som gjør det attraktivt å bo på akkurat det stedet der de bor. Det kan virke som at arbeid og bolig tas for gitt og ikke blir sett på som egenskaper eller særtrekk ved stedet. Forhold knyttet til *arbeid og arbeidsmiljø* ble likevel trukket fram av flere informanter, særlig av arbeidsinnvandrere. De som trakk fram dette, understreket imidlertid ofte at arbeid er en nøkkelfaktor, for flere fremsto den som den viktigste eller som en forutsetning for de andre positive egenskapene. Flere fremhevet dessuten at mulighetene for arbeid er spesielt gode for folk med litt utdanning av en type som trengs lokalt.

Forhold knyttet til den *norske velferdsstaten* ble også trukket fram når informantene skulle beskrive positive egenskaper ved stedet. God skole er allerede nevnt. Videre blir gode helsetilbud verdsatt, samt tilbud for barn og voksne med særskilte behov. På Tynset og i Vestvågøy ble sykehus tilbudet nevnt av flere. Noen informanter var opptatt av at velferdstilbudene er like for alle. En kvinnelig flyktning på Tynset trakk for eksempel fram at alle får det samme skoletilbudet. Hun opplevde som positivt at det ikke finnes privatskoler. En annen Tynset-informant (gift med norsk) fortalte at alle i bygda møtes på de samme arenaene uavhengig av stilling. Sosiale klasser slik han hadde opplevd det i hjemlandet oppleves dermed mindre synlig. De små forholdene gjør at det er enklere å vurdere klientenes behov for dem som er ansatt i velferdsetatene. Tilgjengeligheten og de enkle prosedyrene for å kontakte de ulike velferdsinstitusjonene er noe mange setter pris på. Andre er opptatt av at det politiske systemet er gjennomskiktig og ikke korrupt.

De *gode materielle kår*ene på stedet ble også nevnt av informantene, både flyktninger og arbeidsinnvandrere. Hertil kommer mulighet

for å eie egen bolig. Mange synes livet er på stedet er enkelt, at man har alt man trenger. Et vanlig svar, særlig blant flyktninger, på hva som oppleves som positivt på stedet var følgende: ”Vi kan leve som vi ønsker her i [...]”. Her viste informantene både til materielle forhold og at man kunne opprettholde sin kultur på stedet.

Mens *klima* ble nevnt som en negativ faktor av mange (se under), ble klimaet også trukket fram som en av de positive egenskapene ved stedet. En familieinnvandrer i Vestvågøy sa:

Hvis jeg skulle flyttet, skulle jeg flyttet lenger nordover. Klimaet er ikke noe problem; tvert imot. Det har vært spesielt bra siden 1997. Vi har hatt bra somre siden. Somrene blir varmere og varmere. Om 5-10 år kan vi sannsynligvis dyrke mais her [ler]. Eller plante eksotiske frukttrær. Jeg er blitt en garva lofoting. [...]. Jeg tester meg selv når det regner eller i vinterstormer: Er du fremdeles Lofoten-patriot? Svaret er alltid ja!

Som nevnt over ble informantene bedt om å nevne de tre tingene de mente var mest positive ved stedet de bor på. De fleste informantene ga tre svar, noen ga bare to, mens noen også ga flere enn tre. En informant, en arbeidsinnvandrer på Tynset, kunne imidlertid først ikke komme på en eneste positiv ting ved å bo på stedet og mente alle innvandrere ønsker seg bort derfra. Etter å ha trukket på det en stund, kom han likevel til at det kunne være greit å bo der for eldre mennesker uten for store ambisjoner. Hans beskrivelse er langt fra representativ for det andre innvandrere fortalte oss, men den hører likevel med i en presentasjon av det større bildet.

5.2 Stedets negative egenskaper

Innvandrerne ble ikke bare spurt om hva de synes er de mest attraktive egenskapene ved stedet, men ble også bedt om å fortelle hva de synes er de mest negative. Opplevde negative egenskaper kan bidra til å styrke ”push-faktorene”, det som skyver folk vekk fra et sted.

5.2.1 Stedets størrelse

”Mer liv, mer folk, flere muligheter”. Dette er hva som savnes og som oppleves som mangler ved et lite sted i Distrikts-Norge. Størrelsen på stedet ble nevnt av mange av informantene som en av de negative sidene ved å bo der. At stedet oppleves som lite, kan bety at det er lite som skjer der: ”det er tomt på gata etter kl. 17-18”. Tilbudet av butikker og restauranter er lite. Noen trives med mer liv; de ønsker det skal skje ting rundt dem. Dette opplever de at mangler på stedet.

Mangel på møteplasser ble eksplisitt nevnt av flere informanter, og noe oftere på Tynset enn de andre stedene. Dette gjaldt særlig unge, som savner steder å møtes utenfor skolen. For ungdom som har andre interesser enn fotball og håndball, er det ikke så mange tilbud, ble det hevdet. Ungdomsklubber og andre fritidsaktiviteter ble etterlyst. Dette gjør at stedet kan oppfattes som litt kjedelig. Manglende uteliv er et savn, særlig blant de yngre enslige og par uten barn. En kvinnelig familieinnvandrer på Tynset sa det slik:

Jeg savner å kunne gå på en restaurant med mannen min, bare sitte der og spise og nyte god musikk. Det finnes ikke sånne steder å gå ut her; de utestedene vi har er så kjedelige. Vi er nødt til å dra til Oslo for å gå ut.

En ung flyktningjente i Vestvågøy syntes det kommer for få popstjerner for å holde konserter på øya: ”Hit kommer det bare B-kjendiser”, lo hun.

Mange innvandrere har levd store deler av livet i større byer; dette gjelder kanskje i særlig grad flyktninger. Da kan landsbygda i Norge bli for smått. En arbeidsinnvandrer på Tynset som har bodd i et mellomeuropeisk land sammenligner de to stedene og mener Tynset taper fordi ”der nede var det mer liv, mer folk, flere muligheter”.

Flere informanter hevder at tilbudet av varer og tjenester er for lite. Flyktninger klaget over at de ikke kan kjøpe den maten de er vant med på stedet. For to av disse er dette knyttet til manglende muligheter for å kjøpe Halal-mat, og de opplever dette som negativt. Et mangelfullt kulturelt tilbud, herunder muligheter for å praktisere egen religion, blir også nevnt som negative sider ved å

bo på stedet. Et par mannlige informanter innrømmet dessuten at potensialet for å finne seg en kjæreste på et så lite sted, var dårlig. På små steder er folk mer tilbøyelige til å sladre og baksnakke hverandre, mente en kvinnelig informant, som selv hevdet hun hadde vært utsatt for dette.

Få tilbud til unge utenom i idrett og musikk, få møteplasser, få restauranter og kafeer, dårlig uteliv og tomt og stille ute om kveldene, få butikker, ikke alle typer varer eller tjenester en kan ønske seg, færre muligheter til å finne en kjæreste, mer sladring. De aller fleste av disse negative faktorene dreier seg om mangler, dvs. det er noe som finnes i større bysamfunn. Dette er svært likt hva norske personer som velger bort Distrikts-Norge sier (Aure, Langset og Sørli 2012).

5.2.2 Været, klima, mørketid

Ved siden av stedets størrelse var de klimatiske forholdene det temaet som gikk igjen når informantene ble spurt om negative sider ved å bo på stedet. Her var regn og vind, streng kulde, lang vinter og mørketid gjengangere i svar. Mange innvandrere kommer fra varmere strøk og er ikke vant til et så hardt klima som man finner i de utvalgte distriktskommunene.

Kulde (Tynset), vind og nedbør (Haram og Vestvågøy) og mørketid (spesielt Vestvågøy) gjør at mange aktiviteter i store deler av året foregår innendørs. Nordmenns uteliv om vinteren er i stor grad knyttet til fysiske aktiviteter og friluftsliv. Mange innvandrere har dårligere forutsetninger for å ta del i utendørs vinteraktiviteter som ski og skøyter. Flere nevner at de savner det å kunne sitte ute, for eksempel i en park eller på en fortauskafé, og bare være en del av folkelivet. Norsk klima begrenser mulighetene for denne typen aktiviteter. Et ganske representativt utsagn (Haram) er som følger:

Noe vi misliker her, er klimaet. Det er veldig dårlig. Dette er et stort problem for oss. Spesielt liker vi dårlig at det er veldig mye nedbør her. Vi er vant til å bo i et varmt land. Det er ikke så mye vind her i Brattvåg som i andre deler av kommunen, det ligger forholdsvis beskyttet. Men vi har mye snø her om vinteren. Og det er mørkt her store deler av året. Det er vanskelig å venne seg til været her. Vi savner varmen.

Noen av informantene sier at de opplevde det lokale klimaet som et problem etter ankomst, men at de nå har vent seg til det og ikke lenger oppfatter det som et problem. Andre mente at de ikke vil venne seg til dette.

5.2.3 Avstander og savn

Det negative temaet som plasserte seg som nummer tre med hensyn til hvor hyppig det ble nevnt av informantene, gjaldt forhold knyttet til lange avstander. Vanligst dreide dette seg om avstanden til en større by der tilbudet er større. Men – og dette er spesielt for innvandrere – den lange avstanden til hjemlandet oppleves også som en negativ faktor av alle kategorier innvandrere. For andre igjen var problemet knyttet til store avstander innad i kommunen, eller avstanden til butikker, servicetilbud, utdannings-tilbud og lignende. Avstand ble også relatert til kostnader – for eksempel gir en usentral plassering gjerne en høy pris på flybilletter, for eksempel for å komme til og fra opprinnelseslandet. Store avstander knyttes videre til savn av slekt og venner som bor andre steder i verden, eller i andre deler av landet. Dette ble nevnt av en håndfull informanter som en negativ side ved å bo på stedet.

Noen informanter var opptatt av norsk distriktpolitikk og mente man må ha et større fokus på utbygging av veier, fergetilbud, broer, og så videre, for å gjøre det mer attraktivt å bo i distriktene. En familie på Haram syntes det var spesielt enerverende hele tiden å måtte legge livet opp etter fergetider for å komme seg hjem eller delta på ting som ikke ligger på den øya der de bor.

Interessant nok kunne samme informant se stedets størrelse både som noe positivt og noe negativt. For eksempel kunne de som positivt fremheve at stedet er rolig, oversiktlig, og så videre. Samtidig kunne de klage over at stedet hadde få muligheter og møteplasser. Flere informanter var da også tydelige på at man ikke kan få alt og at man må leve med noen savn.

I Haram og, særlig, Vestvågøy var det flere som la vekt på avstander og diverse savn som negative egenskaper enn på Tynset. På Tynset gjør nok relativt kort reiseavstand både til Trondheim og Oslo at avstander oppleves kortere.

5.2.4 Andre negative sider ved stedet

En håndfull informanter (Tynset og Vestvågøy) mente arbeidsmulighetene på stedet er dårlige, og at stedet de bor på er sårbart fordi antall og type arbeidsplasser er lite. Dersom en mister jobben, er muligheten for å skaffe seg ny jobb dermed begrenset. Særlig kritisk er situasjonen hvis en bedrift går konkurs og mange konkurrerer om de samme jobbene. Innvandrere kan da lett komme bakerst i køen.

En arbeidsinnvandrер med arbeidsgiveransvar klaget over dårlig arbeidsmoral blant nordmenn og nevnte dette som et negativt trekk ved å bo på stedet. Manglende utdanningsmuligheter for unge etter videregående skole ble også nevnt av noen informanter.

Noen informanter pekte på myndighetene når de skulle nevne negative trekk ved stedet. Byråkratiske hindringer ble nevnt, det samme ble en oppfattet liten evne på stedet til å skape arbeidsplasser og tenke nytt. Kameraderi og dårlige beslutningsprosesser i kommunen ble også trukket fram. Det er altså noen oppfatninger som på ulike måter knytter an til mentalitet, i visse tilfelle en form for lokal mentalitet som gir seg utslag i praksisformer de kjenner seg ukomfortable med.

5.3 Avsluttende kommentarer og lærestykker

Som det er pekt på i flere studier (Berg 2009, Villa 2005), blir gjerne livet i bygda eller på stedet implisitt eller eksplisitt sammenlignet med livet i storbyen. Arbeid og bolig er nøkkelfaktorer som må være på plass for at innvandrere skal vurdere et sted som attraktivt. Dette kapitlet har imidlertid vist at det er en rekke andre forhold som er vesentlige for hvordan et sted blir oppfattet av tilflyttere med innvandrerbakgrunn. Disse samsvarer i stor grad med forhold nordmenn vektlegger. Noen av disse er gitt og vanskelig å endre, som klima, landskap og beliggenhet i forhold til større byer og opprinnelsesland. Innvandrerne nevnte imidlertid også mange forhold som kan gjøres noe med, i samspill mellom lokalbefolkningen, lokale og nasjonale myndigheter, næringsliv, frivillig sektor og innvandrere selv. Slike forhold, som for eksempel det sosiale miljøet, kan det ta

tid å endre, men ved å skape arenaer og bedre muligheter for samhandling kan også dette påvirkes positivt.

Arenaer og møteplasser

Intervjuene tydeliggjør behovet for flere typer arenaer og møteplasser der innvandrere lett kan få kontakt med lokalbefolkningen. Først og fremst kan lokale myndigheter gi mer informasjon til nyankomne innvandrere som bosetter seg om hvilke muligheter for deltakelse som finnes på stedet. Dessuten kan kommunen oppfordre frivillige organisasjoner til å drive mer aktivt rekrutteringsarbeid overfor alle tilflyttere. Mange innvandrere følger ikke med på oppslag i lokalavisen og er vant til personlig invitasjon når det er ønske om at de skal delta. Videre kan lokale myndigheter, næringsliv og frivillig sektor samarbeide om å skape attraktive møteplasser med utgangspunkt i de forutsetninger som finnes lokalt. Dette kan for eksempel være å inkludere tilflyttere i eksisterende natur- og friluftaktiviteter gjennom hele året – delta i fiske der dette er aktuelt, lage naturstier, felles fjellturer, etc. Det kan også bety å tenke mer kreativt rundt kultur-, idretts- eller andre arrangementer slik at mangfold og alternative erfaringer som innvandrere bringer med seg kan tilføre noe nytt til lokalmiljøet. Slik aktiv deltakelse kan kompensere for negative erfaringer knyttet til avstand, klima og mørketid.

Markedsføring

Lokale aktører kan ta i bruk etablerte innvandreres positive erfaringer når de skal markedsføre stedet som attraktivt for andre innvandrere. Det betyr at forhold som gode oppvekstvilkår for barn og unge, trygghet og lav kriminalitet, samt godt lokalmiljø kan fremheves på lik linje med vakker natur, arbeidsmuligheter og boligkvaliteter. Det må synliggjøres hva slags livsprosjekt man kan gjennomføre ved å etablere seg i kommunen; det vil blant annet si å tydeliggjøre hvilke kvaliteter som særpreger akkurat dette stedet.

6 Arbeidslivet

Det er et opplevd konkurranseforhold mellom arbeidsinnvandrere, flyktninger og lavt kvalifiserte nordmenn om enkelte jobber.

Innvandrere sitter på ressurser som ikke nyttiggjøres lokalt. Lite blir gjort for å kartlegge hvordan arbeidsinnvandreres ektefellers kompetanse kan tas i bruk i det lokale arbeidsmarkedet.

Deltakelse i arbeidslivet er sentralt både for de økonomiske og de sosiale levekårene. Arbeid er den viktigste inntektskilden for de fleste husholdninger. Arbeidslivet er også en arena for selvrealisering og sosial kontakt med andre. For innvandrere som bosetter seg i distriktene, er arbeidslivet minst like betydningsfullt som blant lokalbefolkningen. Foruten å skaffe familien nødvendige inntekter, er arbeidslivet en arena der innvandrere kan få kontakt med lokalbefolkningen og lære sosiale og kulturelle koder sin ghekkder op stedet. Lokalbefolkningen kan, på sin side, bli kjent med og lære av ting innvandrere bringer med seg til lokalsamfunnet. Med andre ord kan arbeidslivet på sitt beste fungere som en arena for integrering. Deltaking kan bidra til trivsel og nye erfaringer. Den symbolske betydningen som ligger i det å mestre en jobb og slik vise både deg selv og omverdenen at du fungerer i et nytt hjemland vil også være viktig.

Arbeidslivet kan imidlertid også ha negative sider. Vi leser stadig om sosial dumping av innvandrere som blir utnyttet i jobber som ikke nordmenn vil ha. Manglende kunnskap om rettigheter og en svak posisjon vis-à-vis arbeidsgiver kan medføre at innvandrere ikke arbeider under de forholdene man kan forvente i norsk arbeidsliv. Uansett vet vi at innvandrere har større utfordringer knyttet til arbeidsforhold og arbeidsmiljø enn befolkningen sett under ett, med blant annet en større andel midlertidig sysselsatte. Men selv om sysselsettingen blant innvandrere er lavere enn blant

etnisk norske, vet vi også at det er store forskjeller etter landbakgrunn og at sysselsettingen øker med økt botid.

Dette kapitlet knytter an til beskrivelsen av arbeidslivet og næringslivet i de tre case-kommunene (kapittel 3). Her bygger vi på informantenes positive og negative erfaringer fra arbeidslivet. Er det spesielle utfordringer innvandrere møter i det lokale arbeidslivet, og hvilke strategier tar de i bruk for å møte disse?

6.1 Deltakelse i arbeidslivet

Alle informantene var selv i arbeid. Det varierte om de hadde fast eller midlertidig ansettelse, og om de jobbet heltid eller deltid. Bare et fåtall av informantene hadde arbeid som var i overensstemmelse med den utdanningen og/eller yrkeserfaringen de hadde fra opprinnelseslandet. Flere arbeidet innen yrker der det ikke etterspørres fagutdanning, som butikk, rengjøring og manuelt fabrikkarbeid. En del hadde tatt tilleggs- eller videreutdanning i Norge og hadde fått yrker innen en ny bransje. Noen få informanter hadde spesialistutdanning og/eller yrkeserfaring fra hjemlandet som var etterspurt i kommunen og arbeidet innen dette feltet. I Haram var flere informanter ansatt i verftsindustrien, mens i Vestvågøy var en betydelig andel sysselsatt innen fiskeforedlingsindustrien. For øvrig var noen ansatt i andre industribedrifter, mens de fleste andre arbeidet innen offentlig eller privat tjenesteyting. Et par av informantene (en i Haram og en på Tynset), var gift med nordmenn som selv arbeidet andre steder (hhv i Nordsjøen og i Oslo) og pendlet mellom arbeids- og hjemsted.

De fleste informantene fortalte om gode erfaringer fra arbeidslivet. De opplevde arbeidet som interessant og meningsfylt i seg selv, eller som et midlertidig springbrett til bedre betalte og mer interessante jobber. Når erfaringer fra arbeidslivet ble beskrevet, var det gjerne sosiale forhold som var det første som ble nevnt etter at informantene hadde beskrevet arbeidsoppgavene.

Både arbeidsinnvandrere og flyktninger fortalte at de jobber mye. For de fleste er det et bevisst valg; de er opptatt av å skaffe inntekter til seg og familien. Noen, spesielt de som er i deltidsstillinger, jobber i vikarbransjen eller har midlertidige jobber, skulle gjerne arbeidet mer. Dette gjelder også noen av dem i fast

jobb. Et flyktningpar i Haram fortalte for eksempel at de gjerne jobber overtid når sjansen byr seg:

Vi arbeider begge veldig mye. Vi har fast jobb og jobber begge full tid. I virkeligheten jobber vi masse overtid. Vårt fokus er på jobben og å tjene til livets opphold. På den måten har vi greid å kjøpe eget hus og ha en høy levestandard. Vi jobber så mye som vi kan. Overtidsarbeid er også ekstra godt betalt.

Ingen klaget på lønnen, selv om mange har yrker der timelønnen er lav sammenlignet med gjennomsnittslønnen for norske arbeidstakere (renhold, helse- og sosial, etc.). Tvert imot er det mange som synes lønnen er god og at de får godt betalt for arbeidet de gjør. Samtidig understreket flere at det er dyrt å bo i Norge, og en god inntekt oppleves derfor som helt avgjørende. Flere av informantene hadde flere jobber, enten fordi de ikke kunne finne én fulltidsstilling, eller for å spe på inntekten ved siden av den faste jobben. Noen fortalte om fysisk slitsomt, andre om psykisk belastende arbeid.

Mens fleksitidsordninger og stor grad av frihet i arbeidet ble verdsatt av dem som opplevde dette, var det også flere som ga uttrykk for at permitteringer og midlertidighet er en stor utfordring. Spesielt oppleves dette blant arbeidere innen fiskeindustrien i Vestvågøy. I perioder kan det være svært mye å gjøre, mens det i andre perioder ikke er behov for arbeidskraft. Til sammen oppnår man gjerne en grei årslønn, men flere opplevde det frustrerende ikke å ha en stabil og forutsigbar inntekt.

Flere informanter fortalte at det er utfordrende å skaffe en tilfredsstillende jobb. ”Jeg kan få vaskejobb, men det er vanskelig å få noe annet”, sa for eksempel en øst-europeisk kvinne i Haram. Generelt er bruk av nettverk utbredt når man skal finne arbeid. Men mange innvandrere har mindre nettverk i lokalmiljøet enn etnisk norske som har bodd lang tid på stedet. Noen hadde fått jobb på arbeidsplasser hvor det andre med samme landbakgrunn. Arbeidsgiver har hatt god erfaring med denne gruppen innvandrere. Motsatt kan et dårlig rykte spre seg, og dårlige erfaringer med en gruppe innvandrere hos enkelte arbeidsgivere kan gjøre det vanskeligere å få jobb. Derfor er for eksempel flyktningtjenesten spesielt opptatt av at det skal gå bra når de tilrettelegger for arbeid mot enkeltbedrifter. Én dårlig erfaring med en arbeidstaker kan lett

gjøre prosessen vanskeligere for andre med samme landbakgrunn neste gang.

Arbeidsgivere som vi var i kontakt med, fortalte stort sett bare om gode erfaringer med ikke-norsk arbeidskraft. Noen hevdet sågar at de heller ville ha ”topp motiverte” utlendinger, enn ”kravstore” nordmenn. Alle fortalte at nordmenn og utlendinger behandles likt på arbeidsplassen både med hensyn til lønn, arbeidstid og arbeidsoppgaver. Dette ble også bekreftet av informantene som vi snakket med i de tre kommunene; ingen fortalte om diskriminering eller dårlig behandling fordi de er utlendinger. Noen arbeidsgivere som ikke får fylt behovene for arbeidskraft, er kreative med hensyn til rekruttering. Mye skjer gjennom nettverkene i opprinnelseslandene til de som allerede arbeider på arbeidsplassen. Når nyankomne kjenner noen som arbeider i bedriften; det kan gi en opplevelse av trygghet og gjensidig forpliktelse for at arbeidsforholdet skal bli positivt.

6.2 Bruk av egne ressurser og kompetanse

En stor andel av informantene arbeidet som nevnt over innen helt andre bransjer og i helt andre yrker i Norge enn de hadde utdanning til eller gjorde i sitt opprinnelsesland. Noen var misfornøyde med dette. Imidlertid uttrykte mange også forståelse for at man må tilpasse seg behovene på stedet, og at man må opparbeide seg språkkompetanse og andre ferdigheter i Norge før man får drømmejobben. Noen syntes også det sosiale på arbeidsplassen er viktigere enn hva man gjør. En arbeidsinnvandrer i Haram er representativ for flere av disse:

Jeg bruker noe av min tidligere utdanning i jobben, men ikke så mye. At jeg trives og har en bra jobb, er viktigere enn at jeg får brukt utdanningen min.

Informanter var også opptatt av at barna deres vil få større muligheter til å få utvikle seg i yrkeslivet enn det de har hatt selv. Disse informantene var gjerne opptatt av at barna skal få så god utdanning som mulig. Mens noen trodde og håpet at barna vil etablere seg og finne tilfredsstillende arbeid i kommunen, trodde andre at barna vil søke seg ut når det blir snakk om fremtidig yrkesliv. Enkelte hadde allerede slik erfaring. En flyktning i Vestvågøy fortalte for eksempel:

Barna mine har etablert seg i Sør-Norge. Der har de kjøpt hus og har gode jobber. Når de har gode jobber der, hvorfor skal de flytte tilbake hit? Det kan hende det kan endre seg en gang. Det er jo triveligere folk her enn i Sør-Norge. Men jeg tror ikke de flytter tilbake. De kan få bedre jobber der nede.

Noen av informantene var misfornøyde med det norske systemet for å få godkjent utlandsk utdanning. En arbeidsinnvandrer på Tynset fortalte for eksempel om mannen, en spesialist innen et yrke det er stor etterspørsel etter i Norge, som av uforståelige grunner ikke hadde fått konvertert sin topp rangerte utdanning her. Paret hadde klaget avgjørelsen til rette instans i Norge, men hevdet de ikke hadde fått svar på klagen i henhold til sine rettigheter. På denne måten mister Norge en høyt kvalifisert spesialist. I stedet for å utføre høyt etterspurt arbeid som han er kvalifisert for, må han utføre forefallende arbeid på et spisested, fortalte hun. Nå vurderte de å ta klagen videre til rettssystemet.

Å beherske norsk ble sett på som en nøkkelfaktor for å sikre en god tilknytning til arbeidslivet, men de som hadde gode norskkunnskaper, var mer opptatt av dette enn de uten. Flere var av den oppfatning at norskopplæringen kunne vært bedre tilrettelagt overfor arbeidslivet (tidspunkt på dagen, ordforrådet man lærer, etc.) men også at arbeidslivet kunne engasjert seg mer i norskopplæring overfor sine ansatte.

6.3 Endringer i arbeidslivet og arbeidsledighet

Arbeidslivet har de siste årene gjennomgått store endringer, med økt grad av fleksibilisering. Tjenester er blitt outsourcet, bemanningsbyråer erstatter lokale arbeidsgivere, internasjonale og multinasjonale selskaper har kjøpt opp norske bedrifter, og det gjennomføres en privatisering av tidligere statlige og kommunale oppgaver. Innvandrere står midt oppi disse prosessene og er overrepresentert blant den ”fleksible” delen av arbeidsstokken. Flere av våre informanter var berørt av disse endringene. I stedet for å vaske på sykehuset, vasket nå for eksempel en av informantene på diverse arbeidsplasser gjennom ISS.

I Haram er det systematisk innleie av utlandsk arbeidskraft til verftene og tilhørende industri. Også deler av fiskeindustrien i

Vestvågøy benytter innleid arbeidskraft i deler av året. På Tynset har man hatt noe erfaring med utlandske avløsertjenester i landbruket, men innleid utenlandsk arbeidskraft blir mindre systematisk brukt enn i de to andre kommunene.

I Vestvågøy og på Tynset var det flere som fortalte at det nå er betydelig større konkurranse om jobbene. Det har særlig vært en merkbar utvikling at det kommer flere øst-europeere som tilbyr sin arbeidskraft. Dette gjør det også mer utfordrende for flyktning-enhetene å skaffe arbeid til bosatte flyktninger. Arbeidsinnvandrere og flyktninger konkurrerer til dels om de samme typene jobber. Mens begge kommuner har problemer med å skaffe høyt kvalifisert arbeidskraft, for eksempel med høy teknisk kompetanse, er det større konkurranse om jobber der kravene til kvalifikasjoner er mindre.

Innvandrere er trolig også mer utsatt for konjunkturer i arbeidslivet enn etniske norske. Blir det nedbemanninger eller oppsigelser, er det gjerne de med lengst ansiennitet eller som har lokale nettverk som får fortsette, mens mange arbeidsinnvandrere er relativt nye i det lokale arbeidslivet eller på arbeidsplassen. Samtidig som norske velferdsordninger som arbeidsledighetstrygd og i verste fall sosialhjelp verdsettes, uttrykte de fleste informantene et ønske om å greie seg selv.

I Haram fortalte en arbeidsinnvandrer som jobbet i en større industribedrift, om tøffere krav etter at bedriften han arbeidet i var blitt kjøpt opp av et utenlands selskap. Kravene til inntjening var blitt høyere, det var blitt mindre rom for pauser, og mer kontroll fra arbeidsledere. Plutselig var arbeidslivet i Norge blitt slik han hadde opplevd det i opprinnelseslandet og som han hadde flyktet fra. Det endte med at han skiftet jobb. Arbeidet han hadde i dag, opplevde han å være bedre, og han sa at han trives bedre nå. Men han hadde merket økt konkurranse og tøffere krav også på sin nye arbeidsplass.

Arbeidsinnvandrere kan reise tilbake til opprinnelseslandet, eller er åpne for å arbeide andre steder om de mister jobben, men det er ingen automatikk i dette. De som har fått familie til Norge, har mye større sannsynlighet for å bli. Da er kanskje en ektefelle i jobb, og uansett er familien etablert i skole og sosiale nettverk. Flere av informantene hadde brukt sosiale velferdsordninger som arbeidsledighetstrygd og sosialhjelp i forbindelse med

nedbemanninger og oppsigelser. Både arbeidsinnvandrere og flyktninger opplevde dette som en trygghet om det skulle komme nedgangstider. Mange synes det er nedverdiggende å be om hjelp fra det offentlige. En flyktning i Haram sa det slik:

Jeg var en kvinne i min beste alder, men måtte gå til sosialkontoret for å be om hjelp for å overleve. Det var så nedverdiggende. Jeg følte meg elendig. Det har gjort et stort inntrykk. For oss er det veldig viktig at vi kan greie oss selv. Jeg sier ikke at man ikke bør ha en ordening med sosialhjelp; vi har jo selv benyttet oss av dette. Men vi ønsker ingen særordninger. Vi vil jobbe og greie oss selv.

Alle innvandrere som deltar i arbeidslivet har rettigheter til de alminnelige økonomiske velferdsordninger, etter behov. Flyktninger får i tillegg introduksjonsstøtte så lenge de deltar i introduksjonsprogrammet. I Vestvågøy og Tynset reagerte imidlertid enkelte arbeidsinnvandrere på at de så mange flyktninger som tilsynelatende hadde bedre råd enn dem selv uten at disse deltok i arbeidslivet. ”Vi har ikke råd til å sitte på kafé hele dagen”, og ”vi ser dem med bæreposer fulle av matvarer” var to usagn vi møtte.

6.4 Ulik næringsstruktur og lokal praksis

Næringslivet i de tre kommunene er svært ulikt, og dette preger også beskrivelsene av arbeidslivet som ble formidlet av informantene i kommunene. I Haram kommune, som har betydelig verftsindustri, var man mer opptatt av økonomiske konjunkturer og farer for økonomiske nedgangstider enn det som ble uttrykt i de andre to kommunene. Verftene er avhengig av ordreinngang, og flere av informantene hadde opplevd tider med mindre aktivitet, noe som kunne skape en viss uro blant informantene. Det sterke innslaget av utenlandsk arbeidskraft – inkludert innleid arbeidskraft på kortvarige kontrakter – gjør stedet attraktivt for innvandrere. I Haram ble det også uttrykt en mer offensiv holdning med hensyn til å skaffe tiltrengt arbeidskraft til kommunen enn i de to andre kommunene.

I Vestvågøy, der mange informanter og deres familiemedlemmer var sysselsatt i fiskeindustrien, snakket man mer om

årstidsvariasjoner enn i de to andre kommunene. Lofotfisket og den store turistnæringen, som begge er årstidsrelatert, preger arbeidslivet. Selv arbeidstakere med fast jobb opplevde at det i perioder kunne være lite arbeid. Flere uttrykte ønske om mer å gjøre og mer forutsigbarhet. Denne kommunen var også mest preget av økt konkurranse om jobber som ikke krever høyere utdanning og kvalifikasjoner.

På Tynset rapporterte man i større grad om problemer med å holde på høyt kvalifisert arbeidskraft enn i de andre to kommunene. Tynset mangler industriarbeidsplasser. En større andel av innvandrerne arbeidet innen primærnæringene, eller innen offentlig og privat tjenesteyting enn i de andre to kommunene.

Det kan virke som Haram har en mer aktiv tilnærming til å skaffe arbeidskraft fra utlandet. Dette gjøres i stor grad av bedriftene selv, men kommunen er med som tilrettelegger i forbindelse med blant annet språkopplæringsprogrammer (se kapittel om kommunale tiltak). I Vestvågøy, som særlig ønsker å beholde bosetning i utkantene av kommunen, hadde man erfaring med bosetting av nederlendere. Tynset kommune har også et ønske om økt bosetning og deltar i prosjektet ”Flytt hit!”²⁴ Dette prosjektet er imidlertid ikke innrettet spesielt mot arbeidsinnvandrere og har ikke hatt noe utpreget internasjonalt fokus.

Både i Vestvågøy og på Tynset ble vi sin nevnt fortalt om en opplevd konkurranse mellom arbeidsinnvandrere og bosatte flyktninger om jobber som ikke krever spesiell forutgående kompetanse eller utdanning. Dette var en problemstilling som ikke ble nevnt i Haram. Samtidig fikk vi inntrykk av at lokalt næringsliv i Haram sjelden inkluderte flyktninger når de skulle lage strategier for å rekruttere arbeidskraft i større industribedrifter. Forenklet sagt opplevde vi mer oppmerksomhet mot å skaffe arbeidsplasser og praksisplasser til flyktninger i Vestvågøy og på Tynset, mens i Haram fikk flyktninger som oftest praksisplasser i kommunen.

6.5 Kjønnsvariasjoner

Vi fant betydelige kjønnsvariasjoner blant innvandrere i arbeidslivet i alle de tre kommunene. Med enkelte unntak fulgte

²⁴ <http://www.tynset.kommune.no/5656.5644>. Flytte-til-Tynset.html

tilknytningen til arbeidslivet i stor grad tradisjonelle mønstre. Mannen i husholdet ble ofte betraktet som hovedforsørger, og han hadde ofte lengre arbeidsdager og høyere lønn enn kvinnen, som oftere arbeider innenfor tradisjonelle kvinneyrker. I de fleste familier er imidlertid begge aktive i arbeidslivet; informantene opplever ikke at det er tilfredsstillende å leve på bare én inntekt. Men flere av kvinnene har deltidsjobber og jobber av mer midlertidig karakter.

Også kvinner fra land der de tradisjonelt har høyere utdanning, som Polen og andre øst-europeiske land, hadde en dårligere arbeidstilknytning enn de mannlige arbeidsinnvandrerne. En betydelig andel av disse kvinnene har høyere utdanning, likevel jobber mange av dem i rengjøringsbransjen og andre lavtlønnsyrker. En kvinne fortalte at hun hadde søkt mange jobber, som passet til utdannelsen hennes og jobber som ikke krevde spesiell kompetanse. Hun hadde aldri fått svar på søknadene. På intervjuet hadde hun en deltidsjobb som hun hadde fått gjennom nettverk. Dette bekrefter tidligere funn om at høyt utdannede kvinner enten står utenfor arbeidslivet, eller tar arbeid i Norge som de er overkvalifisert for (IMDi 2008).

En tradisjonell forklaring på det manglende samsvaret mellom utdanning og arbeid har vært knyttet til manglende språkkunnskaper (Friberg og Tyldum 2007). Det var ikke noe i vårt materiale som ga støtte til dette i de tre casekommunene. Tvert imot var språkkunnskapene blant arbeidsinnvandrerne ofte bedre blant kvinnene fordi de hadde hatt tid til å gå på kurs og var aktive i sosiale nettverk, for eksempel gjennom barna. Noen av de mannlige informantene arbeidet på arbeidsplasser der de ikke snakket mye norsk i løpet av dagen, enten fordi arbeidsoppgavene ikke ga mye anledning til sosial kontakt, eller fordi arbeidsspråket var engelsk.

Vi snakket også med informanter som fortalte om kvinner fra kulturer som ikke får lov av mannen sin til å delta i arbeidslivet. Ingen av våre informanter hadde slike erfaringer. Tvert imot var de fleste informantene som var gift, opptatt av at begge skulle ha arbeid. De kvinnene vi snakket med, opplevde at deres ektefeller støttet dem i dette. I noen tilfeller var kvinnene bedre integrert enn mennene og hadde mer stabile arbeidsforhold enn ektemannen. For eksempel kunne kvinnen typisk arbeide i en trygg vaske- eller

omsorgsjobb i kommunen, mens mannen var ansatt i en mer konjunkturutsatt arbeidsplass i industrien. Av kvinner med deltidsstilling var det flere som ønsket mer arbeid, mens noen var fornøyd med tingenes tilstand, spesielt de som hadde små barn.

6.6 Sosialt liv på arbeidsplassen

For mange av informantene tar arbeidet så stor plass at det blir liten tid til å engasjere seg i fritidsaktiviteter eller sosialt liv utenfor arbeidet (se kap. 8). Da blir gjerne arbeidsplassen den viktigste sosiale arenaen. Flere fortalte at de ikke har annet sosialt liv enn det de har på jobben; oppfølging av barn og familie, reisen til og fra jobben, samt kanskje språkopplæring eller videreutdanning tar all tid, eller de er så slitne etter arbeidsdagens slutt at de ikke orker å engasjere seg sosialt. Mange fortalte imidlertid at de har gode venner på arbeidsplassen og at det sosiale livet gjennom jobben derfor betyr veldig mye for dem. Flere fortalte også om kolleger som yter praktisk hjelp (bolig, materiell bistand, praktisk råd og veiledning), noe de uttrykte stor takknemlighet for.

Flertallet av informantene som arbeider i et multietnisk arbeidsmiljø, fortalte om mye samhandling mellom de ansatte uavhengig av etnisitet eller opprinnelsesland. Det ble sjelden vist til store grupper av arbeidstakere med en bestemt landbakgrunn i bedriftene der våre informanter arbeider. Det gir færre muligheter for kun å omgås kolleger med samme landbakgrunn. På noen arbeidsplasser der det er mange med samme landbakgrunn, ble vi fortalt at disse har en tendens til å sitte sammen i lunsjpausen og snakke på eget språk. Dette ble imidlertid ikke sett på som noe negativt; tvert imot ble det beskrevet som et pusterom der man kan være seg selv i en ellers travel arbeidshverdag. Det blir heller ikke tatt ill opp av norske kolleger og det oppleves ikke som noe kunstig skille, ble det hevdet.

Informantene fortalte at de verdsetter å arbeide i et multietnisk arbeidsmiljø. Norske kolleger er i slike tilfeller vant til å omgås utlendinger og tar lettere hensyn til disse. Samtidig sa flere av de som i hovedsak, eller kun arbeider med etnisk norske at de er tilfredse med dette, fordi de lettere blir fortrolige med språket, sosiale koder og en norsk væremåte. Dette gjør det enklere å etablere seg i lokalsamfunnet. Noen av dem som arbeider i

internasjonale selskaper, fortalte at de bruker engelsk som arbeidsspråk, som for eksempel i Rolls Royce i Haram.

Et par informanter uttrykte at norsk arbeidsmoral kan være et problem. Nordmenn ble oppfattet som motvillige til å utføre en del arbeidsoppgaver som typisk bare innvandrere vil gjøre. En arbeidsgiver innen restaurantbransjen mente for eksempel at det er vanskelig å finne stabil norsk arbeidskraft som møter regelmessig opp og gjør en god innsats på jobben:

Ingen vil jobbe. Hvis jeg ansetter noen, jobber de kanskje i 6 måneder, så orker de ikke mer. Så må jeg ansette og drive opplæring av en ny. Norske vil ikke jobbe i en sånn bransje som dette [restaurantbransjen]. Jo, de kan til nød være servitører, men ingen vil vaske. Jeg har opplevd så mange sykmeldinger, folk som er fyllesyke, som ikke orker komme på jobben. Arbeidskraften her er veldig ustabil. Etter min mening er det lettere å finne motiverte innvandrere i denne bransjen.

Andre informanter, som arbeider innen sektorer der det kreves høyere utdanning og kvalifikasjoner, klaget over at nordmenn ofte bruker veldig lang tid på å treffe viktige beslutninger. Ting må diskuteres i det vide og brede før noe skjer. Dette kan hemme effektivitet på arbeidsplassen, mente de.

Ulik arbeidskultur blant nordmenn og enkelte grupper innvandrere ble også trukket fram når det gjaldt andre forhold. Det ble for eksempel nevnt at integrasjon ikke bare må gå en vei, men at også norske arbeidsgivere må forholde seg til at de har arbeidstakere med en annen kultur enn dem selv. Mens nordmenn for eksempel sender en felles e-post om viktige endringer på arbeidsplassen, blir ikke slike felles e-poster alltid lest av utlendinger. De er ofte vant til at beskjeder gis muntlig og personlig. For å sikre at viktige beskjeder kommer fram, bør arbeidsgivere kommunisere personlig med hver og en, ble det hevdet. Mer kultursensitivitet kan hindre misforståelser og bedre kommunikasjonen på arbeidsplassen. En bedrift var for eksempel opptatt av at det ikke skulle utvikle seg sosiale ukulturer mellom folk med ulik bakgrunn. Her gikk ledelsen inn når en gruppe oppførte seg som om de var bedre enn en annen gruppe i bedriften. Dette bidro til bedre og mer inkluderende sosialt miljø på arbeidsplassen.

6.7 Noen har gjort karriere, hva skal til for å lykkes?

I alle de tre kommunene snakket vi med informanter som har gjort karriere i det lokale arbeidslivet, og vi ba dem å identifisere faktorer som har medvirket til deres suksess. I tillegg søkte vi å finne kjennetegn som var karakteristiske for disse. Det er utvilsomt mange individuelle og kontekstuelle faktorer som bidrar til suksess. Likevel fant vi følgende sammenfall mellom alle 4-5 individer som vi mener det kan være interessant å påpeke:

- Alle hadde høy kompetanse gjennom utdanning og tidligere arbeidserfaring.
- Alle snakket godt norsk og hadde lært språket raskt etter ankomst i Norge.
- Alle hadde betydelig internasjonal erfaring ved siden av den i opprinnelseslandet og i Norge; dette kunne være utdanning eller arbeidserfaring fra ett eller flere tredjeland; ekteskap med person fra tredjeland; og/eller et profesjonelt internasjonalt nettverk.
- Alle hadde betydelige ambisjoner og uttrykte høy selvtillit og tro på egen kompetanse og behovet for denne i lokalsamfunnet.
- Alle hadde en konstruktiv, kritisk og analytisk holdning til lokalsamfunnet og til det norske samfunnet.
- Alle var høyt motiverte og uttrykte sterk interesse for eget arbeid; de tok initiativ for å bli kjent og utforske egne muligheter.
- Alle var samfunnsengasjert og engasjert i sivilsamfunnsaktiviteter og/eller aktiviteter som ikke knyttes til egen jobb.

Mange av informantene var godt fornøyd med egen arbeidssituasjon uten at de har gjort en såkalt karriere lokalt. Samtidig ser vi at innvandrere som lykkes ut over det vanlige gjerne har tilleggskompetanse som stedet kan ha nytte av. Dette kan dreie seg om medbrakt kompetanse og motivasjon for å jobbe, internasjonal erfaring og en analytisk og kritisk innstilling til ”vedtatte sannheter”.

6.8 Avsluttende kommentarer og lærestykker

Mens arbeidsinnvandrere kommer til en kommune fordi de har funnet arbeid der, er flyktninger og familieinnvandrere oftere på stedet fordi de er blitt bosatt eller har familie som bor der. De tar det arbeidsmarkedet som finnes på stedet til etterretning eller for gitt. Med dette som utgangspunkt er det arbeidet som først og fremst knytter en arbeidsinnvandrer til stedet, mens det i større grad er andre forhold for de to andre kategoriene innvandrere. Likevel viser intervjuene at deltakelse i arbeidslivet er like viktig for alle innvandrerkategoriene. Det er en døråpner til lokalsamfunnet og norske kulturelle koder, en arena for sosial kontakt og selvrealisering, samt en kilde til gode materielle levekår.

Våre intervjuer har også synliggjort at arbeidsinnvandrere som får familie til stedet, har stor tilbøyelighet til å ønske å bli i kommunen selv om sysselsettingsstatusen skulle endres. Det blir derfor ekstra viktig for lokalsamfunnet å sikre stabile jobbmuligheter og alternativ sysselsetting, spesielt i perioder preget av lavkonjunktur. Samtidig bekrefter denne studien at innvandrere sitter på ressurser som ikke blir nyttiggjort i den lokale konteksten. Dette kan både skyldes vansker med å få konvertert og godskrevet tidligere utdanning og yrkeserfaring, men også manglende innsikt om hvilke ressurser lokale innvandrere sitter på. Utfra dette kan vi utlede følgende lærestykker:

Kartlegge utdanning og arbeidserfaring hos arbeidsinnvandreres ektefeller

Når arbeidsinnvandrere bosetter seg i en distriktskommune, har de som oftest skaffet arbeid på forhånd. Når ektefellen flytter etter, fant vi at det var svært tilfeldig om denne – som oftest kvinnen – fikk utnyttet tidligere utdanning og arbeidserfaring i sitt nye lokalsamfunn. Mange av de østeuropeiske kvinnene som flytter til Norge er for eksempel høyt kvalifisert, ofte innen yrker det er betydelig etterspørsel etter lokalt. Samtidig ender de gjerne opp som vaskehjelp eller butikkpersonale fordi deres muligheter i det lokale arbeidsmarkedet ikke blir tilstrekkelig kartlagt. I en overgangsperiode kan det være nødvendig å konsentrere seg om å lære norsk og spe på familieinntekten med arbeid som ikke krever norskkunnskaper. Likevel kunne det lokale NAV, kommune og

næringsliv gjøre mer for å kartlegge hvilke ressurser arbeidsinnvandreres ektefeller bringer med seg.

Forhindre konkurranseforhold mellom ulike kategorier innvandrere og lavt utdannede norske

Med lovpålagte og inntektsbringende oppgaver overfor flyktninger, vil kommunale flyktningkontor ofte ha en preferanse for å legge forholdene til rette for flyktningers inkludering i arbeidslivet. Når praksisplasser og yrker som krever lav kvalifisering er mangelvare lokalt, blir derfor gjerne kommunens innsats innrettet mot flyktningers behov for arbeid. Dette kan ha en uheldig virkning på arbeidsinnvandrere og lavt utdannede norske som føler at flyktninger blir prioritert i konkurransen om arbeid. Samtidig kan lokalt næringsliv på jakt etter arbeidskraft ha en tendens til ikke å ta i betraktning mulighetene blant allerede bosatte flyktninger. Med noe videreutdanning eller tilrettelegging vil de i mange tilfeller ville kunne fylle bedriftens behov.

Samarbeid mellom kommunen, næringsliv og representanter for innvandrere om lokalt behov for arbeidskraft kan gi informasjon og grunnlag for bedre utnyttelse av lokal arbeidskraft og behov for videre utdanning.

7 Boligsituasjon

Innvandrere har høy motivasjon for å eie egen bolig. Kjøp av bolig viser at man har et langsiktig perspektiv med hensyn til å bo i kommunen, noe som inngir tillit hos lokalbefolkningen.

Flere har opplevd problemer med å få banklån til boligkjøp på grunn av lav sikkerhet og lite egenkapital. Det er liten kunnskap om mulighetene for startlån.

Det blir rapporter om forskjellsbehandling på leiemarkedet. Når utleiende hørte aksent, medfører det at innvandrere ikke ble vurdert som leietaker.

Boligforhold arter seg ofte helt annerledes i distriktskommuner enn i storbyer. Flere bor i eget hus i Distrikts-Norge, boligprisene er jevnt over lavere, og det er sjelden at nabolag er preget av høye konsentrasjoner av innvandrere. Dette er forhold vi ønsket å høre innvandrernes egne synspunkter på. Hva betyr innvandrernes boligsituasjon for deres trivsel på stedet de bor? Hvilke erfaringer har de gjort og hvilke utfordringer møter de i boligmarkedet?

Vi besøkte en god del av innvandrerne hjemme, men vi var også avhengige av å intervju folk i arbeidstiden, og mange ble intervjuet på arbeidsplassen. Der vi ikke hadde mulighet for å ta informantens bolig i øyesyn, ble de spurt om boligsituasjonen, både om eierforhold, beliggenhet, kvalitet og nabolag. Uansett var vi interessert i informantens egne beskrivelser, også i tilfeller der vi intervjuet informantene hjemme. Dette kapitlet gir et innblikk i tilbakemeldingene vi fikk på spørsmål knyttet til bosituasjonen. Først vil vi imidlertid gi en kort beskrivelse av den generelle boligsituasjonen i de tre kommunene.

7.1 Boligsituasjonen for innvandrere i de tre kommunene

I alle de tre kommunene ble vi fortalt både av innvandrere- og nøkkelinformanter at det er press i boligmarkedet. Dette gjelder særlig i tettstedene. I utkantene er det derimot mulig å skaffe seg rimeligere bruktboliger av enkel standard. I følge en lokal megler i Haram distriktet kjøper arbeidsinnvandrere slike hus og setter dem ofte i stand. De har bil og kan bo utenfor allfarvei. Han hadde imidlertid ikke erfaring for at flyktninger kjøpte denne type boliger. Flyktningkonsulenten på stedet mente at de foretrakk sentrum med gangavstand. I Vestvågøy ble det fortalt at mange vegret seg for å selge boliger i fraflyttingsstrøk til en lav pris. De ville heller beholde huset til feriebolig eller vente på prisøkning.

Dårlige kommunikasjonsmuligheter kan gjøre boligetablering på et utkantsted vanskelig og føre til isolasjon hvis man ikke har bil. De fleste informantene hadde bil, noe som bidro til økt mobilitetsfølelse. Flere nevnte de var avhengige av bilen for å kunne bo i kommunen. For informanter uten bil var det spesielt viktig å bo så sentralt som mulig. Dette gjaldt særlig flyktninger i en etableringsfase.

I Haram bor de fleste i eneboliger, men det finnes også noen lavblokker og nye og dyre leilighetskomplekser i kommunesenteret. For innleid arbeidskraft i verftsindustrien er det derimot bygget opp brakkebyer som kan huse flere hundre midlertidige arbeidere. Innleide arbeidere kan også bo mange sammen i eneboliger. Lokale firmaer kjøper og leier hus til dette formålet. På Tynset og i Vestvågøy er det mindre blokkbebyggelse; her er det eneboliger som dominerer, med noen leilighetskomplekser, to- og firemannsboliger i tettstedene. I alle de tre kommunene ser man en tendens til at innvandrere bor i de større tettstedene (Brattvåg, Leknes, Tynset) eller i nærheten av større industriarbeidsplasser der de arbeider. Selv om mange er avhengige av bil, finner vi lavere biltetthet blant noen kategorier innvandrere, spesielt flyktninger, enn blant etniske norske på stedet. Sentral beliggenhet ved boligetablering blir derfor viktig.

Som en indikasjon på boligmarkedet i de tre kommunene, kan det nevnes at det per 4. januar 2012 var avertert 29 boliger til salgs i Vestvågøy, 22 boliger til salgs i Haram kommune, og 15 i Tynset

kommune. I alle kommunene kan man få kjøpt eneboliger for under én million kroner, men gjennomsnittsprisen lå atskillig høyere. En usystematisk gjennomgang viste at man får mest bolig for pengene i Tynset og Vestvågøy kommuner, mens prisnivået er høyere i Haram. Her finner man også de dyreste boligene; en 136m² toppleilighet i Brattvåg sentrum hadde for eksempel en prisantydning på nærmere fem millioner kroner.

Det har vært en høy prisvekst på kjøp av boliger i alle de tre kommunene, og høyere enn inntektsutviklingen. Dette stiller også høyere krav til betalingsevne hos kjøpere. Dette er spesielt utfordrende for innvandrere som skal inn på boligmarkedet for første gang. Dessuten er de overrepresentert blant lavinntektsgruppene i kommunene, kanskje bortsett fra i Haram. Når boligprisene stiger raskere enn inntektsutviklingen, får flere vanskeligheter med finansiering av boligkjøp. Behovet for utleieboliger i ulike størrelser øker da tilsvarende. Imidlertid er det få boliger til leie på det åpne markedet i disse tre kommunene. Medio januar 2012 var det kun to boliger til leie på Tynset. I de to andre kommunene var ingen boliger annonsert for utleie. I Haram kan organisert utleie av boliger til innleide arbeidsinnvandrere gjøre det vanskelig for andre å slippe til leiemarkedet. Få utleieboliger betyr at mange vil være interessert i å kjøpe bolig. Dette gjelder i sær arbeidsinnvandrere som ønsker å slå seg ned i kommunen. Flyktningene som ble bosatt, ”fikk” sin første bolig av kommunen. Her kan de bo til de skaffer seg noe eget. Arbeidsinnvandrerne har ikke denne muligheten.

Alle tre kommunene kunne vise til en god innsats når det gjaldt å finne egnede boliger til flyktninger – men dette har krevd stor innsats fra de ansvarlige enhetene. Spesielt ble innsatsen i Vestvågøy fremhevet på dette punktet; så var da også Vestvågøy kommune nominert til IMDis Bosettingspris i 2011.

Mens flyktninger ofte leide boliger ved hjelp av kommunen, måtte arbeidsinnvandrere skaffe leiebolig i det private leiemarkedet. I Vestvågøy og Haram hadde imidlertid flere flyktninger etter hvert kjøpt egne boliger; dette var ikke tilfellet blant flyktningene som vi intervjuet på Tynset.

Flere arbeidsinnvandrere uttrykte et ønske om å bo rimelig, og hadde til dels dårligere boforhold enn flyktningene som ble intervjuet. Ingen av flyktningene vi traff klagde på boforholdene.

Flyktningtjenestene ønsker heller ikke å tilby dårlige boforhold til flyktninger de har ansvaret for, målsettingen er nøkterne boliger. Når det gjelder arbeidsinnvandrerne, er det ingen som har eller tar ansvar for deres boforhold, og her var variasjonen i boforhold atskillig større. Det var også vanskeligere for arbeidsinnvandrere enn for flyktninger å etablere seg sentralt i kommunen.

Familieinnvandrere flytter til etablerte boforhold – på godt og vondt. De har ofte mindre innflytelse over boligsituasjonen enn andre innvandrere, i hvert fall den første tiden de bor i Norge.

Vi observerte ingen kjønnsforskjeller i boligforhold – de fleste informanter var i parforhold. Imidlertid snakket vi med mange arbeidsinnvandrerfamilier der far hadde kommet først for senere å få mor og barn til Norge. Mange menn hadde tilbrakt den første tiden under kummerlige forhold, på brakker eller hybler, med det formål å tjene mest mulig. Når resten av kjernefamilien bor i Norge, er strategien blitt en annen, da er det mange som ønsker å kjøpe egen bolig og legger betydelig innsats og midler i å få en god bolig for familien.

7.2 Eiere og leiere

Betingelsene i boligmarkedet bidrar til at innvandrere flest, og informantene raskt kommer i en situasjon hvor de vurderer om de skal leie eller eie bolig. Blant informantene var det en temmelig lik fordeling av eiere og leiere. Mens nyankomne innvandrere stort sett leier, øker andelen som kjøper bolig med økt botid i kommunen. Blant arbeidsinnvandrere var typiske eksempler at én (mannen) hadde kommet først og leide en hybel eller liten leilighet, etter hvert kom familien og man leide en større bolig, for etter hvert å kjøpe egen bolig. Andre hadde fortsatt å leie. Prisene for å leie en familiebolig varierte mellom cirka 4000,- og 7000,- kroner i måneden. Dette utgjør en betydelig del av inntekten i de fleste husstandene. En informant med et stort nettverk i Vestvågøy sa dette om beslutningen om å eie eller å leie:

Du spør hva som er typisk for innvandrere her, å eie eller å leie? Svaret er: begge deler. De som har vært her lenge, kjøper eget hus. Det gjelder de som har bestemt seg for å bli. Andre, som kanskje tenker å bli her bare for en periode, kjøper ikke hus.

Flere innvandrere uttrykte at det er dyrt å bo i kommunen, uavhengig av om de eier eller leier.

De fleste informantene var motivert for å kjøpe egen bolig, så mange ikke hadde gjort det, var økonomiske vurderinger hyppigst oppgitt som årsak. Det fantes imidlertid unntak. En familie der mor og far kommer fra to ulike europeiske land, fortalte for eksempel at i deres hjemland er det mye vanligere å leie enn å eie. Paret opplevde en frihet ved ikke å ta opp lån for å finansiere et huskjøp. De hadde derfor valgt å leie selv om begge hadde gode jobber og kunne finansiere kjøp av hus. Tilsvarende fortalte en innvandrer gift med en norsk kvinne at han ble skremt av tanken på å ta opp enorme lån og være bundet til nedbetaling i form av renter og avdrag kanskje resten av livet.

Det var ulik andel eiere og leiere blant informantene i de tre kommunene: I Haram intervjuet vi omtrent like mange eiere og leiere. I Vestvågøy var det et overveldende flertall som eide egen bolig, mens det på Tynset var et stort flertall informanter som leide boligen sin. I Haram var det flere eksempler på arbeidsinnvandrere som hadde kjøpt boliger i utkanten av kommunen – men også i hovedgata i kommunesenteret var innvandrere overrepresentert. Også i Vestvågøy og på Tynset bodde flertallet av innvandrerne sentralt – men vi fant likevel ikke bestemte gater eller boligområder der innvandrere dominerte.

7.2.1 Vanskelig å få banklån

For de fleste handlet valget om kjøp av bolig eller fortsatt leie om økonomi. Flere fortalte om hvor vanskelig det var å få kjøpt en bolig til overkommelig pris såpass sentralt som de trenger for å håndtere hverdagen.

Et viktig funn, som var representert i alle tre kommuner, var at mange oppgir å ha fått avslag på lån av banken til kjøp av bolig. Flere har ikke tilstrekkelig inntekt og sikkerhet til å få boliglån. Noen, men ikke alle, mente bankene er mer restriktive med å gi lån til boligkjøp til innvandrere enn til etnisk norske. Andre mente det ikke var noen slik sammenheng men at rent økonomiske kriterier er avgjørende. Uansett var det flere som fortalte at det hjalp å ha et godt kundeforhold med personlige relasjoner til banken. De som hadde etablert gode bankforbindelser, eller kjente bankansatte personlig, fortalte gjerne at de lettere kunne få

boliglån. Flere kunne også fortelle at de først hadde fått avslag på lån, men så søkt i en annen bank og fått tilslag der.

Kun én av informantene, i Vestvågøy, kunne fortelle at familien hadde tatt opp startlån gjennom Husbanken til å finansiere boligen. Startlånet utgjorde halvparten av kjøpesummen, resten ble tatt opp som lån i en lokal bank. Han understreket at det var en tilfeldighet at han hadde fått høre om denne ordningen – en bror hadde gjort det samme i Oslo. Han trodde flere innvandrere kunne hatt glede av å kjenne til ordningen. I Haram opplyste derimot enhetsleder for sosialtjenesten at hun trodde halvparten av søkerne til startlån var polske arbeidsinnvandrere. Også lokal eiendoms- megler mente at arbeidsinnvandrere var godt kjent med og benyttet startlån. Han kunne også opplyse at arbeidsinnvandrere fulgte opp sine forpliktelser på boliglån. Han hadde ingen erfaring med tvangssalg i denne gruppen.

Også flyktninger som over en tid hadde leid hus gjennom kommunen, hadde ønske om å kjøpe egen bolig, og flere hadde gjort dette. Det tok gjennomgående noe lenger tid for dem enn for arbeidsinnvandrere å finansiere lån til egen bolig.

7.2.2 Boligeiere får lokal tillit på kjøpet

Kjøp av bolig gir et signal om at man tenker å bli boende på stedet. Flere informanter – både flyktninger og arbeidsinnvandrere – kunne fortelle at de ble sett på en annen og mer positiv måte etter at de hadde kjøpt egen bolig. Dette knyttet informantene til at lokalbefolkningen nå hadde oppfattet at de hadde langsiktige planer på stedet; man binder seg til stedet på en annen måte når man tar opp et lån og kjøper et hus der. Dette blir lagt merke til av lokalbefolkningen. Et par informanter fortalte videre at de trodde norske innflyttere kunne oppleve det samme.

7.3 Kvaliteten på boligen

Få av informantene klaget på kvaliteten på boligene. De boligene vi så hadde alminnelig standard i en norsk sammenheng. Noen var bedre og hadde god lokal beliggenhet. Flere boliger vi besøkte hadde dessuten flott utsikt til hav, fjell og natur. Andre lå imidlertid i sterkt trafikkerte områder av tettstedenes sentrum.

Relativt mange av utleieleilighetene var sokkelboliger, ofte under bakkenivå.

Nesten alle informantene som leide, rapporterte at boligene holdt en akseptabel standard, selv om mange nok hadde ambisjoner om noe bedre boforhold. Barnefamilier var mer opptatt av kvaliteten og størrelsen på boligen enn par uten barn og enslige. Når folk ønsket å forlate leiemarkedet og kjøpe egen bolig, var dette sjelden knyttet til kvaliteten på boligen. Det dreide seg først og fremst om et ønske om mer plass, større grad av forutsigbarhet, eller tanker om en langsiktig økonomisk investering.

En bekymring som flere informanter var opptatt av, gjaldt oppvarming av boligen. Flere kunne fortelle om høye strøm- og fyringsutgifter. Noen nevnte at de var avhengige av tilgang på rimelig ved til fyring.

7.4 Diskriminering på boligmarkedet?

Vi har allerede nevnt at noen informanter mente det er forskjeller i bankenes utlånspolitikk overfor innvandrere og etnisk norske. Andre var kategoriske på at dette ikke var tilfellet. En annen problemstilling knytter seg til om innvandrere har vanskeligere for å få leid bolig – om de kommer bakerst i køen fordi de er innvandrere.

I Vestvågøy fortalte flere informanter om erfaringer som skulle tilsi at det kan være vanskeligere å få leid bolig om man er mørk i huden, har et fremmedklingende navn eller snakker gebrokkent. Ringer man på en annonse, får man gjerne høre at leiligheten er bortleid om man har en aksent. Ringer en nordmann, får denne komme på visning, ble vi fortalt. Dette sammenfaller med tidligere studier av forskjellsbehandling i leiemarkedet (Søholt og Astrup 2009).

Når denne antatte forskjellsbehandlingen ble forelagt nøkkelinformanter, kunne flere bekrefte at det kunne være noe i slike erfaringer. Men et par nøkkelinformanter mente dette ikke skyldtes rasistiske holdninger hos lokalbefolkningen, men heller måtte knyttes til en oppfatning om at en del innvandrere har manglende kompetanse i å bo i norske boliger. For eksempel kreves det en del kunnskap om vedlikehold når man bor i et trehus. En annen

problemstilling var at utleiere gjerne ønsker god kommunikasjon med leietaker, og er skeptiske til leietakere som snakker dårlig norsk. Denne type holdninger fra utleiere samstemmer også med tidligere funn (ibid.). Uavhengig av årsak, mente våre informanter at det er vanskeligere for dem å finne gode utleieboliger enn det er for norske på stedet. Som vi så tidligere er det få leieboliger som ble annonsert i disse kommunene. Det betyr at alle som ønsker å leie bolig vil ha fordel av nettverk og bekjente for å finne et sted å bo. Utfordringen for innvandrere er både at de ofte har begrenset nettverk til norske, og til norske som leier ut bolig. Flere fortalte at de var avhengige av venner eller kjente som kunne gå god for dem. På grunn av utleieres nevnte oppfatninger av innvandrere, kommer de ofte bakerst i køen når leieboliger blir annonsert.

7.5 Avsluttende kommentar og lærestykker

Denne studien viser at det er stor interesse og motivasjon blant innvandrere for å eie egen bolig. Det kan både gi langsiktig økonomisk gevinst og en opplevelse av tilhørighet til stedet og anerkjennelse hos lokalbefolkningen. Blir det lettere å kjøpe egen bolig lokalt, vil det også knytte innvandrerne tettere til lokalsamfunnet og bidra til at de ønsker å bli boende i fremtiden. Det vil derfor være i kommunens og lokalsamfunnets interesse å legge til rette for at innvandrere skal kunne kjøpe egen bolig. Til tross for lavere boligpriser i Distrikts-Norge enn i sentrale områder, har dette vist seg å være vanskelig. Innvandreres tilknytning til arbeidsmarkedet og ofte mangel på nok egenkapital gjør det vanskeligere å få lån enn for gjennomsnittet blant nordmenn. Mange leier bolig den første tiden etter ankomst i kommunen. Samtidig kan innvandrere med aksent oppleve at boligen er utleid når de ringer. Slike opplevelser kan bidra til å redusere ønsket om å bli boende på stedet. Det leder hen til følgende lærestykker:

Mer informasjon om startlån, bostøtte og annen tilrettelegging for boligkjøp

Kommuner flagger i ulik grad mulighetene for startlån gjennom Husbanken som en mulig delfinansiering av bolig blant innvandrere. I hvert fall var det påfallende hvor få av våre informanter som hadde hørt om ordningen og mulighetene dette gir for boligkjøp. Det er behov for mer informasjon om denne

ordningen. En lokal kartlegging av bankenes utlånspraksis kan også i noen tilfeller være på sin plass. Videre kan lokalt næringsliv eller kommunen vurdere å stille opp med sikkerhet overfor innvandrere som det lokale arbeidslivet har spesielt behov for.

Kartlegging av leiemarkedet lokalt

Lokale myndigheter bør engasjere seg i å overvåke det lokale leiemarkedet. Hensikten er å sikre at det ikke foregår diskriminering og at innvandrere får dårligere boforhold til en høyere pris enn det som gjelder resten av befolkningen. Mens flyktninger får oppfølging av flyktningsenhetene og derfor opplever mindre problemer med bolig, blir arbeidsinnvandrere i stor grad overlatt til seg selv. Arbeidsinnvandrere bør få informasjon om klageordninger og rettigheter de har som leiere når de flytter til kommunen. Samtidig kan det også gis informasjon om vedlikehold (for eksempel av trehus) og annen viktig boligkompetanse. Næringslivet kan med fordel engasjere seg i arbeidstakernes boligforhold for å forsikre seg om at det ikke foregår diskriminering eller at deres ansatte blir utnyttet. Lokale media kan også kartlegge og undersøke forholdene. Slik kartlegging og mer gjennomsiktighet vil være i hele lokalsamfunnets interesse.

8 Sosial kontakt og deltakelse

Betydningen av å bli kjent med i hvert fall én nordmann lokalt er viktig for trivsel og videre integrering i lokalsamfunnet.

Innvandrerne barn får lett venner og har store sosiale nettverk lokalt, der opprinnelsesland har liten relevans.

Forbedrede kommunikasjonsmuligheter, inkludert internett, betyr svært mye for sosial trivsel.

Sosial kontakt er viktig både for trivsel og identitet. Imidlertid varierer type sosiale relasjoner som er betydningsfulle fra person til person og kan også være forskjellig i ulike livsfaser. Dette gjelder selvfølgelig også for innvandrere. Samtidig er det grunn til å anta at innvandrere møter særskilte utfordringer i lokalmiljøet. De er gjerne nye på stedet og har ofte en annen kulturell og religiøs bakgrunn enn lokalbefolkningen. Mangelfulle norskkunnskaper og manglende kjennskap til sosiale koder kan også gjøre spranget til kontakt med lokalbefolkningen større for innvandrere enn for innflyttede nordmenn. I en distriktskommune vil det dessuten være vanskeligere å finne andre som deler egen bakgrunn enn det er i en større by. Mange vil da stille seg spørsmål om storbyen av den grunn blir et mer attraktivt sted å bo.

I dette kapitlet skal vi formidle innvandreres egne erfaringer med hensyn til hvem de har sosial kontakt med, hvordan denne kontakten arter seg og hva den betyr for dem. Vi vil drøfte i hvilken grad innvandrere i våre utvalgte distriktskommuner har kontakt med lokalbefolkningen, andre innvandrere eller først og fremst folk med egen land- eller kulturell bakgrunn. I vår moderne verden er det enklere enn før å bevege seg både fysisk og virtuelt, og vi vil videre peke på hvordan dette preger det sosiale livet til våre innvandrerinformanter. Til slutt vil vi se på i hvilken grad og på hvilken måte informantene deltar i samfunnslivet på stedet de

bor, gjennom fritidsaktiviteter, deltakelse i organisasjoner og i det politiske livet i kommunen.

8.1 Hvem har informantene kontakt med på stedet?

Innvandrerne som ble intervjuet presenterte svært ulike sosiale liv, og det er ikke mulig å peke på entydige mønstre i deres sosiale relasjoner. Noen opererer med store sosiale nettverk, andre er først og fremst sammen med familien eller opprettholder sosial kontakt gjennom arbeid. Noen kan fremstå som ensomme. Et flertall har i hvert fall noe sosial kontakt med norske, men det er helt ulikt hvilket tyngdepunkt kontakt med lokalbefolkningen har i det sosiale livet til våre informanter. Det er likevel noen temaer som går igjen i de fleste innvandrernes beskrivelser av sine sosiale liv, og disse strukturerer vår fremstilling.

8.1.1 Barna har mer sosial kontakt enn de voksne

Et entydig funn er at barna i innvandrerfamilier har utstrakt sosial kontakt og trives svært godt i sine sosiale miljø på stedet. Alle med familie ga uttrykk for at barna har mange norske venner og er lite opptatt av etniske eller kulturelle markører. De snakker flytende norsk, og lærer seg den lokale dialekten uten aksent. Ingen av informantene fortalte om at barna ble mobbet eller ertet. Barnas trivsel var ett av de viktigste momentene foreldrene trakk fram i vurderinger om de skulle bli boende i kommunen eller flytte derfra:

Hva gjør vi om 5 år? Vi ønsker ikke å flytte. Barna har fått masse venner, den eldste har begynt på skolen, det vil være dumt for ham å flytte. Han har til og med klaget når vi skulle på ferie ”Jeg vil ikke dra”, sier han, fordi han har det så bra.

Som blant nordmenn flest fungerer barna som en sosial døråpner for de voksne. Ikke få av informantene nevnte at foreldrene til barnas venner, enten via skolen, naboer eller barns fritidsaktiviteter, var en viktig inngangsport til sosial kontakt med lokalbefolkningen på stedet. Foreldrene lærer norsk og får tilgang

til norsk kulturforståelse gjennom kontakt med barnas venner, deres foreldre, lærere eller på fritidsaktiviteter.

Et par av informantene nevnte at noen innvandrerforeldre kan være mer restriktive enn de norske med hensyn til å la barna delta på arenaer der norske barn er aktive. Dette gjelder særlig når barna blir eldre. Det ble hevdet at spesielt jenter fra noen kulturer blir begrenset i sin bevegelsesfrihet, sammenlignet med norske barn. Det samme fant vi i en nylig gjennomført stedsanalyse fra en drabantby i Oslo; det var når jentene gikk fra å være barn til ungdom at de sosiale restriksjonene ble satt inn (Vestby og Johannesen 2010). For noen var det også viktig at de unge skulle finne seg ektefelle fra sin egen kultur. Dette kunne være en grunn for foreldre til å legge vekt på at de unge skulle ha sosial kontakt med ungdom med egen kulturbakgrunn. Andre har gått til den motsatte ytterlighet og er opptatt av at barna ikke skal beholde sin kultur, men bli raskest mulig og mest mulig norske.

Flere av foreldrene er opptatt av det gode sosiale oppvekstmiljøet for barna sine. De tror bestemt at barna har mindre risiko for å havne i dårlige miljøer som for eksempel i kriminelle, kanskje etniske gjenger, enn om de hadde bodd i større byer. På Tynset og i Vestvågøy fikk vi referert at noen slike gjenger hadde eksistert, men i liten målestokk. Stort sett var foreldrene svært trygge på og fornøyd med barnas venner og sosiale tilværelse. En 12 år gammel jente fra Afrika som deltok under intervjuet med moren fortalte at hun hadde mange norske venner, og særlig gutter. Da hun ble spurt om hun likte bedre å være sammen med gutter enn jenter, svarte hun at det var nok helst sånn at guttene likte å være sammen med henne!

8.1.2 Egeninnsats viktig for sosial trivsel

Nordmenn - og lokalbefolkningen i de tre kommunene – fikk svært ulike karakteristikk av våre innvandrerinformanter. Mange ga rosende omtaler, som at de er hyggelige, hjelpsomme, høflige eller ”fine folk”. Flere melder om positive opplevelser som at nordmenn hilser på gata, og gjerne slår av en prat på postkontoret eller i butikken. Her var mange bevisst at slik er det på små steder, men ikke i byene. Men det var ingen som fremhevet at nordmenn flest er initiativrike med hensyn til å ta kontakt med innflyttere i

kommunen. Mange mener nordmenn er reserverte. En europeisk arbeidsinnvandrers sa for eksempel at:

Tynset er et spesielt samfunn. Folk her er reserverte. I begynnelsen var det veldig vanskelig å komme i kontakt med andre i dette samfunnet. [...] Folk er ikke så veldig åpne overfor utlendinger. De som har erfaring med utlendinger fra før, er litt mer åpne enn andre.

Siden nordmenn oppleves som reserverte, mente mange av innvandrerne vi snakket med at egeninnsats er helt nødvendig for å få et godt sosialt liv som inkluderer sosial omgang med lokalbefolkningen. Det var også de som hevdet at når man først har fått en kontakt med nordmenn, er det sannsynlig at man har fått en venn for livet.

Vi fikk et klart inntrykk av at de som trives best i kommunen, var de som bevisst har hatt ønske om å få kontakt med de norske på stedet og gjort en innsats for dette. En flyktning på Tynset ga følgende positive beskrivelse av hvordan hun skaffet seg norske venner:

Vi har et positivt sosialt miljø her. Alle synes at jeg lager veldig god mat. Vi møtes ikke på kaféer, i stedet inviterer jeg folk hjem til oss. Folk her er veldig snille, de sier ”hei”, og så begynner jeg å prate med dem. Så ender det gjerne med at jeg inviterer dem hjem til oss. Sånn kjenner jeg masse mennesker her. For eksempel, hvis jeg er hos legen og sitter på venteværelset, begynner jeg å snakke med en som sitter der, og dermed har jeg en venn til. [...] Jeg synes ikke nordmenn er så vanskelige å få kontakt med. Men jeg har alltid hatt lett for å få kontakt med folk.

Mange flere forteller om utstrakt sosial kontakt med nordmenn. Flere av dem som jobber i serviceyrker eller som på annen måte har kontakt med nordmenn gjennom jobben eller lever et aktivt liv på fritiden, kunne fortelle ting som at ”alle kjenner meg” eller ”jeg kjenner 90 prosent av alle dem som bor på Leknes”. En svært aktiv og sosial flyktningfamilie på Haram formulerte det slik: ”Hvis vi skulle fortalt deg om alle vi kjenner her, så ville boka di vært for liten”. Om uttrykkene som brukes kanskje ikke er en nøyaktig

gjenspeiling av virkeligheten, er dette troverdige historier som ble bekreftet i intervjusituasjonen.

8.1.3 Muligheter for sosial kontakt

Mange informanter, særlig arbeidsinnvandrere, viser til mangel på tid til å være sammen med andre når de skal beskrive sitt sosiale liv. For noen er dette et bevisst valg – de er mest opptatt av familien og/eller jobben. For andre kan det være økonomiske årsaker. De jobber gjerne mange timer, ofte i relativt dårlig betalte jobber, for å skaffe inntekter til familien. Flere menn enn kvinner ga uttrykk for at de hadde liten tid til å være sammen med andre. Da kan arbeidsmiljøet være viktig, fordi det er det eneste stedet man har sosial omgang utenfor familien (se kap. 6).

De ulike stedene har ulik befolkningssammensetning. Noen innvandrere har mange muligheter til å snakke eget språk og omgås innvandrere med egen land- eller kulturell bakgrunn – om de ønsker det. Flere av innvandrerne som ikke hadde denne muligheten, savnet slik sosial kontakt. De oppfattet det gjerne slik at kun mennesker med noenlunde samme bakgrunn fullt ut kunne forstå dem.

Mange innvandrere – og nesten alle de som planlegger å bli boende på stedet i fremtiden – var bevisste på at de ikke skulle begrense sosial omgang til innvandrere med samme landbakgrunn. Grunnen var at de ønsket å bli raskt integrert i det norske samfunnet. Dette kunne være en motivasjon for ikke å flytte til en større by der det ville være lettere å søke kontakt med folk med egen landbakgrunn.

Familieinnvandrere hadde større utfordringer enn de andre gruppene med å skaffe egne sosiale nettverk; for dem var ektefellens familie og øvrige nettverk den sentrale arenaen for sosial kontakt.

Enslige innvandrere kan ha færre arenaer der det er naturlig å opprette kontakt med lokalbefolkningen. På den annen side har de ofte større motivasjon for å delta i sosialt liv lokalt fordi de ikke får tilfredsstilt sine sosiale behov hjemme. I denne kategorien var det således noen informanter som virket mer ensomme og isolert enn blant dem med ektefelle og/eller barn, men samtidig fant vi blant disse også noen av de som var mest aktive i lokalsamfunnet.

8.2 Nabolag

Med unntak av innleide arbeidstakere som bor i større brakkekomplekser, bor ikke innvandrerne i de tre kommunene i typiske innvandrerdominerte nabolag. Tvert i mot, et flertall av informantene sa det bor flest nordmenn i nabolaget, mens noen fortalte at folk har blandet landbakgrunn i området der de bor. I Haram ble det fortalt at skillelinjene i boligmarkedet ikke gikk mellom nordmenn og innvandrere. Det var snarere et økonomisk klasseskille. Innvandrere med god råd bodde i samme nabolag som nordmenn med god råd.

Mange fortalte at de har god kontakt med naboene og at dette er en av de viktige kvalitetene ved å bo på et mindre sted. De aller fleste føler seg velkommen i nabolaget – ingen fortalte om det motsatte. For mange utgjør naboene et viktig sosialt nettverk.

En arbeidsinnvandrerfamilie i Haram ble ønsket velkommen av sin (utenlandske) nabo da de flyttet til eget hus. Nesten alle informantene fortalte at de prater med naboene når de møtes på veien eller på butikken. Mange opplevde dette som uttrykk for at de blir verdsatt og sett (se kap. 9).

Noen fortalte om et spesielt godt forhold til naboene sine. En arbeidsinnvandrer i Haram fortalte for eksempel:

Jeg har et veldig godt forhold til huseier. Vi er mye sammen på fritida. Han er veldig sosial. Vi får og gir begge mye hjelp og støtte til hverandre; det går begge veier. Vi gjør også ting sammen på fritida. Vi drar for eksempel på fotballkamper sammen, vi drar på fisketur og lignende. Jeg klipper plenen hans. Han er en jeg kan stole på. Jeg har et godt forhold til andre naboer også. Alle hilser på hverandre og slår av en prat når vi treffes. Jeg er veldig fornøyd med nabolaget. Jeg bor ved fjorden med fjell rundt, det er virkelig vakkert.
[...]

Her i området er folk veldig vennlige, de har ikke noe imot å prate med meg, på butikken for eksempel. Eller det hender de stanser meg når jeg er ute og går tur. Huseieren min kjenner veldig mange, og når vi går tur sammen, blir jeg også kjent med hans bekjente. Sånn

har jeg blitt kjent med flere mennesker her. Jeg kan ikke komme på noe negativt med boligområdet der jeg bor!

Andre hadde lignende erfaringer. Mange fortalte om gjensidig hjelp. En flyktningfamilie på Tynset fortalte for eksempel om en nabo som stilte opp som dagmamma for datteren da den tidligere dagmammaen måtte slutte. Moren er spesielt sosial og inviterer stadig naboene inn til te, fortalte hun. Andre fortalte om at de måker snø, gjør innkjøp for, eller simpelthen tar seg tid til en prat med eldre naboer, noe som blir høyt verdsatt.

Men det var også noen informanter som hadde lite kontakt med naboene sine. Dette kunne være selvsagt, noen sa at de hadde liten tid, mens andre syntes det kunne være vanskelig å få kontakt med lokalbefolkningen. Tilsynelatende er det mer sosial kontakt på mindre steder i kommunene, mens det er lettere å forbli anonym overfor naboene i de større tettstedene.

8.2.1 Språket er nøkkelen

Innvandrerne selv var svært opptatt av å kunne norsk. De mente det var avgjørende for å skaffe seg norske venner og få kunnskap om det norske samfunnet. En afrikansk flyktning uttrykte viktigheten av å lære seg språket på denne måten:

Språket er nøkkelen. Du kan ikke komme inn i huset uten den nøkkelen. Med mindre du ødelegger huset.

Vi valgte bevisst stort sett å gjennomføre intervjuer med innvandrere som snakket norsk; bare et par av intervjuene ble gjennomført på andre språk. Vårt inntrykk var imidlertid at jo bedre informantene snakket norsk, jo mer bevisst virket de på viktigheten av å lære seg språket for å lykkes og å trives i det norske samfunnet. Det var særlig dem som deltok på flere arenaer, i arbeidslivet, i fritidsaktiviteter, gjennom sosial kontakt med barns venner og foreldre, eller var aktive på andre måter.

Språkopplæringen fremstår som en sentral arena for å få kontakt med andre den første tiden man er i Norge. Her kan man få kontakt med mennesker som er i en lignende situasjon, og man kan diskutere felles utfordringer. Flere informanter fortalte at deres venner først og fremst er de som de har truffet gjennom

introduksjonsprogrammet. Når innvandrere tilbringer så mye av den første tiden på språkopplæring, kan imidlertid dette hindre at man tar kontakt med nordmenn. Flere informanter pekte på at sosial kontakt med nordmenn har vært opplevd som viktig for deres språkferdigheter; det er gjennom å praktisere med nordmenn at de skjønner nyanser i språket, og også på den måten de innhenter kunnskap om det norske samfunnet som de ikke finner i bøker.

8.2.2 Betydningen av å kjenne i hvert fall én

Flere informanter trekker fram betydningen av å kjenne i hvert fall én nordmann eller norsk familie spesielt godt. Eksempler var naboer, personer innen flyktningtjenesten, arbeidsgivere, og – for familieinnvandrere – familien til ektefellen. Slike norske ressurspersoner kan gi ikke bare sosial støtte, men også bidra med vesentlig praktisk informasjon, være brobyggere for å skaffe ytterligere sosiale nettverk, bidra materielt eller fungere som en referanse med hensyn til arbeid og bolig. Flere snakket med varme om hva slike norske kontakter hadde betydd for dem. Dette gjaldt både flyktninger og arbeidsinnvandrere.

Når vi spurte familieinnvandrere gift med norske hva det hadde betydd for dem å ha en norsk person så nær når det gjaldt integrering, var svarene delte. På den ene siden fikk de mye gratis gjennom hele tiden å ha en person som de kan be om hjelp, veiledning og støtte. På den annen side ble det lett en sovepute når ektefellen gjerne var den som ordnet opp i praktiske ting, at det var vanskeligere å skaffe venner utenfor partnerens nettverk og at man brukte ham heller henne som mellomledd i kommunikasjonen med andre. En familieinnvandrer fra Tynset fortalte at han av den grunn ikke følte seg integrert når han deltok i bygdesammenkomster.

8.2.3 Kontakt med andre innvandrere på stedet

Kontakt med andre innvandrere lokalt betyr mye for de fleste informantene. Det finnes noen løse, lokale nettverk av innvandrere med samme landbakgrunn. Noen har hovedtyngden av sin sosiale omgang med andre med samme landbakgrunn, men dette er et mindretall. Andre søker seg bevisst bort fra denne typen nettverk; det gjelder særlig enkelte flyktninger. Flyktninger kunne uttrykke

skepsis til folk med samme landbakgrunn. De hadde ikke hadde tillit til hverandre, enten fordi de tilhørte en annen etnisk gruppe eller hadde et annet politisk ståsted, eller fordi de blandet seg bort i informantenes måte å leve på i sitt nye land. Samtidig er flyktninger delt. Betydningen av å være sammen med andre med samme nasjonale, etniske, religiøse eller geografiske bakgrunn ble understreket. Kanskje kan det ha sammenheng med at deres religiøse og kulturelle bakgrunn ofte er mer forskjellig fra norsk kultur, enn det man finner blant arbeidsinnvandrere fra Europa.

Både flyktninger og familieinnvandrere understreket betydningen av å ha noen lokalt som forstår en, og som en kan snakke med om alt – noe som ofte knyttes til lik kultur og bakgrunn. Flere kvinnelige informanter var spesielt opptatt av dette. I en overgangsperiode betyr Introduksjonsprogrammet mye for å etablere nye venner for de som deltar. Her møter man folk som er nye på stedet og som det oppleves lettere å få kontakt med enn etablerte nordmenn. De aller fleste understreket imidlertid at de ønsker kontakt både med lokalbefolkningen og andre innvandrere på stedet, og de som hadde mest kontakt med andre innvandrere knyttet dette ofte til at det kunne være vanskelig å få kontakt med lokalbefolkningen (se kap. 9).

Det er flere innvandrere i Haram kommune enn i de andre to kommunene, og til dels en annen type innvandrere med flere innleide innvandrere fra Øst-Europa. Dette ser ut til å gi noen andre mønstre for sosial kontakt. Blant annet er det mange av de østeuropeiske innvandrerne i Haram som holder sammen med andre landsmenn på fritiden. I de andre kommunene virker det som det er mindre utbredt at egen landbakgrunn er utgangspunkt for ens sosiale kontakt, selv om vi fant eksempler på dette i de to andre kommunene også.

8.3 Kommunikasjon med hjemlandet og verden rundt

Et stort flertall av innvandrerinformantene fortalte om kontakt og kommunikasjon med venner og kjente både i det opprinnelige hjemlandet og/eller i helt andre deler av verden. Rimeligere reiser og telefonsamtaler samt ikke minst mulighetene for nettkommunikasjon gjør at mange enkelt kan ha kontakt med

mennesker som fysisk befinner seg langt borte. Mange av informantene hadde bodd i flere land før de kom til Norge. Det å inngå i transnasjonale nettverk²⁵ var mer regelen enn unntaket for flertallet av innvandrerne vi snakket med.

Slike transnasjonale nettverk legger føringer på sosiale relasjoner. Det kan ligge en spenning i at man er bosatt i et lokalsamfunn i Norge, men kan ha tilhørighet til nettverk som geografisk befinner seg i hjemlandet eller kanskje også helt andre steder. Fører dette til at integreringen i det nye landet og lokalsamfunnet går langsommere og at man blir mindre avhengige av å utvikle relasjoner til mennesker på bostedet? Hva betyr i så fall dette for ens sosiale liv?

Intervjuer med innvandrere i de tre kommunene gir ikke noen holdepunkter for å si at de som mest aktivt inngår i transnasjonale nettverk er mindre sosialt aktive i bostedskommunen, eller har lært seg språket langsommere. Det motsatte ser imidlertid heller ikke ut til å være tilfelle. De aller fleste som kommuniserer med slekt og venner andre steder, verdsetter høyt muligheten for å holde slik regelmessig kontakt. En informant kunne glad fortelle at kona nå kan ringe på Skype til familien sin i Midt-Østen og få en matoppskrift på et par minutter.

Mange synes også det er et stort gode at barna kan bli kjent med besteforeldre eller andre viktige personer for dem. En afrikansk mann var imidlertid lei seg for at barna ikke var gode i hans morsmål og ikke ønsket å snakke med besteforeldrene på Skype. Flere skrot av Facebook som en måte man kan holdes oppdatert om slekt, venner og bekjente. Ikke sjelden har innvandrerne nettverk som ikke bare befinner seg i opprinnelseslandet men er spredt i mange land. Sosiale medier og internettelefoner gjør det mulig å holde jevnlig og god kontakt til en rimelig pris.

De fleste informantene reiser jevnlig til opprinnelseslandet, og mange får også besøk på sitt nye bosted. Da merkes det imidlertid

²⁵Fuglerud (2004) definerer transnasjonale nettverk slik: Innenfor migrasjonslitteraturen innebærer det kort fortalt at folk som flytter, i større grad enn tidligere, eller i større grad enn det man var oppmerksom på tidligere, holder kontakten med det land og de sosiale nettverk de har flyttet fra. Gjennom å sende penger hjem, gjennom besøk og telefonisk kontakt, gjennom eksilpolitisk aktivitet osv. kan migranter hevdes fortsatt å være en del av det samfunnet de har forlatt.

at de ikke bor sentralt, og både priser og avstander med hensyn til hjemreiser og besøk fra opprinnelseslandet gjør det mindre attraktivt å bo i distriktene. Man må gjerne beregne en ekstra dag både til reisen fram og tilbake. Når man i tillegg kanskje må avslutte med en fergetur, kan følgende situasjon oppstå:

Familien min var på hjembesøk i Polen og vi kom tilbake med bil. Det tar en ekstra dag etter at vi har kommet til Norge. Denne gangen rakk vi ikke siste ferge over til [øya de bor på], og vi måtte overnatte i bilen før vi kom oss hjem neste dag.

En nordisk familie i Vestvågøy fortalte om hvor vanskelig det er å få venner og familie fra hjemlandet til å besøke dem. Etter at de den første sommeren nærmest ”hadde [hatt] kontinuerlig gjestehus” for venner og familie som hadde hatt ønske om å se den vakre naturen i Lofoten, hadde det blitt mindre og mindre besøk de siste årene. Nå var foreldrene blitt så gamle og syke at selv de fant det vanskelig å ta den lange turen. Besøk må planlegges på en annen måte enn for dem som kan ta en rask flytur fra Oslo eller en annen større by til sitt opprinnelsesland.

Flere flyktninger fortalte at de enten ikke ønsket, eller ikke kunne, opprettholde kontakt med venner og slektninger i opprinnelseslandet. Avstander, krig og konflikt, og ønske om å starte et nytt liv kunne være årsaker til dette. For en del av disse flyktningene utspilte hele deres sosiale liv seg på det nye stedet, mens andre bare hadde kontakt med tidligere landsmenn i andre deler av Norge eller Norden. Overraskende mange flyktninger besøkte likevel opprinnelseslandet jevnlig og deltok i ulike former for transnasjonale nettverk.

8.4 Fritid, organisasjoner og politisk liv

Det er store forskjeller mellom innvandrere med hensyn til hvordan de bruker fritiden sin. Vårt klare inntrykk ut fra intervjuene er at innvandrere deltar sjeldnere på organiserte fritidsaktiviteter enn nordmenn i alle de tre kommunene, noe som også ble bekreftet av flere nøkkelinformanter.

8.4.1 Barn deltar mer enn voksne

Barn deltar i sterkere grad enn voksne i organiserte fritidsaktiviteter. Mange innvandrerbarn og -ungdom er med i idrettslag og foreninger. Fotball og håndball er gjengangere. Vi ble også fortalt om diverse ski- og andre utendørsaktiviteter i alle kommunene, samt idrettsgrener som taekwon-do, bowling (Haram og Vestvågøy) og ridning. Vi hørte også om unge somaliske skøyteløpere på Tynset som via inkluderingsstipend fra Kraftlaget trolig er de første somaliere som har vært med på landsskøytestevne!

Flere av våre informanter hadde barn som deltok i musikkaktiviteter, enten i korps eller individuelt. Noen deltok i andre kulturskoletilbud, for eksempel malekurs og ballett. I Vestvågøy kan familier i en introduksjonsfase få økonomisk støtte til å melde barna på kulturskoleaktiviteter.

Noen av våre nøkkelinformanter hevdet at innvandrerforeldre er mindre tilbøyelig enn norske til å bruke penger på medlemskontingenter og lignende. Dette ble verken bekreftet eller avkreftet i intervjuene med innvandrerne selv. Fra andre studier av innvandrerbarn og unges fritidsbruk vet vi imidlertid at de deltar mindre enn etnisk norske (Fauske, Carlsson og Vestby 2009).

Det var ulike oppfatninger blant foreldrene om tilbudene på stedet. Noen, som en øst-europeisk kvinne i Haram, var fornøyd med fritidstilbudet for barna på stedet, selv der de bodde helt i utkanten av kommunen og langt fra noe større tettsted:

Det er mange fritidstilbud. Her kan de begynne i skolekorps, spille fotball, taekwon-do, drive med kunst om de vil det. Barna kan velge fritidsaktiviteter etter sine interesser, og det er nok å velge blant.

En familie i Vestvågøy, som kom fra en øst-europeisk hovedstad, var derimot mer kritisk til sønnens fritidstilbud på stedet:

Det er ikke noe å gjøre for barn her. Der vi kommer fra, hadde vi masse tilbud. Vi kunne sende barna på malerkurs, danseskole, sanggrupper, barna kunne lære masse etter skoletid. Her er det foreldrene som må ta seg av barna etter skolen, de eneste tilbudene er fotball

og håndball. Jeg går ut og spiller fotball med sønnen min hver dag. Det er ikke engang et svømmekurs for barna her selv om vi har tilgang til svømmebasseng.

8.4.2 Dugnad og oppfølging av barns fritidsaktiviteter

En spesiell problemstilling knytter seg til dugnader og oppfølging av barns fritidsaktiviteter med kjøring til kamper og stevner, loddsalg og annen obligatorisk eller forventet oppfølging. Her er det andre forventninger i Norge enn i de fleste andre land og nye koder som må læres. Også andre studier viser det samme. Manglende oppslutning om så vel dugnader som ordinære foreldreinnsatser i lag og foreninger medfører større byrder på de etnisk norske. Det kan lett bli en kime til irritasjon og avstand, selv blant foreldre som er positive til flerkulturelle nabolag og foreninger (Vestby og Johannesen op.cit.) Det er særlig når barna når opp i ungdomsalderen at foreldreinnsatsen reduseres blant innvandrerforeldre, slik blant annet en studie i idrettslag i Groruddalen har vist (Carlsson og Haaland 2006). Flere av nøkkelinformantene la vekt på at innvandrere ofte trenger en spesiell innføring i slike tradisjoner for å forstå betydningen av å delta. I samfunnsdelen av språkopplæringen ble slike fenomener grundig gjennomgått og diskutert. Det var tydelig at flere av innvandreinformantene nå var godt orientert, og flere fleipet om at de vet hva dugnad innebærer. Dette gjaldt både flyktinger og arbeidsinnvandrere, men det forutsatte at noen aktivt hadde fortalt dem om fenomenet.

8.4.3 Organiserte fritidsaktiviteter blant voksne

Blant de voksne var det mindre deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Noen av informantene hevdet at aktivitetstilbudet på stedet var mest tilrettelagt for barn. Vi møtte imidlertid flere innvandrere som hadde engasjert seg i organiserte fritidsaktiviteter. Mange var engasjert i idrett. De vanligste idrettsaktivitetene blant innvandrere var håndball, fotball og volleyball. Vi intervjuet også innvandrere som drev med svømming og trente i treningsstudio; en var aktiv i taekwon-do. Et ektepar (også Haram) hadde engasjert seg i et hestekokastelag og var også engasjert i bowling gjennom jobben.

En av våre europeiske informanter (Haram kommune) hadde meldt seg inn i den lokale Rotary-klubben. Han var spesielt interessert i lokalhistorie. Han ga uttrykk for at denne sosiale kontakten betydde mye for ham:

I Rotary er jeg med i ulike programmer. Vi organiserer bedriftsbesøk, omvisninger og sosiale kvelder. Vi arrangerer også dugnader for kommunen, som å rydde kirkegården, ordne på skolen og lignende. Blant annet har jeg deltatt i dugnad for å rydde skolegården for uønskede trær. Vi har også foredragskvelder rundt forskjellige temaer. I dag er vi rundt 20, før var vi ca. 30 deltakere. Jeg har også holdt foredrag i Rotary om meg og mitt liv. [En annen navngitt arbeidsinnvandrer i kommunen] har fortalt om sitt liv. På den måten får folk innblikk i livet til ulike arbeidsinnvandrere. Vi inviterer også andre som har lyst til å holde foredrag.

Sitatet viser at medlemskapet i Rotary ikke bare har betydd mye for informanten selv, men også gjort at lokalbefolkningen har fått mer kunnskap om konkrete innvandrere som bor i kommunen og deres bakgrunn.

8.4.4 Deltakelse i religiøst liv

Noen deltar i religiøst liv i kommunen. I Vestvågøy er to av våre informanter (Europa og Asia) læstadianere og deltar aktivt i læstadianske miljøer. Andre deltar i andre kirke- og religiøse samfunn. Det rapporteres om ulike erfaringer. Den europeiske informanten fortalte om skepsis mot utlendinger i menigheten blant deler av lokalbefolkningen. Det ble blant annet trukket fram en episode der de norske ikke hadde ønsket å inkludere innvandrere i kjøretjenesten for å hjelpe folk med å komme til forsamlingshuset. Men også motsatte historier ble rapportert, og for de innvandrerne vi snakket med som deltok, var dette viktige arenaer for samkvem med nordmenn. Vi fikk også eksempler på muslimske eller katolske barn som deltok i aktiviteter arrangert av Den norske kirken. Flere hadde viktige sosiale nettverk knyttet til sine religiøse organisasjoner.

8.4.5 Andre aktiviteter i fritiden

Mange har et aktivt sosialt liv på fritiden uten at det skjer gjennom organiserte aktiviteter. Flere ga uttrykk for at de går mye på tur, og mange setter pris på den flotte naturen. Et par fra Afrika understreket også at de liker å gå på tur. Men mens norske ofte foretrekker ensomheten i fjellet, likte de best å gå turer i ”landsbyen” der de kunne møte folk.

Mange bruker fritiden til å gå på besøk til hverandre, eller til kafébesøk. Noen er glade i å reise og bruker bilen til turer i lokalområdet eller til lengre oppdagelsesreiser. En flykting fra Tynset var aktiv med pianospill på lokale tilstelninger og ble ofte bedt om å delta.

8.4.6 Mange har liten tid til aktiviteter

En gjennomgående problemstilling er at mange informanter, særlig arbeidsinnvandrere, sa de ikke hadde tid til å engasjere seg i organiserte fritidsaktiviteter, og en del hadde lite fritid overhodet. Mange har krevende jobber – noen med betydelig reisevei – og mange skal i tillegg hente eller bringe barn, hjelpe dem med lekser og så videre. Språkopplæring tar også mye tid, særlig de første årene. Det var riktignok noen som mente det var få fritidstilbud på stedet, men mye vanligere var det at man ikke hadde tid til å engasjere seg i de tilbudene som tross alt finnes. Hvorvidt dette er reelt eller en unnskyldning fordi de synes det blir for vanskelig, for dyrt, eller at de ikke synes det er viktig, er vanskelig å bedømme.

8.4.7 Sivilsamfunnsorganisasjoner og deltakelse i politisk liv

Deltakelse i sivilsamfunnsorganisasjoner eller politisk liv i kommunene var uvanlig blant informantene våre. Våre nøkkelinformanter hevdet også at innvandrere var mindre aktive på slike arenaer enn nordmenn. På Tynset var det flere innvandrere som har markert seg i lokale organisasjoner og lokalpolitikken enn det vi fant i de to andre kommunene. Blant annet sitter det to representanter med afrikansk bakgrunn i kommunestyret. Synligheten gjør dem til forbilder for andre innvandrere. Det ble hevdet av nøkkelinformanter i alle tre kommuner at man nå ser innvandrere på arenaer der man ikke så

dem tidligere – og at de ikke lenger bare er synlige i forbindelse med innvandrerspørsmål. Fortsatt ser det likevel ut til at sivilsamfunnsorganisasjoner og politisk liv blir dominert av norske innbyggere.

Noen av innvandrerne savnet foreninger for sine egne landsmenn. En polsk informant i Haram klaget for eksempel over at det ikke var en polsk forening på stedet og at polakker ikke er så flinke til å organisere seg. Noen innvandrere deltok på frivillighetssentralen i ulike typer sosiale aktiviteter. Et spesielt tiltak for å engasjere innvandrere er RISKIT-prosjektet i Vestvågøy (se kap. 10) som også en av våre informanter var engasjert i.

8.5 Avsluttende kommentar og lærestykker

Trivsel og bolyst henger tett sammen med de sosiale relasjoner som den enkelte og husholdet er del av i lokalsamfunnet. Vårt intervjumateriale antyder at de som har meningsfull sosial kontakt med lokalbefolkningen, det være seg på arbeidsplassen, i nabolaget, i fritidsaktiviteter eller gjennom deltakelse i barns aktiviteter, kjenner seg mer inkludert og gjennomgående har et mer positivt inntrykk av lokalsamfunnet. Det å utvikle sosiale relasjoner tar imidlertid tid og krever egeninnsats. Mye går åpenbart lettere i et lite samfunn, der folk vet om hverandre, enn det gjør i en storby der folk kan være helt anonyme for hverandre. Innvandrere uttrykker imidlertid mange av de samme utfordringer med tidsklemma som nordmenn. I tillegg kan norskopplæring, for noen også lange arbeidsdager og leksehjelp til barna ta lengre tid enn for mange nordmenn. For innvandrere med begrenset sosialt nettverk lokalt betyr det svært mye å ha i hvert fall én person, og helst en nordmann, som kan hjelpe til med praktisk hjelp, knekke sosiale og kulturelle koder og være en støtte i hverdagen. Mot dette bakteppet kan følgende lærestykker utledes:

Fadderordninger for nyankomne innvandrere

Gitt at det betyr mye å ha sosial kontakt med norske på stedet, bør alle nyankomne innvandrere få tilbud om en fadder eller ressursperson som kan møte innvandrerens jevnlig og fungere både som en sosial støtte og gi praktisk veiledning. Mange kommuner har en ordning med flyktingguider eller lignende gjennom Røde Kors, men arbeidsinnvandrere har få tilbud av denne typen. Det er

opplagt at en slik ordning må være frivillig for alle parter; folk er forskjellige og har ulike behov. Ordningen må også organiseres ut fra lokale forutsetninger og kan skje gjennom allerede eksisterende frivillige organisasjoner (Røde Kors, frivillighetsentraler eller lignende) eller iverksettes som et nytt tilbud.

Aktiv rekruttering til lag og foreninger

Lokale lag og foreninger kan oppfordres til mer aktiv rekruttering av innvandrere i lokalsamfunnet. Noen kan nås gjennom forbedret internettjeneste via kommunens hjemmesider, med oversikt over lokale lag, foreninger og øvrige fritidsaktiviteter på flere språk, der også innvandrere kan oppfordres til å delta. Et skriv med en slik oversikt kan også deles ut eller være en del av et velkomstbrev som alle nyankomne får fra kommunen. Mange innvandrere kommer imidlertid fra kulturer der personlig kommunikasjon er avgjørende, og aktiv rekruttering i lokalmiljøet via personlige henvendelser vil nok få større respons enn skriftlig informasjon. Internasjonale kaféer og kulturkvelder kan være positive innslag, men mer nyttig for sosial kontakt vil være om innvandrere engasjeres i de lag og foreninger der øvrig lokalbefolkning deltar. Nyankomne innvandrere kan også med fordel bli informert om at egeninnsats forventes for å skaffe et sosialt nettverk. Lokale media kan formidle positive historier der innvandrere deltar aktivt i sivilsamfunnet. Slike innvandrere kan være forbilder for andre gjennom å synliggjøre de muligheter som finnes for deltakelse i lokalsamfunnet.

Gratis/rimelig språkkurs til alle med innvandrerbakgrunn

At norskkunnskaper er nøkkelen til god integrering og inkludering av innvandrere, er velkjent og noe alle informanter har understreket. Kommuner som tilbyr gratis eller sterkt subsidierte språkkurs også til arbeidsinnvandrere, vil kunne ha et viktig konkurransefortrinn når det gjelder å tiltrekke og holde på utlandsk arbeidskraft. Slike kurs kan gjerne skje i samarbeid mellom kommunen og det lokale næringslivet som ansetter innvandrere. Kursene bør legges opp slik at de dekker språkbehovene som arbeidsinnvandrere møter både i arbeid og fritid.

9 Hvordan blir innvandrere møtt lokalt?

Nordmenn i distriktskommunene beskrives som vennlige, høflige og hjelpsomme. Innvandrere opplever å bli sett og å ”være noen” i lokalmiljøet.

Det merkes lite til rasisme og diskriminering, men noen opplever at lokale sosiale, nettverk kan være tette og ekskluderende.

Innvandrere er en uensartet gruppe som har med seg ulike erfaringer og forutsetninger når de bosetter seg i en norsk distriktskommune. Derfor oppleves heller ikke møtet med kommunene og folk som bor der likt av alle. Det samme lokalsamfunnet og menneskene som bor der beskrives med svært forskjellige ord av informantene; noen ganger så forskjellige at man ikke skulle tro det kunne være samme sted

Lokalbefolkningen kan selvfølgelig også ha ulike holdninger til innvandrerbefolkningen basert på tidligere erfaringer fra møter med innvandrere, politiske oppfatninger eller andre forhold. Hvem innvandrerne møter i sitt lokalmiljø kan derfor være avgjørende for hvordan de oppfatter at de blir møtt lokalt.

Hvordan opplever så innvandrerne at de blir møtt i de tre distriktskommunene? Føler de seg velkommen i nabolaget, på butikken og på gata, i lokale organisasjoner og i kommunen? Historiene de forteller spenner fra entydig positive til noe mer forbeholdne tilbakemeldinger. Direkte negative beskrivelser er det få av, selv om de også finnes. I det følgende presenterer vi en gjennomgang av de ulike fortellingene som ble formidlet til oss under våre samtaler med innvandrere i de tre kommunene.

9.1 Positivt hovedinntrykk

Når lokalbefolkningen beskrives av informantene, brukes gjerne ord som ”høflige”, ”vennlig”, ”hjelpsomme”, ”hyggelige”, og ”fine mennesker”. Det er viktig å bli sett, og de fleste informantene forteller at de blir lagt merke til i lokalmiljøet. Lokalbefolkningen hilser på gata, slår av en liten prat i butikken eller på postkontoret. Dette får mange innvandrere til å kjenne seg sett, inkludert og verdsatt. Flere fortalte at naboer eller andre legger merke til og spør hvor de har vært om de har vært hjemmefra en stund. Mange av informantene understreket at de ikke trodde de ville blitt lagt merke til og opplevd denne positive responsen i en større by. En flyktning i Haram uttrykte dette mest poetisk:

Oslo er som havet. Du bader i havet, men havet vet ikke at du eller 1000 andre har badet. I Oslo vet ingen hvem du er, om du er der, om du kommer eller går. Det er som bølgene i havet.

Kontrasten er det mindre stedet der den enkelte setter spor. Det sosiale limet som dette skaper betyr mye for mange av informantene. At nordmenn er interessert og verdsetter dem, har mange også fått erfare gjennom nordmenns hjelp og veiledning, materielle bistand, samt invitasjoner til ulike former for sosial kontakt. Et eksempel på nordmenns varme omsorg for andre kom fra en familieinnvandrer på Tynset. Hun hadde ramlet på holkeføre og folk hadde hjulpet henne og forvisset seg om at alt var i orden. Dette hadde hun ikke forventet, særlig fordi hun hadde opplevd det motsatte i andre land.

En av informantene på Tynset hevdet at det er noe med smilet til folk som bor der – at folk smiler hele tiden. Ikke et påtatt smil, som hun har opplevd andre steder, men et genuint, vennlig smil, også til folk man ikke kjenner personlig.

9.2 Men hvor dypt stikker interessen?

Mer negativt ladede ord som dukker opp når innvandrere skal beskrive nordmenn, er ”reserverte”, ”langsomme”, og ”forsiktige”. Sammenlignet med folk fra andre kulturer kommer ikke alltid nordmenn heldig ut i informantenes beskrivelser:

”Jeg kommer fra en kultur der folk er varme; her er de tilbakeholdne”.

En arbeidsinnvandrere på Tynset hadde tidligere bodd i flere europeiske land, både i Syd- og Nord-Europa. Han opplevde store forskjeller mellom mennesker der og dem han har møtt på Tynset. I de andre landene hadde det vært ”mer liv”, og det var lettere å prate med folk.

Vi sitter også igjen med et inntrykk av at mange innvandrere savner mer spontane og engasjerte møter med nordmenn. Mange svarte tilsynelatende mekanisk at nordmenn er hyggelige, vennlige, eller lignende. De skiftet imidlertid fort tema eller ble unnvikende, utdypet ikke, eller ga ingen eksempler på gode møter med nordmenn i lokalmiljøet, selv etter ett eller flere oppfølgings-spørsmål. Andre var mer direkte, som en kvinne i Vestvågøy:

Folk her er ikke egentlig interessert i oss. De spør hvordan det går, men de er ikke *ordentlig* interessert. Da vi ankom første gang, virket folk veldig interessert, og mange kom på besøk. Kanskje er det vi som påvirker den manglende interessen vi opplever også? Livet er så hektisk. Folk har ikke tid til hverandre. Jeg savner å ha naturlig kontakt med nordmenn. Folk har ikke tid eller overskudd til å besøke hverandre. De vet ikke hvem vi egentlig er.

Noen mente at det alltid vil eksistere visse sperrer som gjør at de aldri vil komme helt innenfor. En vesteuropeisk arbeidsinnvandrere delte en personlig erfaring:

Jeg kjenner meg velkommen her [trekker på det], men jeg føler også at jeg er utlending. Jeg merker at det kommer til en viss grense, at jeg ikke kommer helt innenfor. Jeg føler meg mer velkommen enn om jeg skulle være asylsøker. Jeg har søkt diverse jobber på ulike plasser og har alltid lett fått jobb. Men en gang jeg søkte i kommunen her, [...] da følte jeg at det påvirket at jeg var utlending. Vi var tre søkere, og jeg mener jeg var best kvalifisert. Mannen til hun som fikk jobben, var allerede ansatt der. Slekt er veldig sterke her. Hvis du er i slekt med noen, er det lettere å få

jobb. Jeg har ingen slektninger her som jeg kan påvirke.

En informant opplevde at hun selv må lære seg å skille mellom hvem som er interessert og hvem som er avvisende. Denne informanten mente at man burde kunne forvente at folk i hvert fall hilser. Det er imidlertid ikke alle som gjør det, hevdet hun. Informanten gjorde et poeng av at dette ikke går inn på henne; det er nok av hyggelig og vennlige folk i lokalmiljøet. Spesielt fremhevet hun naboer som veldig interessert i kontakt med henne.

Noen fortalte om språkproblemer som et hinder for at norske skal være interessert i dem. I tillegg kan innvandrere bli møtt med skepsis og avstand:

I starten er det alltid en viss skepsis mot folk som er annerledes. Dette er nok typisk for Norge, kanskje det er ekstremt i Norge i forhold til andre land. I hvert fall er det ikke sånn i [sentral-europeisk land som informanten har bodd midlertidig i før han kom til Norge]. Der oppfattes folk som er annerledes som spennende, og folk har alltid lyst til å spørre og bli kjent. I Norge er det motsatt. I jobbsammenheng blir man verdsatt først når man er blitt etablert. Når det kommer nye medarbeidere til arbeidsplassen, er det alltid en viss skepsis her.

Av dem som hadde merket en utvikling i nordmenns interesse for dem som personer, hevdet et flertall at folk er blitt mer interessert med tiden. Dette forklarer de dels med egne bedrede språkkunnskaper som gjør det lettere å kommunisere, dels med at nordmenn må lære dem å kjenne før de blir virkelig interessert.

Erfaringene var imidlertid forskjellige. Noen informanter nevnte at folk i begynnelsen var nysgjerrige på hvem de var, men at interessen etter hvert hadde dabbet av. Dette knyttet de til at det hadde kommet mange utlendinger til bygda og at det å være utlending ikke i seg selv gjør at folk er interessert i dem. En uttrykte erfaringen slik:

Jeg føler meg velkommen her. Alle jeg treffer spør om meg og familien min, men bare cirka halvparten virker virkelig interessert. En del stiller helt overflatiske

spørsmål for å være høflige. Noen er nok interessert i vår bakgrunn, og jeg er blitt kjent med mange i kommunen som er virkelig interessert i oss. Men andre folk her var nok mer interessert før. Da virket interessen mer oppriktig, de var nysgjerrige. Når det er mange utlendinger i kommunen, er ikke bakgrunnen vår lenger så spesiell. Vi er ikke de eneste [med vår landbakgrunn] her, og vi blir ikke de siste. Nå er det mange som vi møter som stiller de samme ett eller to spørsmål hver gang, og vi svarer, men de husker ikke det til neste gang. Jeg har jo ikke Alzheimer!

Lignende erfaringer kom fram i en tidligere studie av desentraliserte asylmottak i små kommuner. Særlig på ett sted ble det fremhevet at lokalbefolkningen var entusiastisk da mottaket ble etablert og det var nytt med asylsøkere i kommunen. Mange vennskapsbånd ble knyttet i den første perioden. Men etter hvert som det ble alminnelig med asylsøkere og bosatte flyktninger i bygda mistet lokalbefolkningen noe av interessen. Det var ikke lenger noe nytt og spesielt (Søholt og Holm 2009). Når innvandrere blir alminnelig på et sted, er ikke lenger innvandrerbakgrunnen tilstrekkelig til at andre skal få interesse for en. Man må gå over en annen grense og framstille seg som et *menneske* som andre har lyst til å bli kjent med.

Som det er blitt beskrevet i tidligere kapitler, kjenner ofte innvandrere seg mer verdsatt når de tar egne beslutninger som viser at de aktivt ønsker å bli boende i kommunen. Mange forhold kan virke positivt i så henseende. Det at ektefelle og barn bosetter seg i kommunen og begynner på den lokale skolen, er ofte et tegn på at de har planer om å bli boende. Det ble fortalt at nordmenn oppfattet det som positivt når utlendingene kjøpte seg hus på stedet, lærte seg språket skikkelig, tok del i lokalsamfunnet gjennom organisasjonsliv, interesse for lokalhistorie, norsk mat eller ble interessert i friluftsliv på den ”norske” måten. Det kan se ut til at innvandrere blir verdsatt av lokalbefolkningen når de viser interesse for stedet og folk som bor der uten at de opplever at de må bli ”norske” i ett og alt.

En ung kvinne fortalte at hun har fått mer respekt og blir høyere verdsatt etter at hun har gjort et betydelig karrieresprang og blitt sjef i en av de større bedriftene i bygda. Samtidig har erfaringen

vært delt. Kvinnen mener hennes raske karriere og suksess har avstedkommet en del misunnelse. Hun har også opplevd at det er blitt sladret om henne og snakket bak hennes rygg. En kvinne på samme alder i en annen kommune opplevde også at hun fikk mer respekt da hun overtok og ble eier av en av bygdas kafeer. Hun merket at folk var veldig overrasket, og noen ble sjokkert, fortalte hun. Karriérespranget gjorde at hun opplevde møtet med nordmenn på en annen måte.

En kvinnelig informant som sitter i et kommunalt råd, fortalte at hun kommer til orde og blir lyttet til. Hun opplever at de andre i rådet er spesielt interessert i de erfaringene og perspektivene hun har som innvandrere i lokalsamfunnet.

Noen opplever begrensninger hos lokalbefolkningen i møtet med innvandrere. En kvinne i Vestvågøy beskrev lokalbefolkningen som redde for det utlendingene bringer med seg. Hun knyttet dette til at lokalbefolkningen har reist veldig lite ut av Lofoten; ”de har bare vært her!”. På Tynset fortalte en kvinne at det bor mange gamle folk der og at mange av disse vil ha alt som det var før. De er skremt over de raske samfunnsendringene og er skeptisk til hva disse fører med seg. Dette kan også ha betydning for hvordan de møter utlendinger som bosetter seg på stedet, hevdet denne informanten. Også i Haram kommune traff vi en innvandrere som mente at lokalbefolkningen hadde problemer med å tenke nytt. Informanten mente at dette bunner i redsel for å endre inngrodde vaner.

Noen yngre, mannlige innvandrere var opptatt av gjensidig respekt som kriterium for å bli verdsatt av, og selv verdsette, lokalbefolkningen. En av disse hevdet for eksempel at hvis han respekterer andre, respekterer andre ham. En slik holdning hadde han opplevd positivt i møtet med nordmenn.

9.3 Merker lite til rasisme og diskriminering

Bare få av informantene snakket uoppfordret om rasisme og diskriminering. Når informantene ble spurt, hevdet de fleste at det er lite av den slags i de tre kommunene. Noen mente imidlertid at folk de kjenner, har vært utsatt for dette, men at de ikke har merket det på kroppen selv. Når diskriminering ble reist som en problemstilling, var dette gjerne knyttet til diskriminering i

boligmarkedet, eller som en generell skepsis i lokalbefolkningen til utlendinger eller folk med en annen hudfarge og kultur. Noen, spesielt i Vestvågøy, understreket at også ”søringer” eller norske innflyttere merker en skepsis og at den ikke er forbeholdt innvandrere.

En arbeidsinnvandrer på Tynset formidlet imidlertid et litt annet bilde:

Vi opplever diskriminering. Det er ikke sånn at vi føler at vi er velkomne her. Dere snakker så mye om flerkultur og integrering. I internasjonale sammenhenger skryter dere av fredsengasjement og at nordmenn er så tolerante. Vi ser ikke så veldig mye til det her. Vi blir ikke møtt på en veldig åpen måte og får ikke så mye hjelp som vi trodde vi ville få.

Sitatet over viser at det kan være forskjell mellom teori og praksis med hensyn til nordmenns selvbilde og hvordan de faktisk møter innvandrere i lokalsamfunnet. En studie fra Florø, som i likhet med Tynset er blitt tildelt tittelen internasjonal kommune, har vist at det ikke nødvendigvis er noen sammenheng mellom et steds selvbilde som ”internasjonal” og hvordan innvandrere i kommunen er inkludert i lokalsamfunnet (Vestby og Skogheim 2010: 50-51).

9.4 Avsluttende kommentar og lærestykker

Innvandrere formidler for det meste positive erfaringer med hensyn til hvordan de blir møtt i sitt lokalmiljø. Likevel er det mange som ikke føler seg inkludert, som opplever at nordmenn er reserverte og at mange viser manglende interesse for hvem de er. Flere har opplevd at det tar tid å komme inn på lokalbefolkningen. Andre har opplevd det motsatte, at en første nysgjerrighet på hvem de er etter hvert dabber av, og at folk etter hvert mister interessen. Likevel setter de fleste pris på opplevelsen av å ”være noen” der man bor, at folk slår av en prat med deg på gaten eller i butikken. Vi har identifisert følgende lærestykke:

”Månedens innflytter”

Gjennom lokalavisen eller gjennom andre mye brukte informasjonskanaler, som for eksempel kommunens hjemmeside, kan man

gjøre korte intervjuer med innflyttere av alle kategorier som bor på stedet der de får presentert seg. De kan fortelle om sin bakgrunn, sitt opprinnelsesland og kanskje sitt møte med Norge og lokalsamfunnet. På den måten vil innvandrere synliggjøres enda mer i lokalmiljøet. Slik vil de fremstå som individer med egne historier og livserfaringer og ikke bli sett på som en representant for en større gruppe. Dette kan igjen bidra til å endre og nyansere inntrykket av innvandrere lokalt.

Innvandrere inviteres inn

Hvis innvandrere blir invitert inn på arenaer der nordmenn vanligvis dominerer, vil deres deltakelse i lokalsamfunnet bli sett på som mer naturlig. Dette kan også bringe inn kreativitet og nye perspektiver lokalt. Slik kan innvandrere bli verdsatt gjennom sin deltakelse. I opprettelsen av lokale råd og utvalg, og ved valg av styrever for eksempel velforeninger, idrettsforeninger og foreldreutvalg bør det være helt naturlig å inkludere og rekruttere lokale innvandrere. Når mange bevisst eller ubevisst tenker tradisjonelt, er det viktig at betydningen av slik inkludering blir diskutert og formidlet av lokale politikere, kommuneansatte og andre ressurspersoner lokalt.

10 Innvandrernes erfaringer med lokale myndigheter

Arbeidsinnvandrere og flyktninger har helt ulike utfordringer i møtet med lokale myndigheter. Arbeidsinnvandrere opplever spesielt store utfordringer knyttet til å navigere i det norske samfunnet etter ankomst.

Alle innvandrere som flytter til Norge, må ha kontakt med myndighetene. Graden og hyppigheten av slik kontakt varierer imidlertid stort. For flyktninger, som møter myndighetene allerede i det de søker om asyl, er kontakten nødvendigvis tett i flere år. I dag gjennomgår flyktninger et obligatorisk introduksjonsprogram som inkluderer språkopplæring. De får også sin første bolig ved hjelp av den kommunen. Via introduksjonsprogrammet får de også bistand til å komme seg inn i arbeidslivet. Arbeidsinnvandrere fra EU /EØS-området har i utgangspunktet færre obligatoriske berøringspunkter med myndighetene, men om ikke annet, må de registrere seg hos politiet om de ønsker å være i Norge mer enn 3 måneder (EU-direktivet om fri bevegelse (2004/38/EF)). EØS-borgere med registreringsbevis anses for å ha bopel i Norge. De har de samme rettigheter og plikter etter sosialtjenestelovene som norske borgere (NOU 2011:7). Utstasjonerte arbeidstakere kommer derimot til Norge med sin arbeidsgiver på et oppdrag, eller er utsendt i forbindelse med oppdrag innad i et konsern, eller fra et utenlandsk vikarbyrå. De behøver ikke registreringsbevis og regnes ikke som bosatte i Norge. Videre møter alle det offentlige når de trenger helsetjenester eller skal benytte seg av andre velferdstilbud. Dermed vil i praksis både flyktninger, arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere etter hvert få erfaringer med offentlige myndigheter.

I dette kapitlet har vi ikke til hensikt å komme med en full liste over kommunale eller andre lokale tjenester og tiltak som

innvandrere kan komme i berøring med i de tre kommunene. Alle informantene ble imidlertid spurt om egne erfaringer med kommunale og andre lokale offentlige myndigheter, inkludert ulike tiltak og tjenester. Det er således innvandrernes egne erfaringer vi her konsentrerer oss om. Vi gjør imidlertid ett unntak: i hver av de tre kommunene har vi valgt ut ett tiltak eller prosjekt (enten dette er kommunalt organisert eller ikke) som blir beskrevet noe mer inngående. Disse tre tiltakene er forankret lokalt og kan bli betraktet som innovasjoner i integreringsarbeidet. Vi har tatt dem med fordi vi mener de kan belyse ulike former for innsats overfor innvandrere eller innvandrergupper som – direkte eller indirekte – kan påvirke deres bolyst.

10.1 Erfaringer med lokale tiltak og tjenester

Det var stor variasjon blant informantene om de hadde vært i kontakt med kommunale og/eller andre lokale tiltak. Mens alle flyktinger hadde vært i kontakt med de ulike former for flyktingtjenester, var det relativt få arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere som hadde hatt berøring med tiltak rettet mot innvandrere.

10.1.1 Flyktingers erfaringer

Alle flyktingene vi var kontakt med, hadde gode erfaringer med den støtten de hadde mottatt etter ankomst i kommunen, enten dette dreide seg om bosetting, tilrettelegging med praksisplass og arbeidsplass i kommunen, samt språkopplæring. Dette ble bekreftet av andre nøkkelinformanter og gjennom intervjuer i flyktingenhetene selv. Nå må det minnes om at vi i stor grad rekrutterte flyktinger gjennom de lokale flyktingenhetene. Det betyr at utvalget kan være noe skjevt, i den forstand at vi kan ha fått tilgang til informanter som er overveiende positive.

Flere var også fornøyd med at den lokale flyktingenheten var et sted de kunne henvende seg med ulike spørsmål og utfordringer de møter i hverdagen. Det kunne dreie seg om arbeid, bolig eller å ta seg fram i det norske samfunnet. Flere mente at den støtten de hadde fått, var helt avgjørende for deres nåværende velferd. Noen nevnte at en god flyktingtjeneste var en medvirkende årsak til at de ønsket å bli boende i kommunen.

10.1.2 Arbeidsinnvandreres erfaringer

Når det gjelder arbeidsinnvandreres erfaringer med kommunale tjenester, er bildet imidlertid mye mer sammensatt. Veldig mange mente at de var fullstendig overlatt til seg selv. Mens en del ikke hadde noen merknader til dette, var det andre som mente at myndighetene kunne gi mer hjelp når arbeidsinnvandrere ville etablere seg i kommunen. En del sammenlignet seg med flyktingene og så hvordan disse hadde fått bolig, praksisplass, eller sosialhjelp og reagerte på dette. ”Vi må spare, mens de får alt opp i hendene av kommunen uten å gjøre noe”, fortalte en arbeidsinnvandrere på Tynset.

10.1.3 Språkopplæring

Mens flyktinger og familieinnvandrere har rett og plikt til norskopplæring, gjelder ikke dette lenger for arbeidsinnvandrere som kommer til Norge (se kap. 1.3). Arbeidsinnvandrere utenfor EØS-området har riktignok plikt til å delta i norskopplæring, men ikke rett. Det betyr at de må betale selv for slik opplæring. Denne kategorien er ikke representert blant våre informanter. Noen av arbeidsinnvandrerne hadde kommet før denne ordningen hadde trådt i kraft og hadde tatt gratis norskopplæring. Andre – og dette var flertallet – hadde gjennomført norskopplæring, men betalt for dette selv. En betydelig andel hadde ikke gjennomført norskundervisning i det hele tatt, og deres norskkunnskaper varierte stort. Nå må det igjen bemerkes at vi med tre unntak gjennomførte intervjuer på norsk (to intervjuer ble foretatt på engelsk, ett på latvisk/russisk). Dermed snakket vi først og fremst med informanter som hadde lært norsk.

Det var særlig én årsak som ble framhevet som grunn for at arbeidsinnvandrere ikke hadde gått på norskkurs. Det var vanskeligheter med å kombinere kurs med arbeidstider. Et par informanter hadde i stedet betalt for privatlærer for lettere å kunne tilpasse undervisningen til egen arbeidstid, men dette var dyrt. Selv om noen snakket engelsk på arbeidsplassen, var det stor enighet blant informantene om at det er helt nødvendig å lære seg norsk om man skal bli boende i Norge. Noen innvandrere fortalte at venner eller familiemedlemmer kunne være lite motivert for å gå på norskkurs. Dette knyttet de først og fremst til kostnadene ved å gå på kurs, eller at de ikke kom til å bli boende så lenge i Norge.

Informantene var jevnt over fornøyd med norskundervisningen. Noen klaget over at de var blitt satt i feil gruppe, at nivået var for ulikt i gruppen, eller at andre elever ikke var like motiverte som dem selv og dermed at fremdriften var for langsom. Noen var bekymret over forskjeller mellom tale og skriftspråk som gjorde det vanskelig å tilegne seg språket. Særlig i Haram var informantene opptatt av at undervisningen fant sted på bokmål, mens kommunen er nynorskkommune og lokalbefolkningen snakker dialekt. Dette skaper en del forvirring og forsinket innlæringen. Andre mente undervisningen var for lite tilpasset de behovene informantene møter i det lokale arbeidslivet, for eksempel innen verfts- og fiskeindustri (Haram og Vestvågøy).

Det ble hevdet at det bør være i arbeidsgivers interesse at innvandrere oppnår norskkompetanse. Bortsett fra at næringslivet i Haram indirekte har vært med på et språkopplæringsprosjekt (se under), fant vi ingen informanter som var blitt tilbudt noen slags form for norskopplæring av arbeidsgiverne sine. Bedriftene vi var i kontakt med, viste imidlertid til at norskkurs blir tilbudt av kommunen og mente det ville være for ressurskrevende og lite hensiktsmessig for dem å organisere egne norskkurs.

10.1.4 Arbeidsformidling

Noen av flyktingene fortalte at de har fått støtte fra kommunen til å finne seg arbeid. Tidligere startet dette oftest med en praksisplass som senere har blitt en fast ansettelse. NAV- ansatte uttrykte bekymring for fravær av tilskuddsmidler til praksisplasser for flyktinger etter at de var ferdige med introduksjonsprogrammet. Det kunne vanskeliggjør overgangen til arbeidslivet.

Noen av informantene kunne tenkt seg sterkere involvering fra NAVs side i å hjelpe til med arbeidsformidling. Det ble hevdet at dette ville være en god investering. Innvandrere kan ha større utfordringer enn nordmenn i å skaffe seg arbeid, og spesielle tiltak for å øke sysselsettingen blant innvandrere, ble etterspurt.

10.2 Erfaringer med andre velferdstilbud

Mange av informantene har hatt behov for velferdstilbud og er godt fornøyd med kvaliteten på tjenestene. Særlig uttrykker mange tilfredshet med de tjenestene barna har mottatt. Spesialisthelse-

tjenester var jevnt over godt utbygd i de tre kommunene, og mange har benyttet seg av dette. Flere har flyttet til kommunen fordi de der har tilbud som de ikke hadde på et mindre sted som de bodde før. Dette kan dreie seg om spesialiserte psykologitjenester, samt oppfølging av sykdommer som diabetes, autisme og andre spesielle behov som informantenes barn har.

Flere av informantene er også spesielt opptatt av skoletilbudet på stedet som de anser å være svært godt. Det rapporteres om god dialog mellom lærere og foreldre, at barna gleder seg til å gå på skolen, og at barna, ved behov, kan få tilrettelagt undervisning. Noen foreldre nevner også at barna blir spesielt godt fulgt opp i norsk inntil de har fått opparbeidet gode norskkunnskaper.

I Haram er det i tillegg et svært godt tilbud på biblioteket som også blir spesielt tilrettelagt overfor innvandrere i kommunen. Det er et stort utvalg av bøker og aviser språk som snakkes av nye innbyggere i kommunen. Biblioteket arrangerer også kulturarrangementer rettet mot innvandremiljøene i kommunen.

Vi var også i kontakt med frivillighetssentraler i to av kommunene. Innvandrerne vi snakket med som hadde besøkt frivillighetssentralene i Haram og på Tynset, så positivt på dette tilbudet, og satte pris på muligheten for bare å stikke innom og få praktisk råd og veiledning.

10.3 Møter med norsk byråkrati

Mens flertallet av flyktningene altså stort sett er fornøyd med den oppfølgingen og hjelpen de har fått fra kommunen, er det spesielt mange arbeidsinnvandrere som synes det er komplisert og tungvint å få informasjon og hjelp når de skal etablere seg i Norge og har møtt mye motgang i så henseende. Følgende eksempel er fra ”arbeidsinnvandrer kommunen” Haram:

Nå vil jeg klage litt; det gjelder det lokale politiet. Det er mange som av ulike grunner er misfornøyd med politiet. Mitt eksempel er dette: Før måtte vi søke skriftlig om oppholdstillatelse, men nå må vi registrere oss på nettet for å få dette. Jeg fikk ingen hjelp til dette hos politiet. De ga meg bare telefonnummeret til politiet i Ålesund. Der var de veldig hyggelige, men

kunne ikke hjelpe oss i Brattvåg. Så var det masse fram og tilbake med papirer. Vi fikk veldig lite hjelp og informasjon og måtte ordne alt selv. Jeg har hørt mange lignende historier. Det er mye vanskeligere å få ordnet papirene nå enn før. Det lokale politiet er vanskelig. Jeg fikk brev fra Skatteetaten om at hvis jeg ikke registrerte meg, ville jeg miste oppholdstillatelsen. Først én uke senere kom papirene fra politiet. Vi har heller aldri fått tilbud om tolk.

På Tynset hørte vi følgende historie:

Det er masse papirer som skal fylles ut og leveres. Man må ordne med lege, skattekontor, og mange andre offisielle papirer. Du er nødt til å finne ut alt selv, det er ingen hjelp å få, jeg har måttet gå og mase for å finne ut av ting. Alt har jeg ordnet selv, eller jeg har spurt norske venner om hjelp. Det er masse byråkrati. For eksempel det å åpne en konto i banken. For å få det, må man ha et registreringsbevis. Hvor skal jeg få det? Ingen kan hjelpe deg. Du blir sendt fra kontor til kontor. Det hadde vært mye bedre å ha en konsulent i kommunen som man kan gå til og som kan gi nødvendig informasjon om ulike ting som innvandrere trenger når de kommer til Norge.

Og heller ikke i Vestvågøy var det bare enkelt å ordne opp:

De første tingene du må ordne er ting som å få seg et sted å bo, og internett. I begynnelsen visste vi ikke hvor vi skulle henvende oss. Vi trengte å ordne med skattekontor, registrere oss, ordne med internett og så videre. Det ene krever det andre. Så blir vi sendt fra kontor til kontor. Alle steder smiler folk og er hyggelige, men de vet ikke hvordan de skal hjelpe oss. Noen steder ble vi feilinformert; det var fullstendig bortkastet tid. Vi hadde vanskeligheter med å få opprettet bankkonto; da trengte vi å få personnummer først. Men vi kunne ikke få utbetalt lønningen før vi hadde fått en lønnskonto. Hva skulle vi gjøre? Vi måtte låne penger av venner i begynnelsen. Vi måtte også abonnere på internett i deres navn. Internett er veldig viktig for oss – viktigere enn TV.

Som vi ser ut fra historiene i alle kommunene, og som er som er blitt pekt på i tidligere forskning (Thorshaug m. fl. 2009), møter arbeidsinnvandrere mange utfordringer med å etablere seg i Norge, uavhengig av hvor de bor. Informantene i alle de tre kommunene beskriver at de i all hovedsak har brukt egne nettverk som den viktigste informasjonskanalen for hva som skal til for å etablere seg i Norge. Informantene ønsket mer tilgjengelig informasjon– både i skriftlig form og muntlig – på offentlige kontorer og på internett, gjerne på flere språk. Ingen nevnte IMDIs brosjyre ”Ny i Norge” som gir denne typen informasjon, så tilsynelatende er det ikke nok kunnskap om hvor man kan finne allerede tilgjengelig informasjon. Til tross for at mange var tilfreds med god og tilgjengelig service, opplevde også flere at det var mangel på relevant kunnskap i de ulike offentlige etatene. Hva kommunene gjør med dette, er tema for neste avsnitt.

10.4 Informasjon og kommunenes hjemmesider

Kommunene hadde ulik praksis med hensyn til å informere nyankomne innvandrere om tilbud og muligheter i kommunen. Haram var den eneste kommunen som systematisk sender informasjons- og velkomstbrev til alle nye innflyttere i kommunen. Mange av informantene etterlyste bedre informasjon om hvilke tilbud kommunen har og hvor man skal henvende seg med ulike typer spørsmål. Mens flyktninger hadde fått velkomstbrev i både Tynset og Haram kommuner, var det bare i Haram at arbeidsinnvandrere vi var i kontakt med, hadde mottatt slike velkomstbrev fra kommunen. I Tynset kommune ble fraværet av slike velkomstbrev til arbeidsinnvandrere forklart med at man ikke får adresser til nyankomne arbeidsinnvandrere fra Folkeregisteret, og at man derfor ikke vet når de innfinner seg i kommunen. I Vestvågøy ble vi fortalt at man tidligere har hatt en praksis med å sende ut velkomstbrev, og at man tenker seg å gjenopprette denne praksisen.

Informantene som snakket om behovet for informasjon, kunne tenke seg en oversikt over viktige spørsmål når man har flyttet til Norge. Aktuell informasjon var blant annet hvordan få: personnummer, skattekort, informasjon om fastlegeordning, bredbånd- og mobilabonnement, osv. Mange strever med slike spørsmål, og flere har fått hjelp av andre innvandrere eller

nordmenn. Tar man en kikk på kommunenes hjemmesider, vil man se at Haram har en mer brukervennlig hjemmeside for innvandrere der de kan få mye informasjon om kommunen – også på engelsk. Øverst i menyfeltet på kommunens hjemmeside finner man en lenke til ”New in Haram” og derfra kan man gå videre.²⁶ Flere informanter i Haram var godt fornøyd med denne tjenesten og brukte hjemmesidene aktivt.

Vestvågøy og Tynset ligger bak i så henseende. Tynset (den prisbelønte ”internasjonale kommunen”) har også noe informasjon på engelsk på hjemmesiden, men denne er svært knapp og tilsynelatende mye mer innrettet mot turister enn kommunens egne innbyggere.²⁷ Kommunen utgir imidlertid jevnlig brosjyrer med diverse informasjon om livet i kommunen, og her har det vært temanummer om den flerkulturelle bygda. På hjemmesiden til Vestvågøy kommune skal man lete lenge før man finner noe informasjon på engelsk. Den informasjonen vi fant, var også rettet mot turister. En lenke til ”integrasjon og likestilling” er helt tom.²⁸ Både i Vestvågøy og på Tynset etterlyste særlig arbeidsinnvandrere lett tilgjengelig informasjon om muligheter, tjenester og tilbud i kommunen.

10.5 Eksempler på innovative og målrettede tiltak overfor innvandrere

I kapittel 4 diskuterte vi lokale regimer som kan påvirke integrering. Slike regimer kan også gi seg utslag i hvilke tiltak som iverksettes lokalt for å inkludere innvandrere på ulike arenaer lokalt. I dette avsnittet presenterer vi tre eksempler på tiltak som er helt forskjellige, der ulike lokale aktører er involvert, og som på hver sin måte kan ha positive effekter og ringvirkninger. Vi presenterer tiltakene slik de ble fortalt oss av informantene selv, både innvandrere og nøkkelinformanter.

²⁶ Se

<http://www.haram.kommune.no/artikkel.aspx?MIId1=4404&AIId=1633&back=1>

²⁷ <http://www.tynset.kommune.no/160.Tynset-kommune-Forside.html>

²⁸ <http://www.vestvagoy.kommune.no/>

10.5.1 Språk- og integreringskurs for arbeidsinnvandrere i Haram kommune

I Haram kommune har man gjennomført tre språk- og integreringskurs for arbeidsinnvandrere. Kurset har vært organisert av KompetanseHaram, som er et samarbeid mellom næringsliv, kommune og frivillig sektor. Målet for Kompetanse Haram er å bidra til næringsutvikling, kompetanse og rekruttering. En av arbeidsgruppene arbeider med tilflytting og integrering. Her har ett av tiltakene vært et slikt språk- og integreringskurs.

Målsettingen med kurset er å ta vare på og integrere innflyttere i kommunen. Norskferdigheter er blitt identifisert som en viktig faktor for at folk skal bli boende. Språk- og integreringskurset, som har vært gjennomført to ganger på de ytre øyene og en gang i Vatne-Tennfjord-området, har derfor først og fremst tatt sikte på å bedre norskkompetansen til deltakerne. Men det har også vært svært viktig at deltakerne skulle bli bedre kjent med lokalsamfunnet samt at lokalsamfunnet skulle få bedre kjennskap til innvandrerne som bor der, deres bakgrunn og ressurser..

Kursene har med dette for øyet blitt organisert gjennom teoriøkter i klasserom og like mange praktiske aktiviteter i lokalsamfunnet. Man har involvert lokale institusjoner og organisasjoner. Eksempler på slike temakvelder har vært å etablere en internasjonal jury under ungdomsskolens Grand Prix, dugnader, matlaging, turkvelder, pubkvelder, kulturkvelder og arrangement av Internasjonal dag, med mer.

Tilbakemeldingene fra deltakere (vi intervjuet tre som hadde deltatt) er alt overveiende positiv. Gjennom norskopplæringen har deltakerne fått nye venner – ikke bare andre innvandrer venner som har deltatt på kurset, men mange er også blitt kjent med norske fra lokalsamfunnet som har deltatt under temakveldene. Samtidig har de norske som bor i området fått en mulighet til å bli kjent med lokale innvandrere, deres kultur, mat og erfaringer. Flere nevnte at det er blitt lettere å prate sammen når man treffes tilfeldig på butikken eller på gata når man har deltatt på felles arrangementer.

Utfordringene har vært ulikt nivå – hvordan tilrettelegge undervisningen når nivået er så forskjellig i utgangspunktet? Noen syntes antallet undervisningstimer var snaut. Ikke alle har heller

greid å følge opp; noen har falt fra på grunn av aktiviteter som kolliderer.

10.5.2 RISKIT – Vestvågøy kommune

Regionalt Internasjonalt Senter for Kulturutveksling og Innovativ Tenking (RISKIT) ble etablert som et prøveprosjekt i Lofoten i 2007 som en del av kvinnesatsingen i Nordland fylkeskommune. Her ble det bestemt at man skulle satse på rekruttering, kvinnelige etablerere og flerkulturelt arbeid. Prosjektlederstillingen ble koblet til næringsliv og eksisterende miljø og nettverk i Lofoten gjennom ansettelse i Lofoten Næringshage.

Formålet med prosjektet er inkludering, rekruttering, flerkulturell verdiskaping og å være et ressurscenter for innvandrerkvinner.

RISKIT skal være:

- En møteplass for kvinner med ulik etnisk og kulturell bakgrunn
- En arena for flerkulturelt mangfold, kompetanseutveksling og entreprenørskap og for etablering av sosiale nettverk
- Et ressurscenter for internasjonale kvinner - flerkulturelle og etnisk norske - til bruk i rekruttering av arbeidskraft

RISKIT ble avsluttet ved utgangen av 2011.

En av informantene har vært aktiv i RISKIT og forteller:

Gjennom RISKIT er vi blitt en gjeng kvinner med flerkulturell bakgrunn. Prosjektet er innrettet mot innovativ tenkning blant innvandrerkvinner. Tanken er at kvinnene skal komme med ideer, etablere egen virksomhet, bli fulgt opp, gå på skole, og delta på etablererkurs og lignende. Jeg har selv deltatt på etablererkurs som ble arrangert i Vest-Lofoten.²⁹ Etablererkurset var veldig godt, det gikk over ulike kurssamlinger med en varighet på tre måneder. Kurset var sånn at vi skulle komme opp med en idé, og så få denne idéen til å blomstre. Det var et flertall

²⁹ Etablererkurset er nærmere beskrevet på <http://www.nfk.no/Filnedlasting.aspx?MIId=571&FilId=8511> .

innvandrere som deltok, men ikke bare. For meg har dette vært en viktig ressurs for å utvikle meg. Min idé har bestått i å etablere meg med et ikon-prosjekt. Nå skal jeg snart reise til Oslo for å få videre opplæring.

Gruppen består av seks kvinner, og ledelsen av gruppen rullerer internt blant deltakerne. Jeg var første leder, siden har det vært andre. Vi kommer til å bestå som gruppe også etter at prosjektet er over. Vi har som et resultat av prosjektet etablert en minikredittgruppe som er blitt opprettet gjennom Grameen bank. Her er vi en filippiner, en kineser, en ungarer, en russer og to nordmenn, i alt seks nasjonaliteter. Status nå er at alle har igangsatt sine planer. [...] Vi har alle bidratt med en egenandel; resten er blitt betalt av RISKIT-prosjektet.

Det som er så flott med dette kurset, er at det fungerer som en møteplass, men ikke en skravleklubb der man sitter og drikker kaffe. Dette ville ikke vært noe for meg. RISKIT bidrar med et positivt miljø, og det er bra at det både er norske og utlandske kvinner der, det blir et naturlig møtested. Jeg prøver også å få etablert en egen skrivestue gjennom RISKIT; jeg skriver noen dikt og sånn. Når jeg ser fugler og naturen her, blir jeg så inspirert.

10.5.3 Internasjonalt Råd – Tynset kommune

I 2007 opprettet Tynset, i likhet med nabokommunen Tolga, et Internasjonalt Råd. Formålet med rådet er å arbeide aktivt for å fremme flyktningers og innvandreres integrering i Tynset-samfunnet. Rådet består av representanter for innvandrere som er bosatt i kommunen, NAV, politikere, skolesektoren, lokalt næringsliv, frivillige organisasjoner og koordinator for flerkulturelt arbeid som er sekretær for rådet.

Rådet har vært involvert i en rekke aktiviteter. Ikke minst er det et forum for å forankre arbeid rettet mot innvandrere i kommunen og involvere alle aktuelle aktører. Rådet tar opp og drøfter ulike utfordringer knyttet til integrering. Det utarbeider planer for tiltak og aktiviteter innen så forskjellige satsingsområder som organisering av integreringsarbeidet; bosettingspolitikk, språk,

kvalifisering, skole, barnehage; helse; møteplasser og fritidsaktiviteter; og informasjon og holdningsskapende arbeid. Hvert år initierer rådet ulike prosjekter som for eksempel hvordan man skal øke deltakelsen blant innvandrere i valg, få ut informasjon til innvandrere, få tolker, etc. Rådet har også arbeidet med mangfoldskultur og -kunst som representerer det flerkulturelle og kommet med innspill i utsmykningsprosjekter.

Et viktig initiativ har vært en seminarrekke, arrangert i samarbeid med IMDi og regionrådet. Der har næringslivet deltatt aktivt for blant å diskutere hva som skal til for å skaffe arbeidsplasser til innvandrere som kommer til kommunen. Arbeid er, ved siden av bolig, den viktigste faktoren som avgjør om innvandrere blir boende i kommunen, hevdet en av våre nøkkelinformanter.

Tilbakemeldingene om rådet var positive, og to av informantene nevnte uoppfordret betydningen av det arbeidet rådet har tatt initiativet til. Vi intervjuet blant annet en av innvandrerepresentantene i rådet. Han fremhevet spesielt at de tverrfaglige teamene var nyttige for å øke samarbeid mellom ulike fagenheter som arbeider med integreringsspørsmål. Innvandreres egne bidrag i rådets arbeid ble også vektlagt. Gjennom blant annet oppslag i media utmerker innvandrere seg i det alt vesentlige positivt i lokalsamfunnet, ble vi fortalt. I dag fungerer rådet som et forum for deltakelse og engasjement i lokalsamfunnet.

10.5.4 Hva sier eksemplene?

Disse eksemplene forteller om tre helt ulike tiltak som på hvert sitt vis har tilført en positiv dynamikk i de tre kommunene. Alle har tatt utgangspunkt i lokale forhold, har hatt til hensikt å fylle lokale behov og tatt utgangspunkt i lokal løsningskompetanse. Noen av prosjektene har blitt iverksatt gjennom ekstraordinære økonomiske bevilgninger, og det gjenstår å se om de er økonomisk bærekraftige etter at prosjektperioden er avsluttet. Uansett har de gitt verdifulle erfaringer både til de som har deltatt og de som har organisert som man kan bygge videre på lokalt. Det kan også være læringsstykker for andre norske distriktskommuner i disse eksemplene, og det er viktig å spre og diskutere erfaringene. Noe kan utvilsomt tilpasses lokale forhold og brukes i andre kommuner.

10.6 Avsluttende kommentar og lærestykker

Mange innvandrere har opplevd utfordringer med hensyn til å etablere seg i Norge. De ikke fikk den støtte og veiledning de hadde bruk for. Mens noe er likt for alle kategorier innvandrere, opplever arbeidsinnvandrere og flyktninger som vi har sett, til dels ganske ulike utfordringer. Når kommunen og myndigheter skal tilrettelegge tiltak overfor innvandrerbefolkningen, må de ta hensyn til forskjellene. Mye skjer i etableringsfasen, noe som også gjenspeiles i våre forslag til tiltak:

Velkomstbrev og målrettede hjemmesider

Innvandrere flest savner mer praktisk informasjon og informasjon om lokale muligheter for deltakelse. Et velkomstbrev til de som bosetter seg i kommunen, enten dette er innvandrere eller andre, gir en fin anledning til å gi informasjon om kommunen og de tilbudene som finnes der. Det ligger også en viktig symbolsk verdi i et slikt velkomstbrev som viser at kommunen og lokalsamfunnet setter pris på det enkelte individ som bosetter seg på stedet. I velkomstbrevet kan det videre henvises til kommunens hjemmesider. På disse hjemmesidene bør det være informasjon tilpasset nyankomne – for eksempel en synlig lenke med ”Ny i xx kommune”, med informasjon på flere språk. Her kan det også legges lenker til generell informasjon som nyankomne innvandrere i alle Norges kommuner har bruk for, om arbeids- og oppholdstillatelse, arbeidsformidling, rettigheter og plikter og så videre. Slik informasjon finnes i dag, men mange vet ikke hvor de skal finne den.

Lokal rådgivningstjeneste for nyankomne

Mange innvandrere bruker mye tid og krefter på å skaffe nødvendige dokumenter for opphold, arbeid og praktiske utfordring som er nødvendig for å fungere i (lokal)samfunnet. Flere møter lukkede dører, blir sendt fra kontor til kontor og mangler steder å få informasjon om hva som kreves. En sentral rådgivningstjeneste der ulike innflyttere, gjerne også norske, kan få nødvendig hjelp og veiledning, kan bidra til at folk lettere kommer på plass og fungerer i lokalsamfunnet. Denne kan organiseres som en offentlig tjeneste eller som en tjeneste organisert av frivillige aktører. Innvandrere som selv har kommet til Norge og vet hvor skoen trykker, kan engasjeres til å bidra. Mens arbeid mot

flyktninger gjerne er godt organisert, kan lokale aktører med fordel rette et sterkere søkelys mot de utfordringer arbeidsinnvandrere møter ved etablering i Norge.

Samtaler om bosetting med nyankomne flyktninger

Mange flyktninger opplever en sårbar periode etter ankomst i et lokalsamfunn. De har få eller ingen nettverk og utfordringer med hensyn til å etablere seg på det nye stedet. Storbyer der det bor flere fra opprinnelseslandet, kan da fort virke mer forlokkende. Mange flyktninger er imidlertid glade for at de er blitt boende fordi de tror det er lettere å bli integrert i et mindre lokalsamfunn, man blir sett, det oppleves tryggere, og det kan være lettere å skaffe seg et lokalt nettverk på sikt. Derfor bør nyankomne flyktninger få informasjon om fordeler ved å bo på et mindre sted, og råd og tips om hvordan de kan nyttiggjøre seg de tilbud og muligheter som finnes lokalt.

11 Fremtidsutsikter

Få har bestemte planer for fremtiden og for om de vil bli boende eller flytte, men et flertall av våre informanter tror de vil fortsette å bo i kommunen.

Forhold som kan få betydning for fremtidige valg av bosted knytter seg særlig til barns utdanning, å få brukt egen kompetanse og ressurser, arbeidsmarkedets utvikling lokalt, samt forhold i opprinnelseslandet.

Mennesker kan ha ulike livsprosjekter, og dette kan legge føringer på hvorvidt det er attraktivt å bli boende i distriktet eller regionen. Noen arbeidsinnvandrere er kommet først og fremst for å arbeide og tjene penger, for så å reise tilbake til hjemlandet. Andre har ambisjoner om å bli i Norge. Flere kommer sammen med resten av familien eller etablerer seg først og får familien til å flytte etter seg. For en del bosatte flyktninger har tilfeldighetene ført dem til deres nye hjemkommune hvor det er forventet at de skal starte sitt nye liv. Andre har aktivt valgt å komme til en spesiell kommune.

For alle, uansett status, gjelder det at planer kan forandres og livsprosjekt endres. Bostedsvalg formes i et samspill mellom individuelle og husholdets ønsker og andres forventninger, antatte muligheter og begrensninger både på stedet man bor og alternative steder påvirker bostedsvalg. Det praktiseres ingen boplikt i norske kommuner, selv om introduksjonsprogrammet legger en del føringer for flyktninger de første årene. I dette kapitlet skal vi belyse innvandrernes ambisjoner og fremtidsplaner på et tilfeldig tidspunkt i deres liv – nemlig på intervju tidspunktet. Hvor tilbøyelige er informantene til å se for seg at de vil fortsette å leve og bo på stedet der de bor i dag? Har de mulighet for å gjennomføre sitt livsprosjekt på dette stedet? Er det andre steder som trekker, og i så fall hvorfor? Og hvilket ”rom” oppleves det å være lokalt for innvandrernes ønskede livsstil?

11.1 Bli eller dra?

La oss først gi en tallmessig oversikt over hvordan informantene fordeler seg med hensyn til eventuelle flytteplaner. Vi vil igjen understreke at tallene ikke er representative for andre enn dem vi har snakket med. Likevel kan tallene gi et bilde av tendenser i materialet. Av de 30 innvandrerne som ble intervjuet, var det 27 som delte sine tanker om hvor det er mest sannsynlig at de bor i fremtiden. De siste tre syntes det var vanskelig, eller ønsket ikke å snakke om dette spørsmålet. Av de 27 som svarte, var det kun én som var kategorisk på at vedkommende ønsket å flytte. Ytterligere fire fant det overveiende sannsynlig at de ville flytte. Fire befant seg i en mellomkategori, de regnet sannsynligheten for å være omtrent 50/50. Et flertall, 14 informanter, utelukket ikke flytting, men mente flytting var svært lite eller lite sannsynlig. De resterende fire var bestemte på at flytting overhodet ikke var aktuelt.

Svarene viser videre at det ikke alltid ligger et aktivt valg eller en strategi bak om folk blir boende eller flytter. For mange avgjør tilfeldigheter, muligheter eller mangel på muligheter. Som vi skal se, er det heller ikke alltid konsekvensene av ulike valg – om å bli eller bli boende – er nøye gjennomtenkt, eller at innvandrere har et klart bilde av eller forutsetninger for å vite hva ulike valg vil innebære.

11.1.1 Hva avgjør og medvirker til at folk vil bli boende?

Informantene gir ulike begrunnelser for at de vil bli i kommunen. Noen kan betegnes som avgjørende, andre som medvirkende årsaker. La oss først se på årsaker som dreier seg om stedet. Mange nevner *barnas oppvekstmiljø* – at barna har fått venner, god skolegang, trives, og/eller har gode fremtidsutsikter på stedet eller i Norge. For mange informanter synes barnas behov og fremtidsmuligheter å settes foran egne. Flere nevner også generelt *godt lokalmiljø* som grunn til å bli boende. Folk er blitt kjent med naboer og mennesker i lokalsamfunnet og ønsker ikke å bryte opp fra dette

En del nevner *arbeid* som grunn til å bli på stedet. Det kan både dreie seg om at man selv har en, gjerne fast, jobb man trives i, får utnyttet sine ressurser i eller av andre årsaker ikke ønsker å forlate

arbeidet. Men det kan også dreie seg om at informantene anser arbeidsmarkedet på stedet å være godt og gi gode fremtidige muligheter. Mange innvandrere bruker tid på å lære seg norsk og å få sin første jobb. Da tror de gjerne mulighetene for den videre yrkeskarrieren vil være bedre på stedet, der de har skaffet seg nettverk og erfaringer, enn i andre kommuner. En øst-europeisk arbeidstaker i Haram med en god, fast stilling forteller for eksempel at han ikke vil eksperimentere med jobben, særlig i økonomisk mer ustabile tider.

En informant (vesteuropeisk arbeidsinnvandrer) forteller at han blir boende om han finner seg en *kjæreste* lokalt, noe han ikke har lykkes med til nå:

Om jeg flytter herfra, blir det nok fordi jeg får en kjæreste som ikke er herfra eller som ikke vil bo her.

Kombinasjoner av ovennevnte årsaker er også vanlig: ”her har vi jobb, hus, og bil – hva mer kan vi behøve?”. Flere er noe mer diffuse når det gjelder å beskrive hva som gjør at de vil bli boende på stedet: ”her kan vi leve som vi ønsker” eller ”vi har alt vi trenger her” er gjennomgangstemaer. Det å flytte innebærer store endringer i livet, og mange ønsker ikke å flytte (igjen), nettopp på grunn av den belastningen det fører med seg.

Mens noen vurderte fordelene med å bli på stedet mot å flytte til et annet sted i Norge, var andre mer opptatt av fordeler og ulemper med å bo i Norge versus i opprinnelseslandet. Blant de sistnevnte var det flere som begrunnet at de vil bli i Norge med at situasjonen i opprinnelseslandet er vanskelig og det ikke er noe alternativ å flytte dit. Noen hadde avfunnet seg med at situasjonen er slik og ser framover. Andre uttrykte vemod og håpet situasjonen vil bedres så de en gang kan reise til det de oppfatter som sitt ”hjemland”. En del er opptatt av at de er kommet til et trygt sted i et trygt land og ønsker å bli på stedet av den grunn. Fravær av krig og konflikt er en hovedprioritering, og da oppleves stedet de bor på som et godt sted å bo.

11.1.2 Årsaker til å flytte

En del ser ikke for seg at de vil tilbringe fremtiden på stedet de bor i dag. Som sagt var det bare én som var sikker på at hun ville flytte; årsaken var at Tynset ble oppfattet å være for lite. Fire var

temmelig sikre på at de nok ville flytte uten at de hadde noen umiddelbare flytteplaner, mens ytterligere fire var delt.

Av de åtte som oppga en høy sannsynlighet for at de ville flytte, var den vanligste begrunnelsen *barns utdanningsmuligheter*. Deres ambisjoner for barna var at de skulle ta høyere utdanning, noe som ville være vanskelig å skaffe på stedet. Disse tenkte at de vil bo sammen med barna også når de blir store nok til å ta en høyere utdanning.

En ung, kvinnelig fabrikk sjef var åpen for å vurdere *attraktive jobbtillbud andre steder* og så for seg en fremtid i Oslo eller en annen større by i Norge.

Noen få nevner også at de kan tenke seg å flytte innad i kommunen. Da er årsakene gjerne å få *mindre avstand* til arbeid eller skole, eller flytte nærmere kommunesenteret med de butikkene og andre *tillbud* en har der.

11.1.3 Husholdsavgjørelse og pendling

En del informanter forteller om uenighet i familien om å flytte eller ikke. Da blir det en forhandling innad i familien om hva som blir utfallet. Tilsynelatende skal det mer til å flytte om noen i husholdet setter seg imot dette, slik at det å bli værende får forrang fremfor å flytte.

Tre informanter ser på ulike måter for seg fremtiden på stedet, i kombinasjon med å bo på et annet sted. Det kan være i form av ukependling, der ett av husholdsmedlemmene får seg jobb i en annen del av landet, eller i form av at man bor deler av året i et annet land og deler av året på stedet. I det første tilfellet dreide det seg om en kvinne som trengte videreutdanning for å få en god jobb på stedet. For å få dette, må hun reise til en større by. Familien, som trivdes svært godt på stedet de bor nå, ønsket å bli boende. Da kunne løsningen være at kvinnen i en periode bodde ukedagene i den større byen, mens mannen, som hadde en god jobb i kommunen, og barna ble boende. En annen løsning ville være at hele familien flyttet til byen en periode. Det var tydelig at det siste ble ansett som både mindre ønskelig og mindre sannsynlig.

To informanter vurderte en løsning der de bor det ene halvåret i Norge og det andre i et annet land. I det første tilfellet var det en asiatiske kvinne som er gift med en norsk mann. Denne kvinnen har arvet en større tomt med et hus i sitt hjemland. På grunn av klima og helse ble vinteropphold her ansett å være en god løsning. De ønsket imidlertid ikke å flytte fra stedet de bor nå. I det andre tilfellet er det en flyktningfamilie som planlegger å tilbringe halve året i hjemlandet og den andre halvdel i Norge. De ville bo sommeren i hjemlandet, mens vinteren syntes de var like lite attraktivt begge steder, og da ville det være best å bo på et sted med varmt hus og høy boligstandard. En annen grunn til å tilbringe tid i Norge, var å ha jevnlig kontakt med barna. De er vokst opp her og er nå så integrert og lever så godt i Norge at det var lite sannsynlig at de ville flytte.

11.2 Avsluttende kommentar og lærestykker

Når det gjelder vurdering av fremtiden og avgjørelse om hvor en selv og familien vil bo, kan det synes som at grunnleggende *behov* er viktigst å dekke, som typisk vil være arbeid, bolig og materiell sikkerhet. Deretter har man visse *krav* til stedet som kan være forhold som stedets størrelse, tilbud av tjenester, avstander og nettverk. Dette er egenskaper ved stedet som må til for at det skal være aktuelt for en person eller en familie å bo der. Til sist vil den enkelte ha visse *preferanser*, gjerne i form av natur, klima, sosialt miljø på stedet, og andre forhold som kan gjøre et sted mer attraktivt enn et annet (Niedomysl 2006). Hva som er krav og hva som er preferanser kan variere fra person til person.

For de som allerede bor et sted, vil det gjerne være slik at først når viktige krav ikke er innfridd, vil de vurdere å flytte. Å flytte innebærer nemlig så store kostnader for de fleste, at det skal en del til før man bestemmer seg for å gjøre det. Enkelte vil heller ikke oppleve at man har muligheter til å flytte – enten dette skyldes økonomiske forhold, familiære årsaker eller manglende tiltakslyst. Preferanser vil komme tydeligere fram når man har bestemt seg for å flytte og velger mellom alternative steder. Skal en kommune og næringslivet få folk til å bli boende, må de derfor være opptatt av å tilfredsstille de typiske kravene folk vil ha til et sted. Er de opptatt av å tiltrekke seg tilflyttere, blir det også viktig at de kan tilfredsstille preferanser folk som vurderer å flytte dit måtte ha.

De fleste innvandrerne vi har intervjuet mener at livet de ønsker å leve kan realiseres på stedet der de bor. Kun en liten andel er sikre på eller innstilt på at de vil flytte. Samtidig er det få som ønsker å bli på stedet for enhver pris; de fleste holder muligheten åpen for at ting kan skje som gjør at de flytter en gang i fremtiden. I de fleste tilfellene er det i så fall en kombinasjon av forhold på bostedet og forhold på potensielt nytt tilflyttersted som gjør seg gjeldende. Mange av de forholdene som beskrives kan lokale aktører vanskelig påvirke. De som egentlig ønsker et storby-liv, kan for eksempel ikke få dette der de nå har bosatt seg. Det er likevel en del forhold som kan legges til rette for at innvandrere skal oppleve ”skyv/push” og ”trekk/pull”-faktorer mindre dominerende, mens innskytelsen til ”å bli/stay” styrkes (se kapittel 1). Dette kan for eksempel være følgende:

Rådgivningstjeneste rundt utdanningsvalg

Relativt mange innvandrere formidlet at det kan bli aktuelt å flytte når barna blir så store at de skal utdanne seg. Mange vil utdanne seg innenfor retninger det ikke finnes tilbud om lokalt. Det er viktig at slik høyere utdanning oppmuntres, men lærere og skolenes rådgivningstjenester kan med fordel ta opp med familien om det behøver bety at hele familien trenger å flytte etter sønnen eller datteren. Familien må jo i så fall etablere seg på nytt, med arbeid, bolig og nye nettverk. Uten at det blir utvist utilbørlig press, kan bevisstgjøring rundt et slikt valg gjøre at en beslutning om familieflytting belyses fra flere sider.

Ta i bruk hele familiens ressurser

Intervjumaterialet viste at beslutninger om hvor man skal bo, er en familieavgjørelse der mulighetene og interessene til alle familiens medlemmer skal ivaretas. Lokalsamfunnet kan derfor med fordel kartlegge hvordan *hele* familien kan få brukt sine ressurser på stedet, både i arbeidslivet og i lokalsamfunnet ellers. Dersom en ektefelle ikke har noe meningsfylt å fylle tiden med, eller har ressurser som ikke blir tatt i bruk, kan en ellers vellykket bo- og livssituasjon lett føre til at familien leter et annet sted å bo. Her kan både lokalt næringsliv, skole, flyktningenheter og andre etater i kommunen gjøre en felles innsats.

12 Hvorfor flytter folk fra distriktskommunene?

De viktigste årsakene til at innvandrere har flyttet fra de tre kommunene oppgis å være: barns skole og utdanning; flytte nærmere familie eller venner; at stedet ble for lite og storbyens status blant enkelte innvandrergupper; muligheter for å praktisere egen religion og større nettverk av folk med samme kultur andre steder; samt muligheter for arbeid og å få brukt egen kompetanse.

Mangelfull informasjon om stedet man flytter til kan medføre overdrevne forventninger til hvordan livet skal bli på det nye stedet. Forventningene blir ikke alltid innfridd.

Det er normalt at folk flytter. Men, flyttemønsteret i Norge har vært slik at det flytter flere fra distriktene enn til. For å få flere i innvandrerbefolkningen til å velge å bo i Distrikts-Norge, ønsker derfor Distriktssenteret og IMDi å få nærmere innsyn i hva som gjør at innvandrere flytter fra distriktene, i tillegg til kunnskap om hva som får andre innvandrere til å bli boende. Vi har ikke egne intervjuer med utflyttere fra de tre casekommunene. Likevel har vi informasjon om hva som bidrar til at innvandrere flytter fra distriktskommuner. Dette kapitlet bygger på registerdata fra den siste monitoren for sekundærflytting blant flyktninger (Høydahl 2011), og intervjudata fra tidligere studier om hvorfor innvandrere har flyttet fra Distrikts-Norge (Søholt 2007; Danielsen og Gulbrandsen 2008; Søholt og Holm 2010). Disse undersøkelsene omhandler for det meste flyktninger og noen som har kommet som studenter fra flyktningproduserende land. Beveggrunner for

flytting blant arbeidsinnvandrere finnes det mindre systematisk kunnskap om.³⁰

Hoveddelen av dette kapitlet består likevel av data fra denne undersøkelsen. Noen av informantene er tilbakeflyttere og har refleksjoner om både hva som gjorde at de dro, og hva som fikk dem tilbake igjen. De bofaste innvandrerinformantene har også bidratt med nyttig informasjon om tanker rundt flytting. Noe kom fram i forrige kapittel om ambisjoner og fremtidsutsikter. Innvandrerinformantene ble spurt om de kjenner folk som har flyttet fra kommunen og i så fall hvorfor de har gjort det. De fleste informantene kjente noen som hadde flyttet fra kommunen. I dette kapitlet skal vi gjennom tidligere studier og ny informasjon fra informanter i denne studien hente frem begrunnelser og refleksjoner knyttet til innvandreres flytting fra Distrikts-Norge slik det er blitt fortalt av dem selv, av venner, slekt eller bekjente. Men først skal vi se på hovedtendensene for flyktingers flytting etter at de har blitt bosatt i en kommune.

12.1 Flyktingers flyttemønster

Flyktinger bosettes som kjent over hele landet. For personer bosatt etter september 2003 gjelder introduksjonsloven fra september 2004.³¹ Introduksjonsloven forplikter kommunene til å gi tilpasset opplæring til bosatte flyktinger i inntil 2 år, samtidig som flyktingene plikter å delta. For dette får flyktingene stønad og kommunene får integreringstilskudd for 5 år for de bosatte flyktingene. Ordningen nevnes her fordi ikke avtalt flytting før gjennomført introduksjonskurs betyr bortfall av rettigheter, inkludert stønad for flyktingene. Man antar derfor at ordningen har bidratt til den reduserte flyttingen blant flyktinger. Introduksjonsprogrammet skal bidra til å selvstendiggjøre flyktingene økonomisk, introdusere dem i lokalsamfunnet og tilrettelegge for praksisplasser, noe som kan bidra til at flyktingene opparbeider sosiale relasjoner og jobbmuligheter lokalt.

³⁰ NIBR og Fafo har et pågående prosjekt kalt "Møtet mellom internasjonalt arbeidsmarked og nasjonalt boligmarked". Rapport kommer våren 2012.

³¹ Ordningen ble innført i noen kommuner fra september 2003 og gjort obligatorisk for alle kommuner et år senere.

Kartleggingen av sekundærflytting blant flyktninger 5 år etter bosetting i 2005 viser interessante funn (Høidahl 2011). En hovedtrend er at sekundærflyttingen har fortsatt å gå ned etter innføringen av introduksjonsordningen i 2003. Av de som ble bosatt i 2005, bodde 73 prosent fortsatt i bosettingskommunen i 2010. Hovedtendensen er at flest flytter fra de minste og minst sentrale kommunene. Likevel er det unntak. Aust-Agder har like høy bofasthet som Oslo (92 prosent) og i Møre og Romsdal, hvor vi finner Haram kommune, var bofastheten på 82 prosent. I Finnmark bodde 70 prosent av flyktningene som ble bosatt i 2005, fortsatt i fylket i 2010. Dette er på samme nivå som i Østfold. Forskjellen er imidlertid at nesten ingen flyktninger flytter til Finnmark, mens det er mange som flytter til Østfold fra andre fylker (ibid). Dette er annerledes enn på 1990-tallet da tamiler, som stort sett var flyktninger, flyttet til Finnmark og kyst-Norge på grunn av arbeidsmuligheter i fiskeindustrien. De oppførte seg på mange måter som arbeidsinnvandrere. Et annet interessant funn for distriktspolitikken er at blant flyktninger som ble bosatt i perioden 1999 – 2005, økte andelen som flyttet innen fylket der de ble bosatt fra 16 til 22 prosent. Økningen skjedde fra 2003. For de som ble bosatt i 2005, var det høyest andel interne flyttinger i følgende bosettingsfylker; Buskerud, Hedmark og Vestfold. Det kan tyde på at flyktningene trives i fylket og har blitt kjent med lokale muligheter for å forbedre egen livssituasjon. Det var Sogn og Fjordane og Nordland som hadde lavest andel flyttinger innen fylket.

Fylkene med størst netto utflytting i perioden 2005 – 2010 er Nordland, Troms, Nord-Trøndelag og Sogn og Fjordane. En av casekommunene ligger her; Vestvågøy ligger i Nordland. Også i Møre og Romsdal og Hedmark hvor Haram og Tynset kommune ligger var det en liten netto utflytting i perioden. Fylkene med størst netto innflytting er Oslo, Akershus, Østfold, Buskerud og Rogaland. Det er fortsatt slik at flyktningenes flyttinger er langt mer sentraliserende enn flyttingene til befolkningen ellers.

12.2 Og hvorfor flytter flyktninger?

Tidligere undersøkelser viser at det er sammensatte forklaringer på hvorfor innvandrere flytter fra et sted til et annet i Norge (Søholt 2007; Danielsen og Gulbrandsen 2008). Det handler om

individuelle erfaringer og preferanser, om hvordan de skaffer seg informasjon, om lokale betingelser på stedet og om forhold knyttet til gruppen. Informantene i de tidligere undersøkelsene har flyttet til Oslo-området, Drammen og Fredrikstad. I deres refleksjoner over tidligere flytting, er det også noen som trekker frem nye savn som har oppstått etter flytting. Bymiljøene hadde ikke de samme kvalitetene som småstedene de flyttet fra. De fikk ikke i pose og sekk.

Folk fra småsteder har ikke lært at det er farlig å snakke med naboen. (Søholt 2007)

Flere flyktninger fortalte at der de bodde før var de kjent i lokalmiljøet og folk hilste. I byen ble det opplevd som vanskeligere å bli kjent. På den annen side uttrykte noen at det uansett var vanskelig å få norske venner, noe som for mange betydde isolasjon og ensomhet. Dette ble spesielt tydelig når andre med samme bakgrunn hadde flyttet fra småstedene. Da hadde man ingen nære kjente igjen i lokalmiljøet, noe som var utslagsgivende for at de siste flyttet.

Som i vår undersøkelse, ”Derfor blir vi”, var arbeid og jobbmuligheter viktig for folks trivsel (Søholt 2007). Tamiler fortalte at de flyttet etter jobb- og utdanningsmuligheter, mens andre flyttet når de mistet jobben. På et lite sted hvor det bodde noen få somaliske familier, mistet etter hvert alle jobben på fiskeforedlingsfabrikken. Da familiene tilhørte forskjellige klaner med konflikter seg i mellom, ble det opplevd som for vanskelig å bli boende i en liten bygd. Slekt i Oslo gjorde at flyttebilen havnet der. Også enkelte tamilske informanter opplevde det som vanskelig å bo i lokalmiljøer med mange andre tamiler. Da slapp man ikke unna politiske skillelinjer og sosial kontroll. Dette gjaldt både i mindre kommuner og i nabolag i Oslo - området.

Det kom også fram at folk flyttet selv om de trivdes. Da var det sentrale aspekter ved livssituasjonen som endret seg, slik som at voksne barn giftet seg og flyttet til Oslo-området. Da flyttet foreldrene etter for å holde familien samlet. Andre utviklet nye preferanser etter hvert som de fikk mer kontroll og oversikt over hva slags liv man kan leve i Norge. Noen som hadde jobbet lenge i Nord-Norge, flyttet for eksempel sørover da de fikk økonomisk mulighet til det. De var slitne av å jobbe i fiskeindustrien og de var slitne av kulde og mørketid. Ved hjelp av eget arbeid og sparing,

hadde de fått råd til å kjøpe bolig sørpå og leve på oppsparte midler til de fant ny jobb. Andre tamiler oppdaget derimot at de savnet det nordnorske lynnet og været. Oslo ble tamt i sammenligning.

Somaliske og irakiske flyktninger som hadde flyttet til Drammen og Fredrikstad, oppga at hovedgrunnen var ønske om å forbedre livssituasjonen (Danielsen og Gulbrandsen 2008). Oppsummert flyttet disse flyktningene fra bosettingskommunen for å løse ett eller flere problemer knyttet til mangel på arbeidsmuligheter, mangel på relevant skoletilbud, mangel på slekt eller etnisk nettverk, mistriksel og ensomhet. Ingen av de bosatte flyktningene oppga boligproblem som grunn til å flytte. Men, de fikk boligproblemer da de flyttet, blant annet fordi tilflytterkommunen ikke hadde ansvar for å skaffe dem bolig fordi de var flyktninger. I undersøkelsen kom det fram at flytterne opplevde få grunner til å bli boende. De hadde ingen tilknytning til bosettingskommunen. Selv om de var takknemlige for hjelpen de hadde fått, var ikke takknemlighetsfølelsen tilstrekkelig til å bli boende.

Et viktig funn var at familiemedlemmer kunne ha ulike prioriteringer og opplevelser av stedet som ga seg kjønnsespesifikke uttrykk. For eksempel kunne bosatte mannlige flyktninger finne seg godt til rette, mens deres familieegjenforente koner ble sittende alene hjemme. Den enes mistriksel førte til familiens flytting. Valg av tilflyttersted ble ofte enkelt forklart med *kusine*, dvs. familie og slekt. Nettverk og slekt avgjorde hvor man flyttet til. Selv om mangel på arbeid kunne være årsak til flytting, ble ikke tilflytterstedet nødvendigvis valgt på grunn av arbeidsmuligheter. Ingen av de irakiske familiene i den ene tilflytterbyen hadde for eksempel arbeid da de ble intervjuet. Undersøkelsen konkluderer med at grunnene til at en flytter kan være de samme som får en til å bli. Nettverk og arbeid holder en fast på stedet. Mangler det, flytter man til et annet sted hvor man håper disse tingene vil være lettere å oppnå.

En annen faktor som kan spille inn, er at flyktninger kan bygge opp kompetanse i å løse problemer ved å flytte fra det som oppleves som vanskelig (Søholt 2007). De bygger opp erfaring i at det er lettere å flytte fra noe, enn å bli igjen og forsøke å løse problemet. Dersom de ikke kommer inn i nye situasjoner i bosettingskommunen som bryter dette mønsteret, kan flyttingen

vedvare. I begge de to nevnte studiene var det hushold som hadde flyttet svært mange ganger i løpet av få år. Dette perspektivet støttes av en av flyktningkonsulentene i vår undersøkelse. Hun forteller at flyktninger som flyttet fra kommunen, var personer/familier som det var knyttet problemer til. Et eksempel var storfamilier hvor hun mente at de voksne ikke var interessert i å bli del av det lokale arbeidslivet, antakelig fordi de da ville gå ned i lønn. Et annet eksempel var familier hvor kone og barn ble behandlet på måter som ikke er akseptable i Norge. Gjennom-siktigheten på små steder gjorde det sosialt vanskelig å bli boende for flyktninger som valgte livsstiler som ikke ble respektert lokalt. Dette skiller seg sterkt fra de som flytter for å være med å bygge opp landet sitt igjen. De som valgte å bli boende har vært interessert i klare seg selv og blitt del av lokalsamfunnet. I en av de andre casekommunene hevdes det å være motsatt. Der flytter de som har kvalifisert seg til jobber andre steder. De som var avhengige av sosialhjelp ble derimot boende, fordi de ikke opplever å ha andre alternativ.

Det finnes som nevnt begrenset kunnskap om arbeidsinnvandrere og flytting. Mange har antatt at de ville flytte tilbake til opphavslandet om de mistet jobben i Norge. Erfaringer fra nedgangsperioden i forbindelse med finanskrisa i 2008-2009, viste imidlertid at mange arbeidsinnvandrere ble værende selv om de mistet jobben og at tilstrømmingen fortsatte, om enn i lavere takt (Andersen et al. 2009, Friberg & Eldring 2011). En viktig grunn var at de ikke hadde noe bedre å reise tilbake til (Mostowska 2010). Det kan tyde på at mange av arbeidsinnvandrerne satser på et varig opphold i Norge.

12.2.1 Og hvorfor ville noen asylsøkere flytte fra asylmottakskommunen?

Svaret på dette er tett knyttet opp til beveggrunnene som er nevnt over, nettverk og arbeid (Søholt og Holm 2010). Dette ble oppgitt som grunn både til å bli boende og til å ønske seg vekk. De som ikke hadde nettverk på stedet, håpet å få det på et nytt sted, eller de hadde allerede slekt et annet sted som kunne bistå dem i å finne seg til rette. En annen viktig grunn for ønsket om å flytte fra asylmottak kommunen var at stedet var lite, det skjedde ingenting, det var ingen mennesker ute, de kjente ingen og de møtte bare de samme menneskene hele tiden. Dessuten var det en som

begrunnet det med språk, han ville ikke lære nynorsk når han skulle lære norsk. En annen språkvariant var en somaliers begrunnelse for ikke å ville flytte til Oslo. Der trodde ikke vedkommende at hun ville lære norsk – fordi det var så mange andre somaliere der. Beveggrunner for ønsket om å bli bosatt på større steder var spesifikt knyttet til familiens situasjon. For noen dreide det seg om helseproblemer som trengte spesialistoppfølging, andre ønsket å flytte til et sted hvor de kunne få relevant utdanning eller finne gudshus for egen tro.

I det neste avsnittet skal vi trekke frem erfaringer om flytting fra arbeidsinnvandrere og flyktningene i vår pågående studie. Har de samme beveggrunner for å flytte som gjennomgangen av tidligere erfaringer har vist, eller har det vært andre grunner til at innvandrere har flyttet fra de tre casekommunene?

12.3 Hvorfor flyktninger og arbeidsinnvandrere har flyttet fra casekommunene

Alle informantene i vår studie ble spurt om de kjenner noen innvandrere som har bodd i kommunen tidligere, som har flyttet. Informantene oppga fire hovedårsaker til at andre hadde flyttet. Disse var knyttet til:

- arbeidsmuligheter
- utdanningsmuligheter
- isolasjon og manglende tilbud – i kontrast til storbyen
- nettverk og kultur

Andre årsaker som også ble nevnt, men i mindre grad, gjaldt forhold knyttet til boligsituasjon, klima, samt planer om bare å være en viss tid på stedet for så å flytte tilbake. En rekke innvandrerinformanter og også flere nøkkelinformanter ga eksempler på kjedeflytting blant flyktninger: I løpet av relativt kort tid forsvinner nesten alle med en bestemt landbakgrunn eller etnisitet fra kommunen. I det følgende vil vi levendegjøre disse flytteårsakene med eksempler og sitater fra innvandrere selv.

12.3.1 Isolasjon og manglende tilbud – i kontrast til storbyen

Et betydelig antall informanter uttrykker at stedets størrelse er en viktig flytteårsak. Et gjennomgangstema er at folk flytter fordi de ikke trives med å bo på et lite sted. Flytting knyttes også til at folk ikke får utnyttet sin kompetanse eller kan ha den ønskede yrkeskarriere på stedet og derfor vil de til et sted med flere jobbmuligheter.

Når stedet er lite, og i tillegg langt fra hovedstaden eller andre større byer, kan mange oppleve at de er isolert, eller ”separert fra verden” som en informant uttrykte det. For noen betyr det mye at veien kjennes ekstra lang til hjemlandet eller venner og slektninger i andre land. Skal man reise med bil, er det gjerne en dagsreise ut av landet. Tar man fly, må man ofte både via Oslo og så kanskje en flyplass på kontinentet før man er på sin destinasjon. Både den ekstra reisetiden, men også følelsen av isolasjon som dette gir, blir fremhevet som flytteårsaker.

Mange er vant til å bo i større byer, og synes stedet blir lite av den grunn. En kvinnelig arbeidsinnvandrer uttrykte det slik:

Jeg kjenner en familie som kom hit i 2000 fra Irak. Disse ønsket å komme til Oslo-området, til Sør-Norge. De var vant til å bo i en storby. Derfor trivdes de ikke her. Alle som flytter ønsker å komme til en større plass, en plass som ligger lenger sør. Jeg kjenner også en afghansk mann som flyttet til Bodø av samme grunn.

Mens noen synes livet på små steder generelt er kjedelig, er det andre som skal ha flyttet på grunn av manglende tilbud på stedet, som for eksempel kafé- og natteliv, eller for eksempel et annet utvalg av idretter enn fotball og håndball. I storbyen kan man være mer sosiale, og man har et større utvalg butikker. En informant var spesielt opptatt av at unge mennesker ikke ønsket å være på et så lite sted og flytter for å få flere tilbud når de ble voksne.

Mange informanter hevder de som har flyttet har blitt trukket mot storbyen. Ikke nødvendigvis fordi de kommer fra en storby selv, men fordi byene har en høyere status enn distriktskommunene blant enkelte kategorier innvandrere. Selv om de selv synes de har

et bedre liv i distriktene, blir dette møtt med undring av de som har flyttet. To mannlige afrikanere – i henholdsvis Tynset og Haram – gir uttrykk for dette:

Mange av de som har flyttet har ikke gjort noe for å bli integrert. Du kan selv dra til Grønland og telle opp alle de som er der uten jobb. Jeg sier til dem at de kan flytte tilbake hit og få jobb, slippe å gå til NAV osv. Her kan de få egen jobb, mer penger, bedre helse. Men de svarer: "[navn], du vet jo at Oslo er noe annet".

Noen [av de som hadde flyttet] sa til meg: bor du fortsatt på det lille stedet der? Hvorfor det? For meg er det viktig å ha jobb, jeg tenker at det er det viktigste. Men de andre ser mer på andre faktorer, de vil ha storbyens muligheter.

Den siste informanten fortsetter med å fortelle at ingen av de han kjenner fra sitt miljø som har flyttet har jobb, bil eller lært seg skikkelig norsk. Likevel kunne de ikke tenke seg å bo på et mindre sted.

12.3.2 Arbeidsmuligheter

De som nevner arbeidsmulighetene som viktig flytteårsak for venner og bekjente, begrunner dette med manglende jobbtilbud i kommunen eller distriktet. I alle tre kommunene opplever i hvert fall en del innvandrere at det er begrensede jobbtilbud og vanskelig å finne arbeid – eller arbeid som samsvarer med utdanning og kvalifikasjoner. At stedet er lite, gjør arbeidsmarkedet mer sårbart, og man er mer utsatt enn om man er i en større by med et større arbeidsmarked:

Ellers er dette et litt sårbart sted, fordi det er så lite. Om arbeidsplasser blir borte, er vi i faresonen. Når to mennesker mister jobben i en familie, er det spesielt vanskelig. Sånne tilfeller har vi hatt her ute. Vi får dagpenger i 5 måneder, og så er det slutt. Alle er avhengig av penger og jobb.

Det er imidlertid ikke gitt at innvandrere flytter selv om de mister jobben. Våre informanter opplyser at det er vanligere å flytte for de

som er enslige, og for de som har kort botid og mindre nettverk på stedet. Har man ektefelle og barn med seg til kommunen, er det mindre vanlig å flytte om man blir arbeidsledig. I Haram fikk vi høre et eksempel på en større bedrift som var blitt slått konkurs, men der de fleste innvandrere valgte å bli værende fordi de var så godt etablert på stedet med ektefeller og familier. Etter en viss tid hadde da også omtrent halvparten fått nytt arbeid. I dette tilfellet hadde lokalsamfunnet vært behjelpelig med å skaffe arbeid.

Andre hadde arbeid og kunne fortsette å arbeide i kommunen hvis de hadde ønsket det, men fikk ikke utviklet kompetansen sin i distriktet. I alle kommunene ble det nevnt eksempler på familier, eller unge voksne – som hadde flyttet fordi ”karrierespranget” ikke var mulig på stedet. Årsaken som ble oppgitt, var ikke knyttet til deres innvandrersstatus, men et mangelfullt jobbtilbud lokalt.

12.3.3 Skole og utdanning

Ved siden av arbeid nevnes manglende skole- og utdanningsmuligheter i kommunen eller på stedet som årsak til at mange innvandrere flytter. Flere av informantene mente dette er hovedgrunnen til flytting fra de tre kommunene. Men mange understreket at dette ikke bare gjelder innvandrere:

Ungdom flytter, det gjelder norsk ungdom også, for å skaffe seg utdanning. Mange flytter til Trondheim hvor utdanningsmulighetene er bedre. Der har man universitet. Eller man flytter til et sted med høyskole.

Selv om innvandrere oftere bor i tettstedene i kommunene der det gjerne er et godt skoletilbud til og med videregående skole, er det også innvandrere som bor i mer grissgrendte strøk der det har vært mye fraflytting. Dette gjelder i større grad arbeidsinnvandrere enn flyktninger. I Vestvågøy nevnte en informant at mange familier er blitt tvunget til å flytte når man har lagt ned grendeskoler.

Det kan også være spesielle utdanningstilbud på større steder som lokker, for eksempel mulighetene for å sende barna på skoler som gir bedre morsmålsundervisning:

En mann jeg kjenner som snart skulle bli far var opptatt av skolen til ungene. Han ønsket at barnet

skulle lære arabisk skikkelig på skolen, og de flyttet for at sønnen skulle få bedre undervisning i arabisk.

I alle kommunene fikk vi høre eksempler på familier som hadde flyttet når barna hadde fullført videregående og skulle studere ved et universitet eller en høyskole. Selv om både Tynset og Vestvågøy har desentraliserte høyskoletilbud, har mange innvandrere foreldre ambisjoner om universitetsutdanning, eller mer prestisjefylte utdanningsløp for sine barn. I deler av Haram ble høyskoletilbudet i Ålesund sett på som en mulighet for at familien kunne bo sammen mens de unge studerer.

12.3.4 Nettverk og kultur

Kjedemigrasjon, det vil si at folk med samme etniske eller landbakgrunn flytter etter andre som har flyttet tidligere, er velkjent fra migrasjonslitteraturen. Når det allerede finnes et etablert miljø av landsmenn, kan tilpasning til det nye stedet fremstå som mye enklere. Våre informantintervjuer ser ut til å bekrefte at kjedemigrasjon til større steder og bort fra casekommunene har funnet sted. Dette ble spesielt fremhevet i Vestvågøy og på Tynset. Flere innvandrereinformanter og nøkkelinformanter nevnte at hele grupper av innvandrere hadde flyttet fra stedet i løpet av ganske kort tid. Et eksempel fra Vestvågøy:

Men plutselig begynte alle [fra enkeltland land] å flytte sørover. Det kunne være forskjellige grunner. Noen ville flyttet til slektninger, andre hadde ikke jobb, osv. Det ble veldig vanskelig for oss. Vi tenkte å flytte også. Hvorfor sitte her alene uten kontakt med folk?

Når folk flytter fra distriktskommunene, er det ofte for å være sammen med familien, eller komme nærmere slektninger og venner:

Grunnen til at de flyttet herfra til Kristiansand var at de ville være sammen med familien. Jeg greide ikke å stanse dem. Jeg forklarte dem at her er det mulig for dem å leie et helt hus; det er mye rimeligere her. Jeg sa at miljøet for barna ville være mye bedre her. Men det nyttet ikke. De reiste før jul. Det er mye lettere for

folk å bo i Norge når de har familien rundt seg, det virker stabiliserende.

Også de som ikke har slektninger eller andre kjente i Norge kan ha et ønske å flytte nærmere folk fra eget land, kultur eller med samme religiøse bakgrunn. Vi ble fortalt at folk flytter for å være del av et større miljø. Det ble hevdet at mange innvandrere, særlig asylsøkere og flyktninger, tror det er lettere å bevare sin kultur på større steder, der de finner flere med samme bakgrunn. Her kan man utøve sin religion og det er enklere å holde på sine tradisjoner. En familieinnvandrer fra Tynset uttrykte det slik:

De fleste trives her! Jeg har bare opplevd to personer som flyttet fordi de ikke trivdes her. Mye av grunnen var at det ikke fantes noen likesinnede landsmenn. At det er noen andre fra egen kultur, har en del å si for trivselen, men det er også viktig for å lære å forstå det norske samfunnet.

Informanten mente at flere personer med samme bakgrunn virker stabiliserende og gjør at mange trives.

Flyktninger nevnte mulighetene for å få tak i egnet mat som en viktig flytteårsak – enten fordi man savner mat fra hjemlandet eller religionen krever spesielle forholdsregler:

Jeg vet en annen grunn til at folk flytter herfra. Vi er avhengig av Asia-mat. Det er vanskelig å finne skikkelig Asia-mat i distriktene. Vi må ha Halal-mat, middagen vi lager skal være dette. Når folk ikke enkelt finner sånn mat, så flytter de til Oslo. [...] Nå har vi fått Asia-mat butikker her. Vi kan også kjøpe Halal-mat på Coop, men det er veldig, veldig dyrt. Når folk ikke får sånne produkter, så flytter de.

Flyktninger var også opptatt av at en del innvandrere gjerne vil at barna skal gifte seg med folk fra egen kultur. I distriktene er det få med samme bakgrunn, mens i byene er det flere potensielle ektefeller for barna:

Det er større miljø, og større muligheter for å treffe sine egne der borte [i storbyen]. Foreldrene tenker sånn, ikke barna selv. Slik trekker familiene mot sør.

Den siterte informanten mente at slike flytteårsaker ”er det ikke så mange som vil snakke om”, og at det derfor ikke var så sannsynlig at folk vi kom i kontakt med, ville fortelle det direkte om seg selv og sin familie.

12.3.5 Andre flytteårsaker

Utover de hovedårsakene til flytting som er nevnt så langt, var det bare få andre årsaker til at folk hadde flyttet som ble nevnt av informantene. Slike årsaker ble nevnt i kombinasjon med andre grunner. Noen informanter nevnte dårlige boforhold eller vanskeligheter med å skaffe bolig til familien som flytteårsaker. Alle tre steder har forholdsvis dyre boliger i sentrum av de viktigste tettstedene.

Andre igjen hadde flyttet på grunn av et røft klima. Regn, vind, snø og mørketid ble nevnt. Det siste er jo spesielt tydelig i Vestvågøy:

Dette stedet er for spesielt interesserte. Vinteren her er veldig mørk. I desember er det mørkt ca. kl. 14-15; og det blir ikke lyst før kl. 9-10.

På Vestvågøy ble det også nevnt at en del ikke har hatt til hensikt å slå seg ned i kommunen, men har reist dit for å være kun en kortere periode og flytter når denne tiden er gått:

Om jeg kjenner noen som har flyttet? Ja, det gjør jeg! De jeg kjenner som har flyttet har stort sett planlagt at de bare skulle være noen få år i Lofoten i utgangspunktet. For dem har dette vært et lite eksotisk eventyr. [...] De som virkelig hadde planer om å være for eksempel tre år i Lofoten, for dem er det allerede avgjort. I enkelte tilfeller er det også hus i hjemlandet som venter på dem.

Slik flytting kan være en utfordring for et sosialt stabilt miljø på stedet. Det kan bidra til avventende holdninger blant de bofaste, som kan oppfattes som ekskluderende av dem som flytter dit. Tilsvarende erfaringer ble problematisert i en studie av steds- og næringsutvikling i Sandøy kommune der mange arbeidsinnvandrere bor og arbeider i kommunen i kortere tid (Onsager m.fl. 2011:107)

12.3.6 En del angres

Flere av informantene har beholdt kontakten med familier og venner som har flyttet fra stedet. Mens mange har etablert seg med bolig, jobb og greier seg bra på sitt nye sted, er det også en del som angres på at de flyttet. Det kan være ulike grunner til at de angres. Det kan dreie seg om barns oppvekstvilkår. En informant forteller for eksempel om unger som kom ut av kontroll etter at de flyttet. Noen er blitt med i gjenger. Andre slipper ikke barna ut om kvelden fordi de ikke opplever det som trygt i storbyen, noe de ikke var redde for da de bodde i distriktskommunen.

Flere har også opplevd at det er et høyere prisnivå i byen. En informant forteller om en kamerat som ble tvunget til å selge bilen sin da han kom til byen. Det ble for dyrt å betale så mye bompenger. Han skal nå ha skjont at det er bra å bo på Tynset, og angres på at han flyttet. En annen grunn til at han angres er at husleien er mye høyere enn den han opplevde på Tynset. Å flytte tilbake kan imidlertid være en vanskelig prosess.

Andre igjen finner ikke arbeid, bolig eller blir sosialklienter på det nye stedet:

Ofte har det vært falske premisser for flyttingen. En periode for ca. 6 år siden var det mange flyktninger som begynte å flytte sørover. Det var som en trekkmekanisme. [...] Noen begynte å dra uten å ha jobb, til Drammen og Oslo. [...] Flere angret. En familie mistrivdes så sterkt at de kom tilbake. Det var små leiligheter der. Mange er blitt varige sosialklienter og er avhengig av hjelp hele tida.

Et par av informantene (begge flyktninger bosatt i Vestvågøy) har selv kommet tilbake etter først å ha flyttet fra stedet. For disse var årsakene til at de flyttet sammensatte, og det hadde vært ulike meninger om flyttingen i familien. I ett av tilfellene dro hele familien (far og mor med store barn), mens et av barna ikke fikk jobb på nytt sted i Sør-Norge og dro tilbake til Lofoten. En av brødrene hans vurderer å gjøre det samme. I en annen familie var det bare mannen som ønsket å flytte. Slik beskrives flytteprosessen av denne informanten:

Jeg ønsket å flytte, men min kone var uenig. Jeg hadde jobb, hun var i introduksjonsprogrammet. Hun ønsket å bli ferdig med introduksjonsprogrammet og finne seg jobb her. Jeg syntes det var bedre å flytte. Til slutt bestemte vi oss for å flytte. Det hele var uten en god plan; det var en feil beslutning. Vi hadde ingen plan for hvordan vi skulle ordne det. Vi kjente en [fra hjemlandet] som hadde bodd her før, og kontaktet ham. Han bodde i XX [by i Vestfold], og vi tenkte dette området kunne være aktuelt. Vi fortalte at vi var interessert i å flytte sørover, og lurte på om han kunne hjelpe oss med å leie hus, i hvert fall for den første tiden. Han var villig til å hjelpe oss. [...]

Vi fikk et midlertidig hus, jeg sa opp jobben min her, men jeg hadde ikke jobb i XX da vi flyttet. Først gjorde imidlertid kona mi seg ferdig med introduksjonsprogrammet. Så flyttet vi inn i en leilighet i XX og skrev en ett-årskontrakt på den. Min første oppgave var å skaffe meg jobb. Jeg kontaktet NAV. Der sa de: Dessverre, du må prøve å finne deg jobb sjøl. Saksbehandleren i NAV ga meg navn på to firmaer som hjelper folk å finne jobb men som tar betaling for dette. Jeg kontaktet begge to. De skrev ned navnet mitt, og sa de ville ta kontakt hvis de trengte meg. I mellomtiden ble jeg anbefalt å finne meg en vaskejobb eller noe lignende, en kortvarig, midlertidig jobb. Dette var et problem for meg, og jeg var ikke glad. Da jeg flyttet, tenkte jeg at jeg ville finne meg jobb for meg og min kone, barnehageplass for barnet mitt, at vi skulle kunne begynne på nytt. Det var helt motsatt.

Vi prøvde å få plass i barnehagen. Noen innvandrernaboer hadde prøvd å få barnehageplass i ett år uten å få svar. Vi begynte å tenke at det kanskje ville bli lang kø for oss også. Slik gikk det. Jeg gikk hjemme. Etter 6 måneder kom det et brev om at vi måtte flytte fra huset der vi bodde. Grunnen var at huseier ville selge det. I kontrakten hadde jeg én måneds oppsigelse på huset, men de ga meg to måneder. Så begynte et styr med å finne nytt hus, vi kontaktet megler osv. Vi fant

ingenting. Det var noen hus, men de var veldig langt fra XX; det så helt håpløst ut. Da det bare var to uker igjen til vi ville bli kastet ut, kontaktet jeg kommunen i XX og forklarte situasjonen. Kommunen hadde et midlertidig hus som skulle selges, vi fikk lov til å bo der en liten stund mens vi skulle fortsette å lete. Da bestemte jeg meg for at jeg ville flytte tilbake til Leknes. Vi fikk lov til å bo i kommunens hus mens vi pakket enda en gang. Så dro vi tilbake til Leknes.

Jeg kontaktet en kollega på filetfabrikken der jeg hadde jobbet og forklarte ham situasjonen. Han hadde flere hus. Jeg fortalte at vi skulle flytte tilbake og trenge bolig.[..]. Han ordnet midlertidig bolig til oss.

Etter å ha bodd i dette huset en periode, kjøpte familien sitt eget hus. Mannen fikk også tilbake sin tidligere jobb på filetfabrikken, og etter forespørsel fikk også kona jobb der. Mannen mente han hadde vært heldig. Likevel er han ikke sikker på om han blir boende i Vestvågøy. Om familien skal flytte igjen, er han imidlertid opptatt av at de må ha en mye bedre plan for gjennomføringen.

Her ser vi et eksempel på en person som selv reflekterer rundt det å flytte fra kommunen basert på egne erfaringer. Personen hadde overdrevne forestillinger om hva kommunen kunne gjøre for ham på det nye stedet, og hadde heller ikke forestilt seg de utfordringene familien kunne møte med hensyn til bolig, barnehage, reisevei og så videre. Flere informanter var opptatt av at det er viktig å ha et så godt beslutningsgrunnlag som mulig når de tar denne type beslutninger. Det bør være noen flere å snakke med om slike ting enn tilfeldige innvandrere som de kjenner lokalt eller i andre deler av landet.

12.4 Avsluttende kommentar og lærestykker

I dette prosjektet har innvandrere som hadde bodd i kommunen over tid vært målgruppe. Både tidligere forskning og også dette prosjektet har gitt innsikt i hvorfor folk flytter. Disse henger sammen med både ”push” og ”pull”-faktorer, og beslutningen tas innenfor de mulighets- og handlingsrom folk opplever de har både lokalt og på alternative steder. Flyttemotiver blant innvandrere er vesentlig grad sammenfallende med årsaker til at nordmenn flytter,

men informantene i vårt materiale oppgir oftere nettverk og sosiale faktorer som flytteårsak. Dessuten er flere opptatt av at storfamilien skal bo sammen, noe som utfordres når barna er blitt store og skal studere. Mange av våre innvandrerinformanter snakket med ambivalens om potensialet for å bli boende, og flere fortalte om innvandrere som hadde flyttet og siden angret. De aller fleste vurderte argumenter for og imot. Noen hadde opplagt flyttet på grunnlag av mangelfull informasjon om muligheter andre steder. Dette betyr at potensialet for tiltak kan være til stede dersom distriktskommunen ønsker å holde på innvandrere som er etablert på stedet. Noen aktuelle forslag ble nevnt i forrige kapittel. Her er et par til:

Rådgivningstjeneste

Dersom kommunen har en rådgivningstjeneste for nyankomne tilflyttere, kan denne inkludere informasjon om hva som kan vente en om en flytter fra distriktskommunen til en større by eller et tettsted et annet sted i landet. Det er, som vi har sett, ikke gitt at forventninger til arbeid, bolig, barnehage osv. kan innfris på det nye bostedet. Mange ville ønsket å få denne typen informasjon før man har gjort seg en dyrekjøpt erfaring og flyttet uten at slike ting var på plass før man dro.

Finne årsaker til og sette inn tiltak mot kjedemigrasjon

Mange innvandrere synes det er en fordel å bo på steder der det finnes andre fra opprinnelseslandet slik at de kan ta vare på egen kultur og ha sosial kontakt med folk som forstår en. Når mange fra opprinnelseslandet begynner å flytte, kan det gi en innskytelse til andre om å følge etter. Ser man at slike tendenser er i sving i lokalsamfunnet, vil det være nyttig å kartlegge hva som er årsaken til at disse flytter. Det er ikke gitt at flyttingen kan avverges, men det er viktig at slike valg ikke treffes etter en plutselig innskytelse der de sannsynlige følgene er uavklarte. Ved større bevissthet om flyttemotiver og forventninger kan man unngå at folk som besitter kompetanse som stedet har bruk for, forlater lokalsamfunnet i løpet av kort tid, og kommunen må bruke mye ressurser på å erstatte dem.

13 Forskjeller mellom steder og mellom innvandrere

De viktigste forskjellene mellom *stedene* i innvandreres bolyst knytter seg til betydningen av de ulike integreringsregimene, den ulike næringsstrukturen og hvordan innvandrere oppfatter at de blir møtt av lokalbefolkningen.

Viktigste forskjeller mellom *innvandrerkategoriene* knytter seg til vilkår som følger deres status, samt til grad av kulturforskjell med Norge og ulike muligheter for kontakt med hjemlandet.

Viktigste forskjeller mellom *kjønn*: Menn er hovedforsørgere, mens kvinner jobber deltid og sjeldnere får brukt sin kompetanse.

Viktigste forskjeller mellom *familietyper*: Barnefamilier har lettere for å etablere lokale kontakter enn hushold uten barn, men er i tidsklemme. Barnefamilier vektlegger forhold for barna om de vurderer å flytte. Enslige var både blant de mest aktive lokalt og blant de mest isolerte.

I de tematiske kapitlene foran har vi pekt på viktige forskjeller i hvordan innvandrerne har tilpasset seg i de tre kommunene. I dette kapitlet vil vi først oppsummere de viktigste forskjellene som kan knyttes til egenskaper ved stedene med hensyn til hva som påvirker bolyst. Deretter vil vi oppsummere funn som tydeliggjør forskjeller mellom ulike innvandrer kategorier, kvinner og menn og folk med ulik familiesituasjon.

13.1 Forskjeller mellom steder

De tre kommunene ble beskrevet i kapittel 3 med hensyn på størrelse, næringsliv, innvandrerbefolkning og andre kjennetegn.

13.1.1 Integreringsregimers betydning

I kapittel 4 kom det fram at de tre kommunene har forholdsvis ulike *integreringsregimer*. Haram er kommunen som mest tydelig legger til rette for arbeidsinnvandrere. Rekruttering av arbeidskraft til verftsindustrien skjer i et samarbeid mellom kommune og næringsliv. Innvandrerne er *ønsket* – mest fordi de kan bidra til økonomisk utvikling, men fordeler ved det å utvikle det flerkulturelle samfunnet blir også understreket. Bevisstheten er imidlertid lavere når det gjelder hvordan man kan ta i bruk flyktingenes ressurser i det lokale næringslivet. Tynset – den internasjonale kommunen – er gjennomsyret av en bevissthet rundt det internasjonale og det flerkulturelle. I de tre kommunene er det her innvandrere er mest synlige i det offentlige og det er her de kommunale tjenestene er mest tilrettelagt for en flerkulturell befolkning. Arbeidsinnvandrere i kommunen opplever imidlertid ikke entydig at de blir sett. Til tross for kampanjer med tilflytting til kommunen, er det er få strategier for å tiltrekke og holde på innvandrere i det lokale næringslivet. I Vestvågøy er det flyktinger som er kommunens hovedfokus; her er det en høy bevissthet rundt å ta i bruk flyktingenes ressurser i det lokale næringslivet. Kommunens ansvar ser imidlertid ut til å stanse ved flyktingene. Arbeidsinnvandrere er forventet å greie seg selv og tilpasse seg ved hjelp av egne ressurser, uten spesiell tilrettelegging fra kommunen.

Hva betyr så disse forskjellene i integreringsregimer for bolyst blant flyktinger, arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere i de tre kommunene? Flyktinger føler seg vel ivaretatt og deres ressurser blir i stor grad tatt i bruk i alle de tre kommunene. Når det gjelder arbeidsinnvandrerne, er bildet et litt annet. I Haram blir de kommunale tiltakene – som velkomstbrev, velkomstfest og lokal språkopplæring – satt pris på og får folk til å føle seg velkommen og verdsatt i kommunen. I Vestvågøy og på Tynset virker arbeidsinnvandrerne mye mer avhengig av sine nettverk – enten disse allerede er etablert eller det etableres etter ankomst. Arbeidsinnvandrere med lav utdanning oppfatter seg i større grad som konkurrenter med flyktinger og lavt utdannede nordmenn. De reagerer på at de tilsynelatende har dårligere råd enn flyktinger som de tror arbeider mindre enn dem selv. I alle de tre kommunene fikk vi inntrykk av at flyktingenhetene først og fremst konsentrerer seg om lovpålagte oppgaver. Dette vil si

arbeid med flyktninger, selv om særlig Tynset også har ambisjoner om å legge bedre til rette for arbeidsinnvandrere. I Vestvågøy møtte vi argumenter om at tilrettelegging overfor arbeidsinnvandrere til og med kan gjøre det vanskeligere å skaffe praksisplasser og arbeid til flyktninger, fordi de to gruppene i noen grad konkurrerer om samme type arbeid.

På Tynset er det utvilsomt positivt at kommunen har sterkt fokus på integrering. Innvandrere som har lyktes innen gründervirksomhet og politikk er godt synlige i den lokale offentligheten og fungerer som rollemodeller. Behovet for mer informasjon og tilrettelegging uttrykkes sterkest blant arbeidsinnvandrene i Vestvågøy og Tynset.

13.1.2 Arbeids- og næringsliv

Næringslivet i de tre kommunene er svært ulikt. I Haram, som har betydelig verftsindustri, var man mer opptatt av økonomiske konjunkturer og farer for økonomiske nedgangstider enn det som ble uttrykt i de andre to kommunene. Verftene er avhengige av ordreinngang. Flere av informantene hadde opplevd tider med mindre aktivitet, noe som kunne skape en viss uro blant informantene. Det sterke innslaget av utenlandsk arbeidskraft – inkludert innleid arbeidskraft på kortvarige kontrakter – gjør stedet attraktivt for innvandrere. I Haram ble det også uttrykt en mer offensiv holdning med hensyn til å skaffe tiltrengt arbeidskraft til kommunen enn i de to andre kommunene.

I Vestvågøy, der mange informanter og deres familiemedlemmer var sysselsatt i fiskeindustrien, snakket man mer om årstidsvariasjoner enn i de to andre kommunene. Lofotfisket og den turistnæringen, som begge er årstidsrelatert, preger arbeidslivet. Selv arbeidstakere med fast jobb opplevde at det i perioder kunne være lite arbeid, og flere uttrykte ønske om mer å gjøre og mer forutsigbarhet. Denne kommunen var også mest preget av økt konkurranse mellom arbeidsinnvandrere, flyktninger og nordmenn om ikke kompetansekrevende jobber. Denne problemstilling ble ikke nevnt i Haram.

På Tynset hadde man derimot større problemer med å holde på høyt kvalifisert arbeidskraft. I Haram ble derimot høyt kvalifiserte innvandrere som hadde utdanning som passet til det lokale næringslivet inkludert. På den annen side fikk vi inntrykk av at

lokalt næringsliv i Haram sjelden inkluderte flyktninger når de skulle lage strategier for å rekruttere arbeidskraft til de større industribedriftene. Det virket som det var mer oppmerksomhet om å skaffe arbeidsplasser og praksisplasser til flyktninger i det lokale næringslivet i Vestvågøy og på Tynset, mens i Haram fikk flyktninger som oftest praksisplasser i kommunen. De fikk imidlertid jobb både i det private næringslivet og i kommunen.

13.1.3 Hvordan opplevde innvandrere å bli møtt lokalt

I alle de tre kommunene oppfattet innvandrerne at folk flest var åpne og inkluderende overfor innvandrere. I Vestvågøy var det en utbredt oppfatning at folk er åpne og gjerne slår av en prat med fremmede. Det var en god stemning. Samtidig opplevde flere at det var vanskelig å komme ordentlig på innsiden av ”det norske” og bli inkludert i sosialt miljø. Det var også her informantene snakket om skepsis blant utleiende med hensyn til å leie ut til innvandrere. I Haram, og særlig i kommunesenteret Brattvåg, var det en utbredt forståelse av at stedet er åpent for folk som kommer for å arbeide. Dette ble knyttet til at Brattvåg er et tilflyttersted hvor en stor andel av befolkningen selv har forholdsvis kort historie. Norske tilflyttere har kommet for å arbeide, noe som gjør at folk identifiserer seg med de nye arbeidsinnvandrerne i kommunen. Samtidig er det noe diskusjon om det er et metningspunkt for hvor mange nye innvandrere kommunen kan og bør ta imot. På Tynset fikk vi inntrykk av at innvandrere syntes det kunne være vanskelig å komme inn på lokalbefolkningen. Flere enn i de andre kommunene beskrev lokalbefolkningen som reserverte og lite åpne for forandringer. Men samtidig ble det hevdet at om du først ble kjent med noen, kunne du ha en venn for livet. På Tynset er det en sterk lokal bevissthet i kommunen om at de skal ta godt imot tilflyttere, enten de kommer fra Norge eller andre land.

Selv om vi kan identifisere noen forskjeller med hensyn til hvordan innvandrere oppfatter det sosiale miljøet knyttet til disse tre stedene, varierer oppfatningen av stedene svært mye innvandrerne i mellom. Innvandrerens egen situasjon og livsanskuelse var avgjørende for hvordan de oppfattet stedet og opplevde å bli møtt. Alt i alt virker det for oss som at de individuelle forskjellene er større, enn forskjellene mellom de tre kommunene. Dette betyr ikke at kjennetegn ved stedene ikke spiller inn på om folk velger å

flytte eller bli boende. Men, det kan være vel så viktig å konsentrere seg om den enkelte familie og innvandrere med tanke på å legge til rette for at de skal ha et godt liv på stedet. For å få folk til å bli boende kan det synes som at tilrettelegging for den enkelte, fremstår som en tilleggsstrategi til generell stedsutvikling.

13.2 Forskjeller mellom innvandrere

Noen av de viktigste forskjellene vi fant mellom innvandrere på tvers av de tre stedene knytter seg til deres tilhørighet til ulike innvandrer-kategorier. I rapporten har vi skilt mellom flyktninger, arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere (se definisjonene i avsnitt 2.1.3). Videre fant vi at kvinner og menn på noen områder har ulike tilpasninger som påvirker deres bolyst og som familien tar hensyn til ved valg av fortsatt bosted i kommunen. Familiesituasjon har også potensielt stor betydning for bolyst på stedet. Forskjeller er beskrevet i de tematiske kapitlene foran, men i dette avnittet blir de tydeliggjort og oppsummert.

13.2.1 Mellom innvandrer-kategorier

Det er til dels store forskjeller i bolyst og tilpasninger mellom arbeidsinnvandrere og flyktninger. Vi gjennomførte såpass få intervjuer med familieinnvandrere, og variasjonen mellom dem var så stor, at vi ikke kan trekke mange generelle slutninger om denne kategorien. De følgende punktene konsentrerer seg derfor hovedsakelig om forskjeller mellom arbeidsinnvandrere og flyktninger:

- Motivasjonen for å komme til og bosette seg i kommunen har vært helt forskjellig. Arbeidsinnvandrere har kommet for å arbeide, og har som oftest allerede funnet en jobb når de ankommer. Flyktninger har blitt bosatt i kommunen av IMDi i samarbeid med kommunen. Få kan velge bostedskommune. Noen av informantene har hatt ønske om å bo på et mindre sted, eller de har hatt kjente i området og blitt bosatt etter ønske. Vi har ikke informasjon som tyder på at flyktninger er bosatt i akkurat disse kommunene på grunn av god match mellom flyktningenes kvalifikasjoner og behovet for arbeidskraft lokalt. Familiegjennforente har flyttet til

- kommunen fordi det er bostedet til etablert eller kommende ektefelle.
- Flyktninger har et apparat rundt seg som legger til rette for bolig, arbeidspraksis, språkopplæring og andre integreringstiltak. Arbeidsinnvandrere klarer seg derimot i stor grad selv ved bruk av egne nettverk – som kan være andre utlendinger på stedet (gjerne landsmenn), arbeidsgiver eller annen lokalbefolkning.
 - Flyktninger er mer opptatt av trygghet som motivasjon for å bli boende på stedet enn arbeidsinnvandrere. De er generelt mindre opptatt av naturen som beveggrunn til å bli boende. Flyktninger med lengre botid kan imidlertid ha blitt glad i den lokale naturen. Flyktninger opplever vær, klima og mørketid som en større utfordring enn arbeidsinnvandrere. Arbeidsinnvandrere er mer opptatt av egne karrieremuligheter.
 - Flyktninger kommer oftere fra en kultur som er mer forskjellig fra den norske enn hva som er tilfellet for arbeidsinnvandrere. Det gjør savnet av egne matvarer, muligheter for å praktisere egen religion og betydningen av å ha noen med samme bakgrunn i lokalmiljøet viktigere for dem enn for europeiske arbeidsinnvandrere.
 - Flyktninger som har etablert seg på stedet, har større tilbøyelighet til å ønske å bli boende, mens arbeidsinnvandrere virker mer mobile med hensyn til å vurdere mulighetene som måtte dukke opp andre steder. Men, arbeidsinnvandrere som har kjøpt hus på stedet, har i stor grad valgt at det er her de vil bo.
 - Flyktninger, som har fått hjelp og støtte av lokale myndigheter, er opptatt av lokale velferdstilbud. Arbeidsinnvandrere, som har fått mindre støtte av myndighetene, tar sjelden disse med i betraktningen når de skal vurdere om de skal bli boende. Blant begge kategorier finner vi imidlertid familier med særskilte behov; da blir stedets velferdstilbud – som for eksempel spesialisthelsetjenester – viktig.
 - Arbeidsinnvandrere oppfatter en konkurranse med flyktninger om tilgjengelig arbeid lokalt, og mange reagerer på det de opplever som forskjellsbehandling. Flyktningstjenestene kan finne det vanskeligere å skaffe til

veie praksisplasser til flyktninger når det kommer flere og nye kategorier innvandrere til kommunen.

- Mens flyktninger skaffes bolig av kommunen ved bosetting, må arbeidsinnvandrere skaffe leiebolig i det private leiemarkedet. Arbeidsinnvandrere er gjennomgående mer opptatt av å bo rimelig, særlig den første tiden etter ankomst. Dette skyldes blant annet at de må betale boligutgiftene selv, til forskjell fra nyetablerte flyktninger. Arbeidsinnvandrere er dessuten opptatt av å spare for å kunne kjøpe egen bolig i Norge. Vi fant derfor til dels dårligere og mindre stabile boforhold blant arbeidsinnvandrere enn flyktninger, og det var større variasjon i boligkvalitet innenfor denne kategorien.
- Flyktninger opplever oftere utfordringer med hensyn til å opprettholde kontakt med opprinnelseslandet; flere har mistet all kontakt med hjemlandet. For disse utspiller hele deres sosiale liv seg på det nye stedet. Dette var ikke tilfellet for arbeidsinnvandrerne. Uten unntak hadde de utstrakt kontakt med familie og venner i opprinnelseslandet, var ofte på ferie der og fikk besøk derfra.
- Flere arbeidsinnvandrere forteller om lite tid som årsak til liten sosial kontakt med lokalbefolkningen. All tid blir brukt til å tjene penger og ta seg av eventuell familie. For disse blir oppholdet i Norge først og fremst knyttet til å skaffe familien inntekter. Betydningen av stedets øvrige egenskaper øker når familien blir etablert med egen bolig, barna begynner i barnehage og skole osv.
- Arbeidsinnvandrere savner bedre tilrettelegging under etableringsfasen i Norge. De var mer tilbøyelige til å klage over tungrodd byråkrati og vanskelig tilgjengelig informasjon, enn flyktninger som får hjelp til å håndtere slike utfordringer.

13.2.2 Mellom kjønn

Innvandrer menn og -kvinner møter forskjellige utfordringer i kontakt med lokalsamfunnet. Hele familiens ønsker og behov tas med i betraktning når familien vurderer fremtidig bosted. Viktige kjønnsperspektiver kan oppsummeres som følger:

- Det norske, kjønnssegregerte arbeidsmarkedet gjenspeiles også i innvandrerkvinner og – menns sysselsetting. Arbeidsinnvandrere er gjerne kommet til kommunen på grunn av mannens arbeid. Men, inkludering av kvinnene i det lokale arbeidslivet var vesentlig for valget om å bli boende.
- Menns arbeidsplasser var ofte mer konjunkturutsatt enn kvinners. Menn jobbet oftere i det lokale næringslivet, mens kvinnene jobbet i offentlig sektor eller i servicenæringer. Kvinner arbeidet oftere deltid og i jobber av mer midlertidig karakter enn menn.
- Blant kvinner med deltidsstilling var det flere som ønsket mer arbeid. De som hadde små barn som trengte oppfølging, var derimot fornøyd med muligheten for deltid. Lavere yrkesdeltakelse blant kvinnene var selvvalgt for noen, men ikke for andre.
- Rekrutterte arbeidsinnvandrere får ofte brukt sine ressurser lokalt. Det ble imidlertid gjort lite for å kartlegge ressursene til deres ektefeller. Mange kvinner fra land i det nye EU har høy utdanning, men får ikke utnyttet denne på sitt nye bosted. Kommunen og det lokale næringslivet går dermed glipp av arbeidskraft de kan ha bruk for. Dette bekrefter tidligere funn om at høyt utdannede kvinner enten står utenfor arbeidslivet, eller tar arbeid i Norge som de er overkvalifisert for (IMDi 2008).
- En gjentatt forklaring på det manglende samsvaret mellom utdanning og arbeid blant kvinner fra nye EU-land, har vært knyttet til manglende språkkunnskaper (Friberg og Tyldum 2007). Men, det var ikke noe i vårt materiale som ga støtte til denne forklaringen i de tre casekommunene. Tvert imot var språkkunnskapene blant arbeidsinnvandrerne ofte bedre blant kvinnene. De hadde hatt tid til å gå på kurs og var mer aktive i lokale, sosiale nettverk, for eksempel gjennom barna. Menn på sin side arbeider oftere på arbeidsplasser der de ikke snakker mye norsk i løpet av dagen. De kan ha arbeidsoppgaver som ikke gir mye anledning til sosial kontakt, eller de bruker engelsk på arbeidsplassen.
- Arbeidssituasjonen og arbeidsmuligheter for begge parter i parforholdet blir lagt vekt på når det gjelder beslutninger om

hvor man skal bosette seg. Far har oftere lengre reisevei til arbeidet enn mor. En viktig grunn kan være at hun har tettere tilsyn med barn etter skoletid, noe som krever mer tilgjengelighet.

- Frivillighetssentralene og kommunene har flere tiltak for å øke innvandrerkvinnens deltakelse i lokalsamfunnet. Ingen tilsvarende tiltak mot menn ble identifisert, selv om også mange menn med innvandrerbakgrunn deltar lite utenom jobben.

13.2.3 Mellom ulike familietyper

Det er velkjent at barnefamilier med innvandrerbakgrunn har lettere for å etablere lokal kontakt enn enslige. Slik var det også i disse tre kommunene.

- Opplevelse av gode oppvekstvilkår var en viktig motivasjon for å bli boende blant innvandrerfamiliene på disse tre stedene. Særlig viktig var at oppvekstmiljøet på de tre stedene ble opplevd som trygt.
- Barna fikk venner og ble integrert raskere i lokalsamfunnet enn foreldrene. Barn fungerer som brobyggere som knytter foreldrene til det nye stedet. Innvandrere uten barn har mindre som knytter dem til stedet. Når arbeidsinnvandrere fra det nye EU i økende grad tar med ektefelle og barn til Norge og kjøper bolig, er det sannsynlig at de har intensjon om å bli boende i Norge. Etablering av bånd til personer og miljøer på det nye bostedet vil bygge opp innvandrernes stedstilknytning.
- Barnefamilier fortalte at flytting kunne bli aktuelt når barna blir større og skal utdanne seg. Da kunne utdanningsmulighetene lokalt bli for snevre. Familier var opptatt av å bo sammen, og var lite interessert i at barna skulle flytte for seg selv når de skulle utdanne seg. Høye utdanningsambisjoner for barna og ønske om å holde familien sammen, kunne bety flytting senere i livsløpet.
- Innvandrere med barn la mest vekt på en trygg og stabil inntekt og ønsket sjelden å eksperimentere med jobbskift. Det ble lagt stor vekt på å ha to stabile inntekter der dette var mulig. Samtidig var familiene opptatt av at barna skulle

ha tilsyn og oppmerksomhet fra foreldrene. Deltidsarbeid på de kvinnedominerte arbeidsplassene gjorde dette mulig. Enslige og par uten barn var mer åpne for flytting og jobbskift.

- Barnefamilier var mer opptatt av kvaliteten og størrelsen på boligen enn par uten barn og enslige. Dessuten var beliggenheten viktigere for den første gruppen; da særlig knyttet til barns skolevei, tilgang til lekekamerater og fritidsaktiviteter. Par uten barn og enslige brød seg mindre om beliggenhet og reisevei. Alle disse husholdene hadde bil.
- Barnefamiliene møtte tidsklemma. Mange brukte all sin fritid sammen med familien. Foreldrene hjalp med lekser, fulgte opp barnas fritidsaktiviteter, eller var ganske enkelt sammen med barna på fritiden ute og inne. Dette tok så mye tid at foreldrene ikke hadde anledning til å pleie omgang med egne venner, eller etablere kontakt med lokalbefolkningen.
- Enslige innvandrere har færre arenaer for kontakt med lokalbefolkningen enn barnefamiliene. På den annen side har de ofte større motivasjon for å delta i sosialt liv lokalt fordi de ikke får tilfredsstilt sine sosiale behov hjemme. Blant enslige var det noen informanter som virket ensomme og isolert, mens andre var blant de mest aktive i lokalsamfunnet.
- Enslige og par uten barn etterlyste mer uteliv og flere møteplasser. Særlig enslige klaget over lange avstander og oppga at de savnet familie og slektninger.
- Barnefamilier har flere berøringspunkter med kommunale og andre lokale myndigheter enn par uten barn og enslige. Særlig var tilbud knyttet til barns skolegang og helsetjenester langt framme i bevisstheten til informanter med yngre barn.
- Myndighetenes holdninger til barn i Norge ble opplevd som en positiv faktor for hvorfor barnefamiliene ønsker å bo i Norge. Noen mente ytterligere at kommunen de bodde i hadde spesielt gode tilbud til barn og unge – for eksempel spesielt gode skoler eller spesielt gode spesialisthelsetilbud.
- Ingen av informantene som var opptatt av byråkratiske hindre for etablering i Norge nevnte forhold knyttet til barns skolegang eller velferd. Men noen informanter mente myndighetene kunne lagt bedre til rette for barnefamilier

med flere kommunale tilbud – som svømmebasseng, kulturtilbud og lignende.

13.2.4 Betydning av forskjellene

Det er identifisert forskjeller mellom innvandrergrupper, menn og kvinner og innvandrere med ulike familiesituasjoner. Forskjellene kan påvirke hvilke tiltak myndigheter, næringsliv og sivilsamfunn kan sette i verk for å forhindre at innvandrere velger å flytte fra kommunen. Først og fremst må kommunene anerkjenne at arbeidsinnvandrere er i en helt annen situasjon enn flyktninger. Også arbeidsinnvandrere trenger mer oppfølging i etableringsfasen. Ved kartlegging av og tilpassning av ressursene til arbeidsinnvandreres ektefeller og andre utdannede innvandrerkvinner, kan lokalt næringsliv og kommunen få glede av deres kompetanse. Samtidig vil det bidra til økt trivsel. Det kan være avgjørende om familien vurderer å bli boende eller flytte. Sivilsamfunnsorganisasjoner kan med fordel fokusere på å engasjere enslige innvandrere eller innvandrere uten barn. Da kan de få tak i folk som har tid til å gjøre en innsats, samtidig som denne gruppen blir trukket inn på sosiale arenaer. Det kan legge grunn for meningsfulle relasjoner og gjøre savn av familie mindre vanskelig. Innvandrere var selv opptatt av at de ikke bare ønsker å ta imot, men at de ønsker å delta og bidra med sine ressurser. Mange innvandrere deltar allerede aktivt i lokalsamfunnet. Andre mangler kunnskap, informasjon eller det motet som skal til for å ta det første skrittet. Å anerkjenne at forskjellige grupper og kategorier kan ha ulike behov og trenger ulike former for tilrettelegging, kan være en begynnelse for lokal inkludering og tilegnelse av stedstilhørighet.

Del III Avslutning

14 Fordeler og ulemper med å bo i Vestvågøy, Tynset og Haram – og innvandreres råd til myndighetene

Fordelene med å bo i en distriktskommune var at stedet var lite og gjennomiktig. Det gjorde det lett å bli sett, tatt vare på og være noen. Gode oppvekstmiljø, trygghet og vakker natur var en del av dette bildet. Ulempene var også knyttet til stedets størrelse, lange avstander, vær og klima. Dessuten sårbare arbeidsmarkeder, spesielt for innvandrere.

Informantenes egne råd til myndighetene for å gjøre det attraktivt for innvandrere å bo i distriktskommuner, knytter seg spesielt til praktisk tilrettelegging for etablering i kommunen – noe særlig arbeidsinnvandrere etterspør.

Kommunene Vestvågøy, Tynset og Haram er tre forskjellige steder med sine individuelle stedskvaliteter. Det betyr at erfaringene fra innvandrerne i dette prosjektet i første rekke er knyttet til akkurat det stedet de bor. Flere av erfaringene er likevel felles på tvers av kommunene. Sammenfall av erfaringer og meninger mellom informantene og på tvers av kommunene, gjør kunnskapen om hva som bidrar til at innvandrere blir boende i distriktskommuner mer robust. I tillegg til at natur, næringsstruktur og arbeids- og boligmuligheter er forskjellig, vil også lokalbefolkningens lynne, og lokale holdninger og praksiser til innvandrere generelt, og i direkte møter, spille en rolle. Den kollektive mentaliteten på et sted vil ha betydning for hvordan innvandrerne blir møtt og hvor lett det er å bli kjent. En annen side ved lokale kollektive mentaliteter er tradisjoner for og evne til tilpasninger til skiftende rammebetingelser, konjunkturedringer og for eksempel gründervirk-

somhet. Slike kollektive mentaliteter og innarbeidete arbeidsmåter kan påvirke hvordan lokalsamfunnet engasjerer seg for å inkludere innvandrere på sentrale arenaer som har betydning for livsutfoldelse.

At erfaringene er knyttet til et konkret sted, betyr videre at det ikke er gitt at informantene ville trives like godt hvor som helst i Norge. En annen faktor som er viktig å ha i mente, er at relativt nyankomne innvandrere, i mindre grad enn befolkningen ellers kjenner de til stedets kvaliteter når de bestemmer seg for hvor de skal bo. Vi har sett eksempler på at flyktninger har hatt mulighet til å påvirke valg av bostedskommune i bosettingsprosessen. Intensjonen ved bosetting er at flyktningene skal bo der så lenge de går på introduksjonskurs, og helst lenger, men de kan flytte om de vil på egen hånd. Arbeidsinnvandrere flytter i stor grad etter jobbene. Mulighet for arbeid kommer som oftest før valg av sted. Dette innebærer at innvandrere, mer enn andre, starter på scratch når de flytter til en distriktkommune. Hvordan de føler seg mottatt, kan derfor være avgjørende for om de på sikt vil ønske å slå seg ned akkurat her. Det er først når de befinner seg på stedet og erfarer stedets kvaliteter og særpreg, at vurderinger om fortsatt å bli boende blir aktuelt. Da stilles spørsmålet – passer dette stedet for meg og min familie?

14.1 Opplevde fordeler

Det viktigste for de innvandrerne vi snakket med i de tre kommunene, var at de hadde *jobb* og så for seg at de ville kunne fortsette å jobbe i kommunen. Like viktig var *boligsituasjonen*, at den var tilfredsstillende, eller at de så muligheter for å forbedre egen boligsituasjon. Fordi alle hadde jobb, ble ikke dette snakket mye om, det ble tatt for gitt. Utover disse grunnleggende forholdene var informantene opptatt av at de opplevde stedet som *trygt* fra krig og konflikter og som trygt i hverdagen. De satte pris på at det var lite kriminalitet og god trafikksikkerhet. *Gode oppvekstmiljø* for barn og ungdom ble vektlagt som noe av det viktigste av barnefamilie, uansett opprinnelse. Fordi de opprinnelig kom fra et annet land, visste de at det ikke er en selvfølge å ha det sånn. Våre informanter, som hadde valgt å bli boende i en liten kommune var dessuten stort sett mennesker som likte å bo på *små steder*. En viktig grunn var at det var *rolig*, lite hektisk og med lite stress. Ting

var oversiktlig, det ble opplevd som lettere å planlegge ting og det var lite køer. Det ble sett på som positivt at det ikke var mye folk, og lett å oppsøke ensomheten om man ønsket det.

Disse tre kommunene ligger i *naturskjønne omgivelser*, noe som ble trukket frem som positivt. I Vestvågøy hadde vakker natur virket som et trekkplaster på noen, en såkalt pull-faktor. Innvandrere hadde flyttet til kommunen på grunn av naturen. Flott natur gir vakre ting å se på slik som solnedganger, skyformasjoner og skifte i årstider. Det gir også muligheter for variert friluftsliv.

Det som likevel fremstår som det aller viktigst, var at informantene opplevde og satte pris på et *godt lokalmiljø med gode og snille mennesker*. De opplevde å bli sett, tatt vare på, å være noen. Småsamfunnets gjennomsiktighet opplevdes mer som et gode enn en ulempe. En slik følelse var styrket blant dem som hadde oppnådd å etablere meningsfull og nær kontakt med minst én nordmann eller norsk familie. Slike kontakter kan i tillegg til å være venn, fungere som brobygger over til andre sosiale miljøer på steder og bidra med praktisk informasjon når man har behov for det.

De opplevde fordelene med å bo på stedet som er nevnt over, er også argumenter for de som ser for seg at fremtiden er i den samme kommunen. Noen holder imidlertid muligheten åpen for senere flytting. Dette er knyttet til *utdanning og karrieremuligheter*. Når barna eventuelt skal ta høyere utdanning, noe som innebærer flytting, forestiller foreldrene seg at de flytter med. Da blir det viktigere for dem å fortsette å bo sammen i familien, enn å bli boende igjen på et sted de så langt har trivdes. Denne type flytting er pull-relatert. Man flytter dit det finnes relevante utdanningsmuligheter. Lignende gjelder for dem som ønsket å utvikle yrkeskarrieren utover det de ser som mulig lokalt. En annen variant var de som ønsket å utnytte familiens transnasjonale karakter med å bo for eksempel et halvt år i kommunen og et halvt år i opphavlandet til innvandreren.

14.2 Opplevde ulemper

Innvandrerne vi snakket med, bodde i de tre kommunene og hadde som vist over mange positive opplevelser av stedet, sterke nok til at de ble boende. Likevel opplevde de også ulemper. Ulempene kan være potensielle push-faktorer, som senere kan

spille inn på vektskåla om man kommer i situasjoner hvor det blir aktuelt å vurdere flytting. Mens småstedet ble fremhevet som en fordel i forrige avsnitt, ble *stedets størrelse* av andre fremhevet som en ulempe. Det samme ble *vær, klima og mørketid* og *lange avstander*. Mens det er vanskelig å gjøre noe med klima og avstander, går det an å gjøre noe med det som oppleves som negativt ved små steder. Stedet oppleves som lite og dødt når det er tomt og stille ute om kveldene, få tilbud til unge utenom idrett og musikk og få møteplasser, blant annet restauranter og kafeer. Få butikker med mangel på varer eller tjenester en finner på større steder, bidrar til å forsterke opplevelsen av at man bor på et lite sted. Dessuten, små muligheter til å finne seg kjæreste lokalt ble også opplevd som negativt. For *lange avstander* ble knyttet til avstand til større by med større tilbud, avstand til hjemlandet og også avstander innen kommunen. Store avstander fikk en egen betydning for dem som hadde familie og slekt i andre deler av Norge, andre land eller i andre verdensdeler. Da ble avstand koplet med *savn* og store kostnader for å kunne treffes og opprettholde kontakten utover telefon og internett.

Utover dette var det bekymringer for det *potensielt sårbare, lokale arbeidsmarkedet*. Hva ville skje om en bedrift gikk konkurs eller det var nedgangskonjunkturer? Alternative arbeidsplasser lokalt var få, blant annet fordi, ble det hevdet, det var liten evne på stedet til å skape nye arbeidsplasser. En annen ulempe var knyttet til *byråkratiske hindringer* og manglende veiledning til arbeidsinnvandrere som skulle etablere seg i kommunen. En siste ulempe som kan nevnes var knyttet til *språk*. Mangel på lokale mål med norskopplæringen gjorde det vanskelig å lære språket når lokalbefolkningen snakket dialekt, skrev nynorsk og innvandrerne lærte bokmål.

Noen av ulempene som er knyttet til stedet, kan man gjøre noe med. Blant annet kan mer variert lokalt tilbud og satsing på alternative arbeidsplasser være en fordel for alle innbyggerne. Det kan bidra til å styrke lysten til å bli boende.

14.3 Innvandrernes egne råd til myndighetene

Informantene ble spurt om hvilke råd de ville gi til myndigheter (kommunale, statlige eller andre) med tanke på å legge til rette for at innvandrere skal bosette seg og bli boende i distriktskommuner.

Omkring halvparten av informantene delte slike råd med oss. Flere av de lærestykkene vi har formulert i de enkelte tematiske kapitlene er da også direkte inspirert av de rådene som ble gitt av våre informanter. I dette avsnittet vil vi gjengi et utsnitt av de konkrete rådene som ble gitt i samtalen. En del er allerede nevnt tidligere i rapporten.

Først vil vi referere informantenes råd med hensyn til ulike typer tilrettelegging som vil gjøre det mer attraktivt og/eller enklere for innvandrere å etablere seg i distriktene. Dette var den typen råd de fleste informantene kom med. Deretter kommer råd av en mer overordnet politisk karakter, særlig knyttet til distriktpolitiske eller innvandrings- og asylpolitiske spørsmål. Det var også flere informanter som mente at det ikke er en politisk oppgave å tilrettelegge for innvandring til distriktene, og deres begrunnelser er også referert avslutningsvis.

14.3.1 Praktisk tilrettelegging

Flere typer tilrettelegging overfor innvandrere ble foreslått. Mange av disse dreide seg om at innvandrere trenger bedre veiledning når de skal etablere seg i et nytt land. Mens flyktninger ble hevdet å bli fulgt godt opp av flyktningsenhetene i kommunene, etterspurte arbeidsinnvandrere i alle de tre kommunene steder der man kan få råd og hjelp med etablering. Det kunne dreie seg om hvordan man skaffer personnummer, bankkonto, TV-lisens, bredbåndstil-knytning og andre ting som gjør det enklere å etablere seg på et nytt sted.

Noen mente man kan *bruke etablerte innvandrere til å gi råd til nyankomne innvandrere*. Dette kan organiseres gjennom Frivillighetssentralen eller kommunen. Innvandrere som selv har bosatt seg i distriktet vet best hvilke behov nyankomne innvandrere har og hvilke råd de trenger, ble det hevdet. Det trenger heller ikke koste så mye penger.

En informant mente innvandrere bør få tilbud om *tolketjenester* av kommunen i en fase da de skal etablere seg. Mange kan dårlig norsk og bruker mye tid og ressurser på å orientere seg i et landskap de ikke har grunnlag for å forstå på grunn av begrensede språkkunnskaper. Å få et par timer med tolk i møte med myndigheter i en etableringsfase vil, i følge denne informanten, ha stor betydning.

Mange av innvandrerne hadde ikke fått noen henvendelse fra kommunen, i form av et *velkomstbrev* eller lignende, ved ankomst. Dette opplevde flere som et savn og uttrykte ønske om at et slikt brev ville vært nyttig. Her kunne man i tillegg til at man får en følelse av å være velkommen, få en oversikt over hvor i kommunen man kan henvende seg med ulike behov. En informant ønsket at det også skulle være en samlet oversikt over ulike tilbud i kommunen, også de som ikke er rettet spesielt mot innvandrere, som ulike lag og foreninger, idrettsklubber, bibliotek, politiske partier og lignende. Dette kunne oppdateres jevnlig på en *internettside* som ble betjent av kommunen. Slik kunne innvandrere lettere få kunnskap om ulike typer aktiviteter, noe informanten trodde ville bety mer deltakelse i lokalsamfunnet.

En annen informant mente det burde eksistere ordninger som gjør det lettere for innvandrere å ta opp *lån for å skaffe egen bolig*. Han hadde ikke hørt om startlån gjennom Husbanken. Bankene tenderer mot å være restriktive med hensyn til boliglån, og mange innvandrerfamilier har dårlig sikkerhet og kanskje bare én inntekt. Får innvandrere kjøpe egen bolig, er det mer sannsynlig at de blir boende i kommunen, mente denne informanten. Selv hadde han bare mulighet for å få et lån på 800.000 kr. i banken, noe som på langt nær ville kunne skaffe ham og familien en egen bolig.

Tilsvarende var det en arbeidsinnvandrer som mente det ville være formålstjenlig å *hjelp innvandrere med å etablere seg i jobb* i distriktene i en startfase.

Gratis språkkurs til innvandrere i en startfase ble etterlyst av et par informanter. I dag er det bare flyktninger og familieinnvandrere som får tilbud om gratis språkkurs. Andre må betale, og noen synes det er for dyrt. Enkelte mente også at språkkurs burde tilrettelegges bedre for det lokale arbeidslivet. Dette gjaldt særlig tidspunkt på døgnet – det er vanskelig å kombinere arbeid og språkkurs.

Det var imidlertid ikke bare overfor arbeidsinnvandrere at det ble gitt råd om tilrettelegging. En flyktninginformant gikk inn for *rådgivningstjeneste for nyankomne flyktninger*. Hun mente disse i en sårbar innflyttingsfase kan synes stedet de kommer til er lite og isolert og tror livet for dem vil bli bedre i storbyen, bør få råd om å bli boende:

Jeg synes myndighetene burde ta kontakt med flyktninger tidlig og fortelle dem eller gi dem råd om at det ikke nødvendigvis er lurt å reise til en større plass. De bør bli forklart at man får bedre oppfølging og veiledning på liten plass, og at det er mindre kriminalitet og tryggere for dem og barna der, og at de får mer støtte fra vanlige folk. Det er veldig tøft å komme til Norge fra et annet land, mange har gjennomlevd mye vondt og mistet mye. Noen bør forklare at selv om det virker vanskelig nå, så bør de ikke gi opp å bo på et lite sted. Det kan bli verre om de reiser. De bør få høre at de bør bruke kreftene sine i begynnelsen på å lære norsk. Slike råd må komme fra det offentlige og ikke fra andre flyktninger.

14.3.2 Politikk

Flere innvandrere var opptatt av *distriktspolitikk* når de skulle gi råd til myndighetene for å gjøre det attraktivt for innvandrere å bli boende i distriktskommuner. Det å skape attraktive distrikter, med rikholdig tilbud av arbeidsplasser, boliger og tjenestetilbud, ble nevnt som svært viktig. Et par innvandrere var også opptatt av *samferdselspolitikk* og mente infrastruktur i samferdselssektoren og tilbudet på kollektivtransport i distriktene er altfor dårlig. Tiltak for å bedre slike forhold vil også komme innvandrere i distriktene til gode, ble det hevdet.

Andre var opptatt av *norsk integreringspolitikk*. Flere mente norske myndigheter stiller for få krav og at politikken på dette området burde vært strengere. En informant sa for eksempel at flyktninger ikke bør ha lov til å flytte så lenge de er i introduksjonsprogrammet. En annen hevdet at man bør slutte å gi sosialhjelp til flyktninger – slik sosialhjelp gjør det mindre attraktivt å arbeide, ble det hevdet.

Bosetting av flyktninger engasjerte en av informantene. Hun mente at flyktninger ikke bør bosettes enkeltvis, men sammen med slekten sin når de har slekt i Norge. Folk opplever større grad av trygghet når de bor sammen med familien, mente hun.

En annen informant mente at små tiltak overfor innvandrere i kommunen, som internasjonale kvelder og lignende, ikke har mye effekt. Tvert imot kan slike virke kontraproduktivt, mente han.

Han hevdet at man bør heller *integrere innvandrerperspektiver inn i de øvrige tiltakene* kommunen har overfor befolkningen.

Det ble også hevdet av en informant at norsk byråkrati opererer så langsomt at dette ødelegger for innvandrere som bosetter seg i distriktene:

Ting går sakte i Norge. Man bruker utrolig lang tid på møter og planlegging. Systemet er så langsomt. Dette gjør at mange går lang tid ”på vent” før viktige beslutninger om livene deres blir truffet. Det gjelder særlig folk i asylmottakene; venteperioden er lang. Dette demoraliserer folk i den perioden. Folk blir langtidssykmeldte. Venting er det verste; det demper initiativet, skaper avhengighet. Folk blir deprimert når årene går uten at man kommer i gang med noe.

Rådet hans til myndighetene er derfor at *beslutningsprosesser bør gå mye raskere*.

14.3.3 Tilrettelegging ingen oppgave for myndighetene

Til slutt må det nevnes at flere av informantene mente at det ikke er en myndighetsoppgave å legge til rette for at innvandrere skal bosette seg i distriktene. Innvandrere må selv lære å ta ansvar for egne liv, ble det hevdet. Hvis man ikke greier å finne seg til rette på en ny plass, burde man kanskje ikke flyttet dit i første omgang: Stedet bør tiltrekke seg folk som greier seg selv, ikke folk som er avhengig av hjelp av andre, mente en informant.

En asiatiske arbeidsinnvandrere mente man burde være mer opptatt av hva innvandrere selv kan gjøre enn hva myndighetene kan gjøre for dem. Hun savnet større engasjement fra andre kvinnelige innvandrere:

Innvandrere bør engasjere seg mer og ha en videre horisont. Dette gjelder også mine [...nasjonalitet] medsøstre. I dag har de alle kun vaskejobber. Man kan ikke bare skylde på mennene deres; en del menn ønsker til og med at kvinnene skal gå på skole. Men de har ikke tiltak.

Også et par informanter som startet med å gi råd, trakk rådene tilbake etter å ha tenkt seg om. For eksempel, en informant som

foreslo gratis obligatorisk språkkurs for alle innvandrere, trakk litt etter forslaget og mente at myndighetene likevel ikke bør ta initiativ til dette. ”Myndighetene bør ikke blande seg så mye inn i privatlivet til folk”, mente hun. Hennes syn var at folk selv må ta kontakt med kommunen dersom de har behov for det. ”Gjør de det, får de sikkert den hjelpen de har behov for”, hevdet hun.

14.3.4 Avsluttende kommentar

Rådene til myndighetene er altså varierte, og til dels motstridende. De reflekterer både informantenes erfaringer og livssituasjon, men også deres politiske grunnsyn. Selv om de fleste informantene både verdsatte at kommunen gjør en innsats overfor innvandrere og ønsket flere tiltak, var andre kritiske overfor for mye politisk intervensjon på feltet. En flerkulturell befolkning gir også et mangfold av perspektiver.

15 Oppsummering

Hensikten med dette prosjektet har vært å hente fram innvandreres erfaringer og refleksjoner med å bo i Distrikts-Norge. Hva har påvirket deres valg av bosted, og hva har de lagt vekt på ved valget om å bli boende og vurdere distriktskommunen som et framtidig bosted?

Disse erfaringene er interessante i seg selv, men også i et større perspektiv. Hvilken betydning har det for utviklingen av Distrikts-Norge at innvandrere trives i distriktene? Tar vi opp igjen noen av tallene fra kapitel 3, kommer det tydelig fram at distriktsutvikling og innvandring er tett sammenkople. Distrikts-Norge er avhengig av at det bor folk i distriktene, og innvandrere gjør det i økende grad.

Tabell 15.1 *Innvandrerens betydning for casekommunenes befolkningsutvikling. (Kilde SSB)³²*

Befolkning	Kommuner	Endring i folketall 2005 - 2010		Folketall 2010
		Absolutt	Prosent	
Hele befolkningen	Tynset	85	1,6	5 490
	Vestvågøy	- 90	- 0,8	10 674
	Haram	24	0,3	8 739
	Landet	285 909	6,3	4 858 199
Innvandrere	Tynset	118	64,1	302
	Vestvågøy	110	29,8	479
	Haram	397	111,2	754
	Norge	159 441	53,2	459 349

³² Norskfødte med innvandrerforeldre er ikke inkludert i tallene.

Som det går fram av tabellen hadde Vestvågøy en svak befolkningsnedgang i perioden 2005-2010 til tross for en vekst i innvandrerbefolkningen på 29,8 prosent. Tynset og Haram hadde svak befolkningsvekst i perioden, samtidig som veksten blant innvandrerne var på henholdsvis 64 og 111 prosent. Tallene viser tydelig innvandrernes betydning for å opprettholde og eventuelt øke befolkningen i Distrikts-Norge. Landsgjennomsnittet viser også at denne trenden ikke er noe spesielt for de tre casekommunene. Også norske byer og småbyer er avhengige av innvandring for å forhindre stagnasjon og nedgang i folketallet. Mens befolkningsveksten, inkludert innvandrere, på landsbasis var 6,3 prosent, var veksten blant innvandrere på 53,2 prosent for perioden 2005 – 2010.

Den forventede befolkningsveksten (se kap. 1.2), som i stor grad vil skyldes innvandring, bør derfor være av interesse for Distrikts-Norge. En forutsetning for levende bygder og kystsamfunn med opprettholdelse av, eller helst vekst i befolkningen, vil etter all sannsynlighet bygge på innvandrere. Det innebærer at Distrikts-Norge må oppleves som attraktivt og et godt sted å bo av denne gruppen, for at de skal ville bo der. I tillegg til fordelene ved å bo i Distrikts-Norge som innvandrere selv har vektlagt i kapitel 5 og 14, har Distrikts-Norge fortrinn fremfor mer sentrale områder når det gjelder for eksempel boligpriser. Norge er et dyrt sted å etablere seg i egen bolig, men det er langt dyrere i pressområdene enn i mindre sentrale områder. Dersom Distrikts-Norge ikke klarer å synliggjøre, verdsette og holde på, eller redusere fraflytting av innvandrere, kan de tape i konkurransen om innbyggere. For innvandrere er alternativet hovedstadsområdet med omland og eventuelt andre storbyområder. Havner mesteparten av innvandringen i Oslo regionen kan det bidra til en etnisk og kulturelt delt nasjon hvor storbyen blir dynamisk, flerkulturell, internasjonal og antakelig fortsatt sterkt etnisk og sosio-økonomisk delt innad, mens Distrikts-Norge vil oppleve befolkningsnedgang, aldri og forbli mer tradisjonell norsk. Det er ikke et ønskelig scenario.

Bakgrunnen for prosjektet er derfor sammensatt. Innvandrernes erfaringer må sees innenfor en ramme av hvordan distriktpolitikken og bosetting og integrering av flyktninger og andre innvandrere kan utvikles innenfor noen av de

samfunnsmessige endringene som Norge nå opplever. Det som er relevant for dette oppdraget, er hvordan befolkningsveksten i Norge, som i stor grad skyldes innvandring, har bidratt til og etter stor sannsynlighet vil fortsette å bidra til befolkningsvekst i alle regioner og fylker og i de fleste kommuner, bortsett fra de minst sentrale. Forutsetningen er imidlertid at innvandrerne som kommer til bygda; som bosatte flyktninger, arbeidsinnvandrere eller familieinnvandrere, trives, at de vil fortsette å bo der og ser muligheter for seg og sine familier i Distrikts-Norge. Saken er på dagsorden fordi en økende andel av innvandrerne i landet nå bor i Distrikts-Norge, selv om antall og andel fortsatt dominerer i hovedstadsregionen.

Hovedfokuset i denne undersøkelsen har vært på *stayerne* – det vil si de bofaste innvandrerne. Hovedfunnet er at *Distrikts-Norge oppleves som et godt sted å bo for de innvandrerne som har valgt å bli boende der. De opplevde å bli sett, tatt vare på, å være noen. Det var trygt og barna hadde det bra. Småsamfunnets gjennomsiktighet opplevdes mer som et gode enn en ulempe.* De erfarte, lokale betingelsene og mulighetene spiller en vesentlig rolle for trivsel og oppfatning av framtidsutsikter.

15.1 Push – pull – stay

Vi presenterte problemstillingen i innledningen innenfor en ramme av begrepene push, pull og stay. Dette er en tilnærming som kan sette innvandreres valg av bosted inn i et distrikts- og integreringspolitisk perspektiv. Det bidrar til å tydeliggjøre at valg av bosted i siste instans er et individuelt valg, samtidig som det tydeliggjør at lokale stedskvaliteter og betingelser påvirker bostedsvalgene. Push, pull og stay-faktorene oppleves individuelt og i en familiær kontekst, og kan endre seg gjennom livsløpet. Å fokusere på push, pull og stay-faktorer kan bidra til å tydeliggjøre hva en kan gjøre noe med lokalt for å støtte opp om at folk finner seg til rette, trives og vil bo i distriktskommunene. Det kan videre synliggjøre hva nasjonale myndigheter bør ta tak i hvis det er ønske om å støtte opp om distriktskommunenes tiltrekningskraft på innvandrere. Fokus på push, pull og stay kan også tydeliggjøre hva som er vanskeligere å gjøre noe med, for eksempel at noen mennesker foretrekker å bo på et større sted eller er misfornøyde med klimaet.

Push faktorer handler om at det er forhold ved det spesifikke stedet som bidrar til å *skjeve bort* nybosatte flyktninger, nyankomne arbeidsinnvandrere eller andre tilflyttere. Er det slik at for eksempel lokale holdninger, eller måten sivilsamfunnet fungerer på ikke bidrar til at nye tilflyttere finner støttepunkter som knytter dem til lokalsamfunnet? Det kan være slik at lokale kommunale praksiser, eller praksiser i arbeids- og foreningsliv ikke har tatt hensyn til at befolkningen har endret seg. Man er ikke tilstrekkelig oppmerksom på å bistå nyankomne innvandrere med å etablere seg på en måte som gjør at de føler seg velkomne. Dersom tilflytter etter en tid ikke opplever at det er noe som binder dem, eller gjør det attraktivt for dem å bo akkurat på dette stedet, kan de like gjerne flytte.

Pull-faktorer handler om at det er forhold ved det spesifikke stedet som *trekker til seg* tilflyttere. I denne undersøkelsen fungerer pull-faktorene på to måter. For det første er det forhold i Vestvågøy, Tynset og i Haram som har gjort at innvandrere har flyttet til disse tre kommunene. Dette dreier seg for det meste om arbeidsinnvandrerne, som har flyttet hit fordi det var arbeidsmuligheter. Noen arbeidsinnvandrere fra Vest-Europa har imidlertid valgt seg Vestvågøy på grunn av den flotte naturen. Det dreier seg også om noen familieinnvandrere som har flyttet hit fordi det var her de fant kjærligheten. Flyktingene derimot, ble i større grad bosatt her av andre, nærmere bestemt av IMDi i samarbeid med kommunen. De har sjeldnere valgt bostedskommune. Det var altså ikke stedet, men arbeid, kjærlighet og nasjonal bosettingspraksis som gjorde at de havnet her. Den andre måten å forstå pull-faktorer på, med ståsted i en av disse kommunene, er med utgangspunkt i hvordan andre steder lokker innvandrere og andre innbyggere til å flytte videre. Et kjent eksempel er jo hvordan bygdas ungdom flytter ut til studiemuligheter. Et annet eksempel er at folk flytter dit de har familie eller annet nettverk som betyr noe for dem. Et tredje er at noen foretrekker å bo i storbyen, med blant annet de mulighetene for mangfold, anonymitet, variert bolig- og arbeidsmarked, kommunikasjonsmuligheter til resten av verden m.m.

Å få mer innsikt i stay-faktorene, det som gjør at innvandrere *blir boende* og ser for seg en fremtid i distriktskommunen, har vært sentralt i denne undersøkelsen. Hva er det ved disse tre stedene som gjør at innvandrerne trives akkurat her? Hvis stay-faktorene er

sterke, kan de oppveie at man trekkes til andre steder, for eksempel ved at noen lar være å flytte fordi det er forhold ved stedet som de opplever som så betydningsfulle at de vil bli boende. Det er en vesentlig forskjell mellom lokalbefolkningen og tilflyttede innvandrere når det gjelder stay-faktorer. Lokalbefolkningen har en innebygget stay-faktor. De er oppvokst på stedet, har som oftest familie og sosiale nettverk og kjenner stedets muligheter og mangler. Dette gjelder også for tilbakeflyttere. Den nylig gjennomførte landsomfattende bo- og flyttemotivundersøkelsen viste at sosiale begrunnelser sammen med egenskaper ved natur og landskap betydde mest for opplevelsen av stedstilhørighet (Sørli m.fl. kommer 2012). Tilflyttere, og i sær flyktninger og arbeidsinnvandrere som vi har studert i denne undersøkelsen, har sjelden et forhold til stedet før de flytter dit. Dersom man lokalt ønsker at de skal bli boende, er oppgaven å bidra til å *skape* stedstilhørighet i denne gruppen av tilflyttere. Å bli verdsatt er noe som bidrar til å bygge opp stedstilhørighet.

15.2 Verdsetting – en sentral *stay*-faktor

I flere av kapitlene foran uttrykker innvandrerne på forskjellige måter at det er viktig for dem å bli sett, og å bli opplevd som individer som skiller seg fra andre individer. Dette tolker vi som en sentral *stay-faktor*. Å bli sett trekkes frem som en vesentlig egenskap for å trives på et lite sted. For at man skal bli sett på en måte som oppleves som positivt, forutsettes det samtidig at den som ønsker å bli sett har akseptert betydningen av å bli del av lokalsamfunnet. Dette ble fremhevet som forskjellig fra byen, hvor informantene trodde at man lettere forble anonym, og hadde enda vanskeligere for å bli kjent med og etablere vennskap med nordmenn.

Å bli sett som individ handler om anerkjennelse og det handler om inkludering. Da er man ikke bare en innvandrer eller en av flere somaliere, men man er Mahamed eller Farhiya. Man er en person som er del av nabolaget, arbeidsplassen, foreningen eller lokalsamfunnet. Man er i prinsippet like viktig som alle andre innbyggere i kommunen, selv om man er forskjellig.

Forhold som påvirker verdsetting og opplevelse av å bli inkludert kan blant annet knyttes til erfaringer fra direkte møter mellom mennesker lokalt, til private og offentlige tjenester, til hvordan innvandring og innvandrere blir omtalt i lokalpolitikken. Det

handler om lokale uformelle og formelle praksiser og om hvordan man eventuelt blir inkludert i planer og satsinger. Nedenfor skal vi ved hjelp av eksempler diskutere noen forhold som kan påvirke innvandrernes opplevelse av å bli verdsatt lokalt. Vi trekker dette fram her fordi anerkjennelse fra andre og opplevelse av å bli verdsatt har stor betydning for trivsel. Det er, som vi har sett tidligere, ikke eneste grunn til at folk blir eller flytter, men det kan påvirke denne type valg.

15.2.1 Direkte møter mellom mennesker

At folk hilser, småprater og ser én i dagliglivet, er viktig for informantene. Selv om de ikke kjenner folk, kan de slå av en prat i butikken, i banken eller på gata. Hvis de skled på holkeføre, var de sikre på at de ville bli hjulpet. Dette opplevde de som at lokalbefolkningen ikke var likegyldig til dem. Denne opplevelsen ble forsterket da de *kjøpte bolig* på stedet. Da skjedde det en endring. Da skjønte naboene og andre at ”innvandreren” ville etablere seg på stedet og bli en av dem. Ved kjøp av bolig ble innvandreren del av de alminnelige strukturene i det lokale boligmarkedet. Samtidig var det en synlig investering i lokalsamfunnet. Å kjøpe bolig var for mange inngangsbilletten til å bli inkludert som en av alle de andre på stedet.

15.2.2 Sivilsamfunnet – lag og organisasjoner

Deltakelse i lag og organisasjoner er en måte å bli kjent med mennesker og lokal kultur og det gir samtidig anledning til å holde på med noe en liker. Det forventes imidlertid ofte at man deltar på ”den norske måten”. Det er ikke bare å sende barna på fritidsaktiviteter, foreldrene må stille opp på dugnader, kjøre til samlinger osv. Selv om dugnad er frivillig, er det likevel obligatorisk sosialt. Hvis man ikke deltar som forventet, blir man ikke verdsatt. Da kan man snarere bli opplevd som en byrde for de andre, noe som lett kan skape irritasjon. Dersom den lokale mentaliteten er preget av åpenhet kan det imidlertid også verdsettes om man deltar med noe annet som man kan, som oppleves som et gode av de andre i det konkrete fellesskapet.

Mange lag og organisasjoner i småsamfunn trenger nye medlemmer og ofte en ny giv. Nøkkelaktører som ble spurt om de kjente til om lag og organisasjoner gjorde noe spesielt for å

tiltrekke seg nye medlemmer blant innvandrerne, kunne ikke bekrefte slik praksis. Alle var velkomne, men innvandrere og andre tilflyttere måtte selv oppsøke og finne fram til foreninger og aktiviteter de var interessert i. Selv om deltakelsen var lavere enn blant norske, deltok særlig barn, men også voksne i organiserte fritidsaktiviteter. Sett fra norsk side er lokal deltakelse; ad hoc, på arrangementer og i lokale lag og foreninger viktig for integrasjon. Uteblir innvandrerne avskjærer de seg fra muligheter til å møte andre, bli kjent og skape fellesskap. I noen tilfeller fungerte denne typer aktiviteter som arena for gjensidig integrasjon, hvor både innvandrerne og lokalbefolkningen fikk mer kunnskap om og ble kjent med hverandre. Problemstillingen er velkjent fra de flerkulturelle boligområdene i blant annet Oslo. Men selv om den er kjent, vil det på hvert sted som transformers som følge av innvandring være en prosess med hvordan en skal få til god integrering på lokalt nivå.

15.2.3 Kommunale tjenester: hvem er inkludert?

Alle innbyggere har samme rettigheter og plikter. Det er imidlertid forskjell på tjenester til flyktninger, arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere. Når det ikke var noe sted arbeidsinnvandrere kunne henvende seg for å spørre om alt de lurte på som er aktuelt når en utlending skal etablere seg i Norge, fikk noen inntrykk av at de ikke var like mye verdt som flyktingene. Dette skyldtes at deres behov ikke var inkludert i de kommunale tjenestene. Mens flyktingene hadde en flyktingkonsulent å henvende seg til med spørsmål, hadde arbeidsinnvandrerne ingen. Og videre, mens flyktingene fikk gratis norskundervisning med stønad, måtte arbeidsinnvandrerne betale selv. En rådgivningstjeneste hvor alle innvandrere kunne henvende seg med spørsmål, ble hevdet å være et synlig bevis på at alle var like velkomne.

15.3 Lokale elites holdninger til innvandring

De tre casekommunene ville hatt en befolkningsnedgang på mellom 0,6 og 4,5 prosent uten tilflytting av innvandrere (se tabell 3.3). Innvandrerbefolkningen er derfor viktig for næringsliv og kommunenes utviklingspotensiale framover. Hvordan lokale eliter; det være seg fra næringsliv, kommune eller sivilsamfunn, aktivt uttrykker og synliggjør den flerkulturelle bygda eller stedet, tror vi

kan spille inn på hvorvidt innvandrerne føler seg velkomne, verdsatt og utvikler lyst til å bli boende. Det kan dessuten bety noe for hva slags historier de forteller til andre innvandrere som kan være potensielle tilflyttere til kommunen. Dvs. at de kan fungere som positive ambassadører for kommunen om de selv er fornøyde. Fra tidligere forskning om flerkulturelle boligområder kom det fram at lokale nøkkelaktørers holdninger og praksis overfor innvandrere, ble rettesnor for andre (Søholt 1996). Var nøkkelaktørene negative, var det legitimt for andre også. Var de derimot åpne og mer positive, ga det føringer også for andre.

Vårt inntrykk fra casekommunene var at i alle fall to av kommunene var opptatt av å uttrykke offentlig hvordan innvandring bidro til å endre kommunen på positive måter og hadde i seg viktig utviklingspotensiale. Et stedsjubileum i Haram ble feiret med å synliggjøre den flerkulturelle bygda. Ordføreren var sentral. Tynset har viet et av kommunens informasjonsmagasin til å handle om ”Det mangfoldige Tynset”. Her fremheves mangfoldet og det at mange ansatte har innvandrerbakgrunn, som et gode. Ordføreren viser til sosiologen Richard Florida som hevder at det er de mest kulturelt mangfoldige samfunn som er de mest kreative, de mest nyskapende og vekstfremmende – og samfunn med høy toleranse. Ved å gå ut offentlig på denne måten synliggjør ordføreren både for den innfødte lokalbefolkningen og for innvandrere i bygda at innvandrere er ønsket. Haram og Tynset henvendte seg også direkte til nye tilflyttere. I Haram fikk alle nyankomne, både arbeidsinnvandrere, flyktninger og nyinnflyttede nordmenn, velkomstbrev fra kommunen. Dette var en uttalt ambisjon i de to andre kommunene også. På Tynset får nyankomne flyktninger slikt velkomstbrev, mens Vestvågøy hadde planer om å gjeninnføre velkomstbrev til nyinnflyttede innvandrere. Haram arrangerte også velkomstfest for alle tilflyttere siste år. Det er en symbolsk måte å vise at kommunen verdsetter hver eneste nye innbygger, og at hver enkelt betyr noe for kommunen.

Men etter festtalene kommer hverdagen. En måte å verdsette nye innbyggere på er å være interessert i hvem de er og å finne ut på hvilke måter de kan bidra. Et sentralt spørsmål for inkludering er for eksempel om flyktninger og andre innvandrere er del av lokale strategier når bedrifter har behov for rekruttering? Her var erfaringene varierte. Så vidt vi har fått vite, satset man for

eksempel ikke på å kartlegge kompetansen til arbeidsinnvandrere, deres ektefeller eller til personer som flyttet til kommunen for å gifte seg med en nordmann. For kommuner og næringsliv betyr dette at man verken utnytter lokale ressurser eller tar initiativ til å bygge videre på og tilpasse kompetansen til kommunens innbyggere til det lokale næringslivet.

En viktig erfaring fra denne studien er at hele familien må trives om de ikke skal vurdere å flytte. Å overse innvandrernes ressurser; medbrakte ferdigheter, kompetanse og interesser, gir ikke en opplevelse av å bli verdsatt og bidrar ikke til å bygge opp om innvandrernes lyst til å bli boende. Det kan igjen svekke kommunens og det lokale næringslivets fremtidige utviklingspotensial.

15.4 Internasjonale distriktskommuner

Innvandring påvirker steders identitet og kvaliteter. Stedskvaliteter knyttes ofte til fysiske og romlige særpreg, næringsliv, kultur og historie, men også til kjennetegn ved befolkningen og det sosiale liv (Vestby og Skogheim 2010). Til dette hører egenskaper som lokal kultur i betydningen av mentalitet, være- og samværsmåter. Med synlig innvandringen av et visst omfang bidrar dette til å endre kjennetegn ved befolkningen og det sosiale livet. Samtidig bidrar innvandringen og innvandrerne til å skrive stedets samtidshistorie. Dette vil også gjelde for den lokale næringslivshistorien.

Fra alle de tre stedene trekkes det frem positive følger av innvandringen. Vestvågøy og Haram er som kystkommuner vant til sjøfolk som har vært ute, og sesongarbeidere i fisket, mens Tynset ikke har samme erfaring. Tilflytting av folk fra andre land og fra verdensdeler med andre virkelighetsoppfatninger og måter å leve hverdagslivet på er imidlertid et relativt nytt fenomen i alle tre kommunene. Nøkkelaktører hevdet at selv om det finnes skeptikere, noen rasister og politiske motstandere av innvandring i lokalbefolkningen, så kan de likevel ha et positivt syn på enkeltmennesker de blir kjent med. På alle tre stedene hevdet de lokale nøkkelinformantene i kommune og næringsliv at folk flest er blitt mer tolerante og åpne for folk som er annerledes enn dem selv. Innvandringen har således påvirket den kollektive stedsmentaliteten og det sosiale livet. Og som vi har sett, bidratt til

å etablere nye tradisjoner som fest for alle nyinnflyttere (Haram), prege stedsjubileum (Haram) og være viktig element i kommunens fremstilling av seg selv (Tynset).

På alle tre stedene understreket nøkkelinformantene det positive i at kommunen er blitt mer mangfoldig sosialt og kulturelt. Fra Tynset vektlegges det at innvandrerne har tilført ny kunnskap til bygda og at dette har gjort noe med livssynet. Bygda har blitt mindre ”bondsk” ved at andre tradisjoner, religion, språk og kultur har kommet nærmere og blitt mindre fremmed for den enkelte tynseting. I Vestvågøy sies det at det er blitt mer liv i bygda, særlig rundt butikken. I næringsliv og arbeidsmarked har innvandrere tilført arbeidskapasitet og kompetanse ved å gå inn i ulike jobber og ved å skape egne arbeidsplasser. I Haram er det lokale, globale næringslivet helt avhengig av arbeidsinnvandrere. Innvandreres gründervirksomhet kommer særlig til uttrykk gjennom etablering av matbutikker og serveringssteder, noe som har bidratt til ny matkultur og større lokalt tilbud. Innvandrere har også startet bedrifter innen andre næringer, for eksempel eiendom. Sett fra lokalt ståsted oppleves det at den lokale innvandringen dermed har bidratt til positiv påvirkning av både sosialt liv, arbeids- og næringsliv samt kultur og lokal mentalitet.

Hva slags multikulturelt sted og lokalsamfunn som utvikles, preges av de prosesser og den eventuelle samhandling og som bidrar til å skape fellesskap i små og store sammenhenger. Hvorvidt det utvikles lokale kulturer hvor innvandrerne opplever seg som og blir oppfattet som likeverdige med lokalbefolkningen, vil være vesentlig for å unngå samfunn hvor viktige skillelinjer går mellom majoritet og minoritet. Nøkkelaktørene hevder at disse tre stedene beveger seg mot lokalsamfunn hvor innvandringen preger kommunene på en positiv måte, om enn på forskjellig vis. Informantene med innvandrerbakgrunn fremhever på sin side at de trives. På den annen side kommer det fram eksempler på erfaringer hvor det stilles spørsmål om verdsetting, om manglende interesse for deres kompetanse, om ulikebehandling i leiemarkedet og om strukturell forskjellsbehandling av innvandrere med forskjellig oppholdsstatus når det gjelder tilgang til kommunal informasjon og veiledning.

Mangfoldet blant innvandrerbefolkningen i disse tre kommunen og i Distrikts-Norge generelt betyr at mange hverdagskulturer lever

side om side. Som flyktningkonsulent i Haram uttrykker det: *"det er mange måter å bruke søndagen på og ulike måter å le og gråte på"* (Haramsnytt). Ulike grupper bor tett på hverandre, men det er foreløpig lite samhandling på tvers av etniske miljøer. Noen av informantene begrunnet sin omgang med andre innvandrere med at det var vanskelig å få kontakt med lokalbefolkningen. Hva slags forventninger man har til det multikulturelle stedet vil prege holdninger og praksis. Forventningene til fellesskap, samhandling og likeverd kan være forskjellige mellom lokalbefolkning, kommune, politikere, næringsliv og innvandrerne selv. Hovedskillet går på om man skal leve "side om side eller sammen med" innenfor en ramme av å "bli lik eller kan være forskjellig". Forventningene til det sosiale fellesskapet i de internasjonale kommunene kan være "sammen med" forstått som assimilering; at innvandrerne som flytter til kommunen skal bli like lokalbefolkningen (Grillo 2007). Eller det kan være "sammen med" forstått som integrering; at innvandrerne blir del av fellesskapet på arenaer som nabolag, sivilsamfunn, arbeidsliv m.m., men uten krav om å bli like de innfødte. Eller det kan være forventninger om å leve "side om side" i enklaver; at innvandrerne bor og holder seg for seg selv, slik man ser tilfeller av internasjonale storbyer. Dessuten; forventningene til de innvandrerne som lokalbefolkningen oppfatter som mobile; for eksempel innleide arbeidsinnvandrere, asylsøkere og nybosatte flyktninger kan også være "side om side", eller snarere "vekk fra" forstått som ikke involvering, fordi det koster for mye sosialt å hele tiden inngå i nye flyktige relasjoner.

Lokale forventninger til, og løpende praksis for integrering og inkludering av innvandrere i distriktskommuner vil påvirke innvandreres bolyst og prege utviklingen av de internasjonale kommunene. Det vil dermed også påvirke hvor attraktiv den enkelte distriktskommune vil være som tilflyttersted for tilflyttere av alle slag.

Langt på vei dreier dette seg om hvordan distriktskommuner tar i mot tilflyttere i sin alminnelighet, også etnisk norske (Vestby og Ruud 2008; Onsager m.fl. 2011). Det er neppe for sterkt tatt i når vi hevder at dette er et viktig, men underkommunisert anliggende. Hvordan distriktskommuner tar i mot folk som er litt annerledes med hensyn til livsstil, virkelighetsoppfatninger eller adferd, kan være avgjørende for om de blir del av den store kategorien

videreflyttere, eller om de ender opp i kategorien bofaste og etter hvert etterlenget lokalbefolkning. Ordføreren i Haram uttrykker betydningen av åpenhet for tilflyttere slik:

Dette trur eg har vore godt for utviklinga av bygda på den måten at vi har fått mange med andre tradisjoner og bakgrunnar. Vi er stolte av tilflytterne våre, mange av dei har etterkvart blitt endå meir brattvågarar enn mange av dei innfødde. (Haramsnytt 2008)

Også tilflyttere som driver næringsvirksomhet eller vil etablere nye næringer, som har ideer og nyskaping som drivkraft vil erfare disse mer eller mindre skjulte mekanismene for aksept og inkludering. Eller motsatt; fravær av positiv interesse, innlemmelse, oppbacking og sosial og faglig tilhørighet.

15.5 Lærestykker og lokal løsningskompetanse

Kapitlene foran som bygger på innvandrernes egne erfaringer og refleksjoner med å bo og leve i de tre casekommunene avsluttes med lærestykker (kapittel 5 – 12). Det gjør også kapitlet om lokale integreringsregimer. Hensikten med lærestykkene har vært å trekke ut viktige erfaringer som flere kan lære av, og som det er mulig å gjøre noe med. Vårt anliggende har vært å fokusere på *hvorfor* det kan være viktig å gjøre noe med disse spørsmålene for å lykkes med den bakenforliggende problemstillingen – hvordan få innvandrere til å bli boende i Distrikts-Norge. Vi har kommet med noen konkrete forslag for å vise hvordan man kan ta fatt i disse spørsmålene. Det er imidlertid viktig å understreke at det kan finnes mange andre og kanskje bedre måter å løse denne type oppgaver på. Målet er det samme; å få innvandrere til å velge å bli boende i Distrikts-Norge. Løsningene må imidlertid være lokale, tilpasset den lokale løsningskompetansen.³³

Innvandrere selv er kanskje de beste informantene når det gjelder å tilpasse holdninger, praksiser, tjenester og politikk på en slik måte

³³ Lokal løsningskompetanse bygger blant annet på LØFT, som er en måte å tilnærme seg i kommunikasjon, ledelse, konflikthåndtering – i alle former for samhandling mellom mennesker. LØFT tilbyr ett sett av verktøy som fremmer utvikling og vekst i mennesker og organisasjoner gjennom å styrke folks løsningskompetanse. LØFT er anvendbar i alle situasjoner hvor mennesker ønsker forandring og nye løsninger på gamle problemer. (Langslet 1999).

at det bidrar til å øke andelen innvandrere i Distrikts-Norge. Avsnitt 14.3 med innvandrenes egne råd til myndighetene bør derfor sees i kombinasjon med lærestykkene om man skal forsøke å redusere push-faktorene og styrke pull og stay-faktorene i konkrete kommuner.

Vår erfaring tilsier at om man skal ta fatt i denne type problemstillinger lokalt, vil det være viktig å bygge på den lokale løsningskompetansen og ”vekstkrafta” i kommunen (se kap. 1.6). Hvordan oppleves dette i vår kommune? Hvem opplever dette som et problem og hvem har interesse av å gjøre noe med det? Hvem bør involveres her hos oss? Og ikke minst viktig, hva er løsningskompetansen her, og hvilke virkemidler har vi tilgang til? Det siste betyr helt konkret at de som skal inngå i løsningen, blant annet innvandrere i kommunen, også bør være med å definere hvordan den skal løses. På den måten bygges det på løsningsmåter som har legitimitet og er gjennomførbare lokalt. Dette betyr at våre forslag til lærestykker må vurderes i en lokal kontekst.

På den annen side, man kan la seg inspirere av arbeid rundt om i norske kommuner som dreier seg om tilflytting, ”bli- og bolyst” og integrering. Det er mye å lære av andre. I stedet for hele tiden å finne på nye ting, kan man kanskje like gjerne kopiere, etterligne og tilpasse praksiser som virker andre steder. Gode, velfungerende praksiser kan observeres lokalt i egen kommune, i nabokommuner, i fylket eller andre steder i landet. Det viktige er å skape arenaer hvor denne formen for ønske om medvirkning og bidrag til å løse lokale oppgaver kan komme fram.

Samtidig, med bedre innsikt i hvordan innvandring bidrar til distriktsutvikling, kan det være verdt å inkludere hvordan innvandrere, med sine interesser og ressurser kan bidra til nødvendig nyutvikling i distriktskommuner, utvikling som kan komme alle innbyggerne til gode.

Litteratur

- Andersen, R.K., Bråten, M., Eldring, L., Friberg, J.H. og Ødegård, A-M (2009): *Norske bedrifters bruk av østeuropeiske arbeidskraft*. Fafo-rapport 2009:46.
- Aure, M., Langset, B. og Sørlic, K. (2012): *Flyttemotiver og bostedsvalg*, Oslo: NIBR. Ventes trykket i mars/april 2012.
- Berg, N. G. (2009): ”Bostedsvalg – et spørsmål om sted, mobilitet, bygd og by og hjem(me). I: Berg, N. G., m.fl. (red.), *Mennesker og steder i samspill*, Tapir forlag, Trondheim.
- Carlsson, Y. og Haaland, T. (2006): *Foreldredeltakelse i flerkulturelle idrettslag*. NIBR-notat 2006:132. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Danielsen, K og Gulbrandsen, L. (2008): *Flytting i nytt land*. Rapport 13/08. NOVA, Oslo.
- Fausk, H., Carlsson, Y. og Vestby, G.M. (2009): *Ungdoms fritidsmiljø. Ungdom, demokratisk deltagelse og innflytelse*. BLD Rapport 2009
- Friberg, J. H. og Eldring, L.(2011): *Polonia i Oslo 2010. Mobilitet, arbeid og levekår blant polakker i hovedstaden*. Fafo-rapport 2011:27. Fafo, Oslo.
- Friberg, J.H. og Tyldum, G. red., (2007): *Polonia i Oslo. En studie av arbeids- og levekår blant polakker i hovedstadsområdet*. Fafo-rapport 2007:27. Fafo, Oslo.
- Fuglerud, Ø. (red) (2004): *Andre bilder av ”de andre”. Transnasjonale liv i Norge*, Oslo: PAX.
- Grillo, R. (2007):”Betwixt and Between: Trajectories and Projects of Transmigration” i *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 33, nr. 2, s. 199-217.

- Høydahl, E. (2011): Monitor for sekundærflytting. Sekundærflytting blant flyktninger bosatt i Norge i 2000 – 2009. Rapporter 30/2011. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- IMDi (2008), Vi blir... Om arbeidsinnvandring fra Polen og Baltikum. IMDi-rapport 1-2008. IMDi, Oslo.
- Kommunal- og regionaldepartementet (2011): Regionale utviklingstrekk 2011. Rapport. Kommunal- og regionaldepartementet, Oslo.
- Langslet, G. J. (1999) ”LØFT. Løsningsfokusert tilnærming til organisasjonsutvikling, ledelsesutvikling og konfliktløsning” Gyldendal Akademisk.
- Mostowska, M. (2010): Migration networks and homelessness. Paper til ENHR konferansen 4 – 7 juli 2010, Istanbul.
- Nadim, M. og Tveit M.(2009): En fot innenfor. Faforapport 2009:19. Fafo, Oslo.
- Niedomysl, T. (2006): Migration and Place Attractiveness. Geografiska regionstudier nr 68. Uppsala universitet, Uppsala.
- NOU 2011:14 (2011): Bedre integrering. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Oslo.
- Onsager, K., F. Gundersen, L. Schmidt, K. Sørli og G-M. Vestbye (2011): Livskraftige kystsamfunn. Steds- og næringsutvikling i Sandøy kommune. NIBR-rapport 2011:24. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Robinson, J.(2010): ”Cities in a comparative world of cities: the comparative gesture” i *International Journal of Urban and Regional Research* 35 (1) s. 1-23.
- Røed, M., Bratsberg, B. og Schøne, P. (2011): ”Bidrar innvandring til å ”smøre hjulene” i arbeidsmarkedet?” i *Søkelys på arbeidsmarkedet*, Årgang 28, nr. 3, s.244-264.
- SOPEMI Report for Norway (2011): *International Migration 2010 – 2011*. Norwegian Ministry of Education and Research, Norwegian Ministry of Children, Equality and Social Inclusion, Norwegian Ministry of Justice and the Police, Norwegian Ministry of Labour, Oslo.

- Stortingsmelding nr. 25 (2008-2009): *Lokal vekstkraft og framtidstru. Om distrikts- og regionalpolitikken.*
- Søholt, S. (1994): *Innvandrerens deltakelse i bomiljø.* Prosjektrapport 166. Norges byggforskningsinstitutt, Oslo.
- Søholt, S. (2007): *Gjennom nåløyet.* En sammenligning av tilpasninger til boligmarkedet blant hushold med pakistansk, tamilsk og somalisk bakgrunn. Oslo 1970 – 2003. Avhandling Dr. polit. Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Søholt, S. og Astrup, K. (2009): *Etniske minoriteter og forskjellsbehandling i leiemarkedet.* NIBR-rapport 2009:2. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Søholt, S. og Holm, A. (2009): *Desentraliserte asylmottak og bosetting.* NIBR-rapport 2010:13. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Texmon, I. og Brunborg, H. (2011): ”Befolkningsframskriving 2011- 2040: Regionale forutsetninger og resultater” i *Økonomiske analyser 4/2011*, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Thorshaug, K., Valenta, M. og Berg, B. (2009): *Arbeidsinnvandring: Konsekvenser for det kommunale apparatet.* IMDi-rapport 1:2009, Oslo.
- Tronstad, K. R. (2010): ”Halvparten av kvinnene er i jobb” i *Samfunnsspeilet* nr. 3. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Vestby, G. M. og Ruud M. E. (2008): *Attraktive turistdestinasjoner – gode oppvekstmiljøer? Geilo og Hemsedal for lokal ungdom.* NIBR-rapport 2008:17. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Vestby, G. M. og Johannesen, K., (2010): *Vi ber på Ammerud-felleskap og skillelinjer i et lokalsamfunn i Groruddalen*, Oslo, NIBR-rapport 2010:29. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Vestby, G. M. og Skogheim, R., (2010): *Florø i fokus: Sosiokulturell stedsanalyse for byutvikling og profilering*, Oslo, NIBR-rapport 2010:6. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Villa, M. (1999): ”Bygda – sosial konstruksjon av ”trygt og godt”, *Sosiologi i dag*, 29(4)

- Villa, M. (2005): *Bygda som bustad*, Norsk institutt for bygdeforskning, Trondheim.
- Zeuner, L. (1997): *Social integration*, Socialforskningsinstituttet, København.
- Ødegaard, G. (2010): *Foreningsliv i et flerkulturelt lokalsamfunn. En studie av integrasjon og sosial kapital*. Rapport 2010:6. Senter for forskning på sivilsamfunn og frivilligsektor, Oslo
- Ødegård, A. M. (2012): ”Arbeidsmarkedet – rammebetingelser og føringer for arbeidsinnvandreres boligsituasjon” i Søholt, Ødegård og Lynnebakke *Møte mellom internasjonalt arbeidsmarked og nasjonalt boligmarked*. Samarbeidsrapport NIBR/Fafo. Under publisering.

Vedlegg 1

Noen nøkkeltall

Utvikling i folketall og antall innvandrere det siste tiåret i casekommunene (Datakilde: SSB)

	Folketall		Innvandrere				Innvandrerbefolkningen fordelt (%) etter fødeland (verdensdeler) 2011				
	2010	Rel. endring 2000-10	Antall 2010	Andel av tot. befolkning 2010	Rel. endring 2000-2010	Abs. endring 2000-10	Europa	Asia	Afrika	Andre verdensdeler	Totalt
Tynset kommune	5 490	0,3	302	5,5	48,8	99	64	21	12	3	100
BÅ-regionen (4 kommuner)	11 271	-2,1	566	5,0	57,7	207	65	17	16	2	100
Haram kommune	8 739	-0,4	754	8,6	195,7	499	71	22	3	4	100
BÅ-regionen (8 kommuner)	81 382	8,6	5 529	6,8	158,7	3 387	67	23	5	5	100
Vestvågøy kommune	10 674	-0,7	479	4,5	115,8	257	44	34	20	2	100
BÅ-regionen (3 kommuner)	23 565	-3,7	1 129	4,9	95,3	551	53	28	15	4	100
Landet	4 858 199	9,4	459 349	9,5	93,4	221 803	52	30	10	8	100

Innvandrerbefolkningens sammensetning og utvikling de siste ti årene i casekommunene og -regionene (Datakilde:SSB)

		Innvandrerbefolkn.2011		Endring 2001-2011	
		Antall	Fordeling (%)	Absolutt endring	Relativ endring (%)
Tynset kommune	Europa unntatt Tyrkia	210	64,4	94	81,0
	Afrika	40	12,3	9	29,0
	Asia med Tyrkia	67	20,6	58	644,4
	Nord-Amerika	3	0,9	-	0,0
	Sør- og Mellom-Amerika	6	1,8	3	100,0
	Verden for øvrig	-	0,0	-	0,0
	Totalt	326	100,0	164	101,2
BA-regionen	Europa unntatt Tyrkia	416	65,3	169	68,4
	Afrika	104	16,3	36	52,9
	Asia med Tyrkia	105	16,5	84	400,0
	Nord-Amerika	6	0,9	3	100,0
	Sør- og Mellom-Amerika	6	0,9	3	100,0
	Verden for øvrig	-	0,0	-	0,0
Totalt	637	100,0	295	86,3	
Haram kommune	Europa unntatt Tyrkia	628	71,2	453	258,9
	Afrika	30	3,4	27	900,0
	Asia med Tyrkia	190	21,5	101	113,5
	Nord-Amerika	8	0,9	5	166,7
	Sør- og Mellom-Amerika	23	2,6	20	666,7
	Verden for øvrig	3	0,3	3	0,0
	Totalt	882	100,0	609	223,1
BA-regionen	Europa unntatt Tyrkia	4 324	67,3	2 952	215,2
	Afrika	324	5,0	165	103,8
	Asia med Tyrkia	1 451	22,6	764	111,2
	Nord-Amerika	97	1,5	21	27,6
	Sør- og Mellom-Amerika	198	3,1	129	187,0
	Verden for øvrig	29	0,5	23	383,3
	Totalt	6 423	100,0	4 054	171,1
Vestvågøy kommune	Europa unntatt Tyrkia	244	43,3	123	101,7
	Afrika	112	19,9	105	1500,0
	Asia med Tyrkia	190	33,7	61	47,3
	Nord-Amerika	8	1,4	2	33,3
	Sør- og Mellom-Amerika	10	1,8	4	66,7
	Verden for øvrig	-	0,0	-	0,0
	Totalt	564	100,0	295	109,7
BA-regionen	Europa unntatt Tyrkia	738	53,4	387	110,3
	Afrika	208	15,1	174	511,8
	Asia med Tyrkia	392	28,4	162	70,4
	Nord-Amerika	15	1,1	(1)	-6,3
	Sør- og Mellom-Amerika	28	2,0	12	75,0
	Verden for øvrig	-	0,0	-	0,0
Totalt	1 381	100,0	734	113,4	
Landet	Europa unntatt Tyrkia	294 485	51,7	142 827	94,2
	Afrika	58 506	10,3	33 172	130,9
	Asia med Tyrkia	170 754	30,0	75 950	80,1
	Nord-Amerika	19 177	3,4	2 269	13,4
	Sør- og Mellom-Amerika	23 656	4,2	8 702	58,2
	Verden for øvrig	2 518	0,4	1 141	82,9
	Totalt	569 096	100,0	264 061	86,6